

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด
อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

โดย

นางสาวเมทินี โคตรดี และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มีนาคม 2561

สัญญาเลขที่ RDG59E0022

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด
อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

โดย

นางสาวเมทินี โคตรดี และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มีนาคม 2561

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม
โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด
อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

คณะผู้วิจัย

นางสาวเมทินี	โคตรดี
นายธนชัย	อัยลี
นางสาวอำภา	บัวระภา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดิฐา	แสงวัฒนะชัย
นางสาวรัตนภรณ์	พรมคุณ
นายสุทธิ	มูลพาณิชย์
นายพิทักษ์ศรี	แน่นอุดร
นายนพรัตน์	มูลจุล
นายพาณิชย์	เที่ยงอวน
นายศราวุธ	ไตรสุ
นางสัมฤทธิ์	ทบชิน
นายบุญมี	มูลจุล
นายกฤษฎา	ปะวะเสริม

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มีนาคม 2561

กิตติกรรมประกาศ

โครงการ แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งโครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการที่มีการทำบันทึกความร่วมมือทางวิชาการระหว่าง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กับ สกว ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (MOU) ภายใต้โครงการ “หนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน” ประจำปีงบประมาณ 2558 ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้นักวิชาการเข้าร่วม และกำหนดให้พื้นที่ โครงการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างการเรียนรู้ระหว่าง นักวิชาการ อาจารย์ นิสิต และชุมชน

การดำเนินงานโครงการได้ดำเนินงานระยะสุดท้าย ของแผนการดำเนินงานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงใคร่ขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และ สกว ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ผู้สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการ

ขอขอบคุณ บุคลากรและเจ้าหน้าที่ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาดที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล และการอำนวยความสะดวกในการประสานงานชุมชนเป็นการบูรณาการงานร่วมกันในเครือข่ายหน่วยงานและชุมชน

ขอขอบพระคุณผู้ให้การสนับสนุนทางด้านการดำเนินการลงพื้นที่และเก็บข้อมูลในการทำวิจัย ดังนี้ ท่านพระครูวิบูลย์ สันติคุณ (เจ้าคณะตำบล) นายอ่ำ ทวยโพธิ์ (ปราชญ์ชาวบ้าน) นายหล้า เทียงแสน (อดีตผู้ใหญ่บ้าน) และนายธนชัย อัยลี (ผู้ใหญ่บ้านห้วยนาไทยคนปัจจุบัน) และผู้นำชุมชน ผู้นำคุ้ม รวมถึงคนในชุมชน บ้านห้วยนาไทยและบ้านโคกกุ้ และชุมชนอื่นๆในตำบลหนองคูขาดทุกท่านที่เอื้อเฟื้อข้อมูล และให้ความร่วมมืออย่างดียิ่งในการจัดกิจกรรมลงพื้นที่ และเก็บข้อมูลทุกๆ ครั้ง

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เมธี พิริยะการนนท์ ที่เป็นผู้จุดประกายในการเดินทางเข้าสู่การทำงานวิจัยท้องถิ่น เมื่อปี 2557

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดิฐา แสงวัฒนะชัย และอาจารย์อำภา บัวระภา และโหนดพีเลียงทุกท่าน และทีมวิจัยทุกท่านให้การสนับสนุนทั้งกำลังใจในการดำเนินการโครงการนี้ตั้งแต่เริ่มต้นจนเสร็จสมบูรณ์

คณะผู้วิจัย
มีนาคม 2561

คำนำ

โครงการ แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการที่มีการทำบันทึกความร่วมมือทางวิชาการระหว่างมหาวิทยาลัยมหาสารคามกับ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น(MOU) ประจำปีงบประมาณ 2558 ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้นักวิชาการเข้าร่วม และกำหนดพื้นที่ศึกษา เป็นการสร้างการเรียนรู้ระหว่างนักวิชาการ คณาจารย์ นิสิต และชุมชนบ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยมีเป้าหมายเพื่อ ศึกษาพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เพื่อนำไปสู่การจัดการพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ซึ่งดำเนินงานระยะสุดท้าย ของแผนการดำเนินงานเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยได้จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ ฉบับนี้ โดยมีเนื้อหาประกอบด้วย กระบวนการการศึกษาข้อมูลพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย การทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนรวมถึง การสร้างแนวทางการใช้พื้นที่ประโยชน์ในสาธารณะที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ชุมชนบ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด พร้อมบทสรุปและข้อเสนอแนะในการศึกษาเพื่อนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติจริง ทั้งนี้คาดหวังว่าโครงการวิจัยชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาในลำดับต่อไป

คณะผู้วิจัย

มีนาคม 2561

บทที่ 1

บทนำ

1.ความเป็นมาของการวิจัย

ชุมชนบ้านห้วยไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีความสวยงามด้านภูมิวัฒนธรรมของชุมชนที่มีวิถีชีวิตเรียบง่ายตามแบบฉบับของคนอีสานชนบท จากคำบอกเล่าของคุณตาพิมพา คำด้วง กล่าวว่า ลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านในอดีตเมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2500 เป็นป่าโคกขนาดใหญ่ และมีคนอาศัยอยู่ไม่มาก ลักษณะป่าเป็นป่ารกทึบสลับป่าโปร่ง มีความอุดมสมบูรณ์ มีไม้ขนาดรวมถึงพืชสมุนไพรต่างๆ ในปัจจุบัน ลักษณะทางกายภาพเป็นเนินโคก และมีภูมิทัศน์แวดล้อมเป็นพื้นที่เกษตรกรรมล้อมรอบหมู่บ้าน รวมถึงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่เป็นหนองหลายแห่งจนมีคำกล่าวที่อธิบายความสมบูรณ์ของแหล่งน้ำในอดีตว่า “หนองข่าเป็นท่าหนองแวง หนองดินแดงสำคัญกว่าหมู่ หนองมันอยู่หนองข่างหนองแก” อาจเป็นการสื่อความหมายว่า แหล่งน้ำต่างๆ ในเขตนี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งทางด้านกายภาพ มีระบบน้ำเชื่อมถึงกันอาจเป็นการให้คุณค่าแก่แหล่งน้ำในความหมายแก่ฐานทรัพยากรแต่ละอย่างแตกต่างกันออกไปและเกิดเป็นเรื่องเล่ากึ่งคำสอนของบรรพบุรุษสืบทอดกันมาให้คนรุ่นหลังช่วยกันถนอมรักษาฐานทรัพยากรของชุมชนเหล่านี้เอาไว้

ชาวบ้านห้วยไทยได้พึ่งพาฐานทรัพยากรที่ดินแหล่งน้ำและป่าในเขตหมู่บ้านในการหาอยู่หากินอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดและจากการเข้าไปหาของป่านั้นเองทำให้มีผู้พบแทงหินเป็นหินทรายสีเทาเข้ม และมีรูตรงกลางอยู่บนเนินดินใกล้กับหนองข่าห่างออกไปด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านประมาณ 3 กิโลเมตร เมื่อพบเห็นแล้วชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นหินศักดิ์สิทธิ์ จึงได้มีการเคารพบูชากันตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และเรียกหินศักดิ์สิทธิ์นั้นว่า “กู” ลักษณะพื้นที่โดยรอบหินศักดิ์สิทธิ์ เดิมเป็นป่าโคกขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ประมาณ 18 ไร่ เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ และลิงเป็นจำนวนมาก แต่เนื่องจากชาวบ้านมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่บริเวณดังกล่าวเพื่อทำการเกษตรเพิ่มขึ้นทำให้ปัจจุบันพื้นที่กูเหลืออยู่เพียงประมาณ 1 ไร่เศษเท่านั้น

ซึ่งความผูกพันด้านวิถีชีวิตของชาวบ้านกับกูบ้านห้วยไทย และพื้นที่ทางประวัติศาสตร์นั้น ยังคงอยู่ในรุ่นของผู้เฒ่าผู้แก่ และด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นทำให้คนรุ่นหลังและเยาวชนเดินทางออกจากชุมชนเพื่อไปทำงาน จึงมีผลต่อการสืบสานชุดข้อมูลความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อความศรัทธาต่อกู การร่วมกิจกรรมสืบสานประเพณีวัฒนธรรมการสงฆ์น้อยลง ซึ่งหากไม่มีการศึกษาทำความเข้าใจและสร้างแนวทางการจัดการและอนุรักษ์พื้นที่กูอย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันของผู้นำชุมชน ชาวบ้านองค์กรท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องรวมถึงการยกระดับการเรียนรู้ผ่านสถาบันอุดมศึกษาแล้ว ความเป็นไปได้ว่าอาจเกิดการสูญเสียอัตลักษณ์วัฒนธรรมหรือแม้แต่การจัดการในฐานะพื้นที่สำคัญทางโบราณคดีหากถูกออกแบบและจัดการโดยคนนอกเสียทั้งหมดก็อาจจะนำไปสู่การสูญเสียความหมายและคุณค่าที่ชุมชนมีต่อพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้ในที่สุดได้ กระบวนการศึกษาจากคนใน นำความทรงจำร่วมของชุมชนที่มีต่อพื้นที่สำคัญของชุมชนและกูบ้านห้วยไทย(กูพี่)และโบราณสถานที่มีรายรอบมาฟื้นฟู และ เชื่อมร้อยความทรงจำในอดีตเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันมากขึ้น บ้านห้วยไทย(กูพี่)ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสิ่งเกาะเกี่ยวเชื่อมโยงความหมายและคุณค่าของท้องถิ่นจากอดีต สู่ปัจจุบันและอนาคตนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่แห่งการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยเริ่มจากการสร้างความตระหนักให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน และสะท้อนออกมาเป็นแนวทางการจัดการเพื่อความยั่งยืน มีให้

ประวัติศาสตร์เป็นเพียงเรื่องเล่าในอดีต แต่ยังสามารถคงประโยชน์การใช้พื้นที่เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ส่วนรวม สร้างระบบนิเวศชุมชนเพื่อป้องกันผลกระทบจากแนวทางการพัฒนาเมืองต่อไปในอนาคตและได้มีการขยายผลไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ตามวิสัยทัศน์การพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม เพื่อพัฒนาให้สอดคล้องกับการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

2. คำถามวิจัย

แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน บ้านห้วยนาไทย เป็นอย่างไร

3. วัตถุประสงค์โครงการ

1. เพื่อศึกษาคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และพื้นที่วัฒนธรรมของพื้นที่ชุมชน
2. เพื่อศึกษาปัญหาหรือวิกฤตที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน
3. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อหาแนวทางการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย

4. พื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

1. พื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ ชุมชนบ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม
2. กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย ชาวบ้านชุมชนบ้านห้วยนาไทย ทีมวิจัย 25 คน และทีมวิจัยชุมชน (ตัวแทนชุมชนบ้านห้วยนาไทย)

5. วิธีการดำเนินการ

ช่วงต้นน้ำ เป็นกระบวนการเตรียมความพร้อม(การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยและการศึกษาข้อมูล) เน้นการประชุมเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อโครงการ กำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย อบรมเทคนิค เครื่องมือการวิจัยให้กับทีมวิจัยในพื้นที่ เก็บข้อมูลได้แก่ พื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย มีลักษณะอย่างไร วิถีชีวิตความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชน กับพื้นที่ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เป็นอย่างไร โดยการนำนิสิตลงเก็บข้อมูลสร้างแผนที่วัฒนธรรมชุมชน เพื่อสรุปประเด็นปัญหาและช่องว่างของแผนที่วัฒนธรรมชุมชนจากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูล สรุปข้อมูลและจัดทำรายงานความก้าวหน้า

ช่วงกลางน้ำ เป็นกระบวนการสนับสนุนโครงการวิจัย (ช่วงปฏิบัติการ) เน้นการทดลองปฏิบัติตามผลการวิเคราะห์ข้อมูลในช่วงต้นน้ำ ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติการ และกระบวนการบูรณาการสู่การเรียนการสอน

ช่วงปลายน้ำ เป็นการจัดการความรู้ (สรุปและนำเสนอผลงานวิจัย) โดยเน้นสรุปบทเรียนปลายน้ำ และถอดบทเรียน นำเสนอผลงานสู่สาธารณะ เขียน RE และจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

6.ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เชิงการวิจัย

- 1.เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย
2. เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิวัฒนธรรม และความรู้ด้านสถาปัตยกรรมเมืองและชุมชน

เชิงการพัฒนา

- 1.การมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรที่มี ส่วนเกี่ยวข้องในการ สร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
2. สร้างฐานข้อมูลในการส่งเสริมการรับรู้ด้านประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชน
- 3.เกิดการบูรณาการรายวิชาที่ใช้ในการเรียนการสอน
 1. ออกแบบสถาปัตยกรรม 4 ผลงานที่จะศึกษาคือ การศึกษาแผนที่วัฒนธรรม
 2. วิชาการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม 2 ผลงานที่จะศึกษาคือ การออกแบบพื้นที่กิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน
 3. วิชาเทคนิคการนำเสนองานภูมิสถาปัตยกรรม ผลงานที่จะศึกษาคือ การวาดภาพลายเส้น เกี่ยวกับชุมชน จากคำบอกเล่า และ ภาพปัจจุบัน
- 4.เกิดนักวิจัยชุมชนอย่างน้อย 4 คน

บทที่ 2 การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อการดำเนินการ โครงการ แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์ และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ได้มีการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์
3. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน
4. แนวความคิดเกี่ยวกับระบบของกิจกรรมและระบบของที่ตั้ง
5. แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม
6. แนวคิดเรื่องทรัพยากรส่วนรวม (The Commons)
7. แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชน (Community Rights)
8. กรณศึกษา

1. ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)

ในอดีต การอนุรักษ์มุ่งความสนใจให้กับงานศิลปะหรือโบราณสถานที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็นการอนุรักษ์อาคารและวัตถุเพียงอย่างเดียวเท่านั้น นับตั้งแต่ปี 1950 ประชาชนเริ่มตระหนักว่าการดำรงชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ รวมทั้งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางจิตใจ และเพื่อการยกระดับการดำรงชีวิต จึงเกิดแนวความคิดของมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ขึ้น เช่นเดียวกับการศึกษาพื้นที่ชุมชนเมืองเก่าพุมเรียงที่ได้มีหลายหน่วยงานเล็งเห็นความสำคัญในฐานะของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape) จากเอกลักษณ์และความสำคัญของพื้นที่อันได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และย่านประวัติศาสตร์ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่หล่อหลอมขึ้นโดยผ่านการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งบริบทต่างๆทั้งทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ หล่อหลอมให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่

จากความสำคัญของบริบท และสิ่งแวดล้อมของเมืองและชุมชนที่อยู่อาศัยทำให้เกิดคำจำกัดความเกี่ยวกับ Cultural heritage และ Cultural landscape ขึ้นดังนี้

1.1 มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage)

Feilden and Jokileht¹ (1998:11) ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้นมีหลายประเภท มิได้เป็นเพียงโบราณสถาน, อาคาร, พื้นที่ประวัติศาสตร์และสวนเท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ที่สำคัญของโลก

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ² (UNESCO) ได้กำหนดว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ประกอบด้วยสิ่งสร้างสรรค์ ของคนในอดีตที่เป็นรูปแบบที่จับต้องได้ เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง แต่รวมทั้งนามธรรม (Intangible) เช่น ภาษา ศิลปกรรม จริยธรรม สุนทรียศาสตร์ ตลอดจนอาหารการกิน การแต่งกาย ศาสนา และความเชื่อ ฯลฯ

ในการประชุมสมัยสามัญของ องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ³ (UNESCO) ครั้งที่ 17 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน ปี 2515 ณ กรุงปารีส ที่ประชุมได้มติอนุมัติ ว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก ได้ให้คำจำกัดความในเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ไว้ดังนี้

มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายถึง

- อนุสรณ์ (Monuments) คือ ผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างทางโบราณคดี ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์
- กลุ่มอาคาร (Groups of building) เป็นกลุ่มของอาคารที่แยกกัน หรือต่อเนื่องกัน โดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม ความร่วมลักษณะ หรือที่ตั้งอันเหมาะสมในภูมิทัศน์
- สถานที่ (Sites) คือผลงานของมนุษย์ หรือผลงานอันผสมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ เป็นสถานที่ซึ่งไม่มีอาคารอยู่เลย แต่เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historical) สุนทรียภาพ (Aesthetic) ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological) หรือมานุษยวิทยา (Anthropological)

มรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) หมายถึง ลักษณะทางธรรมชาติ อันประกอบด้วย ภูมิทัศน์ทางกายภาพ – ชีวภาพ มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์และวิทยาศาสตร์ รวมไปถึงสถานที่ทางธรรมชาติ หรือพื้นที่ที่ธรรมชาติกำหนดของเขตไวแ่นซ์ด มีคุณค่าทางด้านวิทยาศาสตร์ (Science) การอนุรักษ์(Conservation)หรือความงามแห่งธรรมชาติ(Natural Beauty) ในการจัดมรดกทางวัฒนธรรม ได้จัดประเภทของอนุสรณ์สถานเอาไว้ 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

- กลุ่มที่ 1 ซากอารยธรรม (Dead Monuments) คือ สถานภาพของโบราณสถานนั้นมีลักษณะเป็นซากหลักฐานทางอารยธรรมในอดีต มากกว่าจะใช้สอยได้ในปัจจุบัน

¹ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า11, อ้างถึงใน วิวรรณ สีนันท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรมศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2546), หน้า8.

² องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ UNESCO, “Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage,” (Paris, 2515) อ้างถึงใน ณวรรณ์ สายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 53.

- กลุ่มที่ 2 อนุสรณ์ที่ยังใช้ประโยชน์ (Living Monuments) คืออนุสรณ์สถานที่ยังคงประโยชน์ทางการใช้สอยสืบทอดประเพณีทางศิลปะ และมีการตกแต่งเสริมความมั่นคงตามลักษณะของสถาปัตยกรรมนั้นๆ

1.2 ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)

Feilden และ Jokilehto⁴ (1998:8) ได้กล่าวถึง ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ว่า เป็นงานของมนุษย์หรืองานที่รวมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์, สุนทรียศาสตร์, ชาติพันธุ์วิทยา หรือ มานุษยวิทยา

นอกจากนี้ Feilden⁵ ยังกล่าวถึง Cultural Landscape ดังนี้

“พื้นที่ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม เกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลายๆอย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมของมนุษย์ที่มีความสำคัญเท่ากับตัวอาคาร รวมทั้งองค์ประกอบทางที่ว่าง และสิ่งแวดล้อมโดยรอบ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั้งหมด ซึ่งไม่ควรจะละเลย พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ไม่ควรพิจารณาเพียงความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรม ควรจะรวมเอาคุณค่าของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจด้วย”

จากการประชุมที่จัดขึ้นในโรม โดย ICCROM (International Center for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property) และ ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) ภายใต้การสนับสนุนของ Cultural Heritage Division of UNESCO ในเดือนเมษายนปี 1983 ได้กำหนดลักษณะของ Cultural Landscapeที่สามารถรับการเสนอชื่อเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. เป็นการออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape Design) ที่สร้างขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์ เช่นสวน(Park land)
2. เป็นภูมิทัศน์ (Landscape) ที่เป็นผลมาจากสังคม, เศรษฐกิจ, และความเลื่อมใสในศาสนา รวมถึงซากสัตว์โบราณ (Fossil Landscape)
3. เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) จากความเลื่อมใสในศาสนา, ศิลปะ, หรือกลุ่มวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นผลจากการเจริญเติบโต มีบูรณะภาพทางประวัติศาสตร์ (Historical Integrity) ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทางวัสดุ และสภาพที่ไม่มีข้อบกพร่องของวัสดุ หรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

⁴ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า8, อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่กลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี”, หน้า8.

⁵ เรืองเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์และย่านประวัติศาสตร์

ลักษณะของเมืองและย่านประวัติศาสตร์

ลักษณะของเมืองประวัติศาสตร์⁶ นั้นมีช่วงอายุ (Life Span) อยู่ช่วงใดช่วงหนึ่ง หรือหลายช่วงเวลาในอดีต หรือตั้งแต่ช่วงเวลาในอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เมืองเหล่านั้นมีหลายลักษณะแตกต่างกันตามขนาด เนื้อหาทางวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน และการใช้ประโยชน์ของเมืองนั้น การแบ่งตามช่วงอายุของเมือง สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. เมืองร้าง (Abandoned / Dead Ancient / Historic city) เป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งหรือหลายช่วง ก่อนที่จะถูกทิ้งร้างไปจนถึงปัจจุบัน อาจเนื่องจากภัยสงคราม หรือภัยพิบัติอื่นๆ เมืองลักษณะนี้สามารถคงอยู่ต่อไปได้เรื่อยๆ ยกเว้น แต่วัสดุและโครงสร้างโบราณสถานที่ยังเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา แต่เนื่องจากไม่มีการใช้งานอื่นเข้าแทรกแซง เมืองลักษณะนี้จึงไม่เสี่ยงอันตรายมากนัก และต้องการเพียงแผนงานเพื่อการอนุรักษ์ การนำเสนอ และการบำรุงรักษา

2. เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างและนำกลับมาใช้ใหม่ในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันถูกจำกัดขึ้น จึงมีการกลับไปตั้งถิ่นฐานที่เดิม และการไปตั้งถิ่นฐานแบบนี้ มักจะไปทำลายหลักฐานของเมืองโบราณเดิมโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เป็นปรากฏการณ์ของการขยายตัวของประชากรโดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา โดยจะเห็นได้จากการบุกรุกเมือง และทำลายโบราณสถานซึ่งเป็นองค์ประกอบและเนื้อหาของเมืองเพื่อการสร้างอาคารใหม่ๆ ประกอบกับความจำเป็นในการเพิ่มปริมาณของระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ซึ่งหากไม่คำนึงถึงแผนผังเมือง โบราณจะมีผลทำให้ สัดส่วน ขนาด รูปแบบการใช้สอย และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ฉะนั้นสิ่งสำคัญของมาตรการการอนุรักษ์ คือการพิจารณาปรับใช้ให้เข้ากับกิจกรรมใหม่ๆ ของเมือง อย่างรอบคอบ โดยการท่องเที่ยวอาจส่งผลในการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ และจงใจให้มีการอนุรักษ์ แต่อาจจะส่งผลในทางบวกและลบในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและประชาชนที่ต้องดำเนินการเพื่อความอยู่รอดของเมือง

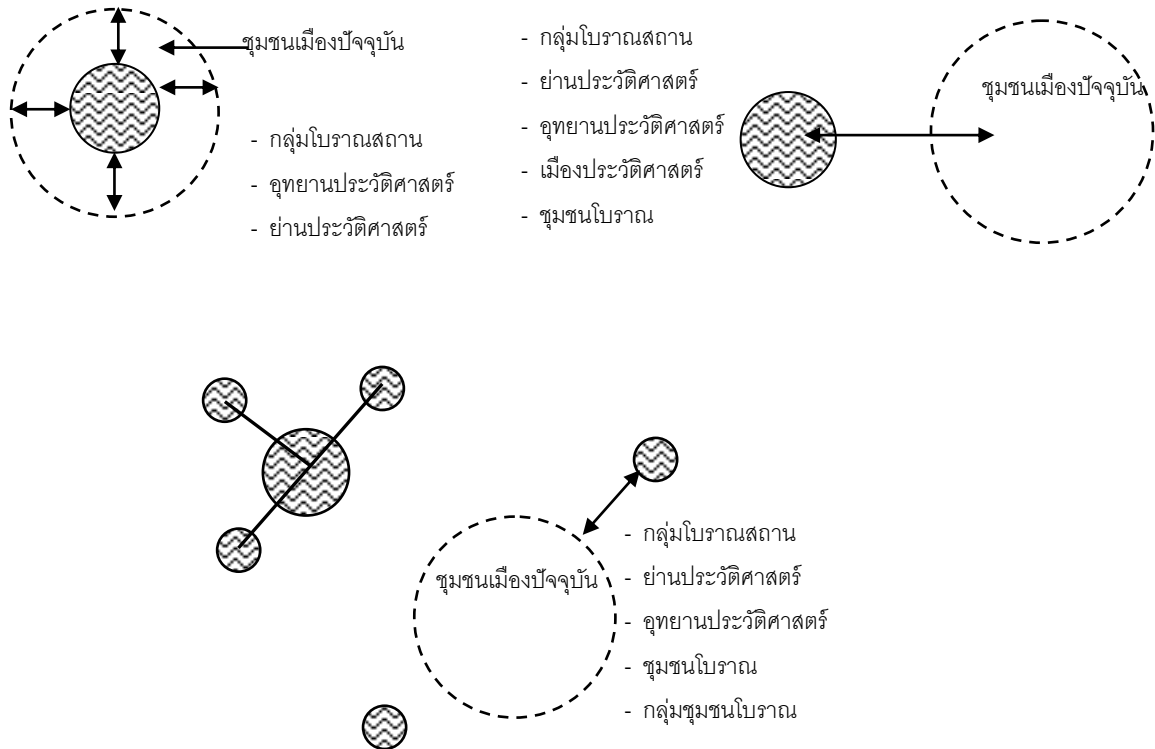
3. เมืองที่มีการพัฒนามาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (Living Ancient / Historic City) เป็นเมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการใช้งานสืบเนื่องมาจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงความรุ่งเรือง ความตกต่ำ การฟื้นฟู และชีวิตของเมือง ซึ่งพัฒนาการมาตามกาลเวลา มักจะผจญกับการเสื่อมโทรม หรือถูกทำลายเนื้อเมืองในหลายลักษณะ อาทิ การขาดการจัดการทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม หรือระบบเศรษฐกิจที่คล่องจนเกินไป การปรับใช้ประโยชน์ใหม่ๆ หรือการเพิ่มปริมาณของสาธารณูปการและสาธารณูปโภค ล้วนส่งผลให้รูปแบบ ลักษณะ และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไป

4. เมืองที่ถูกทิ้งร้างไปในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และถูกนำกลับมาใช้ใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน เมืองลักษณะนี้มีหลักฐานของช่วงพัฒนาของเมืองในยุคโบราณแล้วหยุดไป ต่อมามีการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ และทำให้เมืองมีพัฒนาการจากยุค

⁶ ธาดา สุทธิธรรม, ทัศนียภาพและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี, (กรุงเทพฯ: บริษัท หิรัญพัฒน์ จำกัด, 2533), หน้า 142-150.

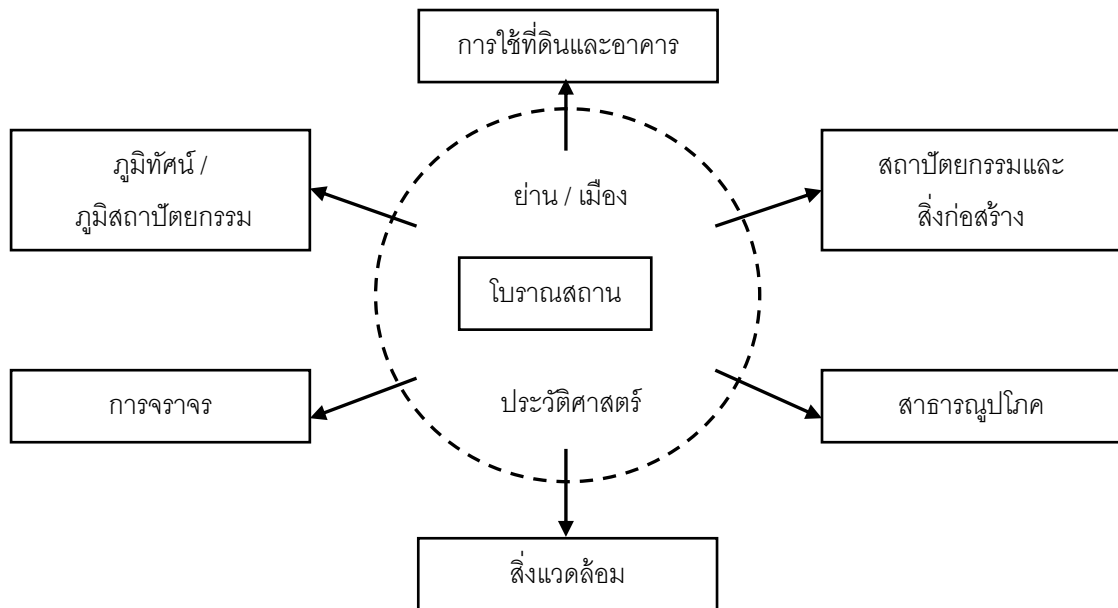
ประวัติศาสตร์มาถึงยุคปัจจุบัน การกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่อาจจะโดยชนกลุ่มใหม่ หรืออารยธรรมใหม่

ย่านประวัติศาสตร์⁷ หมายถึง พื้นที่เมืองหรือชนบทที่กำหนดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ได้ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญที่รวมเชื่อมโยง หรือแสดงความต่อเนื่องของที่ตั้ง โครงสร้าง หรือวัตถุที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ประวัติศาสตร์ หรือสุนทรียภาพ อันเกิดจากการวางแผนหรือพัฒนาทางกายภาพ

ภาพที่ 2.1 แสดงประเภทของย่าน และเมืองประวัติศาสตร์

⁷ US. National register for Historic place.

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงการพิจารณาระบบการจัดการเมือง และย่านประวัติศาสตร์

กฎบัตรสากลว่าด้วยการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์⁸ และย่านประวัติศาสตร์ในเมือง (International Charter for the Conservation of Historic Town and Urban Area) มีใจความสำคัญดังนี้

1. ทุกชุมชนเมือง ไม่ว่าชุมชนนั้นจะค่อยๆพัฒนาตามกาลเวลา หรือตั้งใจที่จะสร้างขึ้นใหม่ ล้วนเป็นการแสดงให้เห็นถึงสังคมที่แตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ของชุมชนนั้น
2. กฎบัตรนี้จะเกี่ยวพันถึงย่านประวัติศาสตร์ต่อพื้นที่ในเมือง ทั้งเมืองเล็กและเมืองใหญ่ และย่านประวัติศาสตร์ใจกลางเมือง หรือเพียงส่วนหนึ่งของเมืองที่รวมกับพื้นที่แวดล้อมโดยธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งให้คุณค่าทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนหรือเมืองด้วย

1. ความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่มีต่อเมือง

Feilden⁹ กล่าวถึงความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์ว่า ศูนย์กลางเมืองเก่าที่ได้รับการรักษาไว้อย่างดี เป็นข้อได้เปรียบสำหรับประชาชน คือทำให้ประชาชนมีความคุ้นเคยและมีกิจกรรมที่หลากหลายเมื่อเทียบกับเมืองที่พึ่งได้รับการวางแผน เมืองเก่ามีความสะดวกสบายสำหรับการอยู่

⁸ เอกสารของโบราณคดีหมายเลข 1 (2532), อ้างถึงใน ณวรรธน์ สายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่นกรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการปกครอง ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 58.

⁹ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า 78, อ้างถึงใน วิวรรณ สีนันท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนันทและคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี,” หน้า 10.

อาศัย, มีบริการสาธารณะในขนาดที่เหมาะสม รวมทั้งการจับจ่ายและการสัญจรทางบก เมืองมักมีศูนย์กลางอยู่รอบอาคารสำคัญ เช่น โบสถ์วิหาร, สุเหร่า หรือลานเมือง (Town Hall) และมีองค์ประกอบของตลาด (Market Square), ทางเดินเท้า, ตรอกซอย คลองและสะพาน พื้นที่เมืองเหล่านี้ สร้างความน่าสนใจประชาชนที่รับรู้ประวัติศาสตร์ของพื้นที่จะรู้สึกถึงคุณค่าในการมีส่วนร่วมในประวัติศาสตร์และควมมีเอกลักษณ์ ซึ่งเมืองประวัติศาสตร์เป็นระบบที่มีหลายหน้าที่ มีกิจกรรมที่อยู่อาศัย, สังคม, การเมือง, และเศรษฐกิจ ดังนั้นพื้นที่ประวัติศาสตร์ควรได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์อาคารและกิจกรรมทางสังคม เพื่อเป็นการส่งเสริมทางเศรษฐกิจ แต่ในปัจจุบันเมืองประวัติศาสตร์มักถูกคุกคามเสมอ โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาซึ่งสาเหตุของการเสื่อมโทรม¹⁰ ได้แก่

1. การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร และแนวโน้มการอพยพจากพื้นที่ชนบทไปสู่ศูนย์กลางเมือง, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการทำลายศูนย์กลางประวัติศาสตร์พระราชวังกลายเป็นย่านการค้าและที่อยู่อาศัยที่เบียดเสียดและไม่มีมาตรฐาน
2. การเพิ่มการใช้รถยนต์ ในพื้นที่ที่ไม่เคยใช้ยานพาหนะ สร้างมลภาวะและความสิ้นเสทือน การจราจรของรถยนต์นำไปสู่การสร้างถนนผ่านศูนย์กลางประวัติศาสตร์
3. การพัฒนาอาคารสูงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาวะอากาศ(Microclimate) นอกจากนี้อาคารสมัยใหม่ที่แทรกตัวเข้ามาขาดรากเหง้าทางวัฒนธรรม และจะทำลายศูนย์กลางประวัติศาสตร์
4. การเปลี่ยนวิธีการและขนาดของอุตสาหกรรมและการค้า ส่งผลต่อเศรษฐกิจของพื้นที่ประวัติศาสตร์
5. ผลิตภัณฑ์งานฝีมือมีแนวโน้มเปลี่ยนเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม (mass production)ซึ่งต้องการอาคารที่ใหญ่ขึ้น และทำให้เกิดการจราจรคับคั่งในพื้นที่ประวัติศาสตร์
6. การเริ่มมีกิจกรรมและการบริการสมัยใหม่แทนที่โครงสร้างพื้นฐานดั้งเดิมมากเกินไป
7. การขาดการดูแลรักษาอาคารเก่า และการไม่เข้าใจคุณค่าของกิจกรรมทางวัฒนธรรม

ข้อคิดเห็นที่น่าสังเกตของ UNESCO ในการอนุรักษ์ Old City of Aleppo เกี่ยวกับการคุกคามเมืองประวัติศาสตร์ ยกตัวอย่างเช่น ลักษณะโครงสร้างเมืองอิสลาม (Islamic) ควรคำนึงถึงลักษณะเฉพาะของเมือง เช่น ผังบริเวณ (Layout) ทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะห่อหุ้มตัว, ลักษณะการเกาะกลุ่มอาคาร, และลักษณะเฉพาะของโครงข่ายทางเท้า ควรมีการคุมขนาดและสถาปัตยกรรมในเมืองเก่า และยอมให้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจราจรโดยรถยนต์ในปริมาณที่จำกัด

2. การอนุรักษ์กับการวางแผนเมือง (Integrated Conservation)

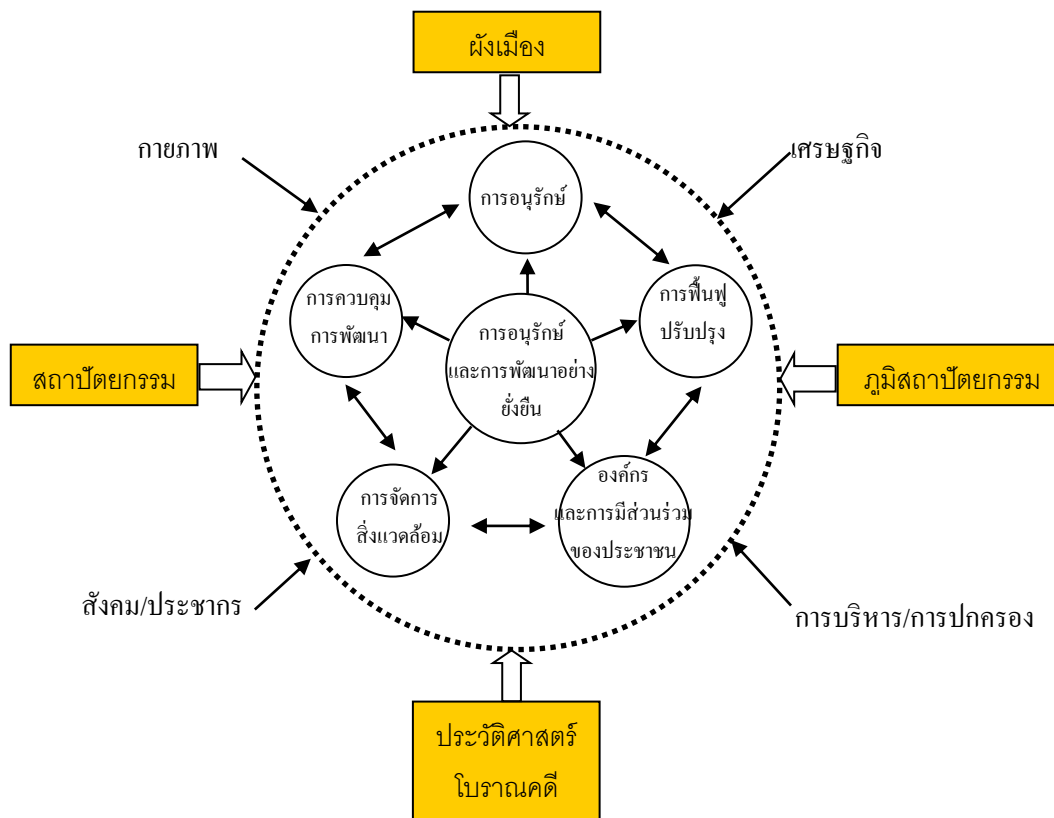
Feilden¹¹ กล่าวว่า Integrated Conservation หมายถึงการรวมเอาการอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่ง และเป็นเป้าหมายในการวางแผนเมือง เช่น การพิจารณาโครงสร้างประวัติศาสตร์เท่ากับปัจจัยอื่นๆ ในกระบวนการวางแผน รวมถึงการอนุรักษ์ และการฟื้นฟูอาคารรวมไปถึงพื้นที่ทาง

¹⁰ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า79, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า10-11.

¹¹ Feilden and Jokilehto (1998), p.79, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

ประวัติศาสตร์และการบริการทางสังคมที่เหมาะสมที่คำนึงถึงพื้นที่ เพื่อประสบความสำเร็จในระยะยาว กระบวนการนี้ควรปฏิบัติร่วมกับผู้อยู่อาศัย

แผนภูมิที่ 2.2 แสดงแนวคิดในการวางแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่า¹²

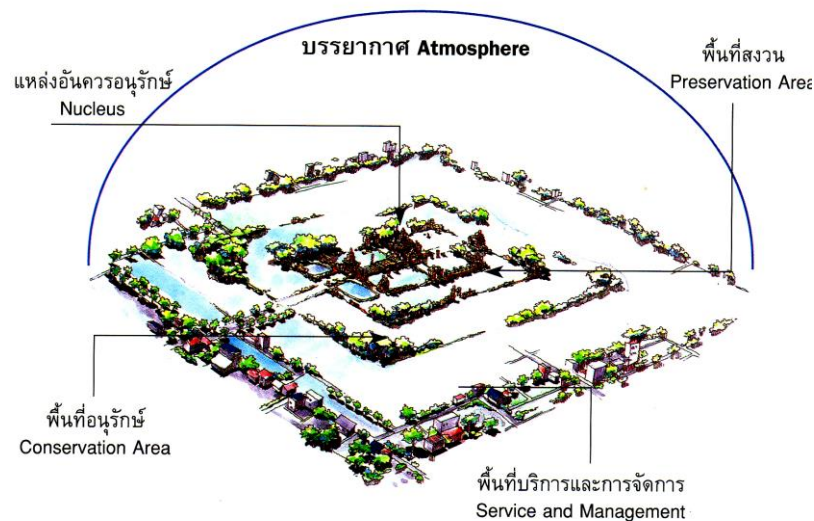
การอนุรักษ์เมืองควรสามารถซึมซับความเป็น Modernization โดยลดความขัดแย้ง และปรับปรุงพื้นที่ที่เล็กละน้อย Feilden¹³ กล่าวว่า การแทรกแซงน้อยที่สุดจะดีที่สุดสำหรับชุมชน การวางแผนเป็นหน้าที่ของรัฐบาล โดยมีกฎหมาย และระบบบริหารของตนเอง ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศตามวัฒนธรรมประเพณี ดังนั้นจึงไม่ควรหยิบบรรยากาศที่ทำมาแล้ว เพราะมันอาจไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน เมืองอนุรักษ์ควรอยู่ในที่อยู่อาศัยของประชาชนเพื่อให้กิจกรรมดำเนินต่อไปและไม่เป็นไปในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งองค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นคุณค่าของชุมชนควรหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการวางแผน และไม่ควร Freeze ชีวิตพื้นที่ (การรักษาให้อยู่ในลักษณะเดิมโดยไม่มีการพัฒนา) แต่ให้เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยความต้องการของประชาชน

¹² สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคู่มือกรมมรดกไทย, 2541), หน้า 20.

¹³ Feilden and Jokilehto (1998), อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, "การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรมศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี", หน้า 12.

3. ขอบเขตของการอนุรักษ์ (Edge of Preservation Action)

การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษา ที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด แต่การกำหนดว่าพื้นที่นั้นจะครอบคลุมเพียงใดต้องอาศัยการตัดสินใจ จากลักษณะทางกายภาพของหลักฐาน ที่ปรากฏ ประกอบกับปัจจัยด้านอื่นๆ คือ ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ และปัจจัยทางวัฒนธรรม การบริหารและการควบคุมสภาพแวดล้อม สามารถตัดทอนพื้นที่ออกมาตามความเหมาะสมได้ตามต้องการ บ่อยครั้งกำแพงเมือง ซึ่งเป็นขอบเขตทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมยังคงหลงเหลืออยู่ แต่เราไม่สามารถกำหนดให้พื้นที่ทั้งหมดภายในกำแพงเมืองนั้นเป็นเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากอาคารทางประวัติศาสตร์ภายในได้ถูกทำลายไปหมด หรือกระจัดกระจายจนไม่อาจกำหนดเป็นเขตพื้นที่ได้ แต่ก็มีบ่อยครั้งที่สามารถกำหนดเขตได้โดยใช้กำแพงเมือง คูเมือง คลอง เป็นเส้นขอบเขต หรืออาจขยายพื้นที่ให้เกินขอบเขตเหล่านั้น เนื่องจากการปกป้องสิ่งแวดล้อมรอบเมืองเป็นสิ่งจำเป็น

ภาพที่ 2.2 แสดงขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม¹⁴

เนื้อแท้ของการปฏิบัติการอนุรักษ์ นั้นเป็นการยากที่จะสามารถบ่งบอกได้ว่าจะมีขอบเขตของการอนุรักษ์ที่แน่นอน การกำหนดขอบเขตหรือพื้นที่ใดที่หนึ่งสำหรับการอนุรักษ์ก็เป็นอันตรายเนื่องจากจะไปจำกัดการโตของเมืองและประชากรที่อยู่ในเมือง ในการอนุรักษ์บางพื้นที่จำเป็นต้องอนุรักษ์ทั้งเมืองจึงประสบความสำเร็จ โดย Workett¹⁵ ได้กล่าวไว้ใน Character of town ไว้ว่าการอนุรักษ์เราไม่สามารถอนุรักษ์เก็บหรือรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ได้ทั้งหมด เพราะเมืองแต่ละเมือง แต่ละชุมชน ล้วนมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันไปทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ฯลฯ ซึ่งควบคู่ไปกับ

¹⁴ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคุ้มครองมรดกไทย, 2541), หน้า 18.

¹⁵ Workett, (1969). อ้างถึงในฉนวนวรรณ สายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2541), หน้า 42-56.

การพัฒนาและวิวัฒนาการของเมืองที่ไม่หยุดนิ่ง จะต้องยอมให้เมืองและชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงบ้าง เพื่อความเหมาะสมในด้านต่างๆ ดังนั้น การคัดเลือกอาคาร ย่าน หรือที่ที่เหมาะสมสำหรับการเป็นตัวแทนหรือเอกลักษณ์ของเมืองนั้นสามารถแทนได้เช่นกัน

ดังนั้นการกำหนดขอบเขตของการอนุรักษ์นั้น ก็น่าจะมีความยืดหยุ่นได้บ้าง โดยศึกษาตามลักษณะเฉพาะของเมืองแต่ละเมือง แต่อย่างไรก็ตามการกำหนดขอบเขตก็เป็นเรื่องสำคัญ

Catanese¹⁶ ได้ให้แนวทางในการเลือกขอบเขตของการอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับเมือง โดยสอดคล้องกับการพัฒนา โดยแบ่งกลุ่มไว้ 7 กลุ่มด้วยกัน

1. Fragment คือชิ้นส่วนซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ในขณะที่องค์ประกอบใหญ่ได้เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา หรือถูกทำลายเหลือเพียงสถาปัตยกรรมบางส่วน รวมทั้งประติมากรรม เช่น ชิ้นส่วนของอาคาร โบราณสถาน ประตูเมือง (City Gate) กำแพงเมือง (City Wall)
2. Building คืออาคารทั้งหลาย เช่น บ้าน โบสถ์ วัด โรงละคร
3. Street Space เป็นการเก็บรักษาถนนทั้งสาย เพื่อรักษา Side Walk แต่ภายในอาคารจะเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยเพื่อรักษาภูมิทัศน์ของถนนทั้งสาย ให้มีความต่อเนื่องกัน ของรูปแบบอาคารที่อาจจะร่วมสมัยกัน ใช้วัสดุคล้ายกันมีรูปแบบอาคารเหมือนกัน เป็นต้น
4. Neighbor Hoods คือชุมชนที่มีกิจกรรม มีวิถีชีวิตดำเนินอยู่ร่วมกับชุมชนนั้นมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ในอดีต ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน
5. District คือย่านที่มีเอกลักษณ์ของตัวเอง หรือย่านที่มีกิจกรรมแตกต่างไปจากย่านอื่น เช่น ย่านท่าพระจันทร์ ย่านเยาวราช
6. Skyline การรักษาเส้นขอบฟ้า ในกรณีที่ไม่สามารถรักษาย่านทั้งย่านได้ เหลือเพียงอาคารเดี่ยวโดดๆ จึงต้องรักษาแนวเส้นขอบฟ้าเดิมได้โดยรอบ ไม่ให้เกิดอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างอื่นมาบดบังอาคารเดิม ทำให้เสียแนวเส้นขอบฟ้าของอาคารนั้น
7. Village & town เป็นการรักษาเมืองทั้งเมือง เช่น เกาะรัตนโกสินทร์ อยุธยา

ยุทธวิธีที่นิยมในการกำหนดเขตอนุรักษ์ โดยเฉพาะเมืองเก่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมักจะเริ่มประกาศเขตอนุรักษ์ในใจกลาง และบริเวณโดยรอบส่วนของเมืองที่มีค่าสูงสุด มีแนวโน้มที่ผู้คนส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญที่ต้องอนุรักษ์ได้แล้วจึงค่อยๆ ขยาย พื้นที่ไปยังรอบนอก เพิ่มออกไปเรื่อยๆ จนสุดขอบเขตที่สมควรอนุรักษ์ในวงกว้างออกไปถึงเขตรอบนอกคูเมือง หรือกว้างกว่านั้นก็ได้ ถ้าหากพื้นที่นั้นมีคุณค่าต่อการอนุรักษ์¹⁷

¹⁶ Catanese, (1979), หน้า 304 -309.

¹⁷ อัจฉรี ชาญประโคน,(2538), อ้างถึงในฉนวนรัตน์ สายเชื้อ , “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 45.

4. หลักสำคัญของการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน

Roy Worskett¹⁸ (1969) ได้กล่าวถึงเป้าหมายและหลักการของการอนุรักษ์ไว้อย่างน่าสนใจว่าการอนุรักษ์กับการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินไปควบคู่กัน เราไม่สามารถที่จะปฏิเสธการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคสมัยต่างๆได้ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพไปด้วย และหากการอนุรักษ์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญแล้ว เราจะต้องผสมผสานระหว่างการเปลี่ยนแปลงใหม่กับโครงสร้างเก่าของเมือง เพราะโดยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจเราไม่สามารถสร้างเมืองใหม่ทั้งเมืองได้ เราจะต้องสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่ที่ไม่ทำลายคุณค่าของอาคารเก่า ตลอดจนเอกลักษณ์ของเมืองประวัติศาสตร์ที่ต้องอนุรักษ์ไว้ นอกจากนั้นการอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมด้วย กล่าวคือ การอนุรักษ์ไม่ใช่การปรับปรุงดัดแปลงอาคารขึ้นมาเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่หากประวัติศาสตร์จะมีความหมายต่อโลกปัจจุบัน และให้มีความต่อเนื่องกับอดีตแล้ว การอนุรักษ์จะต้องมองถึงการรักษาสภาพแวดล้อมความมีชีวิตชีวาของเมือง เพื่อเป็นการปลูกอดีตของเมืองให้ตื่นขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่ง Robert McNulty¹⁹ (1985) เห็นว่า การทำลายความหวงแหนทางวัฒนธรรมด้วยความก้าวหน้าเป็นความจริงที่เกิดขึ้น การสงวนวัฒนธรรมเป็นงานสำคัญไม่น้อยไปกว่าการพัฒนาและความเจริญทางเทคโนโลยี การเปิดวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ก็เท่ากับเป็นการเริ่มกระบวนการแตกสลายทางวัฒนธรรม ซึ่งหลักการสำคัญของการอนุรักษ์เมืองและย่านประวัติศาสตร์อย่างยั่งยืน มีดังนี้

5. เคารพต่อธรรมชาติที่ไม่หยุดนิ่งของเมืองและย่านประวัติศาสตร์ โดยคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของชีวิต วัฒนธรรม และการตั้งถิ่นฐาน

6. ให้ความสำคัญต่อสิทธิของประชาชนในท้องถิ่น และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้น

7. เคารพต่อเอกลักษณ์ และคุณค่าของย่านเมืองประวัติศาสตร์ ความงามตลอดจนความสมดุลทางสังคมที่มีอยู่เดิม ซึ่งต้องมีการศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียด ชัดเจน และถูกต้องตามหลักวิชาการ

8. ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเมือง และย่านประวัติศาสตร์ ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน ทำได้โดยให้ความรู้และการศึกษาทั้งในโรงเรียน และนอกระบบ มีการฝึกอบรม รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์

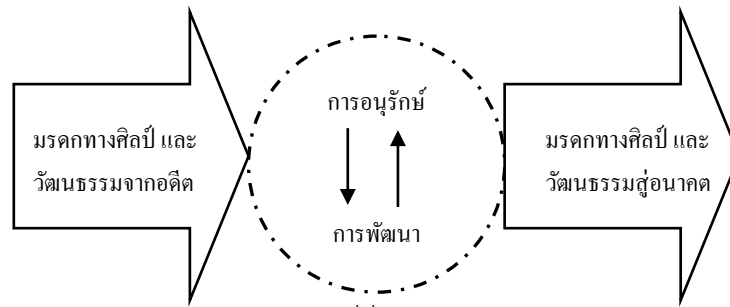
9. จัดทำแนวทางหรือคู่มือการพัฒนาเมือง และย่านประวัติศาสตร์ เผยแพร่แก่ประชาชน โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการการควบคุมการพัฒนา โดยเฉพาะรูปแบบอาคารและสิ่งก่อสร้างที่เหมาะสม

10. ประสานและเชื่อมโยงแผนอนุรักษ์เมือง และย่านประวัติศาสตร์ เข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติ ภาคและท้องถิ่น เช่น ประสานการควบคุมเข้ากับผังเมืองรวม ข้อบัญญัติท้องถิ่น ฯลฯ

11. ใช้มาตรการเชิงสร้างสรรค์ เชิงบวกในการแก้ปัญหา โดยประนีประนอม หรือเจรจาต่อรองประสานผลประโยชน์

¹⁸ Roy Worskett, *the Character of town: An Approach to Conservation*, pp. 42 – 56.

¹⁹ Robert McNulty, "Cultural Tourism: Opportunities of Conservation Economic development," in *Conservation and Tourism* (London: heritage trust, 1985), p.37.

ภาพที่ 2.3 แสดงกลยุทธ์และการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับเมืองและย่านประวัติศาสตร์

Middleton²⁰ (1972) ได้รายงานสัมมนาเกี่ยวกับ Civic Trust ที่ Royal Festival Hall กล่าวว่าเชฟเพิร์ด (Peter Shepheared) ได้ให้หลักการเพื่อการอนุรักษ์ ว่า

1. เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น
2. เพื่ออนุรักษ์อาคารกลุ่มอาคารและบริเวณที่เกี่ยวข้อง
3. เพื่อการคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ๆ ให้กับอาคาร
4. จะต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่ใจแล้วว่าที่นั้นๆมีความสำคัญควรแก่การอนุรักษ์อย่างไม่ต้องสงสัย

5. จะต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจสิ่งนี้ด้วย

จากการประชุมใน French Proposal to Amend the Venice Charter for the Conservation and Restoration of Monument and Sites ในเดือนมิถุนายน 2521 คณะผู้แทนจากฝรั่งเศส ได้เสนอหลักการในการอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนโบราณ ซึ่งมีสาระสำคัญดังนี้²¹

1. เป้าหมายของการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองหรือชุมชนโบราณ คือการคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของชีวิต ความเป็นหนึ่งเดียว และความต่อเนื่องของการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ อันมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม และสื่อให้เห็นโครงสร้างทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในอดีต
2. ในการดำเนินการอนุรักษ์และปรับปรุงเมืองหรือชุมชนโบราณ จะต้องให้ความเอาใจใส่ต่อสิทธิของประชาชนในพื้นที่
3. การปรับปรุงหรือฟื้นฟูเมืองหรือชุมชนโบราณ และการดัดแปลงให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันจะต้องได้รับการวางแผนและดำเนินการ โดยให้ความเคารพต่อเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าของที่ตั้งและสถาปัตยกรรม ความงาม และความสมดุลของสังคมที่มีอยู่เดิม
4. การอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนโบราณควรประสานเข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติ ภาค หรือ ท้องถิ่น โดยในแผนดังกล่าวจะต้องถือการอนุรักษ์เป็นส่วนสำคัญและเร่งด่วน เนื่องจากเอกลักษณ์และโครงสร้างเฉพาะตัวของเมืองโบราณหรือชุมชนโบราณนั้น เป็นสิ่งที่หาของใหม่มาทดแทนไม่ได้

²⁰ Middleton Michale, "Conservation in action," in *A Progress Report on What is Being Done in Britain's Conservation Area. Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall*, (London: Civic Trust, 1972), p.8.

²¹ สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, *แผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่าพิมาย*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทวิทยบริการ จำกัด, 2541), หน้า 6-11.

นอกจากนั้นการทำลายสิ่งเหล่านี้ ไม่เป็นเพียงแต่การทำลายเศรษฐกิจของเมืองเท่านั้น ยังเป็นการทำลายวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ เอกลักษณ์ และความภูมิใจ ศักดิ์ศรีของประเทศและคนในประเทศอีกด้วย และการยอมรับในข้อที่ว่า มรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติ ทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่างๆเหล่านี้ ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานับประการ ซึ่งได้แก่ การพังทลายอันเกิดขึ้นจากการละลายไม่เอาใจใส่ หรือมลพิษในอากาศ หรือสาเหตุอื่นๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในการรื้อทำลาย (Demolition) เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผนใหม่

3. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน

3.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน

การอนุรักษ์ในระยะแรก ทำกันในวงจำกัด มีการอนุรักษ์เฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่งขาดการมองเป็นภาพรวม มักเป็นการอนุรักษ์ที่เน้นด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เมื่อถึงยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม คริสต์ศตวรรษที่ 19 เกิดการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการผลิต มีผลให้เมืองเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาเทคนิค แนวความคิดในการอนุรักษ์ที่ซับซ้อน มีระบบมากขึ้น และเกิดแนวความคิดการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับการวางผังเมือง เนื่องจากสถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้างต่างๆที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และได้รับการอนุรักษ์ มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเมือง และเป็นองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมือง ดังนั้นการอนุรักษ์ จึงเป็นการมองภาพรวมในลักษณะการอนุรักษ์ทั้งเมือง โดยเน้นการสงวนรักษา ปรับปรุงให้คงสภาพเดิม และให้พื้นที่หรือบริเวณที่ทำการอนุรักษ์มีชีวิตชีวาอยู่ได้โดยไม่กระทบหรือขัดกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจที่ดำเนินไปในปัจจุบัน

แนวคิดในการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์นั้น วรรณศิลป์ พิรพันธุ์²² (2546) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมคลองอัมพวา ว่า มีองค์ประกอบสำคัญที่ต้องพิจารณาประกอบด้วย

1. องค์ประกอบทางกายภาพที่เหมาะสม ได้แก่ การอนุรักษ์พื้นที่ที่มีเอกลักษณ์และคุณค่าของชุมชน การควบคุมการพัฒนาที่เหมาะสม และการปรับปรุงหรือฟื้นฟูบริเวณที่เสื่อมโทรมให้กลับคืนสภาพที่ดี
2. องค์ประกอบทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม ได้แก่ การพัฒนาการท่องเที่ยวฐานชุมชนตามหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการกระจายรายได้ในชุมชน
3. องค์ประกอบทางสังคม วัฒนธรรมที่เหมาะสม ได้แก่ การอนุรักษ์วิถีชีวิต และประเพณีที่ดั้งเดิม การฟื้นฟูวิถีชีวิตและประเพณีที่ดั้งเดิมแต่สูญหายหรือเสื่อมไปโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำ คู คลองให้กลับคืนมารวมถึงการสร้างความรู้ความเข้าใจ และจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรมแก่ทุกคนในชุมชน
4. องค์ประกอบทางการเมืองการปกครองที่เหมาะสม ได้แก่ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการอนุรักษ์และพัฒนา และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่าย

²² วรรณศิลป์ พิรพันธุ์, องค์ประกอบเมือง, (อัสสัมชัญ), 2538.

โดยหลักทั่วไปของการอนุรักษ์ คือ การป้องกันมิให้เกิดการเสื่อมสภาพ และยืดอายุการใช้งานให้ได้มากที่สุด เพื่อให้สิ่งเหล่านั้นแสดงออก ถึงสาระหรือความสำคัญเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งการอนุรักษ์ (Conservation) ตามความหมายที่ Bernard M. Feilden²³ ให้ความว่า “การกระทำใดใดเพื่อป้องกันการเสื่อมลงและรวมถึงการยืดอายุของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงต่อผู้คนถึงความมหัศจรรย์ในงานศิลปะและสืบทอดอารยธรรมของมนุษย์ที่มีอยู่ในเหล่านั้น”

การอนุรักษ์ชุมชน จึงรวมหมายถึงการอนุรักษ์พื้นที่ที่มีความหมายและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ การอยู่อาศัย ประเพณีวัฒนธรรม ที่มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน และมีสิ่งซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ให้มีชีวิตอยู่ได้ กระบวนการอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมให้ดำเนินไปด้วยกันทั้ง 2 ปัจจัยอย่างสอดคล้องกัน จึงจะทำให้พื้นที่เหล่านั้นมีคุณค่าและเกิดความหมาย หรือ “Sense of place” ขึ้นได้ ซึ่งตรงกับความหมายของคำว่า “ย่านประวัติศาสตร์ชนบท (Rural District)”²⁴ คือ พื้นที่ชนบทที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งรูปแบบทางประวัติศาสตร์ของการดำเนินชีวิตในชนบท ประกอบด้วย บ้านเรือนในท้องถิ่น รูปแบบของพื้นที่ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือกิจกรรม

Aldo Rossi²⁵ ได้อธิบายแนวคิดในการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์ ไว้ว่า การอนุรักษ์และฟื้นฟู จำเป็นต้องมองภาพในลักษณะขององค์รวม ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1. องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาของคนในชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งก่อสร้าง บริเวณ หรือสถานที่ที่คนในชุมชนนั้น สามารถสัมผัสได้ และเป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและนอกชุมชน เกิดเป็นภาพที่มีความหมายในสิ่งก่อสร้างนั้นจะรวมหมายถึงบริบทของสิ่งก่อสร้างด้วย ที่คนในชุมชนร่วมกันทำให้เกิดความหมายขึ้นมา ภาพในที่นี้สามารถเห็นได้โดยไม่ต้องอาศัยคำอธิบาย

2. องค์ประกอบส่วนที่อยู่ภายในเป็นคุณค่าที่มองไม่เห็นด้วยตา ที่ Bernard M. Feilden เรียกว่า คุณค่าทางด้านอารมณ์ความรู้สึก เกิดจากวิถีชีวิตของคนในชุมชน ผ่านกาลเวลาที่อาศัยอย่างต่อเนื่อง ภายใต้กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน เกิดการซ้อนทับของความหมายของพื้นที่ ในมิติต่างๆของชุมชน จนเกิดเป็นภาพลักษณ์ หรือเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นที่ยอมรับของคนในและนอกชุมชน ซึ่งคนในชุมชนจะมีความรู้สึกผูกพันกับความหมายของคุณค่าเหล่านั้น ภาพลักษณ์นี้ คนในชุมชนถือว่าเป็นกลไกทำให้เกิดความหมายและเรื่องราวต่างๆดำเนินอย่างต่อเนื่อง

หลักการทั่วไปของการอนุรักษ์ชุมชน จึงเป็นการอนุรักษ์ที่คำนึงถึงองค์ประกอบต่างๆที่ประกอบกัน จนกลายเป็นชุมชน ไม่จำกัดเฉพาะกายภาพของชุมชนเท่านั้น ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะจิติ ได้กล่าวว่า “การอนุรักษ์ชุมชนต้องมีการคำนึงถึงชุมชนและเมืองโดยรวม ซึ่งจะต้องมีสภาพน่าอยู่ และมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่ย้ายอยู่กับโลกแวดล้อมที่ผู้คนได้สร้างขึ้น นับได้ว่าเป็นแนวความคิดที่

²³ Bernard M. Feilden, *Conservation of Historic Building*, (Great Britain: Bath Press Ltd, 1994).

²⁴ สุวัฒนา ธาดานิติ, *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์อนุสรสถานและแหล่งโบราณคดี*, (กรุงเทพฯ: บ.หิรัญพัฒน์ จำกัด, 2533), หน้า 148-150.

²⁵ Aldo Rossi, อ้างถึงใน พชรินทร์ เวียงชัย “แนวความคิดในการอนุรักษ์ชุมชนไท-โคราช กรณีศึกษา: หมู่บ้านพระเพลิง,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 18.

เปลี่ยนไปจากเดิม”²⁶ สอดคล้องกับความคิดของ ศรีศักร วัลลิโภดม ที่ว่า “การปรับตัวเข้าสู่สมัยใหม่ (Modernization) คือการปรับเปลี่ยนเอาสิ่งที่ดีอยู่แล้วในอดีต มาผสมผสานเข้ากับสิ่งที่เหมาะสมที่เลือกเฟ้นจากภายนอก เพื่อปรับให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกนั่นเอง”²⁷ และชุมชนในความหมายของ ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล กล่าวว่า “ชุมชนไม่ได้หมายถึงกายภาพเท่านั้น แต่เป็นการผสมผสานของ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ (Geographic Area) การปะทะสัมพันธ์กันทางสังคม (Social Interaction) และความผูกพันร่วมกัน (Common Ties)²⁸

การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน เป็นแนวคิดในการป้องกัน พื้นที่ซึ่งมีร่องรอยแห่งอดีต สถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์สำคัญที่มีความพิเศษเนื่องจากเป็นกลุ่มอาคาร ทำให้ไม่สามารถอนุรักษ์อาคารเหล่านั้นโดยแยกจากกันได้ วิธีที่ดีที่สุด คือ การอนุรักษ์อาคารเหล่านั้นรวมกัน เนื่องจากคุณค่าของความเป็นกลุ่มอาคารนั่นเอง

3.2 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน

คุณค่าของสิ่งที่ควรอนุรักษ์เกิดจากความมีเอกลักษณ์(Uniqueness) ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะในการสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of place) โดยตั้งอยู่บนแนวคิดลักษณะของเมือง (Character of town) ที่เป็นการศึกษาสิ่งที่เป็นคุณค่าในระดับเมือง และระดับความยั่งยืนของชุมชน ทั้งในสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทางรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งองค์ประกอบในด้านต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นเมืองนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำให้เมือง มีลักษณะพิเศษแตกต่างกันออกไปจากพื้นที่อื่นๆ

3.2.1 เอกลักษณ์ (Uniqueness) คุณลักษณะ (Character)

และลักษณะเฉพาะ (Identity)

Garn ham, Harry L.²⁹ กล่าวว่า แนวความคิดของความมีเอกลักษณ์ นั้นยากที่จะอธิบายได้ชัดเจน หรือระบุตรงๆ สถานที่อันน่าจะจดจำนั้น มีเอกลักษณ์หรือจิตวิญญาณ แห่งสถานที่แต่ละที่ ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะที่น่าจะสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ สำคัญการเป็นส่วนหนึ่ง และการอยู่ดีในผู้คนนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของ

1. มุมมองของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในที่ตั้ง เช่น รูปแบบที่ดิน ภูมิประเทศ พรรณพืช ภูมิอากาศ และแหล่งน้ำ
2. ลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น สะพาน ป้อม หรือโบสถ์บนยอดเนินอันตอบสนองต่อภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์ สังคม ทำเลทางกายภาพ กิจกรรมของมนุษย์ และสถานที่ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม

²⁶ ปันรัชฎ์ กาญจนนัฐติ, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน, (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).

²⁷ ศรีศักร วัลลิโภดม, “ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย “ท้องถิ่นวัฒนา,” เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ เสนอที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 22-23 มิถุนายน 2540. (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่)

²⁸ ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

²⁹ Harry L. Garnham, “maintaining the spirit of place” in *A Process for the Preservation of town character*, (Mesa: PDA, 1985), pp.1-7.

3. ประสบการณ์ในความรู้สึก ซึ่งการมองเห็นในอันดับแรก เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทางภูมิทัศน์เดิม การปะทะสัมพันธ์ของส่วนผสมทั้งหมด ซึ่งสร้างคุณสมบัติของสถานที่ มักไม่เป็นที่เข้าใจของคนในพื้นที่จนกว่าจะเสียไป

สถานที่อันพิเศษหลายแห่งได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากผลผลิตของกิจกรรม เช่น การกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม การแก่งำไรอสังหาริมทรัพย์ การขยายการขนส่ง การเติบโตของเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากร และการท่องเที่ยว ความเปลี่ยนแปลงนี้ ได้เปลี่ยนจินตภาพคุณลักษณะ และแม้แต่ความหมายต่อคุณลักษณะแห่งสถานที่นั้นได้ถูกทำลายไป ขณะที่การเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเป็นด้านบวก เช่นว่า ต้องมีการฟื้นฟูด้านเศรษฐกิจ ก็มักจะต้องมีข้อเสียต่อคุณลักษณะเดิมของสถานที่อันเคยมีปรากฏอยู่

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองนี้ มีรากฐานบนความเชื่อที่ว่า เมืองแต่ละเมืองต้องมีความเฉพาะตัวทั้งด้านเอกลักษณ์ คุณลักษณะ ลักษณะเฉพาะ และจิตวิญญาณแตกต่างจากที่อื่น ซึ่งมีคุณค่า และความหมายต่อผู้คนในเมือง ซึ่งหากขาดไปก็จะลดคุณภาพชีวิตลง องค์ประกอบหลักของลักษณะเฉพาะ(Identity)

Garn ham, Harry L.³⁰ระบุว่าลักษณะเฉพาะจะประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ คือ

1. ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณ์ โครงสร้างทางกายภาพที่แท้จริงของสถานที่ ลักษณะจริงของอาคาร ภูมิทัศน์ ภูมิอากาศ และคุณลักษณะของสุนทรียภาพ

2. กิจกรรมและหน้าที่ซึ่งสังเกตได้ ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อพื้นที่อย่างไร สถาบันทางวัฒนธรรมมีผลอย่างไร และอาคารกับภูมิทัศน์ถูกใช้งานอย่างไร

3. การสื่อความหมาย หรือสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นแง่ที่ซับซ้อนกว่า เริ่มแรกด้วยผลจากความมุ่งหมาย และประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะของสถานที่ที่มีจำนวนมากที่สืบเนื่องจากการที่ประชากรตอบสนองต่อลักษณะทางกายภาพ และหน้าที่ใช้สอย

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบขั้นแรกนี้เองที่ได้สร้างสรรค์ จิตวิญญาณแห่งสถานที่ และปฏิสัมพันธ์นี้เองที่ต้องทำความเข้าใจ เพื่อบรรลุความสำเร็จที่จะดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูกิจกรรมในสภาพแวดล้อมของเมืองเล็ก

3.2.2 เอกลักษณ์ทางจินตภาพ และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชน

- องค์ประกอบพื้นฐานของเมือง

Kevin Lynch³¹ (1960) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับจินตภาพของเมือง และองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง (The City Image and Its Elements) ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม รวมถึงผู้คนและกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเมืองนั้นๆ โดย Lynch พบว่ามีองค์ประกอบพื้นฐาน 5 ประการด้วยกันที่ผู้คนมักใช้ในการสร้างจินตภาพขึ้นในใจระหว่างตนเอง และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับเมือง อันได้แก่

3.2.2 ทางสัญจร (Paths)

3.2.3 ย่าน (Districts)

3.2.4 ขอบเขต (Edges)

³⁰ Ibid., p.8.

³¹ Kevin Lynch, *The image of city*, (U.S.A.: the M.I.T. Press, 1960), pp. 47-48.

3.2.5 จุดสังเกต / จุดหมายตา (Landmark)

3.2.6 จุดรวม / ศูนย์รวม (Nodes)

นอกจากองค์ประกอบพื้นฐานทั้ง 5 ที่ประกอบกันเข้าเป็นโครงสร้างของเมืองแล้ว ยังมีปัจจัยและองค์ประกอบย่อยๆอื่นๆ อีกหลายประการซึ่งส่งผลให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวของเมือง แต่ละเมืองออกไป ซึ่งปัจจัยหรือองค์ประกอบดังกล่าว ได้แก่ รูปทรงของที่ดินหรือสภาพภูมิประเทศ (Landform) พืชพันธุ์ธรรมชาติ (Natural Verdure) ภูมิอากาศ (Climate) นอกจากนี้ยังรวมถึงรูปร่าง ขนาดและความหนาแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) ลักษณะเนื้อเมือง (Texture) พื้นที่เว้นว่างในเมืองและพื้นที่เปิดโล่ง (Urban Space and Open Spaces) มุมมองและเส้นขอบฟ้า (Visual and Skyline) ของเมือง

- องค์ประกอบทางกายภาพ

แนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางกายภาพจากการศึกษาของ Speiregen, Paul D³² องค์ประกอบทางกายภาพของเมือง ประกอบด้วย

1. สภาพภูมิประเทศและธรรมชาติ (Landform and nature) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิประเทศ กับภูมิทัศน์เมือง และสถาปัตยกรรม ในเชิงสุนทรียภาพ และประโยชน์การใช้สอย

2. รูปร่าง ขนาด และความหนาแน่นของเมือง (Shape, Size and Density) เป็นการวิเคราะห์ลักษณะความสัมพันธ์ ระหว่าง การใช้ประโยชน์แต่ละพื้นที่ของเมืองกับเส้นทางสัญจร และพื้นที่เปิดโล่ง ความต่อเนื่องระหว่างชุมชน ขนาดและความหนาแน่นของการกระจายตัวประชากร รวมถึงลักษณะการขนส่งเชื่อมต่อพื้นที่ต่างๆ

3. ลักษณะของเนื้อเมือง (Urban Grain) รูปแบบ (Pattern) และพื้นผิว (Texture) พิจารณาความหยาบ – ตะเอียด จากมวลและขนาดอาคารว่ามีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็ก

4. เส้นทาง (Routes) เราสามารถมองเห็นภูมิทัศน์ สถาปัตยกรรม และเมืองเป็นลำดับต่อเนื่องกัน เส้นทางของการสัญจรเป็นตัวกำหนดรูปทรงของเมืองที่สำคัญประการหนึ่ง ในการพิจารณาเส้นทางของเมือง เส้นทางนำสายตา (Approach Route) ช่วยนำเราไปรู้จักเมือง โดยนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรม และเมืองแล้ว ยังช่วยให้เรากำหนดจุดมุ่งหมายปลายทางได้ด้วย

การศึกษาของ Graham, Harry L³³ (1976) และ Manler and Guix (1998) พบว่า การระลึกได้ถึงจิตวิญญาณของสถานที่ ที่สร้างลักษณะเฉพาะ (Identity) และความมีเอกลักษณ์ของเมือง จากองค์ประกอบทางกายภาพ และองค์ประกอบในด้านอื่นๆ ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณ์ เป็นการพิจารณาโครงสร้างทางกายภาพของสถานที่ และคุณลักษณะทางสุนทรียภาพของพื้นที่

2. กิจกรรมและหน้าที่ที่สังเกตได้ เป็นการพิจารณาสิ่งแสดงปฏิสัมพันธ์ของคนต่อพื้นที่ และ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางวัฒนธรรม รวมถึงอาคารและภาพแวดล้อมต่อการใช้งานของพื้นที่

³² Speiregen, Paul D., *Urban Design: The architecture of Towns and City*, (New york: 1965), pp.51-64.

³³ Gamham, Harry L, (1976), อ้างถึงใน เขมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, “แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางใหญ่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 31.

3. การสื่อความหมายหรือสัญลักษณ์ เป็นการพิจารณาถึงความมุ่งหมาย และ
ประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะที่หลากหลายของสถานที่ที่สืบเนื่องจากการตอบสนองของ
ประชากร ต่อลักษณะทางกายภาพและหน้าที่ใช้สอย

- ความสำคัญทางกายภาพพื้นที่ชุมชน

ความสำคัญทางกายภาพ เปรียบเสมือนสิ่งก่อสร้างที่คนในชุมชนได้สร้างขึ้นมาเพื่อ
ตอบสนองความต้องการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการอยู่อาศัย การทำกิจกรรม หรือแม้แต่เพื่อความปลอดภัย
ซึ่ง “การรับรู้ถึงความเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยเดียวกัน (Sense of Neighborhood) เป็นผลมาจาก
องค์ประกอบหลักทั้ง 3 ของชุมชน ได้แก่ คนในชุมชน ธรรมชาติหรือสภาพแวดล้อม และสิ่งที่มีมนุษย์
สร้างขึ้น”³⁴ ซึ่งสิ่งหลังมักจะเป็นลักษณะเด่น ร่วมกับความเชื่อของคนในชุมชน ที่ทำให้ชุมชนมีความ
แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ การอยู่อาศัยภายในสิ่งก่อสร้างที่คนในชุมชนสร้างขึ้นมา มีการใช้พื้นที่จาก
หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งเป็นการซ้อนทับกันของความหมาย และความทรงจำผ่านพื้นที่เหล่านั้น ซึ่ง
กิจกรรมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตการเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่แตกต่างจากชุมชนอื่น ความสัมพันธ์ของคน
ในชุมชน สามารถบอกได้ถึงตำแหน่งและแหล่งที่ตั้งของสมาชิกในชุมชนได้

การวิเคราะห์โครงสร้างและองค์ประกอบของชุมชน เป็นการวิเคราะห์ทางกายภาพของ
ชุมชน เพื่อหาลักษณะเด่น หรือคุณค่าของพื้นที่ที่ควรจะอนุรักษ์ เนื่องจากการดำเนินอยู่ของตนตั้งแต่
เริ่มตั้งถิ่นฐานเพื่ออยู่อาศัยในถิ่นฐานใดๆ นั้นจะมีการแสดงออกถึงวิถี ความเป็นตัวตน ความเคยชิน
และประเพณีวัฒนธรรม ขึ้นต้น ในรูปของกายภาพของพื้นที่ ดังนั้น สิ่งแรกที่แสดงให้เห็นได้ก็คือ
สิ่งก่อสร้างที่เกิดจากภูมิปัญญาของชุมชน ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ หรือธรรมชาติ ซึ่งส่วนประกอบ
สำคัญเพื่อการอนุรักษ์ (Essential Qualities of Conservation)³⁵ ประกอบด้วย

- รูปแบบทางผังเมือง (The Urban Setting)
- Sense of Place
- การเชื่อมโยงภายในพื้นที่ (Internal Link)
- รูปแบบและการออกแบบ (Style & Design)
- ฝีมือช่าง (Workmanship)

นอกจากองค์ประกอบต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้ว ภายในชุมชนยังมีความสัมพันธ์ ซึ่ง
ลักษณะของความสัมพันธ์แสดงออกในรูปแบบของ ความเป็นญาติความเป็นเพื่อนบ้าน และความเป็น
ผู้นำ สิ่งเหล่านี้เป็นความสัมพันธ์ที่เรียกว่า ความเชื่อมโยงในแนวนอน (Horizontal Ties) หากเป็น
ความสัมพันธ์ของชุมชนหนึ่ง กับอีกชุมชนหนึ่งจะต้องมีการให้เกียรติการเคารพ ซึ่งเรียกความสัมพันธ์
ในแนวนอนว่า ความเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Ties) ซึ่งสอดคล้องกับในเรื่องของทิส nor berg
Schulz ได้กล่าวว่า ทิศทางในแนวตั้ง (The Vertical Direction) เป็นการแสดงถึงความเคารพ การมี
อำนาจ

ดังนั้นแนวคิดในเรื่องกายภาพของพื้นที่ชุมชน มีแนวความคิดดังนี้ คือพื้นที่กายภาพที่
เกิดขึ้น ต้องประกอบไปด้วยพื้นที่กิจกรรม ที่ชุมชนรับรู้ถึงกิจกรรมนั้นๆ และยอมรับว่าเป็นกิจกรรมของ
ชุมชน ปรากฏเห็นได้ชัดด้วยองค์ประกอบทางกายภาพขั้นต้น คือ มีพื้นที่อาณาเขต การโอบล้อมพื้นที่

³⁴ Morris David, *Neighborhood Power: the new location*, (Boston: Beacon Press, 1975).

³⁵ Kohem Nahoum, *Urban Conservation*, (Massachuset: MIT Press, 1996).

อย่างชัดเจน และมีความสัมพันธ์กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง พื้นที่เหล่านี้อาจได้รับการสร้างสรรค์จากช่างฝีมือหรือธรรมชาติก็ได้ สามารถตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอย และมีการนำเอาวัสดุในพื้นที่มาใช้ด้วย

ความเปลี่ยนแปลงของเมือง และเอกลักษณ์

Gernham, Harry L.³⁶ เห็นว่าบุคลิกลักษณะของเมืองมักเปลี่ยนไป ไม่กลับคนมา โดยการเจริญเติบโตของเมืองเป็นประเด็นหลัก และประเด็นรองขึ้นอยู่กับข้อตกลงรายวัน การขาดแคลนคุณลักษณะของเมืองนั้น มักจะไม่มีคนในพื้นที่สังเกตจนกว่าจะปรากฏชัด แลแผนกระทั่งชีวิตประจำวันเปลี่ยนไป ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวร

ลักษณะเฉพาะของคุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของเมืองจะนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องได้รับการออกแบบ เพื่อเอื้อต่อการอนุรักษ์เอกลักษณ์นั้น ซึ่งหากทำได้ การเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงอันมหาศาลจะไม่กระทบต่อคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของเมือง ระดับเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ การเจริญเติบโตและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ในระดับที่น่าพอใจ จะไม่ทำลายคุณภาพสำคัญของเมือง

การเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงได้นำเรื่องเศร้าคล้ายกันไปสู่หลายเมือง ความคล้ายคลึงที่กัดเซาะคุณภาพส่วนตัวของเมือง ทำลายคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ สัญลักษณ์ของความคล้ายกันนี้เห็นได้จาก บ้านที่ไม่เหมาะสม และไม่น่าดู การจราจรที่ติดขัดจากการวางแผนที่ไม่ดี คุณภาพ สถาปัตยกรรมแบบแปะยี่ห้อเจ้าของเดียวกัน การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นพิษภัย ปิมน้ำมันที่ออกแบบไม่ดี ร้านฟาสต์ฟู้ด ศูนย์การค้า รูปแบบการใช้ที่ดิน ทางหลวงและอาคารสาธารณะ การพัฒนาไม่ได้ทำลาย แต่สิ่งทำลายคือการเอาคุณลักษณะที่แปลกแยกไปใส่ในสภาพแวดล้อมโดยไม่คำนึงถึงสภาพเดิมที่เฉพาะตัว และในลักษณะที่คนในพื้นที่ต้องการ

4. แนวความคิดเกี่ยวกับระบบของกิจกรรมและระบบของที่ตั้ง

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม (ในด้านพฤติกรรมมนุษย์) การจัดสภาพแวดล้อม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของกิจกรรมและวัฒนธรรม Fell man³⁷กล่าวว่าระบบกิจกรรม (ในเวลาและพื้นที่) มีความสำคัญในการวางแผนและออกแบบในระดับความต้องการพื้นฐานที่มีความแตกต่างกันออกไป ซึ่งทุกกิจกรรมเกี่ยวเนื่ององค์ประกอบ 4 ด้าน คือ

1. ตัวกิจกรรมเอง
2. กิจกรรมถูกนำไปใช้อย่างไร
3. กิจกรรมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ
4. ความหมายที่แอบแฝงอยู่ของกิจกรรม

³⁶ Gernham, Harry L, อ้างถึงในเขมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, “แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางใหญ่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 11.

³⁷ Fellman, อ้างถึงในปริดา หุตะจุฑะ, “พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมบ้านบางแม่หม้าย จังหวัดสุพรรณบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 29.

Chapin ³⁸ (1972) ได้อธิบายในเรื่องของกิจกรรมว่ามีการเกี่ยวข้องอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ แหล่งประกอบกิจกรรม ประเภทของกิจกรรม และระบบกิจกรรม โดยระบบของกิจกรรมเป็นเรื่อง พฤติกรรมของบุคคลที่มีความต่อเนื่องของประเภทกิจกรรม หรือกล่าวได้ว่า ระบบกิจกรรมมีทั้ง องค์ประกอบเชิงพื้นที่ (สถานที่ไป) และองค์ประกอบทางเวลา (เวลาที่ไป) ทั้งสองอย่างรับอิทธิพลด้วย ข้อจำกัดจากวัฒนธรรม และธรรมชาติของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น กิจกรรม คือ การ เดินทางของบุคคลเพื่อซื้อของ แต่เมื่อบุคคลต่างๆ แสดงกรณีเหมือนกัน นั้นทำให้กรณีนั้นกลายเป็น ประเภทของกิจกรรม และเมื่อกิจกรรมนั้นเกิดการทำงานเชื่อมโยงกันด้วยวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ร่วมกันอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ ประเภทกิจกรรมนั้นก็กลายเป็นระบบกิจกรรมในที่สุด เช่น การไป พักผ่อน การจับจ่าย

4.1 แนวความคิดเรื่องกิจกรรม เวลา สถานที่

Amos Rapoport ³⁹ ได้ให้แนวความคิดที่เกี่ยวกับระบบกิจกรรม และระบบของที่ตั้งไว้ ดังนี้

องค์ประกอบทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหลัก และสำคัญยิ่งของระบบแหล่งที่ตั้งถิ่นฐาน เราสามารถศึกษาวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง แบบแผนวิถีชีวิตของกลุ่ม ได้จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่สุดนั้น คือ ระบบกิจกรรม ระบบกิจกรรมของมนุษย์ทั้งหมดจะเกิดขึ้น บนพื้นที่และเวลาที่ซ้อนทับกันสนิท นั้นหมายถึงการให้ความสำคัญทั้งเรื่องของกิจกรรม และการตัดสินใจพร้อมกัน เมื่อเราสามารถทราบ ตำแหน่งที่เกิดกิจกรรม ในเวลาหนึ่งก็จะสามารถนำไปเชื่อมโยงกับตำแหน่งของกิจกรรมอื่น ในเวลา หนึ่ง หรือนำไปเชื่อมโยงกับที่ตั้งในช่วงเวลานั้นได้ การศึกษากิจกรรมบนพื้นที่ทำได้โดย พิจารณา กิจกรรมที่เกิดขึ้นประจำวัน และใช้ เมทริกซ์ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และเวลา เราสามารถรู้ ได้ว่ากิจกรรมนั้นเกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร กิจกรรมและเหตุการณ์ อาจจะบ่งชี้ไปบนแผนที่เวลา พื้นที่ (Time – Space Map)

ผลลัพธ์ของการศึกษาองค์ประกอบทั้ง 3 คือ รูปแบบกิจกรรม (Activity Patterns) ซึ่งมี โครงสร้างที่ถูกส่งผ่านเชิงวัฒนธรรม (Culturally Transmitted structure) ที่แสดงการปฏิสัมพันธ์ กันระหว่างกิจกรรมของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน การศึกษากิจกรรมที่เกิดขึ้น บนพื้นที่ทำให้เราอยู่ในตำแหน่งที่ดีกว่าในการอธิบายพื้นที่ และในการประเมินนโยบายที่จะทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่

1.4.1 ระบบของกิจกรรม และระบบของที่ตั้ง

กิจกรรมถูกถ่ายทอดโดยตรงจากวิถีชีวิตและรากฐานของวัฒนธรรม ทุกกิจกรรม เกี่ยวเนื่องกับองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ตัวกิจกรรมเอง กิจกรรมถูกนำไปใช้อย่างไร กิจกรรม เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ และรวมเป็นระบบกิจกรรม ความหมายของกิจกรรม

³⁸ Chapin (1972), pp. 221-253, อ้างถึงในเชมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, “แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลอง บางใหญ่,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป์ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า34.

³⁹ Amos Rapoport, “System of activities and system of settings,” in *Domestic Architecture and the use of space: an interdisciplinary cross-cultural study*, Edited by Susan Kent, (Cambridge University press, 1990), pp. 45-47.

จุดหลัก คือ ระบบกิจกรรมไม่สามารถเกิดขึ้นโดยปราศจากพื้นที่และเวลาได้ และไม่สามารถมองตัวกิจกรรมเพียงกิจกรรมเดียว แต่ต้องพิจารณาทั้งระบบกิจกรรม เช่น เราไม่สามารถพิจารณาอาคารเพียงอาคารเดียว เพราะคนเราใช้หลายอาคาร และมีกิจกรรมหลากหลายในพื้นที่เปิดโล่งนอกอาคาร การตั้งถิ่นฐาน และทั้งภูมิภาค คนอาศัยในภูมิประเทศวัฒนธรรม (Cultural Landscapes) ดังนั้นจึงไม่สามารถพิจารณาเพียงแค่สถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว ทุกอาคารที่ปรากฏมักถูกเชื่อมโยงกับระบบกิจกรรมของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตของบทสรุปนี้คือ มันมีความสัมพันธ์ระหว่างระบบกิจกรรมและวัฒนธรรม

ที่ตั้ง (Setting) เป็นการผสมผสานกันของพฤติกรรมที่ตั้ง (Behavior Setting) และบทบาทที่ตั้ง ที่ตั้งเป็นสภาพแวดล้อมกับระบบของกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ที่ซึ่งสภาพแวดล้อมและกิจกรรมถูกเชื่อมโยงด้วยกฎเกณฑ์ (Rules) ต่างๆ เพื่อทำให้เกิดที่ตั้งที่เหมาะสม และตามที่เราคาดหวังไว้ กฎต่างๆนี้มีขึ้นเสมอในการกำหนดเกณฑ์ในที่ตั้ง สถานการณ์ และแปรเปลี่ยนตามวัฒนธรรมด้วย ที่ตั้งต้องพิจารณาโดยรวมกับระบบภายในของระบบกิจกรรมที่เกิดขึ้นซึ่งถูกเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ ที่ตั้งถูกเชื่อมโยงในหลายด้านทั้งในพื้นที่เอง ความใกล้ชิด การเชื่อมโยง และการแบ่งแยก รวมถึงเรื่องเวลาในการลำดับ

ที่ตั้งมักจะจะเป็นไปตามความเหมาะสมของกิจกรรม และพฤติกรรมเสมอๆ ที่ตั้งของคนมีขอบเขตและเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม เวลา และคุณภาพของที่ตั้งแปรเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรม และเปลี่ยนไปตามสมาชิกของวัฒนธรรมหนึ่งๆ หรือกลุ่มในวัฒนธรรมนั้นๆ

สิ่งแวดล้อมสามารถสร้างแนวคิดให้กับที่ตั้ง และอีกส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับระบบกิจกรรม การจัดสภาพแวดล้อมมีผลสร้างแนวคิดในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของ 4 ตัวแปร คือ พื้นที่ เวลา ความหมาย และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งเป็นไปตามกิจกรรมที่แปรเปลี่ยนตามตัวแปรดังกล่าว และด้วยตัวกิจกรรมเองเกี่ยวข้องกับการจัดเรียงกิจกรรม ที่แตกต่างของกิจกรรมในเวลา และพื้นที่พอกัน ความเร็วของกิจกรรม (จำนวนของกิจกรรมต่อหน่วยของเวลา) และจังหวะต่างๆ (ในช่วงของกิจกรรมเกี่ยวข้องกับวงจรหลากหลาย เช่นวิถีชีวิต ปี ฤดูกาล เทศกาล วันทำงาน วันหยุด กลางวัน กลางคืน เป็นต้น)

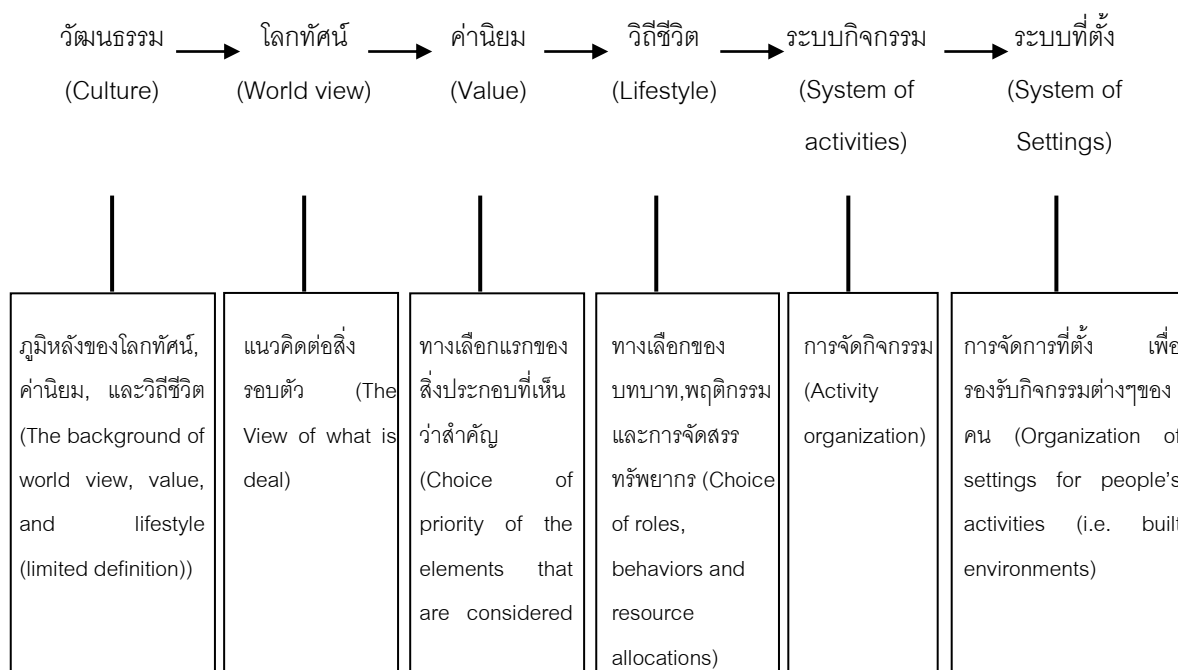
การพิจารณาระบบกิจกรรม ในระบบของที่ตั้งเป็นประเด็นสำคัญที่จะเข้าใจรูปแบบของเมือง การเลือกที่อยู่และการใช้พื้นที่เปิดโล่งในย่านละแวกบ้านของเมือง

ถ้ากิจกรรมนั้นหนาแน่นการเกิดขึ้นอย่างมากในพื้นที่ส่วนตัว เช่นภายในที่อยู่อาศัย หรือสวนหลังบ้าน กิจกรรมในพื้นที่เปิดโล่งของเมือง หรือพื้นที่สาธารณะในละแวกบ้านจะเกิดขึ้นน้อย ถ้าในวัฒนธรรมที่ใช้พื้นที่ของเมืองในการสัญจรเป็นหลัก ซึ่งตรงข้ามกับกิจกรรมอื่นๆ การใช้พื้นที่ก็จะแตกต่างกันกับกิจกรรมต่างๆ ที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน ถ้ากฎของวัฒนธรรมหรือบรรทัดฐานเปลี่ยนไปพื้นที่เมืองในทางตรงข้ามกับพื้นที่ส่วนตัวก็就会被ใช้ต่างกันไปด้วย

1.4.2 กิจกรรมทางสังคมและการใช้พื้นที่

กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น นอกจากจะต้องมีการปะทะสังสรรค์กันของคนในชุมชนแล้ว ยังต้องมีการเคลื่อนไหว (Movement) เกิดขึ้นบนพื้นที่ชุมชนด้วย

Amos Rapoport and Haryadi⁴⁰ แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิต การทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่มีความสัมพันธ์กัน เริ่มจากการจำกัดความคำว่า “วัฒนธรรม” ว่าเป็น สิ่งที่ส่งผลต่อความเชื่อสภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ สิ่งนั้นจะก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่มนุษย์สามารถตีคุณค่า แล้วเลือกเอาคุณค่านั้นมาเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แสดงออกในรูปของระบบกิจกรรม ในที่สุดก็จะเกิดเป็นการใช้พื้นที่หรือระบบที่ตั้ง

แผนภูมิที่ 2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต กิจกรรม และการใช้พื้นที่

5.แนวความคิดเกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม

กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ได้จัดการสัมมนาระดมสมองของผู้เชี่ยวชาญเพื่อกำหนดแนวทางการสร้างมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการดูแลรักษาอาคาร และบริเวณที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ มีเครื่องมือและกลยุทธ์ในการดูแล 2 ประการ ได้แก่ การใช้กลไกการควบคุม และการสร้างแรงจูงใจ

สำหรับมาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม โดยการสร้างแรงจูงใจ ประกอบด้วย 5 มาตรการดังนี้

⁴⁰ Amos Rapoport and Haryadi, อ้างถึงใน ปรีดา หุตะจุตตะ, “พัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ บ้านบางแม่หม้าย จังหวัดสุพรรณบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), หน้า 35.

5.1 มาตรการทางการเงิน (Financial Instruments)

มาตรการทางการเงิน หมายถึง แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่หน่วยงานภาครัฐระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับท้องถิ่น นำมาใช้เป็นการสร้างแรงจูงใจแก่เจ้าของอาคารในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ คือ 1. เงินช่วยเหลือ และเงินให้ยืม 2. ระบบภาษี 3. การโอนสิทธิ์ในการพัฒนาที่ดินและอาคาร

5.2 การยกย่องและการให้รางวัล

แรงจูงใจในลักษณะนี้ โดยทั่วไปแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ การให้รางวัลยกย่องตัวบุคคล คือการยกย่องหรือแสดงการยอมรับผู้เชี่ยวชาญ หรือประชาชนในพื้นที่ ซึ่งดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์และพัฒนาอาคารเก่า หรือบริเวณซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างแก่บุคคลหรือชุมชนอื่น และการให้รางวัลสถานที่ ซึ่งหมายถึงการแสดงการยอมรับและประชาสัมพันธ์ให้สาธารณะชนได้รับรู้

5.3 การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ หรือพัฒนาพื้นที่อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอาจทำได้หลายวิธี เช่น การปรึกษาสาธารณะ และกลไกระดับรากหญ้า

5.3.1.1 การฝึกอบรม (Training Programmers)

การให้การฝึกอบรมและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นมาตรการสร้างแรงจูงใจที่สำคัญ และเป็นที่ยอมรับมากอีกมาตรการหนึ่ง เนื่องจากมาตรการนี้เป็นกิจกรรมที่จะส่งผลทางเศรษฐกิจต่อชุมชน และท้องถิ่นโดยตรงในลักษณะการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค ความรู้ ความเชี่ยวชาญตลอดจนทักษะเฉพาะด้านให้แก่กลุ่มคน จะทำให้กิจกรรมการอนุรักษ์ที่ต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเกิดขึ้นได้จริง สามารถลบล้างแนวความคิดที่ว่า “งานด้านการอนุรักษ์มีต้นทุนและค่าใช้จ่ายสูงเกินไป” หรือ “ในปัจจุบันจะหาคนทำงานด้านนี้ได้น้อยเต็มที” ซึ่งบ่อยครั้งเป็นสาเหตุให้ไม่สามารถผลักดันด้านการอนุรักษ์ให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมได้

5.3.1.2 การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และให้การศึกษาแก่ชุมชน (Promotion and Public Education)

การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และให้การศึกษาแก่ชุมชนมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างความสนใจ และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องการอนุรักษ์มากกว่าการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์โดยตรง แรงจูงใจประเภทนี้จัดเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการสร้างพื้นฐานและทัศนคติตลอดจนมุมมองที่ด้านการอนุรักษ์ให้แก่ประชาชนในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

1. การทำป้ายอนุสรณ์ (Commemoration) หมายถึงการนำเสนอข้อมูลจำเพาะพื้นฐานเกี่ยวกับสถานที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นการให้ความสำคัญแสดงการระลึกถึงสถานที่ รวมทั้งเป็นการให้ข้อมูลพื้นฐานแก่ผู้มาเยือนด้วย

2. การนำเสนอและการแปลความหมาย (Presentation and Interpretation) เทคนิคนี้นิยมนำมาใช้กับอาคารทั่วไป ที่ไม่มีความโดดเด่นมากแต่ก็จัดอยู่ในเขตที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ เพื่อดึงความสนใจของผู้คนโดยการนำเสนอวิวัฒนาการ ความเป็นมา ความสำคัญในอดีต และการใช้งานในปัจจุบัน รวมทั้งระบุถึงหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแล

3. การให้การศึกษาแก่ชุมชน (Public Education) จัดเป็นแนวทางที่จะทำให้กระบวนการอนุรักษ์บรรลุผลสำเร็จในระยะยาว เนื่องจากหากชุมชนมีประชาชนหรือกลุ่มบุคคลที่

สนใจ และมีความตั้งใจจริงที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เมื่อมีการริเริ่มโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีความตั้งใจและมุ่งมั่นให้โครงการนั้นๆ เกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง

6.แนวคิดเรื่องทรัพยากรส่วนรวม (The Commons)

แนวคิดเรื่องทรัพยากรส่วนรวม เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจมาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 มีความเกี่ยวข้องกับระบบการผลิต วัฒนธรรม การจัดองค์กรทางสังคมและชุมชนท้องถิ่น แนวคิดนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของระบบกรรมสิทธิ์ส่วนรวมอันเป็นแกนกลางในการจัดการทรัพยากรชุมชน การศึกษาเรื่องทรัพยากรส่วนรวมในเชิงวิพากษ์ (Critical Perspective) มีการพัฒนาอย่างกว้างขวางในหลายสาขาวิชา อาทิ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา เป็นต้น โดยเฉพาะในเขตประเทศโลกที่สาม ที่การเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นเพื่อปกป้องสิทธิส่วนรวมในทรัพยากร ได้แผ่ขยายอย่างกว้างขวางและมากมายเป็นปรากฏการณ์ สำหรับในประเทศไทย การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทรัพยากรส่วนรวม สอดแทรกอยู่ในงานวิชาการหลายแขนงนับตั้งแต่ยุคทศวรรษที่ 1970 ที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับชุมชนและการจัดการทรัพยากร แนวคิดเรื่องทรัพยากรส่วนรวมได้ปรากฏชัดมากขึ้นในงานศึกษาช่วงทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา ทั้งนี้เป็นผลมาจากเงื่อนไขทางสังคมไทยเอง ที่ประเด็นความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรได้กลายเป็นประเด็นสำคัญทั้งทางสังคมและการเมือง ในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา และอิทธิพลจากกระแสการถกเถียงในวงวิชาการตะวันตก ซึ่งได้เพิ่มความหลากหลายในด้านกรอบคิดและทฤษฎีในเรื่องทรัพยากรส่วนรวมในประเทศไทย⁴¹

แนวคิดเรื่องทรัพยากรส่วนรวม ได้แบ่งแนวคิดออกไปเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ สำนักคิดมนุษยนิเวศ (Human Ecology) และ สำนักคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy) โดยมีรายละเอียดดังนี้⁴²

1) **แนวคิดมนุษยนิเวศ** มีลักษณะที่น่าสนใจหลายประการด้วยการ คือ การหักล้างแนวคิดเรื่องสมมติฐานธารณะ โดยเน้นเรื่องความซับซ้อนทางสังคมและวัฒนธรรมในแบบแผนการจัดแบ่งอาณาเขตพื้นที่ของทรัพยากรส่วนรวม (Social and Cultural Complexity of Territory) และได้มีการพิจารณาความหมายของอาณาเขตที่มีความหลากหลายและมีลักษณะเฉพาะมากขึ้น ทั้งนี้ได้รวมเอาแนวคิดต่างๆ เข้าด้วยกัน เช่น ลักษณะที่มีการเหลื่อมทับกัน (Overlapping) ลักษณะเขตแดนที่เปิดให้มีการผ่านถึงกันและกัน (Permeability of Boundaries) ตลอดจนอาณาเขตย่อยๆ ในระบบการจัดการที่แตกต่างกันภายในระบบทรัพยากรส่วนรวมอันเดียวกัน **ประเด็นที่สำนักมานุษยวิทยาให้ความสำคัญในการศึกษาเรื่องระบบจัดการทรัพยากรส่วนรวม คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรส่วนรวม** การศึกษาตามแนวคิดนี้เป็นการนำมิติทางวัฒนธรรม ศีลธรรม ความเชื่อ และประวัติศาสตร์ มาพิจารณาในการศึกษาทรัพยากรส่วนรวมในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคมอันหนึ่ง มนุษยนิเวศได้บุกเบิกศาสตร์แห่งความเป็นท้องถิ่น และแนวคิดเรื่องอาณาเขต (Science of Locality and Territoriality) ในการเข้าใจระบบทรัพยากรส่วนรวม ตลอดจนคัดค้านแนวคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการสายเดียวที่มอง

⁴¹ เอกชัย กสิพัฒน์วงศ์, ศึกษาการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยชุมชนท้องถิ่น กรณีศึกษา : ชุมชนริมฝั่งแม่น้ำมูล เขตเทศบาลเมืองวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี, วิทยานิพนธ์หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการวางผังชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มีนาคม 2558.

⁴² ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และสุธาวิธ คุณผล, 2543 : 221-241. อ้างใน เอกชัย กสิพัฒน์วงศ์, อ้างแล้ว.

กรรมสิทธิ์ร่วมเป็นวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของระบบกรรมสิทธิ์เอกชน แนวคิดดังกล่าวถูกพิสูจน์ว่าผิดพลาดจากงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ในชุมชนต่างๆ ทั่วโลก ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ชุมชนหลายแห่งได้ปรับใช้ระบบการจัดการทรัพยากรทั้งในลักษณะกรรมสิทธิ์ร่วมและระบบกรรมสิทธิ์เอกชนเหลื่อมทับกันควบคู่กันมาช้านาน โศกนาฏกรรมของทรัพยากรส่วนรวม (Tragedy of the Commons) ของนักชีววิทยา Garrett Hardin แท้จริงแล้วเป็นโศกนาฏกรรมที่เกิดจากการรุกราน (Tragedy of Invasion) ของรัฐ และระบบกรรมสิทธิ์เอกชนภายใต้ระบบทุนอุตสาหกรรมมากกว่า⁴³ ที่ได้ทำให้ทรัพยากรส่วนรวมต้องกลายเป็นสมบัติสาธารณะที่ไม่มีใครดูแล

2) **แนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง** ให้ความสนใจกับประเด็นที่ว่าเหตุใดระบบทรัพยากรส่วนรวม จึงถูกนิยามว่าเป็นระบบที่ขาดการควบคุมและทำลายสิ่งแวดล้อม กระบวนการสร้างนิยามหรือแนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร โดยใคร และทำไม ประเพณีของคำถามดังกล่าวได้ผ่านพันตรระบแบบเหตุและผลในระนาบเดียว (Cause-effect logic) ในข้อถกเถียงเรื่องทรัพยากรส่วนรวมที่เป็นอยู่ ไปสู่การเผยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจและเศรษฐศาสตร์การเมืองของปัญหาระบบทรัพยากรส่วนรวม นักเศรษฐศาสตร์สายการเมือง ได้เสนอให้พิจารณาการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรภายใต้บริบททางเศรษฐกิจการเมือง ซึ่งทำให้การมองปัญหาการทำลายทรัพยากรก้าวพ้นไปจากการเป็นผลของกิจกรรมหรือการกระทำ หากแต่เป็นกระบวนการทางเศรษฐกิจการเมือง โดยเฉพาะการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยและระบบอุตสาหกรรม แนวคิดนี้ ยังเสนอว่า การนิยามทรัพยากรส่วนรวมเป็นสิ่งที่ไม่อาจทำได้โดยง่าย ทั้งนี้เนื่องจากการที่ไม่ใช่ระบบปิด หากแต่เป็นผลโดยตรงที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์การต่อสู้ทั้งระหว่างชุมชนด้วยกันเองและโลกภายนอกอยู่ตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ระบบทรัพยากรส่วนรวมจึงหมายถึงสิทธิของประชาชนท้องถิ่นในการนิยามโครงสร้างการจัดการทรัพยากรของตนเอง นิยามรูปแบบของชุมชนในการจัดการทรัพยากร และแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยวิธีแห่งชุมชนซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับจากกฎหมายสมัยใหม่ โดยนัยนี้ขอบเขตของทรัพยากรส่วนรวมจึงมีความหมายกว้างไปกว่าเพียงสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติ แต่รวมไปถึงความรู้ ภาษา พิธีกรรม ถนนหนทาง หรือแม้แต่ความเจียบ ซึ่งชุมชนมีและใช้ร่วมกัน⁴⁴

Ostrom ได้นำเสนอ “หลักการออกแบบกติกา” (Design Principle) เพื่อเป็นลักษณะร่วมในเชิงสถาบันของชุมชนผู้ใช้ทรัพยากรในการบริหารจัดการทรัพยากรให้ดำรงอยู่ได้ยืนยาว โดยหลักการที่ว่ามีทั้งหมด 8 ประการ⁴⁵

1) ต้องมีการระบุขอบเขตไว้อย่างชัดเจน (Clearly defined boundaries) ซึ่งขอบเขตที่ว่านี้มีสองส่วนคือ (1) ขอบเขตเกี่ยวกับผู้ใช้ คือ ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรต้องแยกแยะกันเองได้ว่า ใครคือคนที่มีสิทธิ์ในทรัพยากรนั้นและใครไม่มีสิทธิ์ และ (2) ขอบเขตของทรัพยากร คือ ทรัพยากรที่ถูกจัดการนั้นต้องสามารถแยกแยะได้ว่าชุมชนดูแลกันเอง หรือเป็นของระบบนิเวศน์สังคมที่ใหญ่กว่านั้น

⁴³ Brightman, 1997 อ้างใน เอกชัย กสิพัฒน์วงศ์, อ้างแล้ว.

⁴⁴ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และสุธาวิณ คุณผล, 2543 : 223. อ้างใน เอกชัย กสิพัฒน์วงศ์, อ้างแล้ว.

⁴⁵ [เสด-ละ-สาด].com, 2554, Make Economics Real, บริหารจัดการ “ทรัพยากรร่วม” อย่างไรให้มีประสิทธิภาพ? — รางวัลโนเบลว่าด้วยการจัดการทรัพยากรร่วม ตอนที่ 2 (จบ), <http://setthasat.com/2011/10/31/ostrom-common-resource-ii/>

2) ต้องมีความสอดคล้องระหว่างกติกาว่าด้วยการเก็บเกี่ยวทรัพยากรและบำรุงรักษาระบบทรัพยากรกับเงื่อนไขทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ (Congruence between appropriation and provision rules and local conditions)

3) คนส่วนใหญ่ที่ได้รับผลจากการบริหารจัดการทรัพยากรต้องมีสิทธิ์ในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปรับปรุงกฎกติกาในการจัดการทรัพยากร (Collective-choice arrangements allowing for the participation of most of the appropriators in the decision making process)

4) ต้องมีการกำกับดูแลที่มีประสิทธิผลโดยคนที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับการใช้ทรัพยากรนั้นๆ (Effective monitoring by monitors who are part of or accountable to the appropriators) โดยการกำกับดูแลมีสองส่วนคือ (1) มีการสอดส่องดูแลพฤติกรรมและการเก็บเกี่ยวทรัพยากรและการบำรุงรักษาระบบทรัพยากรของผู้ใช้ทรัพยากรว่าเป็นไปตามกติกาที่วางไว้หรือไม่ (2) มีการสอดส่องดูแลสภาพของทรัพยากรอย่างสม่ำเสมอ

5) การลงโทษต้องเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป (Graduated sanctions for appropriators who do not respect community rules) คือ หากสอดส่องดูแลแล้วพบผู้กระทำความผิด การลงโทษในครั้งแรกๆ จะค่อนข้างเบามากในขณะที่หากผู้กระทำความผิดละเมิดกฎซ้ำจากการลงโทษจะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้น เพราะการลงโทษควรเป็นไปเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน มากกว่าเพื่อทำให้เกิดความแตกแยกกับคนบางคนในชุมชน

6) ต้องมีกลไกในการจัดการความขัดแย้งที่มีต้นทุนต่ำและทำได้ง่าย (Conflict-resolution mechanisms which are cheap and easy of access)

7) รัฐบาลรับรู้และให้สิทธิ์แก่ผู้ใช้ทรัพยากรในการวางกติกาการใช้และจัดการทรัพยากร (Minimal recognition of rights to organize)

8) กติกาและการจัดการทรัพยากรต้องเชื่อมโยงและสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่า (In case of larger CPRs: Organisation in the form of multiple layers of nested enterprises, with small, local CPRs at their bases) ทั้งนี้เนื่องจากระบบทรัพยากร และการจัดการทรัพยากรเองก็ตั้งอยู่และเชื่อมโยงกับระบบนิเวศสังคมที่ใหญ่กว่านั้น ระบบการจัดการและกติกาจึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับระบบที่ใหญ่กว่าด้วย

แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชน (Community Rights)

ที่ผ่านมา ได้มีความพยายามที่จะจัดการทรัพยากรบนรากฐานความคิดที่เรียกว่าสิทธิชุมชน เพื่อที่จะต่อต้านกับกระแสความคิดของการกีดกันสิทธิ์ รวมทั้งตอบโต้กับสิทธิเชิงเดี่ยว สิทธิชุมชนนี้ในกรณีของภาคเหนือ เรียกว่า “สิทธิหน้าหมู” หมายถึง สิทธิของส่วนรวม ซึ่งใช้จัดการและควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรในท้องถิ่นหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นระบบชลประทานแบบเหมืองฝาย ป่าศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ป่าต้นน้ำของชุมชน ป่าช้า ที่เลี้ยงสัตว์ของหมู่บ้านและวัด เป็นต้น ซึ่งสิทธิประเภทนี้ จะเกี่ยวพันกับความคิดเรื่องสิทธิการใช้ (Usufruct Rights) อีกด้วย ซึ่งหมายถึงสิทธิที่เกิดขึ้นจากการกระทำ กล่าวคือ เมื่อชาวบ้านใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ก็จะมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรนั้น สิทธิการใช้จะเน้นกิจกรรมที่ทำอยู่เป็นพื้นฐาน แต่ผู้ใช้จะไม่สามารถผูกขาดสิทธินั้นไว้ตลอดไป เพราะสิทธิจะหมดไปเมื่อหยุดการใช้ประโยชน์ไปแล้ว ในแง่สิทธิการใช้จึงไม่ผูกติดกับกลุ่มคนหรือปัจเจกบุคคล แต่จะปรับเปลี่ยนผู้ครอบครองอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ ยังมี

หลักการหนึ่งเรียกว่า **หลักการของสิทธิเชิงซ้อน** ซึ่งเป็นหลักการในการจัดการกับสิทธิในลักษณะที่ซ้อนทับกันได้บนหน่วยของพื้นที่เดียวกัน หรือหน่วยของสิ่งของหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ สิทธิเชิงซ้อนจึงเป็นหลักการที่ชาวบ้านในชุมชนนำมาใช้เพื่อควบคุมและกำหนดการใช้ทรัพยากรในฐานะที่เป็นทุนชีวิต ซึ่งถือเป็นฐานความคิดในการจัดการสิทธิ เพราะสิทธิต่างๆ นั้นไม่ได้ตั้งอยู่ลอยๆ ในแต่ละชุมชน หรือในแต่ละยุคสมัย ต้องมีการกำหนดวิธีการในการจัดการสิทธิต่างๆ ในท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้ การจัดการเชิงซ้อนจึงเป็นมิติสำคัญสำหรับการใช้ควบคุมสิทธิการใช้ฐานทรัพยากรต่างๆ ซึ่งถือเป็นทั้งทุนชีวิต ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางสังคมพร้อมๆ กัน⁴⁶

สิทธิชุมชน ต้องมีความชอบธรรม (Legitimacy) ในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งต้องสร้างขึ้นมาจากมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีลักษณะขัดแย้งกันตลอดเวลา เมื่อบริบทของสังคมเปลี่ยนไปจะผลักดันให้ต้องมีการปรับกฎเกณฑ์ขึ้นมาใหม่เพื่อความสอดคล้อง ดังนั้นแม้ชุมชนจะมีกฎเกณฑ์ที่ใช้สำหรับการจัดการทรัพยากรอยู่ก่อนแล้ว แต่กฎเกณฑ์ดังกล่าวก็จะมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ในลักษณะที่เราเรียกว่า “การผลิตใหม่” กล่าวคือ มีการนำออกมาปรับใช้ในลักษณะใหม่หรือในความหมายใหม่ ดังนั้น ลักษณะประการหนึ่งของสิทธิชุมชน คือ ความมีพลวัต (Dynamic) นั่นเอง ซึ่งปัจจุบัน ต้นตอของปัญหาความล้มเหลวในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติทั้งหลาย ไม่ได้อยู่ที่ว่าสิทธิชุมชนมีความหมายอย่างไรเท่านั้น แต่อยู่ที่ผู้มีอำนาจตามกฎหมายยังคงยึดติดกับวิธีการคิดเชิงเดียวในการมองสิทธิดังกล่าวมากกว่า ดังนั้น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิชุมชนในภาพรวม ที่ครอบคลุมมิติต่างๆ อย่างรอบด้านและเชื่อมโยงกันในเชิงซ้อนด้วย จึงผลักดันให้เกิดการพัฒนาระบบความสัมพันธ์ในการจัดการทรัพยากรที่เหมาะสมกับบริบททางสังคม และสถานะของระบบนิเวศที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันได้⁴⁷ โดยหลักการพื้นฐานของแนวคิดเรื่อง “สิทธิชุมชน” มีดังนี้⁴⁸

1) ระบบกรรมสิทธิ์ร่วม และการจัดการเชิงซ้อน กล่าวคือ สิทธิชุมชนวางอยู่บนพื้นฐานของระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน ซึ่งเป็นระบบกรรมสิทธิ์ที่มีรากเหง้าและพัฒนาการที่แตกต่างไปจากแนวคิดเรื่องกรรมสิทธิ์ตามระบบกฎหมายที่แยกกรรมสิทธิ์เพียง 2 ลักษณะ คือ ทรัพย์สินของรัฐ (State Property) และทรัพย์สินส่วนบุคคล (Private Property) เท่านั้น ในทางตรงข้าม ระบบกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน เป็นแนวคิดเกี่ยวกับระบบการจัดสิทธิในทรัพยากรที่วางอยู่บนหลักการของ “สิทธิการใช้”

2) สิทธิชุมชนมีลักษณะพลวัต กล่าวคือ การจัดการทรัพยากรโดยชุมชนมิได้เป็นปรากฏการณ์ที่หยุดนิ่งไร้ความเคลื่อนไหว หากแต่เป็นการปรับตัวของการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน โดยสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกในระดับมหภาค อย่างไรก็ตาม แม้รัฐได้เข้าไปผูกขาดระบบการจัดการและลิดรอนศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง แต่ชาวบ้านในหลากหลายพื้นที่ ก็ยังสามารถใช้กฎเกณฑ์ตามจารีตประเพณีเดิมเพื่อจัดการทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน บางแห่งได้สร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และระบบนิเวศ ที่สร้างแรงกดดันต่อทรัพยากรเพิ่มขึ้นได้อย่างเหมาะสม

3) สิทธิชุมชนเกี่ยวข้องกับศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นองค์รวมและรอบด้าน โดยผ่านวิถีคิดที่เป็นระบบอย่างมี

⁴⁶ เอกชัย กสิพัฒน์วงศ์, อ้างแล้ว.

⁴⁷ เอกชัย กสิพัฒน์วงศ์, อ้างแล้ว.

⁴⁸ ยศ สันตสมบัติ, 2545 : 16-19 อ้างใน เอกชัย กสิพัฒน์วงศ์, อ้างแล้ว.

เหตุและผล วิธีคิดดังกล่าวพัฒนาขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติมาเป็นเวลานาน มีการพัฒนาการและพลวัตรของตนเอง และเกี่ยวข้องกับบริบททางประวัติศาสตร์ วิธีคิดดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางอำนาจ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการจัดวางกฎระเบียบ ข้อบังคับ และจารีตประเพณีต่างๆ เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน อุดมการณ์ดังกล่าวมีการผลิตซ้ำผ่านระบบความเชื่อโดยสมาชิกของชุมชนรุ่นแล้วรุ่นเล่า มีการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ใหม่ตามสถานการณ์และเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น หากชนใดกลุ่มใดถูกละเมิด

4) สิทธิชุมชนมีฐานะเป็นขบวนการทางสังคม เพื่อเรียกร้องการมีส่วนร่วม ซึ่งอาจเป็นการสืบทอดวิถีปฏิบัติและจารีตประเพณีในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนมาแต่เดิม หรืออาจเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นใหม่ อันเป็นผลมาจากการรวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชน เพื่อต่อต้านการแทรกแซงจากภายนอก

5) สิทธิชุมชนเกี่ยวกับทางเลือกของการพัฒนา หมายถึง สิทธิในการแสวงหาทางเลือก เพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนาตนเอง บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและจารีตประเพณีอันหลากหลายของชุมชนท้องถิ่น สิทธิชุมชนจึงหมายถึง สิทธิในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง และการกำหนดทิศทางของการพัฒนาสังคมโดยมุ่งส่งเสริมอำนาจท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนามากยิ่งขึ้น

8.กรณีศึกษา

1. แนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถานเมืองเชียงแสน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น โดย ประสิทธิ์ สว่างศรี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ประสิทธิ์ สว่างศรี (2559) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถานเมืองเชียงแสนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น จากการศึกษาวิจัย งานบริการวิชาการท้องถิ่น โดยคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ภาควิชาการออกแบบชุมชนเมือง โดยเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น (เทศบาล) หน่วยงานรัฐ (พอช.และกรมศิลปากร) ร่วมกับสถาบันการศึกษา งานวิจัยดังกล่าวมีวัตถุประสงค์คือ (1) เพื่อค้นหาแนวทางการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและโบราณคดีในพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์เชียงแสน ร่วมกันระหว่างกรมศิลปากร เทศบาลตำบลเวียงเชียงแสน องค์การชุมชน ประชาชนพื้นที่ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง (2) เพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่ทางโบราณคดีในเมืองเชียงแสนทั้งสิ้น 76 แห่ง ผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชน (3) เพื่อกระตุ้นให้เกิดกลไกของการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์เมืองเชียงแสน และ (4) เพื่อจัดกระบวนการให้เกิดการคลี่คลายประเด็นข้อขัดขัดทางด้านกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในบริเวณพื้นที่ทางโบราณคดีต่างๆ ในเมือง⁴⁹

ในการศึกษาได้ใช้กรอบแนวคิดในการอนุรักษ์รูปแบบต่างๆ ทั้งแนวคิดในระดับนานาชาติ แนวคิดในประเทศไทย แนวคิดการอนุรักษ์เมืองชุมชนประวัติศาสตร์ รวมทั้งแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนประวัติศาสตร์ โดยมีขั้นตอนเริ่มตั้งแต่ (1) งานสำรวจ ศึกษา รวบรวมข้อมูล การสำรวจภาคสนาม สอบถามและวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยเครื่องมือการสำรวจวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของพื้นที่ (survey analysis) การวิเคราะห์ศักยภาพและปัญหา (SWOT analysis) การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้อยู่อาศัย (5W) และการวิเคราะห์พื้นที่ (Sieve analysis) รวมถึงการสอบถาม และจัดเวทีประชุมหารือเพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีกระบวนการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของชุมชนจะเน้นการประชุมหารือชุมชนที่มีที่อยู่อาศัยซ้อนทับในเขตโบราณสถานทั้ง 25 พื้นที่ และ (2) เสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนในเขตโบราณสถาน “ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน” โดยได้มีการประมวลผลข้อมูลในภาคเอกสาร การสำรวจภาคสนาม การจัดเวทีชุมชน ตลอดจนการวิเคราะห์เพื่อเสนอแนะรูปแบบแผนผัง (Master plan) และแนวทางในการอนุรักษ์ (Design Guideline) ผ่านกรอบแนวคิดในการอนุรักษ์ที่ได้กำหนดไว้ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เป็นสำคัญ” ผลที่ได้จากการศึกษาสามารถกำหนดเป็นผังแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเชียงแสนรวมถึงแนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถาน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม โดยผลจากการศึกษานี้ ทำให้ทุกภาคส่วนมองเห็นปัญหาและโอกาสในการพัฒนาร่วมกัน ถือเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้งานสำเร็จลุล่วง และเป็นแนวทางให้เกิดการขับเคลื่อนต่อไปในปัจจุบันและอนาคต⁵⁰

⁴⁹ ประสิทธิ์ สว่างศรี, 2559, บทความวิจัย เรื่องแนวทางการจัดการพื้นที่โบราณสถานเมืองเชียงแสนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น, นครสวรรค์ ครั้งที่ 12: วิจัยและนวัตกรรมกับการพัฒนาประเทศ. กลุ่มผลงานวิจัยทางศิลปะและผลงานสร้างสรรค์, หน้า 2025-2034.

⁵⁰ เรียบเรียงจาก ประสิทธิ์ สว่างศรี, อ้างแล้ว.

ภาพที่ 2.4 แผนที่และภาพแสดงกายภาพทั่วไปและตำแหน่งโบราณสถาน(วัดเก่า)
ในเมืองเชียงแสน ที่มา : ประสิทธิ์ สว่างศรี, 2559.

ภาพที่ 2.5 แสดงแนวความคิดของการวางผังแม่บทในการพัฒนาเมืองเชียงแสน
ที่มา : ประสิทธิ์ สว่างศรี, 2559.

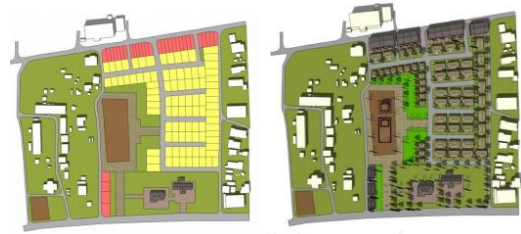
รูปที่ 5 แสดงทัศนียภาพการปรับปรุงภูมิทัศน์และพื้นที่บางส่วนในเขตโบราณสถานให้มีกิจกรรมที่รองรับนักท่องเที่ยว

รูปที่ 6 แสดงแนวทางการปรับปรุงพื้นที่โบราณสถานพัฒนาวัดร้างให้มีการใช้งาน (วัดร้างหมายเลข 27)

รูปที่ 7 แสดงแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์และรูปแบบอาคารที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่โบราณสถาน(วัดเสนาภิบาล)

ภาพที่ 2.6 แนวทางการปรับปรุงพื้นที่โบราณสถานเมืองเชียงแสน และการจัดสรรพื้นที่รองรับการพัฒนาในด้านที่อยู่อาศัยในพื้นที่โรงงานไร่ยาสูบ
ที่มา : ประสิทธิ์ สว่างศรี, 2559.

2. โครงการวิจัยการสืบค้นและการจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอบาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

รัศมี ชูทรงเดช (2553) ได้ทำการวิจัยการสืบค้นและการจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอบาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นโครงการที่ต้องการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่างชาติพันธุ์ โดยมีพื้นฐานจากความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิหลังของดินแดนและผู้คนที่ย้ายมาอยู่มาแล้วแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากการสืบค้นข้อมูลมรดกทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ โดยมองการจัดการความรู้และการท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์กันจากการเชื่อมโยงพื้นที่ของอำเภอบาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม เนื่องจากอำเภอบายมะผ้ามีฐานความรู้ทางวิชาการหลายมิติ ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม จึงควรถอดความรู้ทางวิชาการที่ยากเพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและหลักสูตรท่องเที่ยว เพื่อบรรจุในการเรียนการสอนของวิทยาลัยชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน และทำการวิจัยรวบรวมข้อมูลทางด้านโบราณคดี ผู้คน และศิลปวัฒนธรรมของเมืองบาย และขุนยวม และพัฒนากลไกที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมขององค์กรต่าง ในอำเภอบาย ปางมะผ้า และขุนยวม เช่น หน่วยงานราชการ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น เอกชน ชุมชนท้องถิ่น ผู้รู้ และนักวิชาการ ที่ทำงานวิจัยอยู่ในพื้นที่ ฯลฯ ซึ่งเป็นข้อมูลสำหรับแนวทางในการพัฒนา สำหรับจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเส้น

ใหม่ระหว่างอำเภอบรบือ-ปางมะผ้า-ขุนยวม ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ในมิติทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ในภาพรวม ของภูมิภาค แทนการมองแบบแยกส่วนของแต่ละอำเภอ โดยโครงการมีวัตถุประสงค์ คือ⁵¹

1) เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังของคน สังคม และวัฒนธรรมที่อาศัยอยู่ในอำเภอบรบือ-ปางมะผ้า-ขุนยวม เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมทั้งในอดีตและปัจจุบัน

2) เพื่อประมวลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากประวัติความทรงจำ ประวัติศาสตร์บอกเล่าของคนที่อาศัยอยู่ในอำเภอบรบือ ปางมะผ้า และขุนยวม

3) เพื่อบูรณาการองค์ความรู้เกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์และชุมชนท้องถิ่น และประวัติของพื้นที่ในอำเภอบรบือ-ปางมะผ้าและขุนยวมจากอดีตถึงปัจจุบัน

4) เพื่อพัฒนาฐานข้อมูลเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรมสำหรับการจัดการความรู้และการท่องเที่ยว เพื่อ พัฒนาหลักสูตร แหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยว และเชื่อมโยงเส้นทางของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของอำเภอบรบือ -ปางมะผ้า-ขุนยวม

ทั้งนี้ ได้มีการตั้งโจทย์ของการวิจัย คือ (1) ปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคม-วัฒนธรรมในอำเภอบรบือ-ปางมะผ้า-ขุนยวมในแต่ละช่วงเวลาจนทำให้กลายเป็นมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นในปัจจุบัน และ (2) แนวทางในการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการเสริมอำนาจให้กับชุมชนในการกำหนดทิศทางของการพัฒนาท้องถิ่นควรจะเป็นอย่างไร⁵²

ผลการดำเนินงาน พบว่า ได้การพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิหลังของดินแดนในอำเภอบรบือ-ปางมะผ้า-ขุนยวม จากข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ค้นพบและรวบรวมจากพื้นที่วิจัย ผลการสำรวจทางโบราณคดีทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์พัฒนาการของสังคมและวัฒนธรรมในช่วงก่อนประวัติศาสตร์ ตลอดจนได้ความรู้ใหม่ข้อมูลสมัยล้านนาในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีข้อมูลเดิมอยู่น้อยมาก และผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนามทำให้ทราบว่าชุมชนปัจจุบันที่อาศัยอยู่ในอำเภอบรบือและขุนยวมอาจจะมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในแต่ละช่วงเวลา หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในอำเภอบรบือ องค์ความรู้ที่ได้รวบรวมไว้อย่างเป็นระบบสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาด้านการเรียนการสอนในหลักสูตรทุกระดับการศึกษา ในด้านวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประวัติศาสตร์ล้านนา และประวัติศาสตร์ไทยทั้งในระบบการศึกษานอกโรงเรียน วิทยาลัยชุมชน ทั้งนี้ วิทยาลัยชุมชนแม่ฮ่องสอนได้ใช้ผลงานวิจัยเป็นเอกสารอ้างอิงหลักในการปรับปรุงหลักสูตรแม่ฮ่องสอนศึกษา นอกจากนี้ สำหรับชุมชน ท้องถิ่น ในอำเภอบรบือ-ปางมะผ้า-ขุนยวม ที่ได้ร่วมกระบวนการวิจัยหรือได้รับข้อมูลที่โครงการจัดประชุมเผยแพร่ผลงานอย่างต่อเนื่อง เกิดความภาคภูมิใจในทำให้ชุมชนตระหนักถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมทั้งตระหนักถึงความสำคัญของท้องถิ่นของตนว่ามีความสำคัญระดับประเทศที่ไม่

⁵¹ รัศมิ์ ชูทรงเดช, 2553, โครงการวิจัยการสืบค้นและการจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอบรบือ-ปาง มะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน, <http://www.rasmishoocongdej.com/comment-page-1/>

⁵² รัศมิ์ ชูทรงเดช, 2553, โครงการวิจัยการสืบค้นและการจัดการมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอบรบือ-ปาง มะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน, <http://abc-un.org/research/rdg53o0008/>

น้อยกว่าจังหวัดอื่นๆ รวมทั้งเกิดสำนึกร่วมของชุมชนต่างชาติพันธุ์ที่มีต่อมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตน และนำสู่การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญร่วมกับท้องถิ่น ในการให้ข้อมูลสำหรับการจัดทำศูนย์ข้อมูลและป้ายอธิบายข้อมูลของแหล่งโบราณคดีถ้ำกลางจันทร์ หรือเป็นที่รู้จักกันในนาม “Coffin cave” ใกล้กับโรงพยาบาลปางมะผ้า และพัฒนาพิพิธภัณฑ์สงครามโลกครั้งที่ 2 (ชื่อใหม่คืออนุสรณ์สถานมิตรภาพไทย-ญี่ปุ่น) เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของอำเภอบรบือ และมีศูนย์วัฒนธรรมไทใหญ่ที่บ้านเมืองปอน อำเภอบรบือ⁵³

โดยในการวิจัยได้มีการสร้างโมเดลในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงจากอดีต-ปัจจุบัน เกี่ยวกับปรากฏการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่นหรือภูมิภาคในแต่ละช่วงเวลา ส่งผลต่อการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นตลอดเวลา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ-สังคม-วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากปัจจัยอะไรและเกี่ยวข้องกับบริบทของโลกหรือไม่? อย่างไร? ผลของการบุกเบิกองค์ความรู้ใหม่เป็นปรากฏการณ์สากลที่สามารถนำไปใช้เป็นตัวอย่างเปรียบเทียบสามารถนำไปใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-เศรษฐกิจ-วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นและกระบวนการทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทยและบริเวณอื่นๆ ของโลกได้ อันจะช่วยให้ชุมชนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและรู้จักตัวตน ตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในสังคมปัจจุบัน⁵⁴

ภาพที่ 2.7 โมเดลอธิบายการเปลี่ยนแปลงอดีต – ปัจจุบัน
ที่มา : รัศมี ชูทรงเดช, 2553.

⁵³ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), วิทยาลัยชุมชน แม่ฮ่องสอน ใช้ผลงานวิจัย โครงการ “การสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอบรบือ-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน” เพื่อปรับปรุงหลักสูตรแม่ฮ่องสอนศึกษา, <http://www.trf.or.th>

⁵⁴ รัศมี ชูทรงเดช, อ้างแล้ว. <http://abc-un.org/research/rdg53o0008/>

3. บทความเรื่องการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในสหรัฐอเมริกา : ข้อพิจารณาสำหรับประเทศไทย

ยงธินร์ พิมลเสถียร (2554) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในสหรัฐอเมริกา โดยใช้ประสบการณ์ตรงจากการวิจัยเรื่อง “การสนับสนุนภาคเอกชนในการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ในสหรัฐอเมริกา”⁵⁵ และกรณีศึกษาในประเทศไทย ซึ่งได้ทำการศึกษาร่วมกับฝ่ายวิชาการพัฒนาที่อยู่อาศัย การเคหะแห่งชาติ ในโครงการจัดทำมาตรฐานสำหรับที่อยู่อาศัยและชุมชนเพื่อคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และคุณค่าของเมือง พ.ศ.2553 โดยบทความนี้ ได้อธิบายถึงความเป็นมาของการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาเริ่มจากการสร้างชาติโดยกลุ่มคนผิวขาวเป็นหลักไม่ได้รวมความพยายามในเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ ชนเผ่าดั้งเดิมต่างๆ รวมทั้งชาวแอฟริกันผิวดำ ซึ่งได้ประสบเคราะห์กรรมที่เกิดจากคนผิวขาวในช่วงการสร้างชาติอเมริกันเข้ามาด้วย โดยพัฒนาการของการอนุรักษ์ที่เป็นกระแสหลัก (mainstream) แบ่งได้ 4 ช่วง ซึ่งไม่ได้แยกขาดจากกันชัดเจน ได้แก่ ช่วงที่ 1 การริเริ่มโดยกลุ่มเอกชน (ทศวรรษที่ 1810s -1930s) ช่วงที่ 2 การอนุรักษ์โดยใช้อำนาจอรัฐ (ทศวรรษที่ 1870s-1960s) ช่วงที่ 3 การอนุรักษ์ภาคประชาชนและท้องถิ่น (ทศวรรษที่ 1930s - ค.ศ.1966) และช่วงที่ 4 การอนุรักษ์ร่วมระหว่างรัฐกับประชาชน (ค.ศ.1966 - ปัจจุบัน) ซึ่งในช่วงที่ 4 นี้เอง เป็นช่วงที่มีการออกกฎหมายอนุรักษ์ฉบับใหม่ เรียกกฎหมายอนุรักษ์ประวัติศาสตร์แห่งชาติ (National Historic Preservation Act) ใน ค.ศ.ใน ค.ศ. 1966 ซึ่งนับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของการ อนุรักษ์ในสหรัฐอเมริกา เนื่องจากกฎหมายฉบับนี้ไม่ได้เน้นที่ การเข้าครอบครองกรรมสิทธิ์โดยรัฐเหมือนกฎหมายโบราณสถาน แต่เน้นในเรื่องของการสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ โดยในกฎหมายอนุรักษ์ฉบับใหม่นี้ได้ตั้งระบบการขึ้นทะเบียนสถานที่ประวัติศาสตร์ (Register of Historic Places) ขึ้น และแบ่งสิ่งที่จะอนุรักษ์ออกเป็น 5 ประเภทได้แก่ อาคาร (Buildings) สิ่ง ก่อสร้าง (Structures) วัตถุ (Objects) บริเวณ (Sites) และ ย่าน (Districts) โดยรัฐบาลกลาง รัฐบาลของมลรัฐ และรัฐบาลท้องถิ่น สามารถขึ้นทะเบียนแหล่งประวัติศาสตร์ของตนเองได้ การขึ้นทะเบียนนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการเสนอ (Nominate) จากเอกชนโดยมีแบบฟอร์มเสนอขึ้นทะเบียนให้หน่วยงานที่รับผิดชอบพิจารณา นอกจากนั้นหลังจาก ค.ศ. 1980 รัฐบาลกลางยังได้สร้างระบบการเชื่อมโยงด้วยการให้การรับรองรัฐบาลท้องถิ่น (Certified Local Government) ที่สามารถขึ้นทะเบียนแหล่งประวัติศาสตร์เองได้ หากมีการจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ท้องถิ่นขึ้นและมีกระบวนการประชาคมที่ โปร่งใส ซึ่งรัฐบาลท้องถิ่นที่ได้รับการรับรองนี้มีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือทางการเงินจากรัฐบาลกลางในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ การช่วยเหลือให้เจ้าของอาคารที่เป็นเอกชนมีการอนุรักษ์ได้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมชัดเจนในสมัยประธานาธิบดีเจอราร์ด ฟอร์ด ที่มีการปฏิรูปภาษี (Tax Reform) ครั้งใหญ่ใน ค.ศ. 1976 และอีกครั้งใน ค.ศ. 1978 ซึ่งครั้งหลังนี้เจ้าของอาคารที่ขึ้นทะเบียนระดับชาติสามารถนำค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูอาคารร้อยละ 10 มาหักลดภาษีได้โดยตรง ต่อมาได้มีการปรับปรุงแรงจูงใจทางภาษีนี้หลายครั้งจนปัจจุบันได้มีระบบแรงจูงใจทางภาษีหลายลักษณะ (Derry

⁵⁵ โครงการวิจัยเรื่องการสนับสนุนภาคเอกชนในการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ในสหรัฐอเมริกา โดย ผศ.ดร.ยงธินร์ พิมลเสถียร ได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิการศึกษาไทย-อเมริกัน (ฟูลไบรท์) ระหว่าง พ.ศ.2552-2553 ณ แผนกวิชาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม แห่งมหาวิทยาลัยแห่งมลรัฐจอร์เจีย (Heritage Preservation Program, Georgia State University)

1985; Fowler 1987; Schuster 1997: 76; Tyler 2000: 194. อ้างใน ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2554) พอประมวลได้ดังนี้⁵⁶

- การหักลดภาษีจากค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูอาคารประวัติศาสตร์ (Rehabilitation Tax Credit) รัฐบาลกลางให้หักจากค่าใช้จ่ายในการฟื้นฟูได้ร้อยละ 20 สำหรับอาคารที่ขึ้นทะเบียนและร้อยละ 10 สำหรับอาคารที่สร้างก่อน ค.ศ. 1936 โดยมีเงื่อนไขต้องปรับปรุงอาคารให้มีกิจกรรมที่มีผลตอบแทนเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี แรงจูงใจนี้ประสบความสำเร็จมากประเทศอื่นมักทำไม่ได้เนื่องจากระบบภาษีและโครงสร้างของรัฐบาลในระดับต่างๆ ไม่เหมือนกับในสหรัฐอเมริกา

- การเก็บภาษีอสังหาริมทรัพย์คงที่ (Property Tax Abatement) มลรัฐต่างๆ ส่วนใหญ่ในสหรัฐอเมริกามีรายได้จากการเก็บภาษีอสังหาริมทรัพย์ในอัตราสูงโดยเก็บตามมูลค่าอาคารและที่ดินที่ประเมินไว้ ซึ่งหากไม่ประสพภาวะเศรษฐกิจถดถอยราคาประเมินจะสูงขึ้นทุกปี เพื่อเป็นแรงจูงใจในการอนุรักษ์บางรัฐจึงเก็บภาษีอสังหาริมทรัพย์สำหรับอาคารขึ้นทะเบียนในอัตราคงที่เป็นระยะเวลาหนึ่ง เช่น 8 ปี เมื่อเจ้าของอาคารนั้นมีการบูรณะซ่อมแซมตามมาตรฐานที่รัฐบาลตั้งไว้ ทำให้เจ้าของอาคารนำส่วนต่างของภาษีมาช่วยในการรักษาอาคารได้

- การโอนกรรมสิทธิ์บางส่วนของอาคารเพื่อการอนุรักษ์ (Preservation Easements) เจ้าของอาคารอนุรักษ์ อาจโอนหรือมอบบางส่วนของอาคารที่มีคุณค่า (ส่วนใหญ่เป็นรูปด้านหน้าหรือ Façade) ให้แก่องค์กรรับโอนกรรมสิทธิ์ (Easement Holding Organizations) อย่างถาวรโดยมีเงื่อนไขคือเจ้าของจะต้องบูรณะและบำรุงรักษาส่วนที่โอนให้นั้นเป็นอย่างดี (Schofield 2003. อ้างใน ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2554) เมื่อโอนกรรมสิทธิ์บางส่วน of อาคารไปแล้ว เจ้าของอาคารจะเสียภาษีอสังหาริมทรัพย์นั้นน้อยลงตามสัดส่วนที่โอนไป ทำให้ลดภาระค่าใช้จ่ายไปได้มาก

- แรงจูงใจอื่นๆ เช่น การโอนสิทธิการพัฒนา (Transfer of Development Rights) หมายถึงการขายหรือถ่ายโอนสิทธิการพัฒนาจากพื้นที่อนุรักษ์ไปยังบริเวณที่พัฒนาได้มากกว่าและพื้นที่อนุรักษ์จะได้ผลประโยชน์อื่นตอบแทนซึ่งมีการประกาศใช้เป็นข้อกำหนดท้องถิ่นในบางมลรัฐ นอกจากนั้นยังมีการลดภาษีมรดกสำหรับทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูงเช่น เกิน 1 ล้านดอลลาร์ขึ้นไป หรือการใช้งบประมาณบูรณะอาคารภายใต้โครงการฟื้นฟูเมือง

การมีแรงจูงใจทางภาษีนี้ ทำให้เกิดการอนุรักษ์อาคารของเอกชนอย่างกว้างขวาง ทั้งในกรณีของอาคารเดี่ยวและย่านประวัติศาสตร์ซึ่งอาคารที่อยู่ในย่านประวัติศาสตร์อาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คืออาคารที่มีความสำคัญที่ขึ้นทะเบียนต่างหาก อาคารที่ช่วยส่งเสริมความเป็นย่าน และอาคารที่ขัดแย้งกับย่าน อาคารที่มีการระบุว่าช่วยส่งเสริมความเป็นย่านก็สามารถได้รับแรงจูงใจทางเศรษฐกิจดังกล่าวดังกล่าวแล้วได้ด้วย

สำหรับประเทศไทย มีรากฐานการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมที่ยาวนานกว่าสหรัฐอเมริกา แต่ในกรณีของการอนุรักษ์ย่านชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองซึ่งมีเงื่อนไขของสิทธิในทรัพย์สินและการใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องของไทยนั้นยังถือว่ามียุทธศาสตร์น้อยเพราะรัฐบาลยังคงให้ความสนใจกับโบราณสถานที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ วัด วัง และสถานที่ราชการ ซึ่งไม่ค่อยมีปัญหาด้านกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินมากนัก การศึกษาการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาอาจมี

⁵⁶ ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2554, บทความเรื่องการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมในสหรัฐอเมริกา: ข้อพิจารณาสำหรับประเทศไทย, วารสารธนาคารอาคารสงเคราะห์, การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ที่อยู่อาศัย และย่านชุมชน, วารสารรายไตรมาส, เดือนกรกฎาคม-กันยายน 2554, ปีที่ 7, ฉบับที่ 66. หน้า 28-35.

ข้อพิจารณาสำหรับการขยายขอบเขตการอนุรักษ์ไปยังอาคาร และชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นของเอกชน ดังนี้⁵⁷

1) **กฎหมายอนุรักษ์กับสิทธิในทรัพย์สิน** การใช้กฎหมาย โบราณสถานมีข้อจำกัดเรื่องการโอนสิทธิ์ในทรัพย์สินของ เอกชน ดังนั้น แทนที่จะดำเนินการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ในลักษณะของการใช้อำนาจควบคุม (control) ก็น่าจะใช้ กลไกในการส่งเสริม (promote) แทน เช่น การให้ประชาชน สามารถส่งแบบฟอร์มเสนอชื่ออาคารเพื่อขึ้นทะเบียนได้พร้อม กับจัดหาแรงจูงใจทาง เศรษฐศาสตร์ด้วย

2) **การใช้อำนาจท้องถิ่นในการประกาศย่านอนุรักษ์** การประกาศย่านอนุรักษ์ชุมชนในเมือง ส่วนใหญ่ต้องการความ เห็นชอบจากผู้มีส่วนได้เสียจริงๆ นั่นคือผู้ที่อาศัยในพื้นที่ซึ่ง ผู้ที่ใกล้ชิดผู้อยู่อาศัยที่สุดคือรัฐบาลท้องถิ่นเช่น เทศบาลในสหรัฐอเมริกา รวมทั้งประเทศอื่นๆ เช่นอังกฤษกับญี่ปุ่นจึง ได้ ใหัรัฐบาลท้องถิ่นมีอำนาจในการประกาศย่านอนุรักษ์ได้เอง ในขณะที่ประเทศไทยยังไม่สามารถทำได้เพราะการประกาศผังเมืองรวมและข้อกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินยังต้องเป็นกฎกระทรวงและการ ประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานโดยใช้กฎหมายโบราณสถานทำได้เฉพาะกรมศิลปากร

3) **การจัดหาแรงจูงใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลดภาษีเงินได้การลดหรือยกเว้นภาษีธุรกิจเฉพาะ หรือ การลด หรือยกเว้นภาษีโรงเรือนและที่ดินที่จัดเก็บเมื่อมีการเช่าทรัพย์สิน** กรณีที่เจ้าของ หรือผู้ครอบครองอาคารอนุรักษ์มีค่าใช้จ่ายในการบูรณะอาคารที่เป็นไปตามหลักวิชาการ

4) **การสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรและชุมชน** สิ่งที่รัฐบาลสามารถทำได้คือการสนับสนุน ทางด้านวิชาการ การสร้างกลไกให้ประชาชนสามารถอนุรักษ์ได้เองซึ่งต้องใช้องค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรและอาสาสมัครเป็นจำนวนมาก เพราะรัฐมักอ้างว่าเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ การให้องค์กรเหล่านี้สามารถทำงานได้จะต้องให้มีผู้บริจาคเงินหรืออุปกรณ์ ซึ่งการบริจาคมักกล่าวสามารถนำไปหักลดหย่อนภาษีได้ ในสหรัฐอเมริกาเมืองครอนูรักษ์เป็นจำนวนมากซึ่งได้รับการยกเว้นภาษีด้วย

4. โครงการเสริมสร้างและพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

โครงการพิทักษ์มรดกสยาม เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 84 พรรษา เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์บรมราชูปถัมภ์ ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์⁵⁸ และองค์กรภาคีเครือข่ายอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ได้ร่วมกันจัดทำเอกสาร เสนอแนวทางปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ต่อคณะรักษาความสงบแห่งชาติ และสภาพัฒน์แห่งชาติ โดยได้นำส่งเอกสารดังกล่าวเมื่อวันศุกร์ที่ 29 สิงหาคม ที่ผ่านมานี้ ข้อเสนอโดยสังเขปมี 5 หัวข้อด้วยกัน คือ⁵⁹

⁵⁷ ยงธินันท์ พิมลเสถียร, อ้างแล้ว.

⁵⁸ โครงการเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้ได้ผลตามมาตรฐานสากล โดยการประชาสัมพันธ์ และการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม เพื่อให้หน่วยงานของรัฐและเอกชน ชุมชน ตลอดจนสาธารณชนทั่วไป เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ได้ช่วยกันศึกษาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและวิธีการแก้ปัญหาการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนได้ช่วยกันดูแลและร่วมทำงานที่จำเป็น เพื่อให้การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติเกิดความสำเร็จสูงสุดยั่งยืนมั่นคง สอดคล้องกับหลักการสากลของการอนุรักษ์ที่ถือปฏิบัติกันอยู่ในนานาประเทศ

⁵⁹ พิทักษ์มรดกสยามโดยสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์, โครงการพิทักษ์มรดกสยามเนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 84 พรรษาเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์บรมราชูปถัมภ์ของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์, http://www.siamese-heritage.org/index_t.html

1) ให้มีบทบัญญัติเรื่อง “มรดกทางวัฒนธรรม” ในรัฐธรรมนูญ เพื่อรับรองความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมในความหมายที่กว้างขึ้น เสริมสิทธิ และอำนาจหน้าที่ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ให้มีบทบาทที่ชัดเจนขึ้นในการรักษาและสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ

2) ให้มีการตราพระราชบัญญัติมรดกทางวัฒนธรรมแห่งชาติ เพื่อให้ขยายความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล นอกเหนือจากโบราณสถาน วัด พระราชวัง และสถานที่ราชการ โดยให้รวมถึงมรดกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปหัตถกรรม ดนตรี วิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญา ปรับโครงสร้างของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อรักษามรดกประเภทต่างๆอย่างครอบคลุมและเป็นระบบ และบัญญัติให้มาตรการสร้างแรงจูงใจทางด้านภาษี

3) ให้จัดตั้งกองทุนมรดกทางวัฒนธรรมแห่งชาติ (Cultural Heritage Trust หรือ Fund) เพื่อดูแลมรดกทางวัฒนธรรมจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครอง และให้มีการบริหารจัดการองค์กรในรูปแบบที่สอดคล้องกับมาตรฐานสากล รวมทั้งวางนโยบายด้านภาษีเพื่อสนับสนุนงบประมาณ เลิกเช่นประเทศที่ประสบความสำเร็จได้ทำมาแล้ว

4) ให้ปรับปรุงงานด้านผังเมือง เพื่อใช้เป็นเครื่องมืออันหนึ่งที่จะช่วยในการรักษามรดกทางวัฒนธรรมพัฒนาศักยภาพขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้มีความสามารถที่จะบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นเอง ให้อำนาจและบทบาทแก่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในการทำงานเรื่องนี้ร่วมกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมได้รับการรักษาและสืบทอดอย่างทั่วถึงโดยคนในท้องถิ่น

5) ให้ถอนร่างพระราชบัญญัติมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีแล้วเนื่องจากพระราชบัญญัตินี้ยังไม่เหมาะสมอยู่หลายประการ ยังเป็นที่ถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์ในสังคม และมีกระแสต่อต้านอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกลุ่มคนที่ทำงานด้านศิลปวัฒนธรรม จึงเห็นควรให้มีการนำไปปรับปรุงแก้ไขเสียก่อน

ในการเสวนาทางวิชาการเรื่อง ถิ่นฐานย่านเก่า (ต้อง)อยู่อย่างไร? ในกระแสการพัฒนา (2556) ได้มีการกล่าวถึงวิธีการแก้ไขใน 2 ประเด็น ได้แก่⁶⁰

1) วิธีการแก้ไขด้วยกฎหมาย ในแง่หนึ่ง การอนุรักษ์คือการจัดการกับการเปลี่ยนแปลง (Management of Changes) แต่การทำให้กระบวนการเป็นไปอย่างสมดุลเป็นสิ่งที่สังคมต้องเรียนรู้และค้นหา ไม่ว่าประเทศใด เมื่อพลเมืองของประเทศมีคุณภาพสูงขึ้น หรือมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของประเทศนั้นสูงขึ้น พลเมืองก็จะเรียกร้องให้เกิดการพัฒนาในแนวทางที่ตนเองต้องการ ความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนจึงเป็นปัจจัยผลักดัน ที่สำคัญ ได้แก่ มาตรา 66 และ 67 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นการยืนยันสิทธิซึ่งชุมชนสามารถนำไปใช้ในการรักษาความเป็นชุมชนได้ โดยมาตรา 66 จะเกี่ยวข้องกับสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมาตรา 67 จะเกี่ยวข้องกับสิทธิอนุรักษ์บำรุงรักษา และได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ผู้ที่อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน หากพิสูจน์ได้ว่าการรวมกลุ่มอยู่เป็น

⁶⁰ เรียบเรียงจาก คณะกรรมาธิการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะและวัฒนธรรม วุฒิสภา, 2556, บทสรุปการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง ถิ่นฐานย่านเก่า (ต้อง)อยู่อย่างไร? ในกระแสการพัฒนา วันที่ 20 มีนาคม 2556, คณะอนุกรรมการการศึกษาและส่งเสริมการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม “พิทักษ์มรดกสยาม” โดยสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์.

ชุมชนมาช้า นานจะมีสิทธิในการทำนุบำรุงภูมิปัญญาท้องถิ่น และศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดย อาจมีช่องทางในการประกาศผังเมืองเฉพาะต่อไปด้วย

หากองค์กรการปกครองท้องถิ่นไม่ให้ความร่วมมือ ชุมชนยังสามารถใช้มาตรา 163 นั่นคือ ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง 10,000 คน เสนอร่างพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะให้สภาพิจารณาในฐานะที่เป็นพระราชบัญญัติตามรัฐธรรมนูญมาตรา 66 เป็นต้น

เครื่องมือทางกฎหมายยังมีกฎหมายหรือข้อบัญญัติ พระราชบัญญัติผังเมืองรวม และพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะ แต่แม้ว่าพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะที่ ชัดเจนที่จะนำไปสู่การทำได้จริง นับตั้งแต่มีการกำหนดให้ตราพระราชบัญญัตินี้ได้เมื่อ พ.ศ.2518 ถึงปัจจุบันยังไม่มีใครนำมาใช้ให้เกิดผลจริงได้เลย สำหรับแต่ละชุมชนที่กำลังเผชิญกับกระแสการพัฒนา หากชุมชนใดที่พร้อมดำเนินการอนุรักษ์มรดก ชุมชนก็ควรทำไปก่อน อาจดำเนินการไปที่ละเขต โดยพิจารณาว่า 1) เจ้าของที่ดินตรงนั้นยอมหรือไม่ 2) เจ้าของที่ดินปัจจุบันอยากจะต่อยอดวัฒนธรรมถิ่นฐานดั้งเดิมในแบบนี้หรือไม่ และ 3) ประชาชนที่อยู่จริงในพื้นที่ พร้อมที่จะร่วมมือหรือไม่ พร้อมจะลงทุนหรือไม่ ชุมชนอาจดำเนินการได้ถึงขั้นออกพระราชบัญญัติผังเมืองเฉพาะ ซึ่งจำเป็นต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก และรัฐต้องสนับสนุนงบประมาณช่วยเหลือหรือชดเชย ซึ่งสิ่งที่ยากคือคนในชุมชนต้องตกลงกันว่า จะสมาชิกในชุมชนต้องการอย่างไร การจะตกลงกันนั้นคนในชุมชนควรมีเจตจำนงที่ชัดเจน ซึ่งเริ่มต้นจากความตระหนัก ในความเป็นมาและในข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องเปิดใจคุยกัน เพื่อมุ่งไปสู่ทิศทางการทำงานในเป้าหมายเดียวกัน

2) ทางแก้ไขแนวอื่น แนวคิดเรื่องความยุติธรรมเชิงนิเวศ ได้รับการเสนอให้เป็นอีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากการสู้ด้วยกฎหมายสิ่งแวดล้อม ด้วยสิทธิมนุษยชน หรือด้วยกฎหมาย ผังเมือง ซึ่งเท่าที่ผ่านมาในหลายพื้นที่ที่ต้องการรักษาย่านเก่า เช่น ชุมชนชาวประมง ชุมชนชาวนา ที่ต้องเผชิญกับการพัฒนาขนาดใหญ่ ยังไม่ประสบความสำเร็จ หลัก ความยุติธรรมเชิงนิเวศ จะพิจารณาถึง ความเป็นธรรม ความเพียงพอ ความเป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน รวมถึงหลักศาสนา เศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชุมชน ฯลฯ ชุมชน อาจผลักดันแนวคิดนี้คู่ขนานไปกับการดำเนินการทางกฎหมายต่างๆ จนสามารถทำให้เกิดมาตรการทางภาษี หรือการเงินการคลังให้คนในชุมชนได้รับมาตรการจูงใจ สำหรับการดูแลพื้นที่ของตนโดยไม่ขาย และชุมชนก็ยังอยู่ต่อไป

แม้ว่าผังเมืองเฉพาะจะได้รับการยกให้เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการอนุรักษ์ มรดกวัฒนธรรมชุมชน สิ่งที่สำคัญและเป็นหัวใจของผังเมืองเฉพาะคือตัวกระบวนการ ที่ทำให้เกิดผังเมืองเฉพาะขึ้นได้ หมายถึงการปรึกษาหารือที่จะสร้างผังเมืองเฉพาะ ตัวแปรที่สำคัญคือความร่วมมือระหว่างชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งทุกฝ่ายจะต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจนของตน ในกระบวนการดังกล่าว แต่ละฝ่ายต้องพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการจัดระเบียบภายในของทางชุมชนเอง หรือทางฝ่ายเจ้าของที่จะเข้ามามีส่วนในชุมชน ชุมชนต้องรู้จักตัวเองให้มากที่สุด จึงควรจัดทำข้อมูลในด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ข้อดีต่างๆ ของชุมชน และเหตุผลที่ต้องอนุรักษ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชุมชนหรือคณะทำงานต้องมีส่วนในการจัดทำ คุณค่า จิตวิญญาณ เป็นนามธรรม ชุมชนควรทำสิ่งที่เป็นนามธรรมขึ้นมาให้ เป็นรูปธรรม เร่งสร้างข้อมูลเกี่ยวกับประวัติ เรื่องราว อาชีพ วิถีชีวิต บ้านทึก เป็น ภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว รวมทั้งบันทึกคำบอกเล่าของเรื่องราวของอดีต ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลเกี่ยวกับประสบการณ์ของชุมชน ปัจจุบันมีสถาบันอุดมศึกษาอยู่มาก น่าจะ มีการป้อนปัญหาของชุมชนให้บางสถาบันเข้ามามีส่วนช่วยศึกษาวิจัยและแก้ปัญหาต่อไป

5. วิธีการและกลไกในการรักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานคร

ในการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง วิธีการและกลไกในการรักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานคร โดยสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร ร่วมกับเครือข่ายอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชนในพื้นที่บริเวณต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์ (2557) ได้กล่าวถึงวิธีการในการพิจารณาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ไว้ดังนี้⁶¹

ประเด็นที่ 1 ความแตกต่างระหว่างแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถานกับอาคารสามัญ

- การใช้ประโยชน์ โบราณสถานส่วนใหญ่ไม่มีผู้อาศัย ไม่มีการใช้ประโยชน์อื่นใด สามารถอนุรักษ์ได้ง่าย อาคารสามัญมีการใช้ประโยชน์ต่อเนื่อง ต้องคำนึงถึงความต้องการในปัจจุบันด้วย
- กรรมสิทธิ์ โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนแล้วส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของรัฐหรือองค์การสาธารณะ การเจรจาเป็นไปได้ง่ายกว่าอาคารสามัญซึ่งส่วนใหญ่เป็นของเอกชนและมีการซื้อขายเปลี่ยนมือได้

ประเด็นที่ 2 แหล่งมรดกวัฒนธรรมกับสิทธิในทรัพย์สิน

- มรดกวัฒนธรรม เป็นงานสร้างสรรค์ของบรรพชนและมีคุณค่าแก่คนในยุคปัจจุบัน ในทางสากลถือว่าผู้ถือกรรมสิทธิ์ปัจจุบัน เป็นเพียงผู้ดูแล มีหน้าที่ส่งผ่านงานที่สร้างสรรค์จากอดีตนี้ให้คนรุ่นต่อไป

ประเด็นที่ 3 การรับรองแหล่งมรดกวัฒนธรรม ในการระบุและกำหนดว่าพื้นที่ใดมีคุณค่าความสำคัญ เป็นแหล่งมรดกวัฒนธรรม ต้องมีหน่วยงานที่รับผิดชอบและมีอำนาจการดำเนินการ

- การขึ้นทะเบียนโบราณสถาน เป็นวิธีการสากลที่ใช้กันมากที่สุด ในหลายกรณีพบว่าไม่เหมาะสมกับพื้นที่ที่มีคนอยู่อาศัยและมีกรรมสิทธิ์เป็นของเอกชนเนื่องจากประเด็นของการรอนสิทธิ
- การขึ้นบัญชีอาคารสำคัญ เป็นวิธีที่ใช้ในกรณีของอาคารสามัญ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องของท้องถิ่นกับชุมชน

⁶¹ สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร ร่วมกับเครือข่ายอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชนในพื้นที่บริเวณต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์, การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง วิธีการและกลไกในการรักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานคร, 9 กรกฎาคม 2557.

ภาพที่ 2.8 แผนภูมิอย่างง่ายแสดงขั้นตอนในกระบวนการขออนุญาตโครงการพัฒนาในพื้นที่ที่มีแหล่งมรดกวัฒนธรรม

ที่มา : สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร, 2557⁶²

นอกจากนี้ ยังได้มีการกล่าวถึงกลไกในการรองรับเมื่อเกิดโครงการหรือความต้องการในการพัฒนาในแหล่งมรดกวัฒนธรรมของกรุงเทพมหานคร โดยแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่มีการรับรอบโดยทางราชการ จะต้องมีการกลไกเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงหรือโครงการพัฒนาใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้น มิฉะนั้นจะไม่มีหลักประกันว่าแหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้นๆ จะสามารถคงคุณค่าความสำคัญไว้ได้ กลไกนี้บางทีเรียกว่า การประเมินผลกระทบมรดกวัฒนธรรม (Heritage Impact Assessment – HIA) ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ ดังนี้⁶³

- กระบวนการอนุญาตโครงการพัฒนา การขออนุญาตปลูกสร้างอาคารหรือโครงการพัฒนาใดๆ ตามปกติจะต้องผ่านการพิจารณาจากทางราชการอย่างน้อย 2 ชั้น คือ ข้อกำหนดทางผังเมือง กับ ข้อกำหนดการควบคุมอาคาร นอกจากนั้นยังอาจต้องผ่านการพิจารณาจากข้อกำหนดอื่นๆ เช่น โรงงาน หรือผลกระทบสิ่งแวดล้อม และในกรณีของแหล่งมรดกวัฒนธรรมก็มีการพิจารณาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรมด้วย ซึ่งการพิจารณานี้จะเกิดขึ้นก่อนการขออนุญาตโครงการและปลูกสร้างอาคาร

- คณะกรรมการประวัติศาสตร์ ในขั้นตอนการพิจารณาผลกระทบแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม จำเป็นต้องใช้ผู้มีความรู้เฉพาะทาง จึงต้องมีการจัดตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองที่ประกอบไปด้วยความเชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม ผังเมือง การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ รวมทั้งกฎหมาย (มหาชน) เพื่อช่วยเจ้าของโครงการ ในการหาหนทางในการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรมให้น้อยที่สุด

⁶² สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร ร่วมกับเครือข่ายอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชนในพื้นที่บริเวณต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์, อ้างแล้ว.

⁶³ สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร ร่วมกับเครือข่ายอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชนในพื้นที่บริเวณต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์, อ้างแล้ว.

ในด้านมาตรการที่ใช้กับแหล่งมรดกวัฒนธรรม ที่มีความซับซ้อนกว่าโบราณสถาน ต้องเข้าใจสถานการณ์ คือ (1) การมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทั้งการใช้สอย กลุ่มผู้ใช้กรรมสิทธิ์ ราคาทรัพย์สิน ฯลฯ (2) ในพื้นที่หนึ่งมีความหลากหลาย มีทั้งสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่า ไม่มีคุณค่า แปลงที่ดินโล่งรอการพัฒนา มาตรการที่ใช้สำหรับลักษณะพื้นที่ที่มีความหลากหลาย มีดังนี้⁶⁴

- การประกาศพื้นที่หรือย่านที่มีความสำคัญ ทางราชการเป็นผู้ประกาศ เพื่อให้ทุกฝ่ายทราบว่า พื้นที่นั้นๆ มีคุณค่าความสำคัญ มีความพิเศษ ต้องระมัดระวังในเรื่องของการพัฒนามิให้ทำลายคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของพื้นที่

- การกำหนดแนวทางการพัฒนา หมายถึงการระบุส่วนต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ที่มีความสำคัญ ต้องทำอย่างไรบ้าง เช่น อาคารหรือพื้นที่ที่มีความสำคัญ ควรใช้แนวทางการอนุรักษ์ด้วยวิธีการต่างๆ อาคารที่ไม่มีความสำคัญ ควรใช้แนวทางการปรับปรุงที่ส่งเสริมสภาพแวดล้อม อาคารที่จะก่อสร้างใหม่ ควรใช้แนวทางที่ไม่ทำลายคุณค่าของพื้นที่

- แรงจูงใจ เพื่อลดแรงกดดันเรื่องการรอนสิทธิในอาคารหรือพื้นที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรม ทางราชการมักจะจัดหาแรงจูงใจเพื่อให้เจ้าของอาคารหันมารักษอาคารแทนการทุบทิ้งแล้วสร้างใหม่ โดยมีมาตรการต่างๆ แรงจูงใจดังกล่าวนี้ เจ้าของอาคารไม่ได้รับโดยอัตโนมัติ แต่จะได้รับต่อเมื่อมีการดำเนินการอนุรักษ์อาคารเท่านั้น แรงจูงใจดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อรัฐรับรองว่าการรักษาอาคารหรือแหล่งมรดกวัฒนธรรมนั้นเป็นประโยชน์สาธารณะ

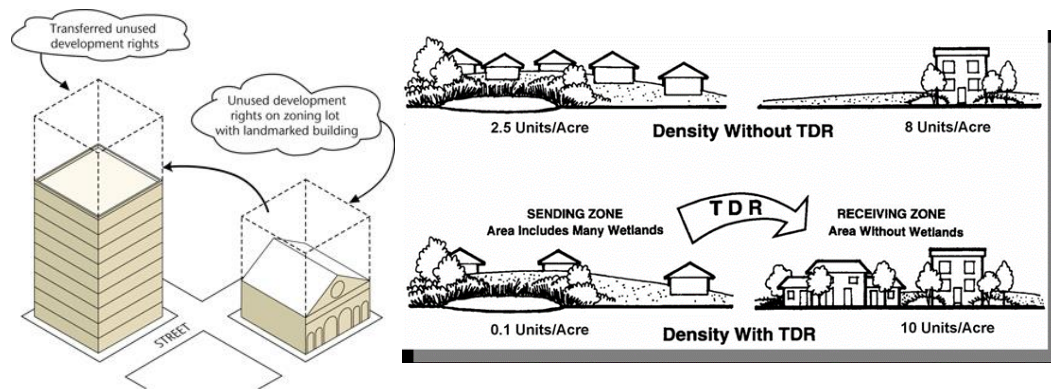
- มาตรการทางภาษี เช่น การนำค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมอาคาร มาหักลดภาษีใดๆ ที่ต้องจ่ายให้แก่รัฐ จะเป็นภาษีแบบใดแล้วแต่พื้นที่นั้นๆ

- การให้เงินอุดหนุน บางแห่ง มีการให้เงินอุดหนุนเพื่อการบำรุงรักษาในสถานะที่เจ้าของอาคารไม่ทุบอาคารทิ้ง

- การสมทบค่าซ่อมแซม คือการออกค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมระหว่างเจ้าของอาคารกับรัฐ โดยรัฐกำหนดเงื่อนไขในรายละเอียด

- การโอนสิทธิในการพัฒนา เป็นมาตรการทางผังเมืองที่ทำให้มีการโอนสิทธิการพัฒนาของอาคารอนุรักษ์ ที่ไม่สามารถทำได้ ไปยังอาคารในพื้นที่ส่งเสริมการพัฒนา โดยอาคารที่ได้รับสิทธิการพัฒนาต้องจ่ายเงินทดแทนให้อาคารอนุรักษ์ เจ้าของอาคารอนุรักษ์สามารถนำเงินนั้นมาซ่อมแซมอาคารได้

⁶⁴ สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร ร่วมกับเครือข่ายอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและชุมชนในพื้นที่บริเวณต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์, อ้างแล้ว.

ภาพที่ 2.9 การโอนสิทธิ์ในการพัฒนา

ที่มา : NYC Planning, 2016⁶⁵ (ซ้าย) Huron River Watershed Council, 2016.⁶⁶ (ขวา)

⁶⁵ NYC Planning, 2016, Glossary of Planning Terms, <http://www1.nyc.gov/site/planning/zoning/glossary.page>.

⁶⁶ Huron River Watershed Council, 2016, Market Approach to Watershed Protection, <http://www.hrwc.org/publications/smart-growth-publications/transfer-of-development-rights>

บทที่ 3 กระบวนการวิจัย

กระบวนการวิจัยโครงการ แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีแนวทางการดำเนินงานในรูปแบบ Action Research แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่

กระบวนการระยะต้นน้ำ คือ การพัฒนาโครงการ ซึ่งเป็นการกำหนดปัญหาและโจทย์ในการปฏิบัติงาน และ กระบวนการสร้างทีมและพัฒนาศักยภาพ

กระบวนการระยะกลางน้ำ คือ กระบวนการแทรกกรอบการศึกษา และจัดทำเครื่องมือ กระบวนการศึกษาข้อมูล ซึ่งเป็นการหาแนวทางในการแก้ปัญหาและตอบโจทย์ในการปฏิบัติงาน

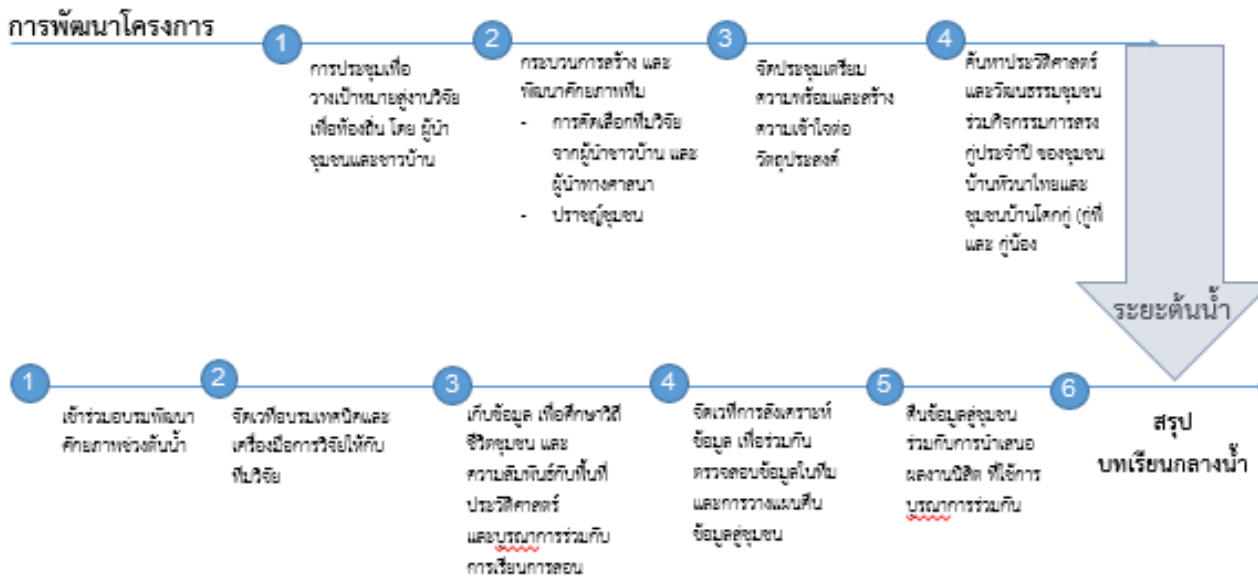
และกระบวนการระยะปลายน้ำ คือ กระบวนการวิเคราะห์ สรุปข้อมูลกระบวนการวางแผน และปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการใช้วิธีการต่างๆในการแก้ปัญหา และเพื่อเป็นการบันทึกรายละเอียดผลการปฏิบัติการ และ 7) กระบวนการสรุปผลการวิจัย / การนำเสนอ / การขยายผล ซึ่งเป็นการสรุปและเสนอผลการแก้ปัญหาในการดำเนินงานวิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

ซึ่งโครงการวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ทีมวิจัยใช้วิธีการเฝ้าสังเกตและมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย การสนทนากลุ่ม (Focus Group Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview Research) เพื่อศึกษากระบวนการ ความต่อเนื่อง พลวัตร ปรากฏการณ์ ความหมายที่ซ่อนเร้นเกี่ยวกับพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตชาวชุมชนบ้านห้วยนาไทย เพื่อนำไปสร้างกระบวนการเพื่อให้เกิดแนวทางการจัดการพื้นที่แห่งนี้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป

3.1 กระบวนการระยะต้นน้ำ

กระบวนการระยะต้นน้ำ เป็นกระบวนการขั้นแรกของการวิจัยนี้ โดยทีมวิจัยได้จัดทำขั้นตอนการดำเนินการวิจัยที่สอดคล้องกับกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ กระบวนการระยะนี้เป็นการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัย และการศึกษาข้อมูล จึงเป็นกระบวนการที่เน้นการประชุมเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อโครงการ กำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย อบรมเทคนิค เครื่องมือการวิจัยให้กับทีมวิจัยในพื้นที่ รวมถึงการเก็บข้อมูลเบื้องต้น ได้แก่ ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนบ้านห้วยนาไทย ข้อมูลด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างคน พื้นที่ชุมชน กับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม กระบวนการในระยะนี้แบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังแผนภูมิที่ 3-1 ประกอบไปด้วย

- 1) การพัฒนาโครงการ
- 2) การสร้างทีมและพัฒนาศักยภาพทีม
- 3) การแทรกกรอบการศึกษาและการจัดทำเครื่องมือ
- 4) การศึกษาข้อมูล
- 5) การวิเคราะห์ / สรุปข้อมูล
- 6) การวางแผนและปฏิบัติการ
- 7) กระบวนการสรุปผลการวิจัย / การนำเสนอ / การขยายผล

แผนภูมิที่ 3-1 แสดง การพัฒนาโครงการการสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน “บ้านห้วยนาไทย”

3.1.1 การพัฒนาโครงการ

การพัฒนาโครงการ เป็นขั้นตอนแรกในกระบวนการระยะต้นน้ำ ของโครงการวิจัยเรื่องแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยในขั้นตอนนี้ทีมผู้วิจัยจะทำการพัฒนาโจทย์ร่วมกับชุมชนบ้านห้วยนาไทย เพื่อหาแนวทางร่วมกันในการดำเนินการโครงการ มีการจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นประเด็นการศึกษา เพื่อการให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ของพื้นที่ประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยการใช้กิจกรรมการทำแผนที่วัฒนธรรมเพื่อศึกษาการรับรู้ของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างจากชุมชนบ้านห้วยนาไทย 2 กลุ่ม โดยกลุ่มตัวอย่างนั้นใช้วิธีการเลือกโดยใช้เกณฑ์คือ การเลือกมาอย่างเจาะจงเป็นกลุ่มที่น่าสนใจ (Critical case) โดยเป็นกลุ่มคนที่มีลักษณะเหมือนกัน (Homogeneous) และเป็นกลุ่มที่ผู้วิจัยเห็นว่ามีความเหมาะสมกับจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ คำถามในการวิจัย รวมถึงมีประสบการณ์หรือมีความรู้ในเรื่องของชุมชนเป็นอย่างดี (Intensity) โดยจำนวนของกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม เป็นจำนวนซึ่งเลือกขณะอยู่ในเหตุการณ์ (Opportunistic) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

- กลุ่มตัวอย่างที่ 1 กลุ่มชาวชุมชน
- กลุ่มตัวอย่างที่ 2 กลุ่มเด็กและเยาวชน

ในการศึกษากลุ่มตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือได้แก่ “กระบวนการสร้างแผนที่วัฒนธรรม” เนื่องจากเครื่องมือดังกล่าวเป็นวิถีทางที่สะท้อนเรื่องราว ความทรงจำ แบบแผน วัฒนธรรม และความรู้ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์ ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมรดกภูมิปัญญา กับบริบททางสังคม และสภาพแวดล้อมของชุมชนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ แผนที่มรดกทางวัฒนธรรม คือ

จุดอ้างอิงรวมของทุกภาคส่วนในการระบุทรัพยากร อันเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชน โดยมีพื้นฐานมาจากแนวคิดเรื่อง การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต (Living Heritage) เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านกระบวนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยมีเนื้อหาครอบคลุมเรื่องประวัติศาสตร์พัฒนาการของเมือง ที่บอกเล่าเรื่องราวผ่านพัฒนาการของสังคมและมนุษย์ สภาพองค์ประกอบทางกายภาพ วัฒนธรรม และทางธรรมชาติที่สำคัญ เช่น สถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือนที่มีคุณค่า ระบบคูคลอง แนวถนนสำคัญ ต้นไม้ใหญ่ รวมถึงองค์ประกอบทางนามธรรม (Intangible Heritage) เช่น วิถีชีวิต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ราชัญท้องถิ่น ผู้คนในชุมชนที่จะเป็นผู้ดูแลมรดกทางวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงประกอบกันเป็นคุณค่าของพื้นที่ (Collective Value) โดยเชื่อมโยงข้อมูลทางประวัติศาสตร์และข้อมูลเชิงประจักษ์เข้าสู่ผังทางกายภาพ ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม เพื่อที่จะนำไปใช้เป็นฐานคิด และเป็นส่วนหนึ่งของมาตรการและเครื่องมือสำหรับหน่วยงานภาคท้องถิ่น และภาคประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนาพื้นที่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและเป็นรูปธรรม โดยสถานที่จัดกิจกรรม คือเวทีกิจกรรมเพื่อการสื่อสารข้อมูลระหว่างกลุ่มตัวอย่าง ณ วัดบ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาดอำเภอเมืองจังหวัดมหาสารคาม โดยมีผู้ร่วมกิจกรรมเป็นคนในชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง ประมาณ 30 คน และทีมวิจัย ได้แก่ ทีมคณาจารย์ จากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม 3 คน นิสิตจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ จำนวน 47 คน และทีมวิจัยที่กำหนดในเบื้องต้นจากชุมชน 6 คน แบ่งกิจกรรมออกเป็น 2 กิจกรรม ได้แก่

1) **กิจกรรมที่ 1** ได้มีการนำแผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ ของหมู่บ้านห้วยนาไทย และภาพถ่ายทางอากาศระดับตำบลของตำบลหนองคูขาดมาให้ชาวบ้านร่วมกันทำกิจกรรมในการเติมเรื่องราวในแผนที่วัฒนธรรมเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงในเส้นทางการใช้พื้นที่ตลอดจนการเล่าถึงตำนานต่างๆที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่เพื่อสะท้อนให้เห็นการทำกิจกรรมในพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน

ภาพที่ 3.1 การสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มตัวอย่างชาวชุมชน

2) **กิจกรรมที่ 2** ได้จัดให้เยาวชนวาดภาพประกวดในหัวข้อ “ของดีบ้านห้วยนาไทย และบ้านห้วยนาไทยในฝัน” ซึ่งภาพต่างๆจะแสดงถึงจินตนาการของกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ และ เพื่อให้คนในชุมชนได้มองเห็นทัศนคติเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาและการจัดการพื้นที่เพื่อให้กลุ่มเยาวชนได้มีพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันต่อไปจากภาพที่ปรากฏในการนำเสนอถึงเรื่องราวของดีบ้านห้วยนาไทยนั้นซึ่งได้เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เล่าในเวทีครั้งนี้ทำให้คนในชุมชนได้รับทราบและตระหนักว่าเยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่นั้นแทบจะไม่ทราบเรื่องราวในอดีตหรือพื้นที่ทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ตามคำบอกเล่าอีกทั้งพื้นที่ที่ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธาและมีความเกรงกลัวในเรื่องพลังอำนาจต่างๆ เช่น พื้นที่กู่พื้นนั้นเยาวชนกลับคิดต่างและความเลื่อมใสศรัทธานั้นก็ยังเจือจางไปตามยุคสมัยอีกด้วย

กิจกรรมนี้ได้เป็นการปลูกจิตสำนึกและเป็นสัญญาณเตือนที่สำคัญที่ผู้นำในหมู่บ้านได้เห็นความสำคัญว่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์นั้นกำลังจะหายไปตามอายุไขของคนเฒ่าคนแก่จริงหรือจึงได้เป็นแนวทางในการระดมความคิดเห็นจากคนในหมู่บ้านเพื่อหาแนวทางในการสื่อสารและการส่งต่อข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของชุมชนให้ลูกหลานได้ทราบต่อไป

ภาพที่ 3.2 การสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มตัวอย่างเด็กและเยาวชน

3.1.2 การสร้างทีมและพัฒนาศักยภาพทีม

กระบวนการคัดเลือกและสร้างทีมวิจัยจากชุมชนโดยเกณฑ์การเลือกกลุ่มที่มีบทบาท และ
ความสำคัญต่อกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนผู้มีความรู้ (ปราชญ์ชุมชน) ซึ่งจัดเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากใน
เรื่องของชุมชน (Intensity) สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1) กลุ่มผู้นำชุมชน ได้แก่

- นายธนชัย อัยลี (ผู้ใหญ่บ้าน)
- นายพิทักษ์ศร แนนอุดร (อดีตผู้ใหญ่บ้าน คนที่ 8)

2) กลุ่มผู้นำทางศาสนาและความเชื่อ ได้แก่

- พระครูวิบูลย์ สันติคุณ (เจ้าคณะตำบล)
- นายสุทธิ มูลพาณิชย์

3) กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่

- นายอ่ำ ทวยโพธิ์ (ปราชญ์ชาวบ้าน)
- นายหล้า เทียงแสน (อดีตผู้ใหญ่บ้าน)
- นายพิเชษฐ์ ทศช่วย (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด)
-

4) กลุ่มผู้มีประสบการณ์วิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้แก่

- นายศรารุธ ไตรสุ

5) กลุ่มผู้สนใจในการทำงานวิจัยท้องถิ่น ได้แก่

- นายกฤษฎา ปะวะเสริม
- นายบุญมี มูลจุล
- นางสาวฤทธิ์ ทบชิน
- นายนพรัตน์ มูลจุล
- นายพาณิชย์ เทียงอวน
- นายกฤษฎา ปะวะเสริม

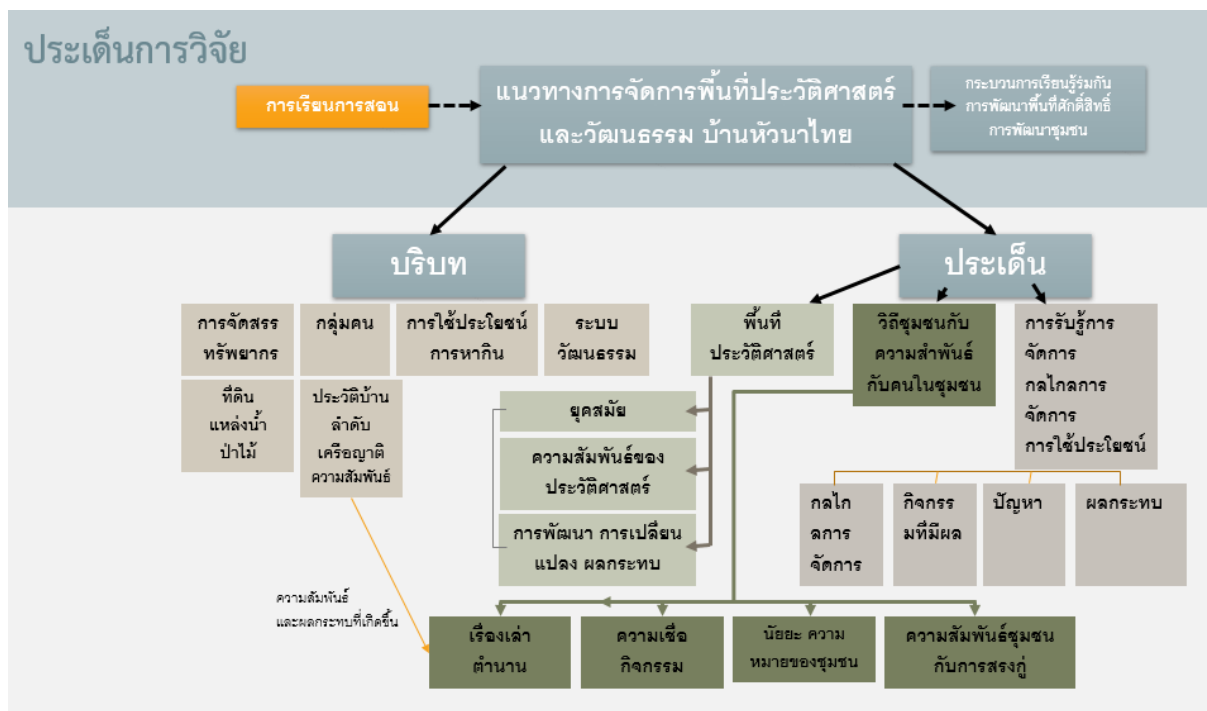
3.1.3 การแทรกกรอบการศึกษาและการจัดทำเครื่องมือ

กรอบแนวคิดหลักในการดำเนินโครงการ แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย สามารถกล่าวโดยสรุปคือ การสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย โดยมีฐานข้อมูลชุมชน คลอบคลุมทั้งสิ้น 8 คุ่ม โดยใช้เครื่องมือ วิจัยชุมชนในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน

มีระเบียบวิธีวิจัยที่เน้นการใช้เครื่องมือ ผ่านกระบวนการจัดเวทีย่อยเพื่อพูดคุย เป็นประเด็นแบบปลายเปิดและ สัมภาษณ์การ โดยการเก็บข้อมูลความสัมพันธ์ และรายละเอียดตามประเด็นการศึกษา ดังนี้

- การสัมภาษณ์ด้วยบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ เช่น ผู้อาวุโส ผู้นำทางความเชื่อ(เฒ่าจ๋า หรือ ชะจ๋า) ผู้นำชาวกุ่ม ปราชญ์ชุมชน
- การสืบค้นแบบสนทนากลุ่ม (focus group) การจัดเวทีสนทนาแบบไม่เป็นทางการ เช่นกลุ่มเด็กและเยาวชน
- แผนที่วัฒนธรรม ที่มาจากกระบวนการมีส่วนร่วม ในมุมมอง 2 มิติ คือ กลุ่มผู้อาวุโส และกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยมีภาพถ่ายทางอากาศเป็นส่วนประกอบ
- เส้นเวลาประวัติศาสตร์ (timeline) แสดงลำดับเวลาและเหตุการณ์ทางวัฒนธรรม ที่ได้มาจากกระบวนการสืบค้นร่วมกับชุมชน

โดยมีรายละเอียดตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังนี้

แผนภูมิที่ 3-2 แสดง การแตกประเด็นการศึกษาโครงการการสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน “บ้านห้วยนาไทย”

วัตถุประสงค์ที่ 1

เครื่องมือในการเก็บข้อมูล

วิธีการ

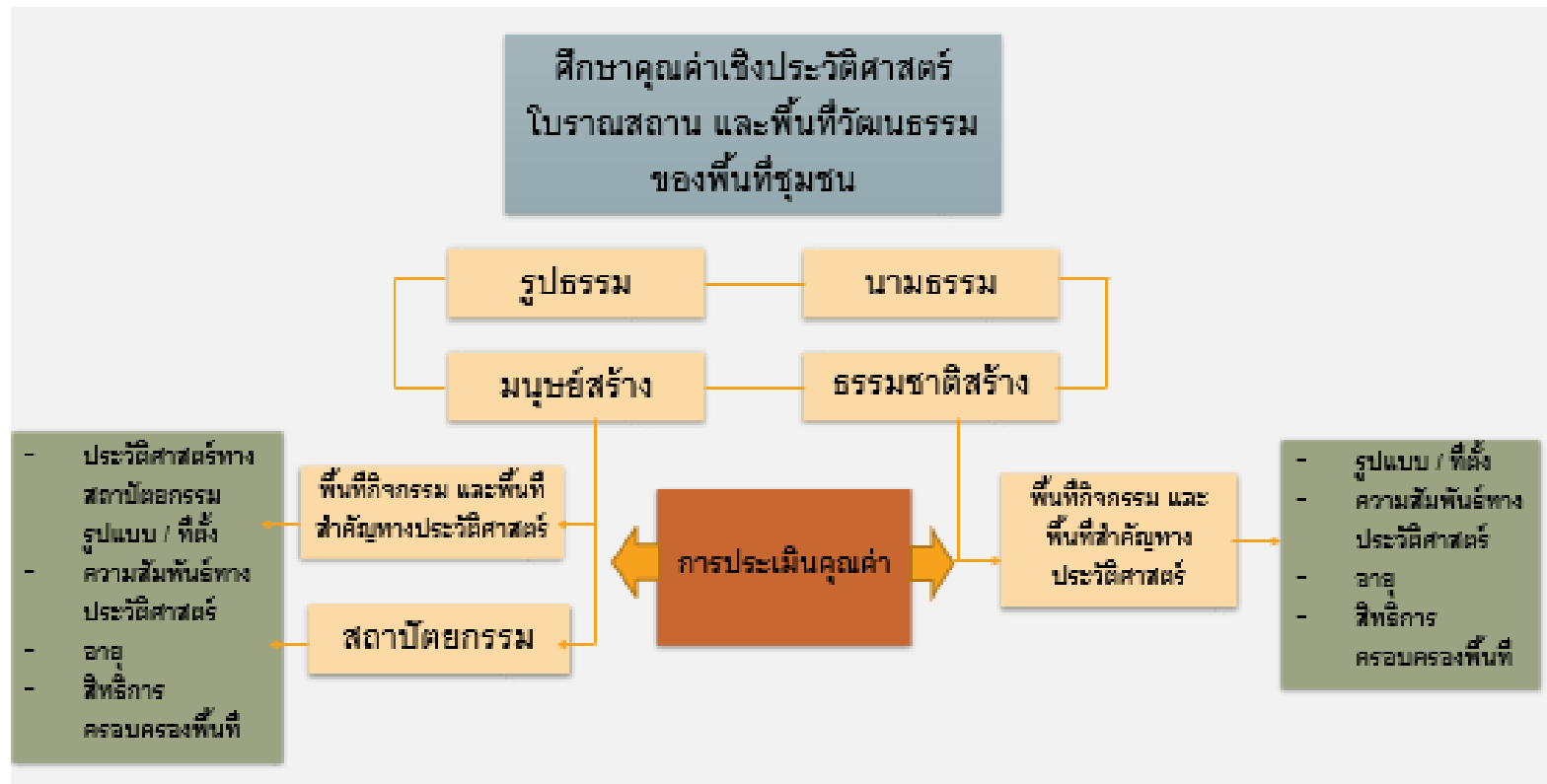
จากกลุ่มเป้าหมาย

เพื่อศึกษาคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และพื้นที่วัฒนธรรมของพื้นที่ชุมชน

(ผังประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ภาพตัดขวาง เส้นประวัติศาสตร์ แบบสัมภาษณ์

เดินสำรวจ วาดผัง ประชุมกลุ่ม สัมภาษณ์/การเล่าเรื่อง

ผู้อาวุโส ผู้นำทางความเชื่อ(เฒ่าจ้ำ หรือ ชะจ้ำ) ผู้นำศาสนา ผู้นำชาวกุ่ม ประชาชนชุมชน

แผนภูมิที่ 3-3 แสดง การแตกกรอบวัตถุประสงค์ที่ 1 โครงการการสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน “บ้านห้วยไทย”

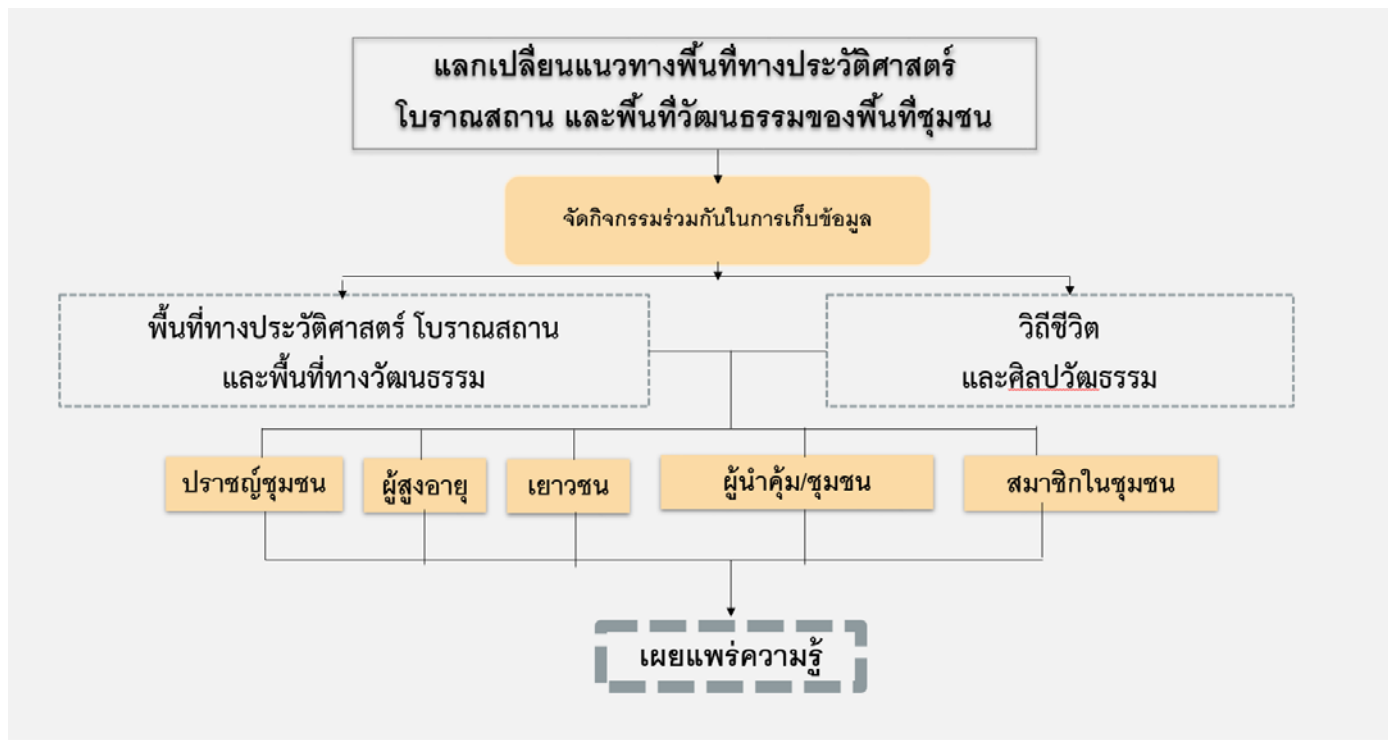
วัตถุประสงค์ที่ 2
เครื่องมือในการเก็บข้อมูล
วิธีการ
จากกลุ่มเป้าหมาย

เพื่อศึกษาปัญหาหรือวิกฤตที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน
ฝั่งประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่ม เยาวชน และ ผู้อาวุโส ภาพตัดขวาง เส้นประวัติศาสตร์
เดินสำรวจ วาดผัง ประชุมกลุ่ม สัมภาษณ์/การเล่าเรื่อง
เยาวชน ผู้อาวุโส ผู้นำทางความเชื่อ(เฒ่าจ้ำ หรือ ชะจ้ำ) ผู้นำศาสนา ผู้นำชาวกุ่ม ปราชญ์ชุมชน

แผนภูมิที่ 3-4 แสดง การแตกกรอบวัตถุประสงค์ที่ 2 โครงการการสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน “บ้านห้วยไทย”

วัตถุประสงค์ที่ 3	เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อหาแนวทางการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน บ้านห้วยนาไทย
เครื่องมือในการเก็บข้อมูล	ผังประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่ม เยาวชน และ ผู้อาวุโส ภาพตัดขวาง เส้นประวัติศาสตร์
วิธีการ	เดินสำรวจ วาดผัง ประชุมกลุ่ม สัมภาษณ์/การเล่าเรื่อง
จากกลุ่มเป้าหมาย	เยาวชน ผู้อาวุโส ผู้นำทางความเชื่อ(เฒ่าจ้ำ หรือ ชะจ้ำ) ผู้นำศาสนา ผู้นำชาวกุ่ม ปราชญ์ชุมชน

แผนภูมิที่ 3-5 แสดง การแตกกรอบวัตถุประสงค์ที่ 3 โครงการการสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน “บ้านห้วยนาไทย”

การจัดทำเครื่องมือ

การเก็บข้อมูลชุมชน เพื่อทำความเข้าใจสภาพของชุมชน สังคมของชุมชนบ้านห้วยไทย ได้ได้มีการใช้เครื่องมือเพื่อเก็บข้อมูลตามประเด็นการศึกษาดังนี้

ตารางที่ 3.1 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาแต่ละประเด็น

วัตถุประสงค์	เนื้อหาข้อมูล	แหล่งข้อมูล	เครื่องมือ/เทคนิคการเก็บข้อมูล	แนวคิด/ทฤษฎีหรือหลักการวิเคราะห์ ข้อมูล	วิธีการ
1.เพื่อศึกษาคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และพื้นที่วัฒนธรรมของพื้นที่ชุมชน	ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมชุมชน ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิต ชุมชน ทรัพยากร ดิน / น้ำ / ป่า สังคม เศรษฐกิจ ประเพณี วัฒนธรรม	- กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน - ผู้นำทางความเชื่อ - ตัวแทนชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุ	ผังประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ภาพถ่ายทางอากาศ เส้นประวัติศาสตร์ ผังเครือญาติ ผังทรัพยากร ปฏิทินวัฒนธรรม	ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)	เดินสำรวจ วาดผัง ประชุมกลุ่ม สัมภาษณ์/การเล่าเรื่อง
2.เพื่อศึกษาปัญหาหรือวิกฤตที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน	การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน ข้อมูลทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมชุมชน ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิต ชุมชน ทรัพยากร ดิน / น้ำ / ป่า สังคม เศรษฐกิจ ประเพณี วัฒนธรรม	-แผนที่ ไฟล์ดิจิทัล - ตัวแทนเยาวชน -กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน - ผู้นำทางความเชื่อ - ตัวแทนชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุ	Time line แผนที่ เรื่องเล่า สำรวจพื้นที่ศึกษา สนทนากลุ่มตัวแทนเยาวชน	ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage)	เดินสำรวจ วาดผัง ประชุมกลุ่ม

วัตถุประสงค์	เนื้อหาข้อมูล	แหล่งข้อมูล	เครื่องมือ/เทคนิคการเก็บข้อมูล	แนวคิด/ทฤษฎีหรือหลักการวิเคราะห์ ข้อมูล	วิธีการ
3.เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพื่อหาแนวทางการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย	สรุป พื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมชุมชนที่มีความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตชุมชนนำไปสู่	-แผนที่ ไฟล์ดิจิทัล - ตัวแทนเยาวชน -กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน - ผู้นำทางความเชื่อ - ตัวแทนชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุ -หน่วยงาน(อบต.หนองคูขาด) -นิสิตสาขาภูมิสถาปัตยกรรมมหาวิทยาลัยมหาสารคาม	สนทนากลุ่ม	แนวคิดเกี่ยวกับมาตรการและแรงจูงใจในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม -แนวคิดเรื่องทรัพยากรส่วนรวม (The commons) -แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชน	การจัดเวทีวิเคราะห์แนวทางการจัดการพื้นที่ต่อชุมชนและกำหนดพื้นที่ออกแบบและนำเสนอผลงานจัดประชุมแสดงผลงานบูรณาการรายวิชา รายวิชา Landscape Architecture Design 2 “การออกแบบพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยนาไทย”

3.1.4 กระบวนการศึกษาข้อมูล

กระบวนการศึกษาข้อมูลโครงการแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม จากวัตถุประสงค์ และร่วมประชุมวางแผนการดำเนินการวิจัยโครงการจนกระทั่งได้กรอบการวิจัยพร้อมทั้งกระบวนการศึกษาข้อมูล โดยสรุป ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม โดยรายละเอียดดังนี้

- การศึกษาพื้นที่ตั้งทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย
- ความสัมพันธ์คนชุมชนบ้านห้วยนาไทยกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม
- ตำนาน ความเชื่อ ของชุมชนบ้านห้วยนาไทย
- คุณค่าพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย
- การรับรู้
- การเชื่อมโยงนิเวศวัฒนธรรม
- การเปลี่ยนแปลง และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการที่ 1. การประชุมแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างความเข้าใจในการทำงานวิจัย พร้อมทั้งสร้างความเข้าใจในวัตถุประสงค์โครงการเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน กับทีมวิจัย ผู้นำทางความเชื่อและศาสนา ปราชญ์ชุมชน และอธิบายกรณีศึกษาเพื่อเพิ่มความตระหนักในการจัดการพื้นที่ต่อไป

ภาพที่ 3.3 –กิจกรรมการความพร้อมกับนักวิจัยท้องถิ่น

กระบวนการที่ 2. การประชุมเตรียมความพร้อม และจัดอบรมเทคนิคเครื่องมือ

การวิจัยกับนักวิจัยท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์โครงการกำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย และการวางแผนดำเนินงาน
- (2) เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์โครงการกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
- (3) เพื่อเตรียมความพร้อมของนักวิจัยท้องถิ่นและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน
- (4) เพื่อจัดอบรมเทคนิค เครื่องมือการวิจัยให้กับทีมวิจัยในพื้นที่

วิธีการดำเนินงาน

ทีมวิจัยนำเสนอเครื่องมือ และทดลองใช้เครื่องมือร่วมกับทีมวิจัยท้องถิ่น

ผู้เข้าร่วม

ทีมวิจัยนักวิชาการ ทีมวิจัย ทีมวิจัยนิสิต ทีมวิจัยชุมชน

สถานที่

บ้านห้วยไทย

บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม/ปัญหา/การแก้ไข

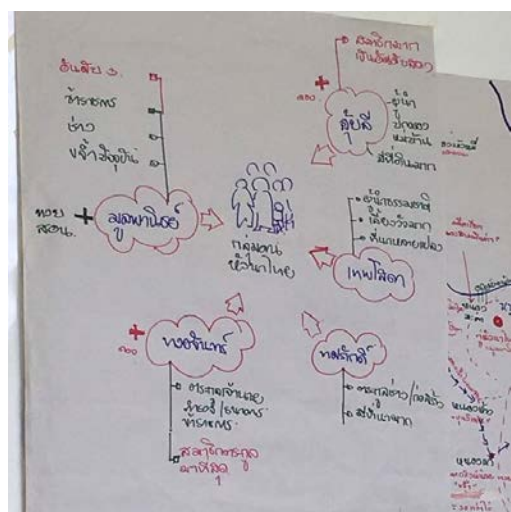
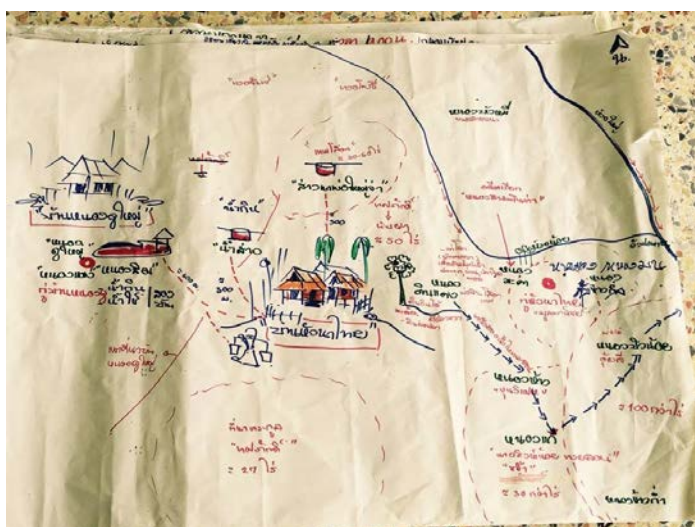
การประชุมเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์โครงการ กำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย และรายละเอียดในการดำเนินงานที่ได้ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการข้างต้น ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี โดยทำให้ทีมวิจัยสามารถทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการ บทบาทหน้าที่ในการทำงานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เกิดความเข้าใจตรงกัน นักวิจัยท้องถิ่นมีความเข้าใจแนวคิด กระบวนการและวิธีการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงสามารถนำความรู้ไปออกแบบการดำเนินการโครงการและบริหารจัดการโครงการเองได้ นักวิจัยท้องถิ่นมีความเข้าใจเทคนิคและเครื่องมือในการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อมูลวิถีชีวิตชุมชนที่สัมพันธ์กับพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการวิเคราะห์ร่วมกันของทีมวิจัย ชุมชนทราบถึงข้อมูลตนเอง โดยมีการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน สามารถนำไปสู่กระบวนการสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน “บ้านห้วยไทย” รวมทั้งแผนปฏิบัติการของกลุ่มเป้าหมายต่อไป ในเบื้องต้นทีมวิจัยชุมชนให้ความสนใจถึงวิธีการที่ทีมวิจัยแนะนำเป็นอย่างดี และมีความพยายามในการให้ข้อมูลและทำกิจกรรมร่วมกัน มีการนำงานที่ได้รับมอบหมายในการหาข้อมูลเพิ่มเติมไปดำเนินการ และนำข้อมูลที่ได้กลับมาถ่ายทอดซึ่งช่วยให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่น และได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานในขั้นตอนต่อไป

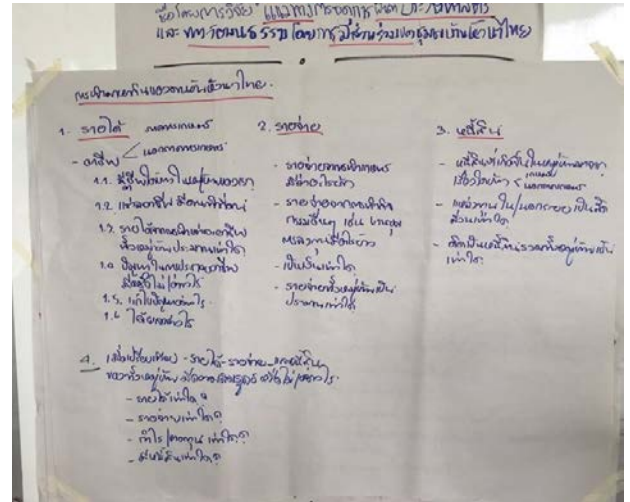
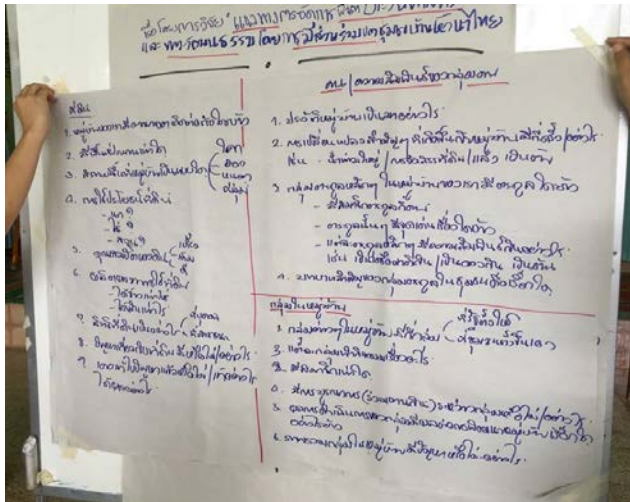
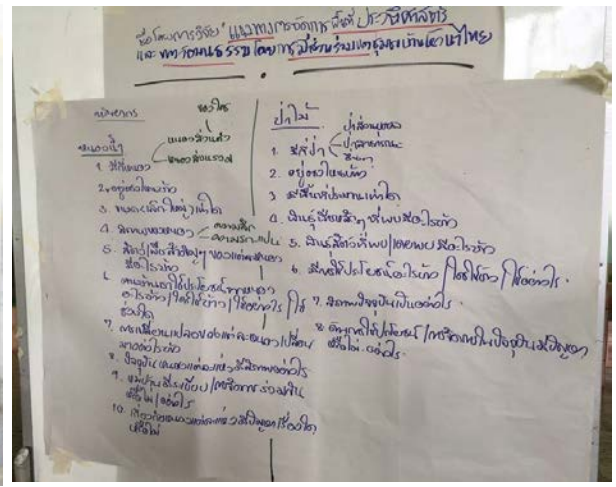
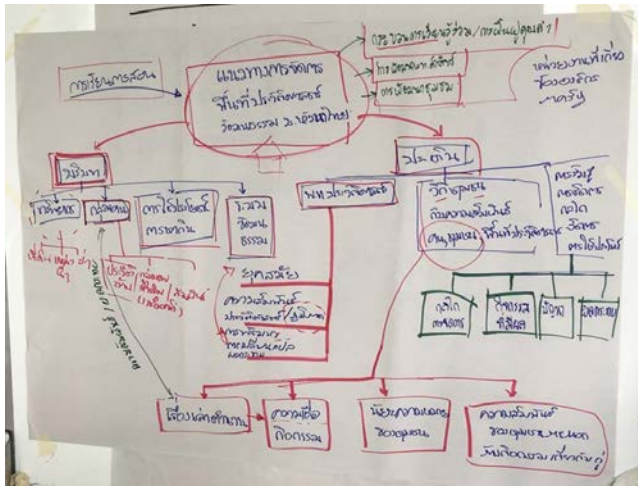
ภาพที่ 3.4 – ภาพที่ 3.7 กิจกรรมการความพร้อม และจัดอบรมเทคนิคเครื่องมือการวิจัย
กับนักวิจัยท้องถิ่น

ภาพที่ 3.8 – ภาพที่ 3.11 กิจกรรมการเตรียมความพร้อม และจัดอบรมเทคนิคเครื่องมือการวิจัย กับนักวิจัยท้องถิ่น

ภาพที่ 3.12 – ภาพที่ 3.13 กิจกรรมการความพร้อม และจัดอบรมเทคนิคเครื่องมือการวิจัย
กับนักวิจัยท้องถิ่น

ภาพที่ 3.14 – ภาพที่ 3.17 กิจกรรมการความพร้อม และจัดอบรมเทคนิคเครื่องมือการวิจัย
กับนักวิจัยท้องถิ่น

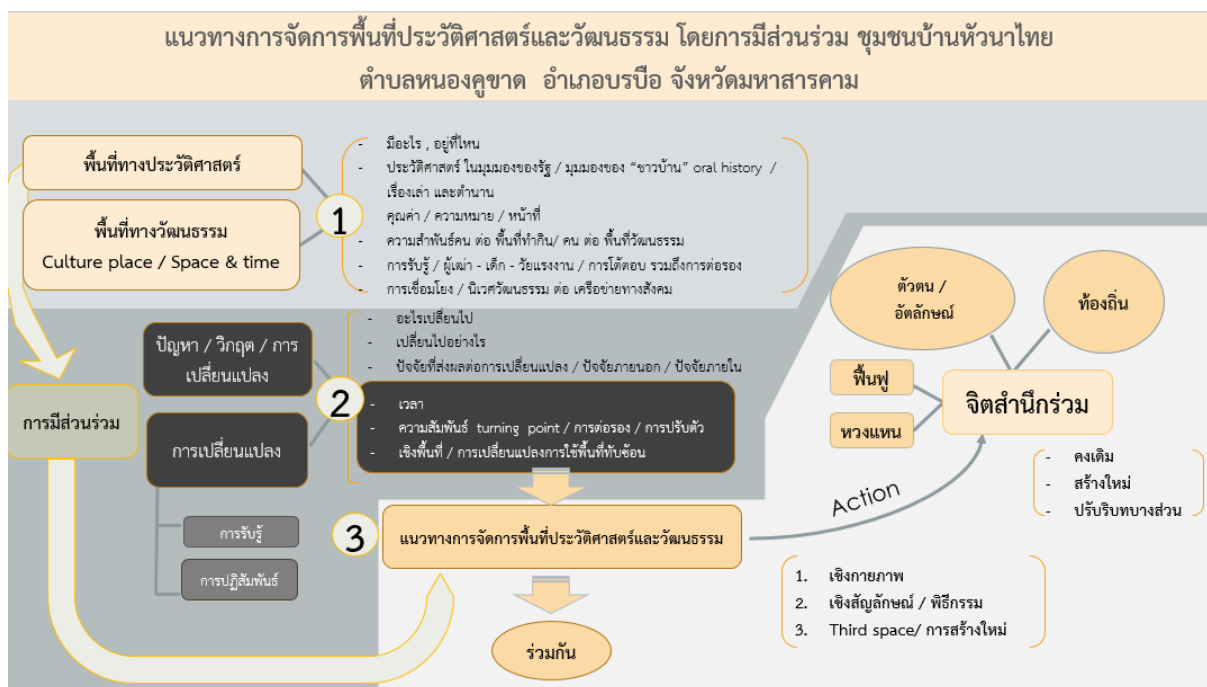
แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านห้วยน้ำไทย

ประเภท	พื้นที่	ผู้รับผิดชอบ	ชื่อ	โทรศัพท์
ผู้เฒ่าผู้แก่	- จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ	พ่อสมชาย พ่อสมชาย พ่อสมชาย พ่อสมชาย	สมชาย	090-000-0000
ผู้เฒ่าผู้แก่	- จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ	พ่อสมชาย พ่อสมชาย พ่อสมชาย พ่อสมชาย	สมชาย	090-000-0000
ผู้เฒ่าผู้แก่	- จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ	พ่อสมชาย พ่อสมชาย พ่อสมชาย พ่อสมชาย	สมชาย	090-000-0000
ผู้เฒ่าผู้แก่	- จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ - จัดเป็นนิทรรศการ	พ่อสมชาย พ่อสมชาย พ่อสมชาย พ่อสมชาย	สมชาย	090-000-0000

ภาพที่ 3.18 สรุปรูปแบบหน้าที่ความรับผิดชอบของทีมวิจัยท้องถิ่น

3.1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปรูปแบบ และการวางแผนการปฏิบัติการ

การศึกษาข้อมูล เกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ ปัญหา และ วิถีของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยน้ำไทย นำไปสู่ การหาแนวทางการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน ดังแผนภูมิแสดง ความสัมพันธ์ของการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และการวางแผนปฏิบัติการต่อไป

แผนภูมิที่ 3.3 แสดงความสัมพันธ์ของการเก็บข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และการวางแผนปฏิบัติการ

3.1.6 การวางแผนและการปฏิบัติการ

การวางแผนและการปฏิบัติการจากการพัฒนาโครงการสู่การดำเนินการลงพื้นที่เพื่อการเก็บข้อมูลโครงการ แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เริ่มต้นจาก การประชุมเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์โครงการ กำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย และรายละเอียดในการดำเนินงานโดยรายละเอียดดังตาราง การวางแผนและการปฏิบัติการนี้

ตารางที่ 3-2 แผนปฏิบัติการ

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
1.ประชุมเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์โครงการกำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย และรายละเอียดในการดำเนินงาน	1.เพื่อเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์โครงการกำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย และการวางแผนดำเนินงาน	1.ทีมวิทยุนักวิชาการ 4 คน 2.ทีมวิทยุนิสิต 10 คน 3.ทีมวิทยุชุมชน 10 คน 4.คนในชุมชนบ้านห้วยน้ำไทย 10 คน รวม 34 คน	1.กำหนดวันเวลา 2.ประสานงานนัดหมายทีมวิจัย 3.ประชุมทำความเข้าใจบทบาทหน้าที่ สร้างข้อตกลงร่วม และกำหนดรายละเอียดในการดำเนินงาน	1. ทีมวิจัยทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการบทบาทหน้าที่ในการทำงาน 2. ได้แผนการดำเนินงาน	กพ. จำนวน 1 วัน
2.ประชุมทีมวิจัยเพื่อชี้แจงโครงการกับชุมชนและวางแผนการศึกษาและการดำเนินงาน	1.เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์โครงการกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย	1.ทีมวิทยุนักวิชาการ 4 คน 2.ทีมวิทยุนิสิต 10 คน 3.ทีมวิทยุชุมชน 10 คน 4.คนในชุมชนบ้านห้วยน้ำไทย 50 คน รวมจำนวน 74 คน	1.กำหนดวันเวลา 2.ประสานงานสถานที่ 3.ประสานทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง 4.จัดประชุม 5.สรุปผล	1.ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เกิดความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามโครงการ	จำนวน 1 วัน
3. เข้าร่วมอบรมพัฒนาศักยภาพช่วงต้นน้ำร่วมกับโหนด	1. เพื่อให้ให้นักวิจัยท้องถิ่นมีความเข้าใจแนวคิดหลักการ กระบวนการและวิธีการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	1. ตัวแทนนักวิจัยหลักในโครงการ 10 คน รวม 10 คน	1. ประสานทีมวิจัยในพื้นที่และพี่เลี้ยงโหนด 2. เข้าร่วมอบรม	1. นักวิจัยท้องถิ่นมีความเข้าใจแนวคิด หลักการ กระบวนการและวิธีการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	จำนวน 3 วัน 2 คืน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
	2. เพื่อให้ นักวิจัยท้องถิ่นสามารถออกแบบการดำเนินการของโครงการได้ 3. เพื่อให้โครงการวิจัยได้ทราบหลักการบริหารจัดการโครงการเป็นเบื้องต้น 4. เพื่อให้ นักวิจัยท้องถิ่นสามารถนำเอาความรู้ไปปฏิบัติการกับโครงการวิจัยได้ 5. เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีมวิจัยในโครงการและระหว่างโครงการ			2. นักวิจัยท้องถิ่นสามารถออกแบบการดำเนินการของโครงการได้ 3. ทีมวิจัยทราบหลักการบริหารจัดการโครงการเป็นเบื้องต้น 4. นักวิจัยท้องถิ่นสามารถนำเอาความรู้ไปปฏิบัติการกับโครงการวิจัยได้ 5. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของทีมวิจัยในโครงการและระหว่างโครงการ	
4.จัดอบรมเทคนิคเครื่องมือการวิจัยให้กับทีมวิจัยในพื้นที่	1. เพื่อให้ทีมวิจัยท้องถิ่นถ่ายทอด และขยายความรู้ที่ได้อบรมมาให้กับทีมวิจัยที่ไม่ได้ไปอบรมฟัง 2. ทีมวิจัยท้องถิ่นเรียนรู้เทคนิคและเครื่องมือการวิจัยท้องถิ่น และสามารถ	- คณะทำงานและทีมวิจัย จำนวน 14 คน - นิสิต จำนวน 25 คน รวมจำนวน 35 คน	1.กำหนดวันเวลา 2.ประสานงานสถานที่ 3.ประสานทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง 4.จัดอบรม 5.สรุปผล	1. นักวิจัยท้องถิ่นมีความเข้าใจเทคนิค และเครื่องมืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น 2. นักวิจัยท้องถิ่นสามารถนำเอาความรู้ไปปฏิบัติการกับโครงการวิจัยได้	จำนวน 1 วัน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
	นำไปไปปฏิบัติการได้จริงในพื้นที่				
5. เก็บข้อมูล	เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับความสัมพันธ์กับพื้นที่ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม เป็นอย่างไร”	1.ทีมวิจัยนักวิชาการ 4 คน 2.ทีมวิจัยนิสิต10 คน 3.ทีมวิจัยชุมชน 10 คน	1.กำหนดวันเวลา. 2.ประสานงานนัดหมายทีมวิจัย 3.ร่วมกันเก็บรวบรวมข้อมูล 4.แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นผ่านการประชุมกลุ่ม	1.ได้ข้อมูลศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับความสัมพันธ์กับพื้นที่ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม	มี.ค. – พ.ค. (เดือนละ 2 ครั้ง)
6.จัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูล 1 ครั้ง	.1.เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ / ตรวจสอบข้อมูลของทีมวิจัย .2.เพื่อวางแผนเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน	- คณะทำงานและทีมวิจัย จำนวน 14 คน - นิสิต จำนวน 25 คน รวมจำนวน 39 คน	1.กำหนดวันเวลา 2.ประสานงานสถานที่ 3.ประสานทีมวิจัย ชุมชน 4.จัดวิเคราะห์ข้อมูล 5.สรุปผล	1.ได้ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ร่วมกันของทีมวิจัย 2. ทีมร่วมกันกำหนดเนื้อหาสาระ กระบวนการและบทบาทในการจัดเวทีคืนข้อมูล	ก.ค.5 จำนวน 1 วัน
7.นำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน	.1.เพื่อร่วมกันตรวจสอบข้อมูลจากการศึกษาของทีมวิจัย .2.เพื่อร่วมกันแก้ไขข้อมูล	- คณะทำงานและทีมวิจัย จำนวน 14 คน - นิสิต จำนวน 25 คน รวมจำนวน 39 คน	1.กำหนดวันเวลา 2.ประสานงานสถานที่ 3.ประสานทีมวิจัย ชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง 4. นำเสนอข้อมูล 5.สรุปผล	1. ชุมชนทราบข้อมูลของตนเอง 2. ชุมชนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน	ส.ค. จำนวน 1 วัน
8.สรุปบทเรียนกลางน้ำ (ครึ่งทาง)	1. เพื่อให้ทีมวิจัยได้สรุปบททวนการดำเนินงานโครงการวิจัย ได้ประเมิน	- คณะทำงานและทีมวิจัย จำนวน 14 คน - นิสิต จำนวน 25 คน	1.กำหนดวันเวลา 2.ประสานงานสถานที่ 3.ประสานทีมวิจัย ชุมชน	1. ทีมวิจัยสามารถสรุปบททวนการดำเนินงานโครงการวิจัย สามารถ	ตค. จำนวน 1 วัน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
8.1 จัดสรุปบทเรียนในพื้นที่ (ร่วมกับทีมวิจัย)	ความก้าวหน้าและปัญหาในการดำเนินงานร่วมกัน 2. สามารถกำหนดแผนปฏิบัติงานระยะต่อไป 3. เพื่อให้ทีมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจต่อแนวทางในการเขียนรายงานความก้าวหน้า และสามารถนำไปปฏิบัติได้ในการจัดทำรายงานส่ง สกว.	รวมจำนวน 39 คน	4.จัดสรุปบทเรียนการทำงาน 5.สรุปผล	ประเมินความก้าวหน้าและปัญหาในการดำเนินงานร่วมกันได้ 2.ทีมวิจัยสามารถกำหนดแผนปฏิบัติงานระยะต่อไป 3. ทีมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจต่อแนวทางในการเขียนรายงานความก้าวหน้า และสามารถนำไปปฏิบัติได้ในการจัดทำรายงานส่ง สกว.	
8.2 จัดสรุปบทเรียนร่วมกับ โหนด	1. เพื่อให้ทีมวิจัยได้สรุปบทบทวนการดำเนินงานโครงการวิจัย ได้ประเมินความก้าวหน้าและปัญหาในการดำเนินงานร่วมกัน และร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโครงการ อื่นๆ 2. สามารถกำหนดแผนปฏิบัติงานระยะต่อไป 3. เพื่อให้ทีมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจต่อแนวทางในการเขียนรายงาน	1. ตัวแทนนักวิจัยหลักในโครงการ 14 คน รวม 14 คน	1.กำหนดวันเวลา 2.ประสานงานทีมวิจัย 3.สรุปบทเรียนการทำงานที่ผ่านมา 4.นำเสนอบทเรียนการทำงานของโครงการ	1. ทีมวิจัยได้สรุปบทบทวนการดำเนินงานโครงการวิจัย ได้ประเมินความก้าวหน้าและปัญหาในการดำเนินงานร่วมกัน นำเสนอบทเรียนการดำเนินงานและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโครงการ อื่นๆ ได้ 2. ทีมวิจัยสามารถกำหนดแผนปฏิบัติงานระยะต่อไป 3. ทีมวิจัยมีความรู้ความเข้าใจต่อแนวทางในการ	พ.ย. จำนวน 1 วัน

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
	ความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ในการจัดทำรายงานส่ง สกว.			เขียนรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ในการจัดทำรายงานส่ง สกว.	
9.จัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานการเงิน งวดที่ 1 นำส่งให้กับ สกว. และ มมส.	1. เพื่อนำเสนอผลการดำเนินโครงการที่ผ่านมาต่อ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น	- คณะทำงานและทีมวิจัย จำนวน 14 คน รวมจำนวน 14 คน	.1ประชุมทีมวิจัยสรุปประเมินผลการทำกิจกรรม .2จัดทำเป็นรายงานเสนอต่อ สกว.	1. รวบรวมเอกสารจัดทำรายงานความก้าวหน้า	พ.ย. จำนวน 1 เดือน
10.ประชุมวางแผนการปฏิบัติการ	1.เพื่อเตรียมความพร้อมของกลุ่มเป้าหมายในการปฏิบัติการ 2. เพื่อวางแผนการปฏิบัติการ	- คณะทำงานและทีมวิจัย จำนวน 14 คน รวมจำนวน 14 คน	1.กำหนดวันเวลา 2.ประสานงานทีมวิจัยและชุมชน 3.ประชุมวางแผนการปฏิบัติการ 4.สรุปผลการประชุม	1.ทีมเข้าใจในกระบวนการปฏิบัติการร่วมกัน 2. ทีมวิจัยมีความพร้อมที่จะดำเนินการสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน “บ้านห้วยน้ำไทย” 3. ได้แผนปฏิบัติการของกลุ่มเป้าหมาย	ธ.ค. จำนวน 1 วัน
11.ปฏิบัติการ	เพื่อสร้าง แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดย	- คณะทำงานและทีมวิจัย จำนวน 14 คน - นิสิต จำนวน 25 คน	1.กำหนดวันเวลา 2.ประสานงานทีมวิจัยและชุมชน	ในการสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการ	ก .ย.59 – ก .พ.60

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
	การมีส่วนร่วมของชุมชน “บ้านห้วยนาไทย”	รวมจำนวน 39 คน	3.ปฏิบัติการ 4.สรุปผล	มีส่วนร่วมของชุมชน “บ้านห้วยนาไทย”	จำนวน 3 ครั้ง
12.ประชุมการติดตามและ ประเมินผลการปฏิบัติการ จำนวน 8 ครั้ง (เดือนละ 1 ครั้ง)	1. เพื่อทราบสถานการณ์ โครงการและประเมินผล การดำเนินงาน	- คณะทำงานและทีม วิจัย จำนวน 14 คน - นิสิต จำนวน 25 คน รวมจำนวน 39 คน	1.กำหนดวันเวลา 2.ประสานงานทีมวิจัยและ ชุมชน 3.ประชุม 4.สรุปผล	1. ได้ติดตามและประเมินผล โครงการนำไปสู่การสร้าง แนวทางการจัดการพื้นที่ ประวัติศาสตร์และทาง วัฒนธรรม โดยความร่วมมือ ร่วมของชุมชน “บ้านห้วยนาไทย”	เดือนละ 1 ครั้ง
13.เข้าร่วมเวทีพัฒนาศักยภาพร่วมกับ Node และเครือข่ายงานวิจัย ท้องถิ่น	1. เพื่อพัฒนาศักยภาพทีม วิจัยให้สามารถดำเนิน โครงการวิจัยตามแนวทาง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นโดย การเข้าร่วมเวที Node วิชาการ 2. เพื่อติดตาม ความก้าวหน้าการดำเนิน โครงการวิจัยโดยการเข้า ร่วมเวที Node วิชาการ	1. ตัวแทนนักวิจัยหลัก ในโครงการ 10 คน รวม 10 คน	1. ประสานผู้เข้าร่วม 2. ดำเนินการ 3. สรุปผล	1. ทีมวิจัยสามารถดำเนิน โครงการวิจัยได้ตามแนวทาง งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น	ตลอด โครงการ
14.กระบวนการบูรณาการสู่ การเรียนการสอน	1. เพื่อให้เกิดการทำงาน แบบบูรณาการร่วมกัน	- คณะทำงานและทีม วิจัย จำนวน 14 คน	1.กำหนดวันเวลา	1. เกิดการทำงานแบบ บูรณาการร่วมกันระหว่าง	ตลอด โครงการ

กิจกรรม	วัตถุประสงค์	กลุ่มเป้าหมาย	วิธีการและขั้นตอน	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
	ระหว่างการทำวิจัยร่วมกับการเรียนการสอน 2. เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน	- นิสิต จำนวน 25 คน รวมจำนวน 39 คน	2.ประสานงานทีมวิจัย นิสิต และชุมชน 3.ประชุม 4.การเรียนรู้ภาคทฤษฎี 5. การลงมือปฏิบัติจริง 6. สรุปผล	การทำวิจัยร่วมกับการเรียนการสอน 2. เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนิสิตกับชุมชน	

3.1.7 การสรุปกระบวนการและผลการวิจัยจากการลงพื้นที่เพื่อทำกิจกรรม

กระบวนการศึกษาข้อมูล

วันที่ 13 และ 21 กรกฎาคม 2559

ชื่อกิจกรรม การประชุมเตรียมความพร้อม และจัดอบรมเทคนิคเครื่องมือการวิจัยกับนักวิจัยท้องถิ่น
วัตถุประสงค์

- (5) เพื่อเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์โครงการกำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย และการวางแผนดำเนินงาน
- (6) เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์โครงการกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
- (7) เพื่อเตรียมความพร้อมของนักวิจัยท้องถิ่นและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน
- (8) เพื่อจัดอบรมเทคนิค เครื่องมือการวิจัยให้กับทีมวิจัยในพื้นที่

วิธีการดำเนินงาน ทีมวิจัยนำเสนอเครื่องมือ และทดลองใช้เครื่องมือร่วมกับทีมวิจัยท้องถิ่น

ผู้เข้าร่วม ทีมวิจัยนักวิชาการ ทีมวิจัย ทีมวิจัยนิสิต ทีมวิจัยชุมชน

สถานที่ บ้านห้วยไทย

บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม/ปัญหา/การแก้ไข

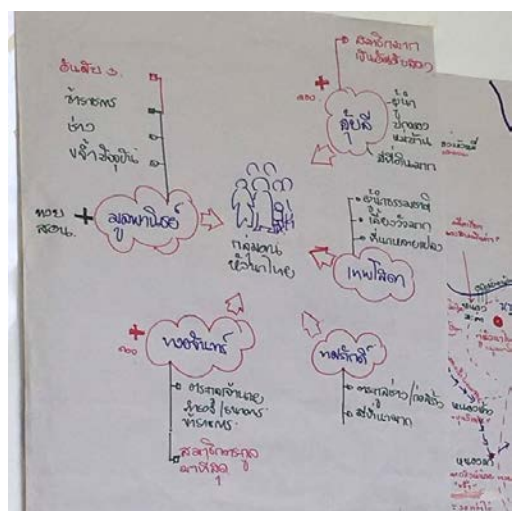
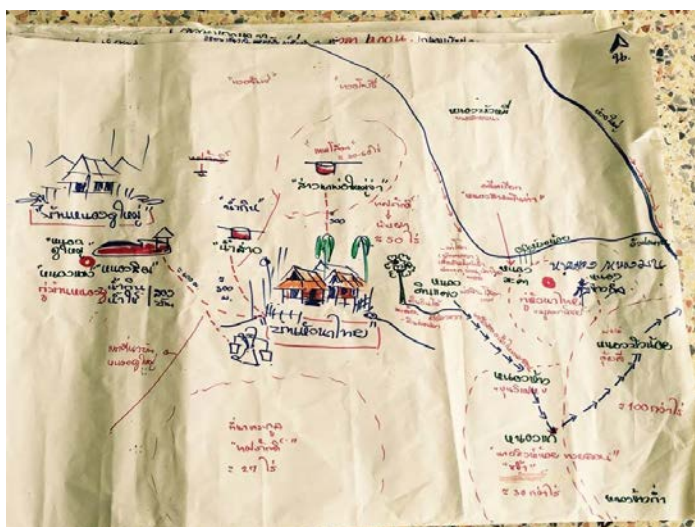
การประชุมเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจต่อวัตถุประสงค์โครงการ กำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัย และรายละเอียดในการดำเนินงานที่ได้ดำเนินการตามแผนปฏิบัติการข้างต้น ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี โดยทำให้ทีมวิจัยสามารถทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของโครงการ บทบาทหน้าที่ในการทำงานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เกิดความเข้าใจตรงกัน นักวิจัยท้องถิ่นมีความเข้าใจแนวคิด กระบวนการและวิธีการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น รวมถึงสามารถนำความรู้ไปออกแบบการดำเนินการโครงการและบริหารจัดการโครงการเองได้ นักวิจัยท้องถิ่นมีความเข้าใจเทคนิคและเครื่องมือในการวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อมูลวิถีชีวิตชุมชนที่สัมพันธ์กับพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการวิเคราะห์ร่วมกันของทีมวิจัย ชุมชนทราบถึงข้อมูลตนเอง โดยมีการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน สามารถนำไปสู่กระบวนการสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน “บ้านห้วยไทย” รวมทั้งแผนปฏิบัติการของกลุ่มเป้าหมายต่อไป ในเบื้องต้นทีมวิจัยชุมชนให้ความสนใจถึงวิธีการที่ทีมวิจัยแนะนำเป็นอย่างดี และมีความพยายามในการให้ข้อมูลและทำกิจกรรมร่วมกัน มีการนำงานที่ได้รับมอบหมายในการหาข้อมูลเพิ่มเติมไปดำเนินการ และนำข้อมูลที่ได้กลับมาถ่ายทอดซึ่งช่วยให้การทำงานเป็นไปอย่างราบรื่น และได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานในขั้นตอนต่อไป

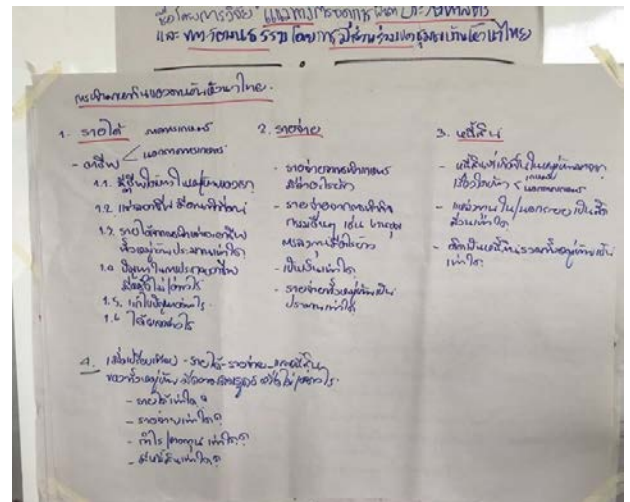
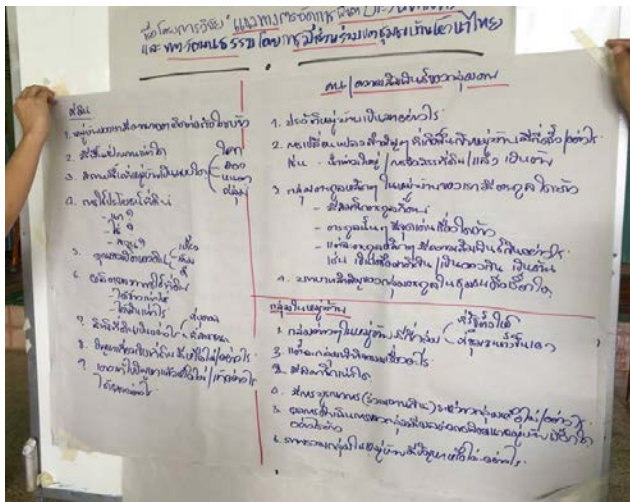
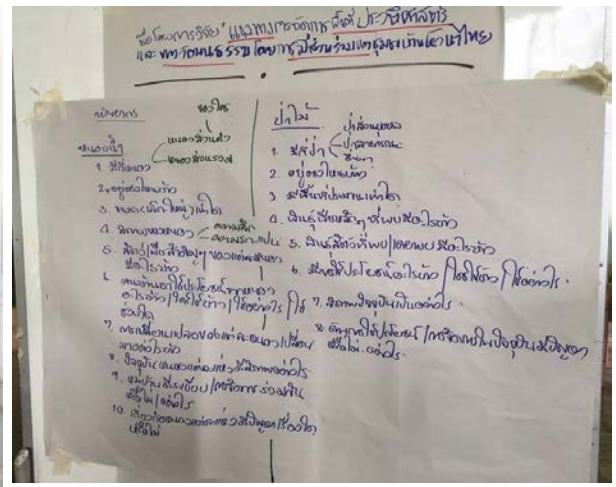
ภาพที่ 3-3 – ภาพที่ 3-6 กิจกรรมการความพร้อม และจัดอบรมเทคนิคเครื่องมือการวิจัย
กับนักวิจัยท้องถิ่น

ภาพที่ 3-7 – ภาพที่ 3-10 กิจกรรมการเตรียมความพร้อม และจัดอบรมเทคนิคเครื่องมือการวิจัย
กับนักวิจัยท้องถิ่น

ภาพที่ 3-11 – ภาพที่ 3-12 กิจกรรมการความพร้อม และจัดอบรมเทคนิคเครื่องมือการวิจัย
กับนักวิจัยท้องถิ่น

ภาพที่ 3-13 – ภาพที่ 3-16 กิจกรรมการความพร้อม และจัดอบรมเทคนิคเครื่องมือการวิจัย
กับนักวิจัยท้องถิ่น

ภาพที่ 3-11 สรุปรูปทาบหาหน้าที่ความรับผิดชอบของทีมนักวิจัยท้องถิ่น

ชื่อสมาชิก	หน้าที่	ชื่อสมาชิก	ชื่อสมาชิก	ชื่อสมาชิก
ผู้รับผิดชอบ	- จัดทำเอกสารประกอบ - จัดทำเอกสารสำรวจ - จัดทำเอกสารสัมภาษณ์ - รับผิดชอบข้อมูล	ผู้รับผิดชอบ	ผู้รับผิดชอบ	ผู้รับผิดชอบ
ผู้สัมภาษณ์	- เก็บข้อมูลตามพื้นที่ - เก็บข้อมูลตามพื้นที่ - เก็บข้อมูลตามพื้นที่	ผู้สัมภาษณ์	ผู้สัมภาษณ์	ผู้สัมภาษณ์
ผู้บันทึก	- บันทึกข้อมูลสัมภาษณ์ - บันทึกข้อมูลสัมภาษณ์	ผู้บันทึก	ผู้บันทึก	ผู้บันทึก
ผู้วิเคราะห์ข้อมูล	- วิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์ - วิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์	ผู้วิเคราะห์ข้อมูล	ผู้วิเคราะห์ข้อมูล	ผู้วิเคราะห์ข้อมูล

ภาพที่ 3-11 สรุปรูปทาบหาหน้าที่ความรับผิดชอบของทีมนักวิจัยท้องถิ่น

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปข้อมูล นำสู่การวางแผนการปฏิบัติการต่อไป วันที่ 2 สิงหาคม 2560

ภายหลังจากการสรุปบทวนการดำเนินโครงการวิจัย ประเมินความก้าวหน้าและปัญหาในการดำเนินงาน จัดทำแผนปฏิบัติการร่วมกันจนมีความพร้อมที่จะดำเนินการสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน “บ้านห้วยนาไทย” ทีมนักวิจัยได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการกับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้ โดยเป็นกลุ่มเยาวชน อายุ 12-18 ปี ซึ่งเป็นเยาวชนที่เป็นชาวชุมชน ที่บ้างก็แยกย้ายไปเรียนตามโรงเรียนในเมือง กลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มที่จะสามารถสืบสานวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้คงอยู่ เป็นโอกาสที่กลุ่มเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้จะได้นำเอาแนวคิดต่างๆ ที่ได้จากการลงพื้นที่สำรวจร่วมกับทีมนักวิจัย ไปร่วมกันสร้างวิธีการที่จะเผยแพร่ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่ได้รับเหล่านี้ไปสู่กลุ่มเยาวชนและคนในพื้นที่ชุมชนอื่นๆ ให้ได้รับรู้และตระหนักถึงคุณค่าของพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยนาไทยได้เป็นอย่างดี

ซึ่งการลงพื้นที่ร่วมกับกลุ่มเป้าหมายนี้ จะก่อให้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกต่อความสำคัญของพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยนาไทย สะท้อนออกมาในรูปของการสร้างสื่อหรือเครื่องมือ ที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ที่กลุ่มเป้าหมายได้รับให้ถ่ายทอดไปสู่กลุ่มอื่นๆ ในลักษณะที่ต่อเนื่อง เพื่อให้องค์ความรู้และการให้ความสำคัญกับชุมชนจะสามารถที่จะเกิดการสืบสานได้อย่างยั่งยืนเป็นพลวัตรต่อไป

3.2.1 การเตรียมความพร้อมในการศึกษาเพื่อสร้างแนวทางการจัดการพื้นที่ชุมชน

ก่อนที่จะลงพื้นที่ร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย ทีมนักวิจัยได้มีการจัดประชุมกลุ่มขึ้นเพื่อที่จะเตรียมความพร้อมในการดำเนินงาน และวางแผนการทำงานในขั้นตอนต่างๆ พร้อมทั้งจัดแบ่งทีมงานที่จะทำหน้าที่ในการให้ข้อมูล กับกับดูแลให้การดำเนินงานเป็นไปตามกระบวนการของเครื่องมือศึกษาพื้นที่ทั้ง 7 ชั้น รวมถึงการนัดหมายกับตัวแทนชุมชนที่จะทำหน้าที่ประสานงานกลุ่มเป็นตัวแทนของกลุ่มเป้าหมายโดยการประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมนี้ได้จัดให้มีขึ้นในวันที่ 2 สิงหาคม 2560 รายละเอียดของการประชุมมีดังนี้

ภาพที่ 3-16 – ภาพที่ 3-19 เวทีเตรียมความพร้อม วันที่ 2 สิงหาคม 2560

กระบวนการทำงาน “การประชุมกลุ่มตัวแทนชาวบ้านและเยาวชนในหมู่บ้านเพื่อเตรียมความพร้อมในการทำงานร่วมกัน โดยการทำลองใช้เครื่องมือในการลงชุมชน”

1) การสรุปความเป็นมาของโครงการ

โดย อาจารย์เมทินี โคตรดี ได้สรุปภาพรวมทั้งหมดแต่ละกระบวนการและขั้นตอน รวมถึงความคืบหน้าของการทำโครงการที่ทำร่วมกับชุมชน เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันก่อนการดำเนินงานครั้งต่อไป

2) นำเสนอตัวอย่างกระบวนการทำงานที่น่าสนใจ

จากผลการดำเนินงานโครงการโดยกลุ่มเด็กและเยาวชนในพื้นที่โดยมีวัตถุประสงค์ในเยาวชนในชุมชนและเห็นกระบวนการทำงานของเยาวชนในพื้นที่อื่นว่ามีกระบวนการทำงานอย่างไร และให้ประเมินตนเองว่าสามารถทำงานได้หรือไม่ จากการสังเกตพบว่า ไม่เพียงแต่เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเท่านั้นที่มีความสนใจ ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนชาวบ้านและนักวิจัยในชุมชนก็มีความเข้าใจมากขึ้น ว่ามีความเป็นไปได้ที่จะนำมาปรับใช้กับการประชาสัมพันธ์และการพัฒนาตนเอง รวมถึงการเสนอแนวทางการคิดในการทำงานครั้งต่อไป

3) การวางแผนการดำเนินงาน

การจัดทำเวทีในวันที่ 22 สิงหาคม 2560 มีวัตถุประสงค์เพื่อ การทดลองใช้เครื่องมือสำรวจชุมชนทั้ง 7 เครื่องมือ ซึ่งประกอบด้วย

(1) แผนที่เดินดิน

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้แผนที่หรือผังบริเวณของชุมชนที่ประกอบไปด้วยส่วนที่สำคัญของชุมชน ทำขึ้นเพื่อให้เข้าใจบริบทของชุมชนทางด้านกายภาพและความสัมพันธ์กันของชุมชนในแบบต่างๆ การทำแผนที่เดินดินทำได้โดยวิธีการสำรวจด้วยตนเอง การสอบถามและการสัมภาษณ์แล้วบันทึกข้อมูลนั้นลงในกระดาษ

(2) ผังเครือญาติ

มีวัตถุประสงค์เพื่อ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับผู้ก่อตั้งชุมชนหรือผู้ที่เข้ามาอาศัยชุมชนในช่วงแรก และเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับบุคคลที่อยู่ในชุมชน ซึ่งถือเป็นตัวละครหนึ่งที่มีส่วนร่วมกับการพัฒนาและการกระจายตัวของชุมชน ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกัน

(3) โครงสร้างองค์กรและชุมชน

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบลักษณะและรูปแบบโครงสร้างองค์กรแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการของชุมชนบ้านห้วยนาไทย เพื่อช่วยให้เข้าใจองค์กรที่มีอยู่อย่างรอบด้านและเพื่อการนำไปบูรณาการและการปรับใช้ร่วมกับการพัฒนาชุมชน

(4) ระบบสุขภาพ

มีวัตถุประสงค์เพื่อ ให้เห็นโครงสร้างของระบบสุขภาพชุมชน วิธีการรักษาแบบชาวบ้าน รวมถึงการรักษาในรูปแบบต่างๆ การสำรวจความสนใจด้านสุขภาพของชุมชน เพื่อการนำไปวิเคราะห์และประยุกต์ใช้กับการวางแผนพัฒนาชุมชน

(5) ปฏิทินชุมชน

มีวัตถุประสงค์เพื่อ บันทึกกิจกรรมที่สำคัญของชุมชนในรอบปี เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชุมชน ช่วงวันเวลาของการทำกิจกรรม กิจกรรมที่ทำและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อให้ทราบรูปแบบของวิถีชีวิตชุมชน

(6) ประวัติศาสตร์ชุมชน

มีวัตถุประสงค์เพื่อ เขียนบันทึกประวัติศาสตร์เพื่อให้เห็นภาพรวมของการก่อตั้งชุมชนตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนหมู่บ้าน เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงเรื่องสภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เพื่อให้เห็นพัฒนาการของชุมชนไปพร้อมกับการพัฒนาการของชุมชน

(7) ประวัติชีวิตบุคคลที่น่าสนใจ

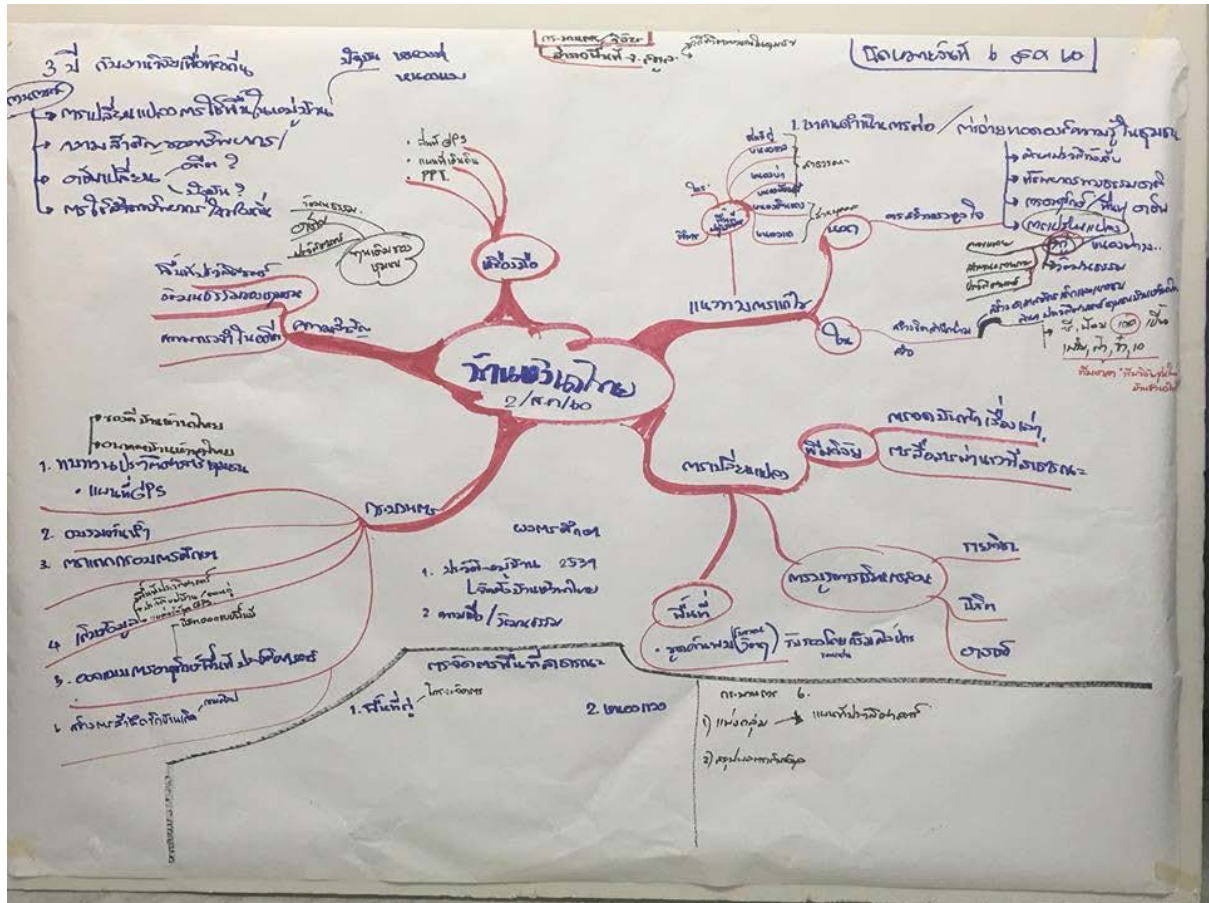
มีวัตถุประสงค์เพื่อ การศึกษาเรื่องราวชีวิตของบุคคลสำคัญ และคนที่อยู่ในชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจชาวบ้านมากขึ้น เป็นเครื่องมือที่สะท้อนรูปแบบวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งของชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การนำไปใช้เป็นสื่อกลางในการศึกษาและทำความเข้าใจชาวบ้านห้วยนาไทย รวมถึง เยาวชนของบ้านห้วยนาไทยจะได้เรียนรู้ถึงประวัติคนสำคัญที่อยู่ในหมู่บ้านของตนเองด้วย

การแบ่งกลุ่มการทำงาน มีการแบ่งออกเป็น 7 กลุ่ม โดยวิเคราะห์จากเครื่องมือที่ใช้ทั้ง 3 เครื่องมือที่มีความสัมพันธ์กัน

กลุ่มที่ 1 แผนที่เดินดินและปฏิทินชุมชน

กลุ่มที่ 2 ประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติชีวิตบุคคล และ ผังเครือญาติ

กลุ่มที่ 3 โครงสร้างองค์กรและชุมชนและระบบสุขภาพ

แผนภาพที่ 3-3 แสดงการแบ่งกลุ่ม กระบวนการขั้นตอนการทำงาน และเนื้อหาสาระที่สำคัญ

3.2.2 การศึกษาพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยนาไทยร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย

ในการศึกษาพื้นที่ของทีมีวิจัยร่วมกับชุมชนบ้านห้วยนาไทยนั้น อาศัยหลักการพื้นฐานของการทำงานพัฒนาชุมชนแบบเพิ่มศักยภาพของชุมชน ซึ่งเป็นการทำงานที่เชื่อว่าชุมชนมีความสามารถมากขึ้น จะทำให้คนในชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาตนเองได้ ดังนั้นกิจกรรมที่ต้องทำคือ การอบรมให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ตามหลักสูตรที่จัดทำขึ้น โดยกิจกรรมอบรมเป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ยังยึดหลักการขับเคลื่อนทางสังคม และการระเบิดศักยภาพของบุคคลและชุมชน ซึ่งทีมีวิจัยมีความพยายามในการค้นหาทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ และการทำงานแบบเสริมสร้างพลังอำนาจที่ชุมชนถอดบทเรียนจากการทำงานร่วมกัน คนในชุมชนมีความสามารถในการเป็นผู้นำในเรื่องต่างๆ กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มการทำงานร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไป สำหรับเครื่องมือที่ใช้สำหรับการศึกษาชุมชนได้แก่ เทคนิคเครื่องมือศึกษาชุมชนทั้ง 7 ชิ้น โดยในการลงพื้นที่กับกลุ่มเป้าหมาย ได้แบ่งกลุ่มทำงานออกเป็น 3 ทีม แต่ละทีมประกอบด้วยสมาชิก 6 คน ได้แก่ ทีมวิจัยชาวบ้าน 2 คน ตัวแทนนิสิตที่อาสาช่วยทีมวิจัย 2 คน และตัวแทนจากกลุ่มเป้าหมาย 2 คน ดังมีรายละเอียดดังสรุปไว้ และดังตาราง

วัตถุดิบประสงค์

การดำเนินงาน

1. การอธิบายรูปแบบการทำงาน วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของการทำกิจกรรม การอธิบายการใช้เครื่องมือให้กับเยาวชนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมที่ไม่เคยใช้มาก่อน ที่สำคัญคือเป้าหมายของการทำงานในครั้งนี้
2. การแบ่งกลุ่ม แบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่มประกอบด้วย
 - กลุ่มที่ 1 แผนที่เดินดินและปฏิทินชุมชน
 - กลุ่มที่ 2 ประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติชีวิตบุคคล และ ผังเครือญาติ
 - กลุ่มที่ 3 โครงสร้างองค์กรและชุมชนและระบบสุขภาพ
3. สมาชิกในกลุ่ม ต้องประกอบด้วย ทีมวิจัยชาวบ้าน ตัวแทนชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ในหมู่บ้านที่มีความรู้ด้านความเป็นมาของชุมชน พื้นที่ตั้งชุมชนและบริเวณโดยรอบเป็นผู้ให้ข้อมูล เยาวชนจากบ้านห้วยไทยเป็นคนบันทึกข้อมูล และตัวแทนของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามเป็นผู้ช่วยในการแปลงข้อมูลข่าวสารออกมาเป็นแผนภาพและกราฟ ขั้นตอนสุดท้ายคือการนำเสนอผลงานโดยตัวแทนเยาวชน เพื่อให้เยาวชนชาวบ้านได้เข้าใจข้อมูลที่แต่ละกลุ่มทำมาและมีเกร็ดวิเคราะห้และการถอดบทเรียนในการทำงานร่วมกัน

ผลการดำเนินงาน

จากการทดลองใช้เครื่องมือทั้ง 7 เครื่องมือ และมีการแบ่งกลุ่มเพื่อทำงาน เก็บข้อมูล โดยการสอบถาม การสัมภาษณ์ และการจดบันทึก พบว่า

- ช่วงแรกของการทำงานในแต่ละกลุ่มจะมีปัญหาในการทำงานเนื่องจากขาดการวางแผนงาน การทำงานระหว่างกลุ่ม การทำงานซ้ำซ้อน และการไม่เข้าใจว่าตนเองจะต้องทำอะไร หรือช่วยทำอะไรได้บ้าง เพราะเป็นการทำงานร่วมกันเป็นครั้งแรกระหว่างกลุ่มที่ไม่เคยทำงานร่วมกันมาก่อน ถึงแม้ว่าจะมีการอธิบาย ขั้นตอนการทำงาน รูปแบบการทำงานและเป้าหมายการทำงานแล้วก็ตาม ก็ยังพบประเด็นปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นกับทุกกลุ่ม และหลายกลุ่มมีข้อมูลเป็นจำนวนมาก แต่ไม่สามารถแยกเป็นประเด็นและจัดบันทึกตามรูปแบบเครื่องมือที่ได้อธิบายไว้ในตอนแรก
- การร่วมกันทำงานของกลุ่มที่มีช่วงอายุต่างกันโดยเฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่ที่และทีมวิจัยชาวบ้านจะมีข้อมูลหลากหลายรูปแบบและอยากนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องแต่การนำเสนอยังไม่เป็นระบบทำให้ยากต่อการบันทึกข้อมูลทั้งหมดได้ รวมถึงเยาวชนที่เป็นผู้รับข้อมูลยังไม่มีความชำนาญในการการบันทึกข้อมูลตามรูปแบบของการใช้เครื่องมือและการทำ Mind map จึงเกิดการทำงานที่ล่าช้า และไม่ราบรื่นทำให้ผู้ให้ข้อมูลบางส่วน

ไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร จึงทำให้เกิดการหยุดชะงักของการทำงาน แต่ด้วยกระบวนการทำงานที่ได้วางแผนให้มีตัวกลางคือตัวแทนนิสิตที่จะช่วยในการเก็บข้อมูลและแปลงข้อมูลมาเป็น Mind map และเป็นส่วนหนึ่งในการปรับช่องว่างระหว่างเยาวชนแต่ทีมวิจัยชาวบ้านให้ความสนใจตรงกัน และเมื่อเริ่มทำงานและทุกกลุ่มเข้าใจในกระบวนการทำงานและมีการลองผิดลองถูกแล้วมีการทดลองการทำงานแล้ว เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นและร่วมกันแก้ไขปัญหาแล้ว ทำให้กระบวนการทำงานมีความราบรื่นมากขึ้น และได้ผลงานออกมาตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

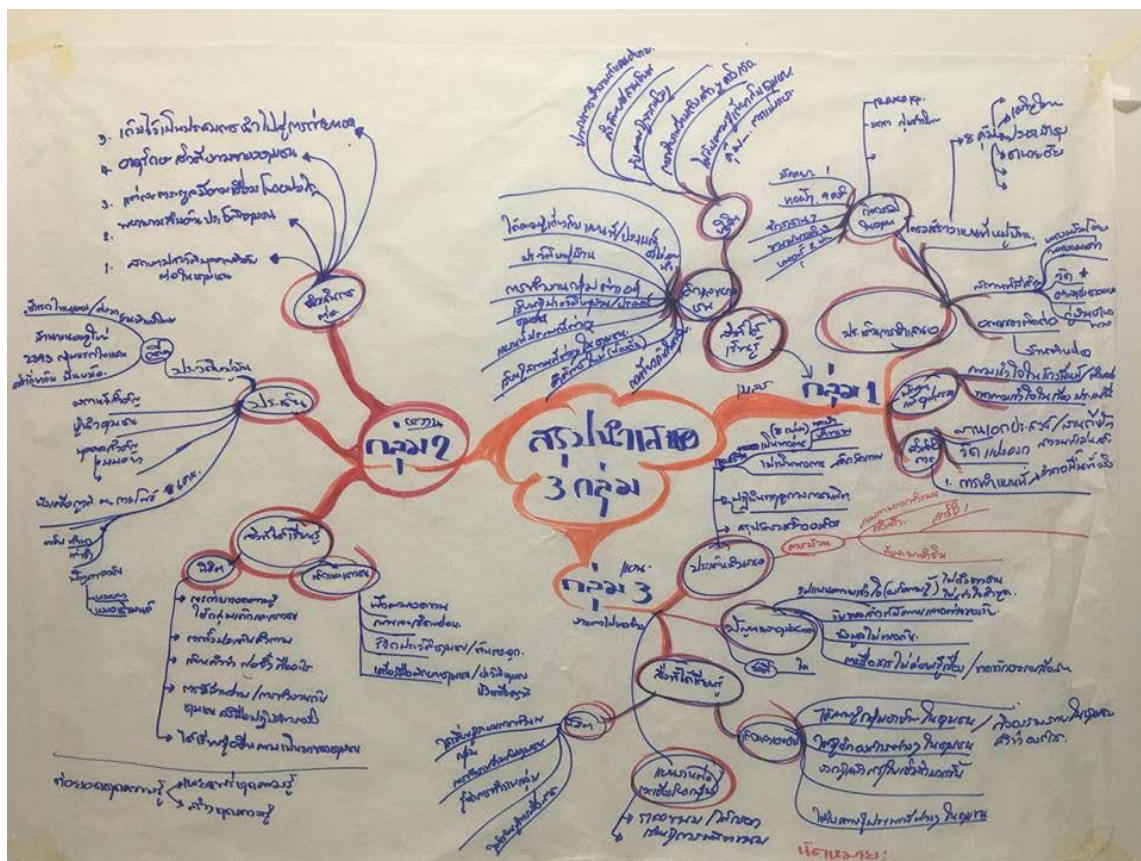
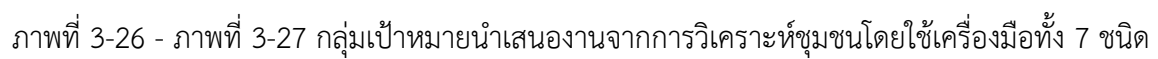
ผลสำเร็จของโครงการ

- การทำงานประสบความสำเร็จในระดับที่ดีมาก ทีมวิจัยชาวบ้าน ตัวแทนชาวบ้านและเยาวชนในหมู่บ้านมีความร่วมมือร่วมใจในการทำงานได้เป็นอย่างดี
- ทีมวิจัยชาวบ้านได้ลองทำงานรูปแบบที่ตนเองไม่ถนัดได้ และเกิดการเรียนรู้แบบใหม่ เช่น กลุ่มการทำแผนที่เดินดิน ทีมวิจัยชาวบ้านได้มีส่วนในการให้ข้อมูลไปด้วยและวาดภาพประกอบแบบง่ายๆ ได้หลังจากที่เห็นกลุ่มเยาวชนวาดภาพประกอบการทำแผนที่เดินดินได้ ทีมวิจัยชาวบ้านก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน
- ทีมวิจัยชาวบ้าน เยาวชนบ้านห้วยนาไทยมีความเข้าใจในกระบวนการทำแผนที่เดินดิน ประวัติบุคคลสำคัญ และเครื่องมืออื่นๆ ที่เน้นเรื่องของวาดภาพประกอบมากกว่าการเขียนเป็นตัวหนังสือ และเป็นการสร้างความมั่นใจในการทำงานวิจัย ว่ามีแนวทางในการทำงานหลากหลายรูปแบบที่สามารถทำให้งานวิจัยนั้นสำเร็จได้ รวมถึงเป็นการพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่
- ชาวบ้านและทีมวิจัยชาวบ้านเห็นศักยภาพของเยาวชนในหมู่บ้านว่าสามารถถ่ายทอดข้อมูลความรู้ให้แก่เยาวชนได้ และเยาวชนสามารถถ่ายทอดผ่านเครื่องมือทั้ง 7 เครื่องมือได้
- เยาวชนได้เรียนรู้ในหลายด้าน เช่น การทำงานร่วมกันเป็นทีมทั้งทีมที่เป็นกลุ่มเยาวชนด้วยกันเอง กลุ่มพินิสิต และที่สำคัญคือการทำงานกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันเอง เป็นการฝึกทักษะการทำงานเป็นทีม ความอดทนต่อสภาวะและแรงกดดันจากระบบการทำงานที่ไม่เคยทำมาก่อน
- เยาวชน ได้ความรู้ความเข้าใจเรื่องชุมชนของตนเองมากขึ้น เพราะในระหว่างการทำงาน การพูดคุย สอบถามและการสัมภาษณ์ทำให้ได้ความรู้ต่างๆมากขึ้น เช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านห้วยนาไทย ลักษณะกายภาพของชุมชน พื้นที่ที่สำคัญของบ้านห้วยนาไทย
- เยาวชนมีความกล้าที่จะแสดงออกและแสดงความคิดเห็น และมีความกล้าในการนำเสนอผลงานของกลุ่มตนเอง รวมถึงการฝึกทักษะในการพูดและการแสดงออก
- เยาวชนเห็นเพิ่มศักยภาพของตนเองในการทำงาน ทั้งการทำงานร่วมกับคนอื่น การทำงานตามกระบวนการที่ไม่เคยทำมาก่อน แต่ก็สามารถทำงานได้จนเกิดผลสำเร็จ

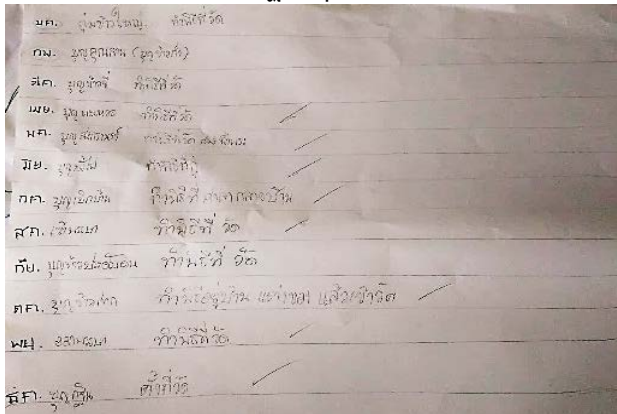
ภาพที่ 3-20 - ภาพที่ 3-25 กิจกรรมการศึกษาพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยนาไทยร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย

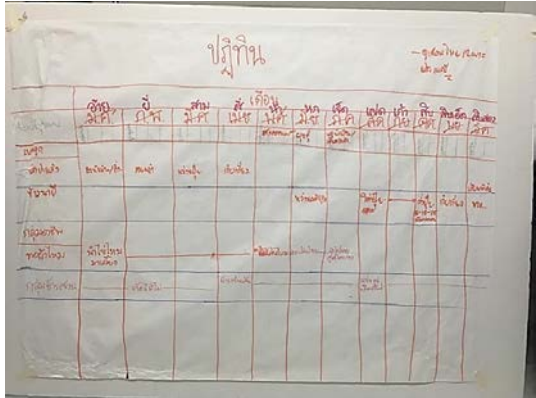
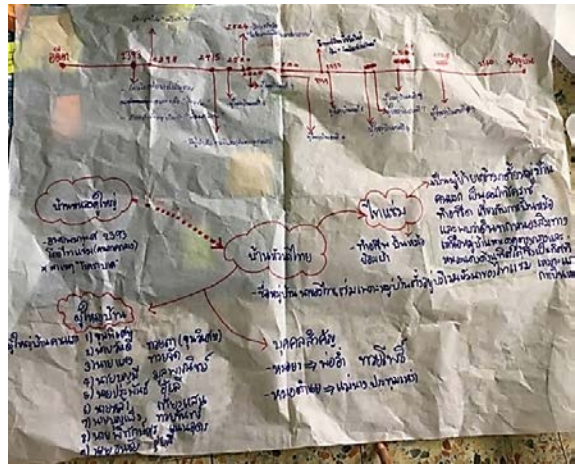

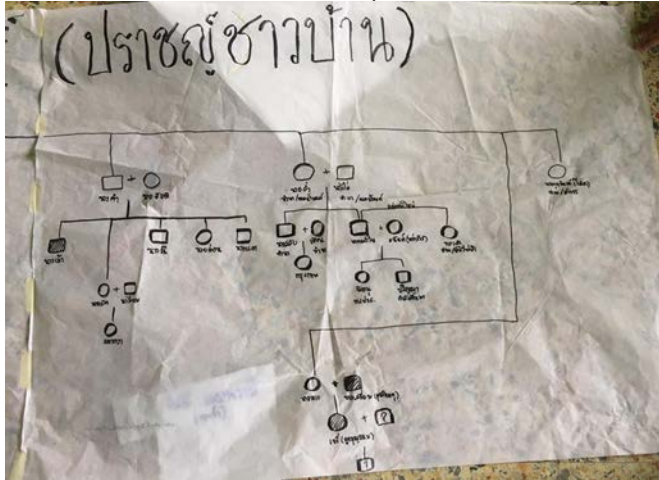
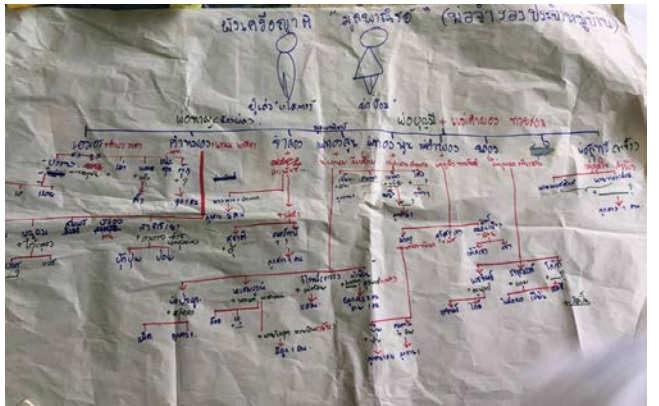

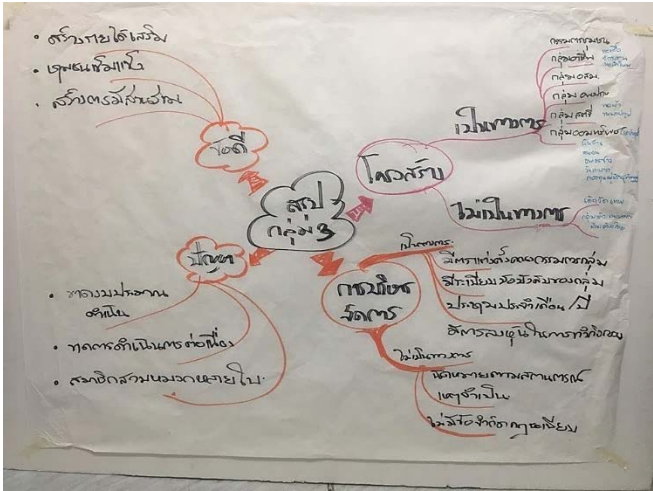
แผนภูมิที่ 3-4 สรุปการนำเสนอการวิเคราะห์ชุมชนโดยใช้เครื่องมือทั้ง 7 ชนิด

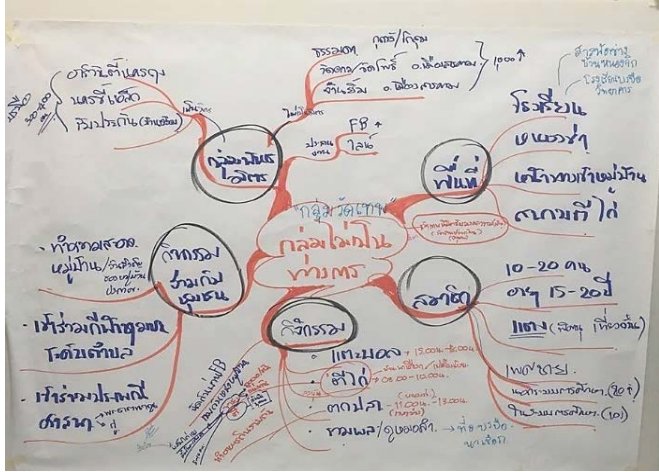
ตารางที่ 3-2 การศึกษาชุมชนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชน

กลุ่มเด็กและเยาวชน				
ทีม	เครื่องมือ	แนวทางและเทคนิคที่ใช้	ผลลัพธ์	แนวทางการดำเนินงาน
ทีมที่ 1 1. อธิษฐ์ เตื่อยมา (เกส) 2. จณิสตา ปาละโค (ป้อน) 3. อติเทพ ป้องหลง (ต่อ) 4. กันตนา นอกุล (ซี) 5. เกริกเกียรติ ชะโลธาร (เบส) 6. เศรษฐา เครือแวงมล (เป้)	แผนที่เดินดิน	-สำรวจจากการถามและเล่าสู่กันฟัง จากคำบอกเล่าของผู้อาวุโส และความจำของเด็กๆในชุมชนเกี่ยวกับพื้นที่ของชุมชนตนเอง เป็นการเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างวัย และเนื่องจากวันทีลงพื้นที่ มีเวลาจำกัด มีฝนตกเป็นช่วงๆ จึงไม่สามารถทำการลงสำรวจพื้นที่ได้	 แผนที่เดินดิน	เป็นการถามเรื่องความสัมพันธ์ของชุมชน ลักษณะของพื้นที่ และการจัดวางของบ้านแต่ละคุ่มในชุมชน บ้านห้วยนาไท และบริเวณชุมชนหรือพื้นที่ข้างเคียง จากคนในครอบครัวหรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มผู้อาวุโส
	ปฏิทินชุมชน	สอบถามจากบุคคลสำคัญ และคนเฒ่าคนแก่เกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิม ช่วงเวลาในการร่วมกันทำกิจกรรมในแต่ละปี ที่ยังคงอยู่ และที่ยกเลิกไปแล้ว	ปฏิทินชุมชน 	สอบถามเรื่องราวและความสำคัญของประเพณีในพื้นที่จากบุคคลสำคัญ ภายในหมู่บ้าน เกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งสถานที่สำคัญ และรวมถึงลักษณะการใช้สอยพื้นที่ การมีส่วนร่วมของเด็กๆและผู้ใหญ่

กลุ่มเด็กและเยาวชน				
ทีม	เครื่องมือ	แนวทางและเทคนิคที่ใช้	ผลลัพธ์	แนวทางการดำเนินงาน
			ปฏิทินชุมชน 	
ทีมที่ 2 - พัฒนา ทบชิน (จำ) - ปิยะธิดา แก้วนารี (ฟ้า) - ปฐมพร เตื่อยมา (เต๋อ) - วัชรเชษฐ ทวยตรง (ท้อป) - พชร ไทยบัง (ติว) - สิตานัน ปิ่นสุวรรณ (มั่ว)	ประวัติศาสตร์ชุมชน	เขียนบันทึกประวัติศาสตร์เพื่อให้เห็นภาพรวมของการก่อตั้งชุมชน ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชนหมู่บ้าน เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงเรื่องสภาพเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นพัฒนาการของชุมชนไปพร้อมกับการพัฒนาการของชุมชน	 ประวัติศาสตร์ชุมชน	สอบถามประวัติเรื่องราวในอดีตของชุมชนบ้านห้วยนาไทย และบริเวณชุมชนหรือพื้นที่ข้างเคียงจากคนในครอบครัว หรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของพื้นที่เก่าแก่ เช่น กู่หนองข่า เป็นต้น หรือจะเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติหนองน้ำ

กลุ่มเด็กและเยาวชน				
ทีม	เครื่องมือ	แนวทางและเทคนิคที่ใช้	ผลลัพธ์	แนวทางการดำเนินงาน
7. ฤดีรัตน์ พ่อชมพู่ (หวาน) 8. ชลกร ทวยตรง (ตาล)	ประวัติชีวิตบุคคล	การศึกษาเรื่องราวชีวิตของบุคคลสำคัญ และคนที่อยู่ในชุมชนสะท้อนรูปแบบวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งของชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การนำไปใช้เป็นสื่อกลางในการศึกษาและทำความเข้าใจชาวบ้านห้วยนาไทย รวมถึงเยาวชนของบ้านห้วยนาไทยจะได้เรียนรู้ถึงประวัติคนสำคัญที่อยู่ในหมู่บ้านของตนเองด้วย	ประวัติชีวิตบุคคล (ปราชญ์ชาวบ้าน) 	สอบถามเรื่องราวจากบุคคลสำคัญภายในหมู่บ้านทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน และ คุณพ่อ อ้า ทวยโพธิ์ ซึ่งเป็นหมอยาสมุนไพรประจำหมู่บ้าน ทั้งเรื่องราวประวัติชีวิต และรวมถึงเรื่องราวที่คุณพ่อได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่สำคัญภายในชุมชน
	ผังเครือญาติ	การทำความเข้าใจเกี่ยวกับผู้ก่อตั้งชุมชนหรือผู้ที่เข้ามาอาศัยชุมชนในช่วงแรก และเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับบุคคลที่อยู่ในชุมชน ซึ่งถือเป็นตัวละครหนึ่งที่มีส่วนร่วมกับการพัฒนาและการกระจายตัวของชุมชน ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกัน	ผังเครือญาติ 	เรียบเรียงเรื่องราวผังประวัติครอบครัวของบุคคลสำคัญภายในหมู่บ้านทั้งในอดีตจนมาถึงปัจจุบัน เพื่อตรวจสอบการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลบุคคลสำคัญในชุมชนกับตระกูลของเยาวชนที่ร่วมศึกษา ว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันหรือไม่อย่างไร?

กลุ่มเด็กและเยาวชน				
ทีม	เครื่องมือ	แนวทางและเทคนิคที่ใช้	ผลลัพธ์	แนวทางการดำเนินงาน
		กับภาระหนี้สิน กองทุนในหมู่บ้าน แหล่งเงินกู้ เงื่อนไขการชำระ ฯลฯ) (2) โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม -กลุ่มทางสังคมต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการ และกลุ่มที่ชุมชนรวมตัวกันเอง -ระบบและระดับการศึกษาในชุมชน -องค์กรศาสนาและระบบความเชื่อต่างๆ รวมทั้งระบบการนับถือผี และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรทางสังคมต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน หรือกับผู้นำ เป็นต้น -องค์กรศาสนาและระบบความเชื่อต่างๆ รวมทั้งระบบการนับถือผี และความสัมพันธ์ระหว่าง องค์กรทางสังคมต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน หรือกับผู้นำ เป็นต้น - ต้นทุนทางสังคม ภูมิปัญญาด้านต่างๆ ระบบความเชื่อ ค่านิยมที่ทำให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหา และปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงได้		

กลุ่มเด็กและเยาวชน				
ทีม	เครื่องมือ	แนวทางและเทคนิคที่ใช้	ผลลัพธ์	แนวทางการดำเนินงาน
			 กลุ่มความสัมพันธ์ทางสังคม	

กลุ่มเด็กและเยาวชน				
ทีม	เครื่องมือ	แนวทางและเทคนิคที่ใช้	ผลลัพธ์	แนวทางการดำเนินงาน
	ระบบสุขภาพและสวัสดิภาพของประชาชนในชุมชน	ค้นหาระบบที่ประกอบด้วยองค์ประกอบต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน และทำให้เกิดสุขภาวะของประชาชนในชุมชน โดยความร่วมมือกันของสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน	ระบบสุขภาพและสวัสดิภาพของประชาชนในชุมชน	พัฒนาระบบการดูแลตนเอง และช่วยเหลือกัน เพื่อให้ เกิดการพึ่งตนเองด้านสุขภาพ ของชุมชน ขยายเครือข่าย เพื่อให้เกิดการรวมตัวของพื้นที่ ชุมชนต้นแบบในลักษณะ เครือข่ายการเรียนรู้ และสร้าง กระบวนการในการเกิดการ ขยายเครือข่าย เพื่อให้เกิด ค่านิยมสุขภาวะชุมชน

3.2.3 แนวทางการดำเนินงานและตัวชี้วัดการสัมฤทธิ์ผล

จากการลงพื้นที่ศึกษาชุมชนของทีมนักวิจัยชาวบ้านร่วมกับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเด็กและเยาวชน โดยได้แบ่งการทำงานโดยใช้เครื่องมือศึกษาชุมชนทั้ง 7 ชิ้น ออกเป็น 3 ทีม ดังผลที่ได้สรุปไว้ในหัวข้อ 3.2.1 ทั้ง 3 ทีมได้รับประสบการณ์ในการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัย ระหว่างกลุ่มเป้าหมายเยาวชนกับทีมนักวิจัยท้องถิ่น และทีมนักวิจัยนิสิต และมีการดำเนินกระบวนการในการทำงานร่วมกันที่ค่อนข้างสัมฤทธิ์ผล โดยวัดจากผลตอบรับของกลุ่มเป้าหมายจากการสอบถามเมื่อสิ้นสุดกิจกรรมเวทีการใช้เครื่องมือดังกล่าว พบว่ากลุ่มเป้าหมายได้กล่าวถึงข้อดีของกระบวนการซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ชุมชนของตนเองเพิ่มเติม รวมถึงที่ยังไม่เคยทราบมาก่อน และทำให้ค้นพบความสำคัญของชุมชนที่มีมากมาย เป็นสิ่งที่น่าภูมิใจและน่าห่วงแหนไว้ร่วมกัน ซึ่งกระบวนการในครั้งนี้นำไปสู่ความรู้สึกรักหวงแหนและความต้องการที่จะสืบสานสิ่งสำคัญต่างๆ ในชุมชนของตนให้ยั่งยืนต่อไป

ทีมนักวิจัยร่วมกับกลุ่มเป้าหมายจึงได้ร่วมกันสรุปแนวทางการดำเนินงาน เพื่อที่จะให้ข้อมูลที่ได้ทำการสรุปนั้นสามารถนำไปเผยแพร่เพื่อเป็นการสืบสานองค์ความรู้ และคุณค่าของชุมชนบ้านห้วยนาไทยตามที่ได้ค้นพบมา ไปสู่กลุ่มอื่น ทั้งคนในชุมชน ชาวชุมชนข้างเคียง ตลอดจนเป็นการประชาสัมพันธ์ให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์และพื้นที่ที่มีความสำคัญทางวัฒนธรรมของบ้านห้วยนาไทยไปในวงกว้าง ซึ่งมีความคาดหวังที่จะดำเนินการเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ อันได้แก่ การสอบถามประวัติเรื่องราวในอดีตของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและบริเวณชุมชนหรือพื้นที่ข้างเคียงจากคนในครอบครัวหรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของพื้นที่เก่าแก่ เช่น กู่หนองข่า เป็นต้น หรือจะเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติ หนองน้ำ การสอบถามเรื่องราวจากบุคคลสำคัญภายในหมู่บ้านทั้งปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน และ คุณพ่อ อำ หวยโพธิ์ ซึ่งเป็นหมอยาสมุนไพรประจำหมู่บ้าน ทั้งเรื่องราวประวัติชีวิต และรวมถึงเรื่องราวที่คุณพ่อได้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่สำคัญภายในชุมชน การเรียบเรียงเรื่องราวผังประวัติครอบครัวของบุคคลสำคัญภายในหมู่บ้านทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อตรวจสอบการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตระกูลบุคคลสำคัญในชุมชนกับตระกูลของเยาวชนที่ร่วมศึกษา การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารจัดการด้านองค์กรและเศรษฐกิจ รวมถึงการศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมการเมืองของคนในชุมชน นำไปสู่ความเข้าใจและความรู้จักชุมชนของตนเอง สร้างโครงข่ายความสัมพันธ์ต่างๆ บทบาทหน้าที่ที่อำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาชุมชนต่อไป นอกจากนี้ยังคาดหวังที่จะพัฒนาระบบการดูแลตนเองและช่วยเหลือกัน เพื่อทำให้เกิดการพึ่งตนเองด้านสุขภาพของชุมชน ขยายเครือข่ายเพื่อให้เกิดการรวมตัวของพื้นที่ชุมชนต้นแบบในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ และสร้างกระบวนการในการเกิดการขยายเครือข่าย เพื่อให้เกิดค่านิยมสุขภาวะชุมชน ซึ่งสามารถสรุปเป็นแนวทางการทำงาน กิจกรรม ตัวชี้วัดการสัมฤทธิ์ผล และช่วงเวลาตั้งแต่เดือนสิงหาคม - ธันวาคม 2560 หรือเมื่อสิ้นสุดโครงการฯ ดังตารางที่ 3.5

ตารางที่ 3.5 แนวทางการดำเนินงานและตัวชี้วัดการสัมฤทธิ์ผลและการติดตามประเมินผลของกลุ่มตัวอย่างเด็กและเยาวชน

แนวทาง/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัด	ช่วงเวลาดำเนินการ สค.-ธค. 2560					ผลการดำเนินการตามตัวชี้วัดเมื่อสิ้นสุดโครงการฯ			หมายเหตุ (ระบุสาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหา หรือแนวทาง/วิธีการอื่นๆ ถ้าเป็นไปได้)
			ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	เสร็จสมบูรณ์	อยู่ในระหว่างดำเนินการ	ไม่สามารถดำเนินการได้	
ทีมที่ 1											
(1) การสำรวจพื้นที่ชุมชนเพิ่มเติม	- เพื่อศึกษาประวัติเรื่องราวในอดีตของชุมชนบ้านห้วยนาไทและบริเวณชุมชนหรือพื้นที่ข้างเคียงจากคนในครอบครัวหรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน	- ข้อมูลพื้นที่และสถานที่สำคัญ							✓		สร้างความร่วมมือของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มเครือข่ายในชุมชนข้างเคียง
(2) สร้างแผนที่ชุมชนเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจชุมชนมากขึ้น	- เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของพื้นที่เก่าแก่ เช่น ภูหนองข่า เป็นต้น หรือจะเป็นพื้นที่ทางธรรมชาติ หนองน้ำ	- แผนที่ชุมชนที่สมบูรณ์							✓		สร้างความร่วมมือจากสถาบันและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
(3) กำหนดแนวทางการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่และสถานที่สำคัญของชุมชน	- เพื่อสร้างแนวทางการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่ สถานที่และเรื่องราวประวัติที่สำคัญ - เพื่อสร้างเครือข่ายและคณะทำงานรับผิดชอบต่อวิถีการและแนวทางสร้างความตระหนักอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน	- แนวทางการสร้างความตระหนักถึงพื้นที่และสถานที่สำคัญของชุมชน - คณะทำงานรับผิดชอบ						✓			อบ.ต.หนองคูขาดได้มีการจัดตั้งกลุ่มสภาเด็กและเยาวชนขึ้น และแนวทางที่จะสืบสานวิถีการสร้างความตระหนักอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป
ทีมที่ 2											
(1) ศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ของพื้นที่เพิ่มเติม	- เพื่อศึกษาประวัติเรื่องราวในอดีตของชุมชนบ้านห้วยนาไทและบริเวณชุมชนหรือพื้นที่ข้างเคียงจากคนในครอบครัวหรือผู้อาวุโสในหมู่บ้าน	- ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของพื้นที่							✓		สร้างความร่วมมือของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มเครือข่ายในชุมชนข้างเคียง

แนวทาง/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ตัวชี้วัด	ช่วงเวลาดำเนินการ สค.-ธค. 2560					ผลการดำเนินการตามตัวชี้วัดเมื่อสิ้นสุดโครงการฯ			หมายเหตุ (ระบุสาเหตุ และแนวทางแก้ไขปัญหา หรือแนวทาง/วิธีการอื่นๆ ถ้าเป็นไปได้)
			ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	เสร็จสมบูรณ์	อยู่ในระหว่างดำเนินการ	ไม่สามารถดำเนินการได้	
(1) ศึกษาเชิงลึกถึงองค์กรชนิดต่างๆ ที่มีในชุมชน	- เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการบริหารจัดการด้านองค์กรและเศรษฐกิจ - เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมการเมืองของคนในชุมชนนำไปสู่ความเข้าใจและความรู้จักชุมชนของตนเอง	- ข้อมูลเรื่องกลุ่มองค์กรชนิดต่างๆ เพิ่มเติม							✓		สร้างความร่วมมือของกลุ่มเยาวชนและกลุ่มเครือข่ายในชุมชนข้างเคียง
(2) ศึกษาถึงประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนมากขึ้น		- ข้อมูลประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนเพิ่มเติม							✓		
(3) กำหนดแนวทางการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรมกลุ่ม ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน	- เพื่อสร้างแนวทางการการสร้างความตระหนักถึงกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย - เพื่อสร้างเครือข่ายและคณะทำงานรับผิดชอบต่อวิธีการและแนวทางการสร้างความตระหนักถึงกิจกรรมกลุ่มต่างๆ ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน - เพื่อสร้างโครงข่ายความสัมพันธ์ต่างๆ บทบาทหน้าที่ที่อำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาชุมชน	- แนวทางประชาสัมพันธ์ความสำคัญของกิจกรรมกลุ่ม ประเพณีและวัฒนธรรมสำคัญของชุมชน						✓			อบต.หนองคูขาดได้มีการจัดตั้งกลุ่มสภาเด็กและเยาวชนขึ้น และแนวทางที่จะสืบสานวิธีการสร้างความตระหนักอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป
(4) กำหนดแนวทางในการพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพของชุมชน	- เพื่อพัฒนาระบบการดูแลตนเองและช่วยเหลือกัน เพื่อทำให้เกิดการพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพของชุมชน อาศัยองค์ความรู้ที่มีในชุมชน เช่น ข้อมูลของคุณพ่อ อำ ทวยโพธิ์ ซึ่งเป็นหมอยาสมุนไพรประจำหมู่บ้าน - เพื่อขยายเครือข่ายเพื่อให้เกิดการรวมตัวของพื้นที่ชุมชนต้นแบบในลักษณะเครือข่ายการเรียนรู้ และสร้างกระบวนการในการเกิดการขยายเครือข่าย เพื่อให้เกิดค่านิยมสุขภาพชุมชน	ระบบการจัดการเครือข่ายการเรียนรู้ด้านสุขภาพชุมชน							✓		ควรต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และร่วมมือกับกลุ่มอื่นๆ ในชุมชนด้วย

3.3 กระบวนการระยะปลายน้ำ

ภายหลังจากที่ทีมวิจัยได้ดำเนินการศึกษาชุมชนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 กลุ่ม และทำให้ได้แนวทางการดำเนินงานจากหัวข้อ 3.3.2 กระบวนการระยะปลายน้ำ จะเป็นการประเมินผลการดำเนินงานตามกรอบเวลาและตัวชี้วัดของแต่ละกลุ่ม โดยการจัดเวทีครั้งสุดท้าย เพื่อสรุปผลร่วมกันทั้งทีมผู้วิจัย ทีมวิจัยชาวบ้าน หน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มเป้าหมาย สรุปผลการดำเนินงานร่วมกัน พร้อมทั้งสร้างแนวทางที่จะสร้างเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ที่ได้จากการศึกษาชุมชนดังกล่าว ในลักษณะต่างๆ โดยจัดทำเป็นแผนปฏิบัติการร่วมกันต่อไป

3.3.1 การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน

ตามทีกลุ่มเป้าหมายได้ร่วมกันกำหนดแนวทางในการดำเนินงาน กรอบของเวลา และข้อตกลงด้านตัวชี้วัด ในกระบวนการระยะปลายน้ำ ได้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของแต่ละกลุ่ม โดยจัดทำเป็น checklist โดยมีการจัดเวทีเพื่อสรุปผลการดำเนินงานร่วมกัน ดังตารางที่ 3.5 ข้างต้นชี้ให้เห็นถึงประเด็นต่างๆ ที่เป็นข้อค้นพบจากการดำเนินงาน ข้อดีและข้อเสียของการใช้วิธีการ พร้อมทั้งนำเสนอวิธีการแก้ไข เพื่อให้ได้ข้อสรุปเป็นวิธีการที่ดีที่สุดสำหรับใช้จัดทำเป็นแผนปฏิบัติการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน “บ้านห้วยนาไทย” ที่สามารถนำไปสู่การจัดการพื้นที่เป็นแผนปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่กรรมสิทธิ์เอกชน และแผนปฏิบัติการพื้นที่สาธารณะได้ต่อไป เพื่อเป็นแนวทางแก่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม และเกิดความยั่งยืนในการอนุรักษ์มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลัก ทั้งนี้กลุ่มเป้าหมายเยาวชนเป็นกลุ่มที่มีประสิทธิภาพและมีบทบาทหลักในการสืบทอดความรู้และความตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชน

ทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาดได้มีการจัดเวที “การจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองคูขาด” ในวันที่ 9 กันยายน 2560 นำไปสู่การกำหนดแนวทางต่างๆ ร่วมกันของทีมวิจัยและกลุ่มเป้าหมายเยาวชนอีกครั้ง ทั้งนี้กลุ่มเป้าหมายได้ร่วมกันกำหนดแนวทางการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่และสถานที่สำคัญของชุมชน กำหนดแนวทางการอนุรักษ์บ้านห้วยนาไทยเอาไว้ นำประสบการณ์ต่างๆ ไว้บอกเล่าแก่ลูกหลาน รวมทั้งกำหนดแนวทางการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของกิจกรรมกลุ่ม ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนแล้วเสร็จ โดยทั้งนี้กิจกรรมดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนมีบทบาทในการเป็นแกนนำในการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมชุมชนของตนเอง โดยรายละเอียดของกิจกรรมดังนี้

กระบวนการร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ "การจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชน" องค์การบริหารตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 9 กันยายน 2560

เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2560 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ได้รับนโยบายให้มีการประชุมและจัดตั้งกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่เพื่อคัดเลือกตัวแทนเยาวชนและจัดตั้งสภาเด็กเพื่อดำเนินงานตามแผนและนโยบายของจังหวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้สภาแห่งนี้เป็นศูนย์กลางเด็กและเยาวชน ได้มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งในการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพราะเล็งเห็นว่าเยาวชนก็มีความรู้ความสามารถและมีแนวคิดเป็นของตนเองที่มีประโยชน์ที่จะสามารถนำพัฒนาชุมชนของตนเองได้ รวมถึงการจัดตั้งองค์กรยังเป็นการสร้างความร่วมมือของเด็กและเยาวชนที่อยู่ใน

พื้นที่ใกล้เคียงเพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ทั้งนี้ในการประชุมอยู่ในการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด โดยมีคุณ รัตนารักษ์ พรหมคุณ นิติกรชำนาญการ ประจำองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด คอยดูแลในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ โดยมีเยาวชนในตำบลหนองคูขาดเข้าร่วมทั้งหมด 26 คน ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

ลำดับที่	คำนำหน้าชื่อ - สกุล	เพศ	วันเดือนปีเกิด	ที่อยู่/เบอร์โทร/Email	ประเภทความพิการ
1	นางสาว ฐิติพร ฐิติพร	หญิง	5 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
2	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
3	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
4	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
5	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
6	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
7	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
8	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
9	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
10	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
11	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
12	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
13	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
14	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
15	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
16	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
17	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
18	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
19	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
20	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
21	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
22	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
23	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
24	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
25	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	
26	นาย ฐิติพร ฐิติพร	ชาย	16 ธ.ค. 2545	บ้านหนองคูขาด หมู่ 10 ต.บ. 254-10100	

ภาพแสดง รายชื่อเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้

1. ลงทะเบียน (เจ้าหน้าที่ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด)
 2. การชี้แจงแนวนโยบาย วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของกิจกรรม (เจ้าหน้าที่ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด)
 3. การคัดเลือกสมาชิกสภาเด็ก (เจ้าหน้าที่ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด)
 4. สรุปผล (เจ้าหน้าที่ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด)
 5. การวางแผนงานการทำงาน แนวการดำเนินงานและการดำเนินกิจกรรม (ทีมวิจัย)
- ในแต่ละขั้นตอนทีมวิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมโดยการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในขั้นตอนที่ 1-ขั้นตอนที่ 4 และในขั้นตอนที่ 5 ได้มีการลงไปทำงานร่วมกับทีมสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองคูขาด

ภาพแสดง กิจกรรมการหาเสียงและเลือกตั้งสมาชิกสภาเด็กและเยาวชน

ผลการดำเนินกิจกรรมการคัดเลือกสมาชิกสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองคูขาด
อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามตั้งแต่กระบวนการลงสมัคร การหาเสียงจนถึงกระบวนการเลือกตั้ง มี
เยาวชนที่ลงสมัครและเสนอชื่อเข้าร่วมการแข่งขัน จำนวนทั้งหมด 21 คน หลังจากนั้นจากนั้นจึงมีการ
พบปะพูดคุยและหาเสียงจากกลุ่มเยาวชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง และได้ดำเนินการลงคะแนนเสียงเพื่อ
คัดเลือกตัวแทนเยาวชน เพื่อเป็นทีมงานของสภาเด็กและเยาวชน ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ
จังหวัดมหาสารคาม ดังมีรายชื่อคณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกดังนี้

1.นางสาวนพมาศ	บุบผาแสง	ประธาน
2. นายธีรภัทร์	วีรวรรณ	รองประธาน
3. นางสาวอรอนงค์	โพธิ์คิม	เลขา
4. นางสาวสุภารัตน์	ปัดทอง	ปฎิคม
5. นางสาวกันตนา	นอกล	ประชาสัมพันธ์
6. นางสาวอริยา	ป้อมยาย้ม	เหรัญญิก

การวางแผนงานการทำงาน แนวการดำเนินงานและการดำเนินกิจกรรม (ทีมวิจัย)

ทีมวิจัยได้มีการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังเกตการณ์ในการทำกิจกรรมในครั้งนี้ตั้งแต่ต้นจนจบกระ
บวนการคัดเลือกทีมสภาเด็กและเยาวชน พบว่าการดำเนินงานเป็นไปอย่างกระชับและรวดเร็ว และ
เยาวชนก็ให้ความสนใจในการทำกิจกรรม แต่ในช่วงแรกนั้น เยาวชนยังไม่มีวาทสนทนกันเท่าที่ควร เพราะ
ต่างคนต่างมาจากคนละพื้นที่และคนละหมู่บ้าน ทำให้บรรยากาศยังไม่ผ่อนคลายเท่าที่ควร และเยาวชนเอง
ยังมีความสงสัยในหน้าที่ของตนเอง ว่าจะมีส่วนช่วยในการทำงานในสภาเด็กและเยาวชน รวมถึงสภาแห่งนี้จะ
มีส่วนในการพัฒนาพื้นที่ได้อย่างไร แต่หลังจากที่เสร็จสิ้นการทำกิจกรรมการคัดเลือกสมาชิกสภาเด็กเสร็จ
เรียบร้อยแล้ว ทางทีมวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่ที่ดูแลกิจกรรมในครั้งนี้ ให้มีส่วนร่วมในการ
ดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง โดยทางทีมวิจัย นำโดยอาจารย์ เมธิณี โคตรดี ผู้ใหญ่บ้านห้วยไทย (ทีมวิจัยชาวบ้าน)
ได้ชวนให้เด็กและเยาวชนทำกิจกรรม เพื่อละลายพฤติกรรม โดยให้เยาวชนได้มีโอกาสพูดคุยและสนทนากัน
มากยิ่งขึ้น ทำให้บรรยากาศในการอยู่ร่วมกันของเด็กและเยาวชนจากหลายหมู่บ้านมีความผ่อนคลายและเป็น
กันเองมากยิ่งขึ้น

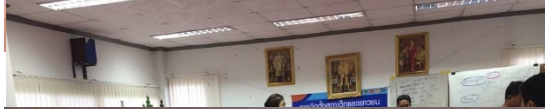
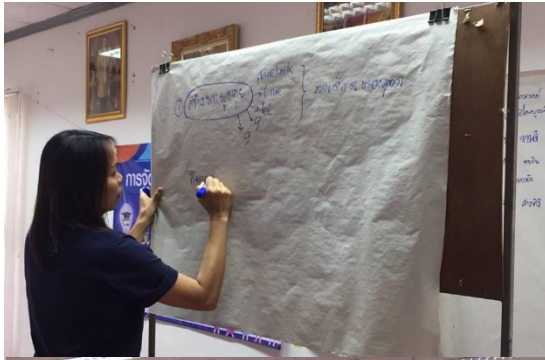
จากนั้นทีมวิจัยจึงให้เยาวชนแบ่งกลุ่มเพื่อทำความรู้จักกันเป็นแบบกลุ่มย่อย เพื่อให้ทำความรู้จัก
รายละเอียดกันมากยิ่งขึ้น มีความสนทนกันเองมากยิ่งขึ้น พร้อมกับสอดแทรกกิจกรรมที่ให้เยาวชนได้
พูดคุยและแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ มากขึ้น รวมถึงให้สมาชิกของสภาเด็กและเยาวชนที่ได้รับคัดเลือกได้
เริ่มทดลองการทำงานในหน้าที่ของตนเองเช่น การนำเสนอการตั้งกลุ่มเพื่อติดต่อสื่อสารกันของสมาชิก ที่ได้มีการ
นำเสนอหลากหลายความคิด และได้มีการลงมติเพื่อจัดตั้งกลุ่ม face book ขึ้น ในชื่อว่า “สภาเด็กและเยาวชน
ตำบลหนองคูขาด”ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม 28 คน และหลังจากทำการเพิ่มรายชื่อสมาชิกแต่ละคนแล้ว จึงมีการ
กำหนดเป้าหมายร่วมกันว่าจะใช้เป็นช่องทางการสื่อสารเรื่องราว ข่าวสารต่างๆ ผ่านช่องทางนี้ และให้
ประธานสภาเด็กและเยาวชนรวมถึงเจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด คอยทำหน้าที่กำกับดู
และให้การเผยแพร่ข่าวสาร ข้อความต่างๆ เป็นไปเพื่อประโยชน์ของสภาเด็กและเยาวชน เป็นการทำให้
ชุมชนและสังคม ซึ่งได้มีมติเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

หลังจากการตั้งกลุ่มเพื่อติดต่อสื่อสารกันแล้วหัวหน้าทีมวิจัยได้ชวนเยาวชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ
ชุมชนของตนเอง โดยการตั้งคำถามชวนคิดว่า "หากพูดถึงหมู่บ้านที่ตนเองอยู่อาศัย พวกเราจะนึกถึงอะไร" มี

หลายกลุ่มที่แสดงความคิดเห็นว่า คิดถึงบรรยากาศ วิถีชีวิต อาชีพ การทอผ้า การทำขนม และกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมาย ทั้งด้านบวกและด้านลบ จากนั้นจึงถามกลับว่า "แล้วกิจกรรมที่เป็นด้านลบ กลุ่มเยาวชนอยากจะให้มีอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านหรือชุมชนของตนเองหรือไม่" ทั้งหมดมีความคิดเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่าไม่อยากจะให้มีสิ่งเหล่านั้นอยู่ในชุมชนของตนเอง และถ้าอยากให้คนอื่นมองก็อยากให้มองเห็นแต่สิ่งที่ดีของชุมชนของตนเอง และตนเองก็อยากนำเสนอให้คนอื่นได้รับรู้ แสดงให้เห็นว่ากระบวนการนี้สามารถทำให้เด็กและเยาวชนเริ่มมีส่วนร่วมในการตระหนักถึงชุมชนของตนเองทั้งทางบวกและทางลบ การวิเคราะห์ข้อมูลและการตัดสินใจในการเลือกหรือไม่เลือกสิ่งที่จะนำเสนอ รวมถึงการสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง โดยการให้เยาวชนได้แสดงความคิดเห็นและแนวคิดในการจัดกิจกรรมที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการกระตุ้นให้คนทั่วไปได้รู้จักชุมชนของตนเองมากยิ่งขึ้น และเล็งเห็นข้อดีหรือกิจกรรมที่ดีมีประโยชน์ของชุมชนตนเอง ซึ่งทีมวิจัยได้ให้เยาวชนเสนอข้อดีของชุมชน และเมื่อมีกลุ่มหนึ่งที่เริ่มต้นเสนอแนวความคิด อีกกลุ่มก็มีการนำเสนอเช่นกัน บางกลุ่มมีการระดมความคิดเห็นเพิ่มเติมจากเดิมและชี้ให้เห็นข้อดีที่แตกต่างจากของชุมชนอื่น และบางกลุ่มมีความพยายามกระตุ้นเพื่อนในกลุ่มให้เกิดการแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมมากยิ่งขึ้นด้วย เพื่อนำเสนอชุมชนของตนเอง ทำให้บรรยากาศการทำกิจกรรมมีความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น ต่างกลุ่มต่างก็คิดหาข้อดีของชุมชนตนเอง เมื่อได้เอกลักษณ์หรือเป็นข้อดีของแต่ละชุมชนที่จะนำเสนอแล้ว จึงเพิ่มเติมกระบวนการชวนคิดว่าจะนำเสนอให้ชุมชนอื่น หรือคนอื่นได้รับรู้ รู้จักและเห็นคุณค่าของชุมชนตนเองได้อย่างไร โดยทีมวิจัยได้มีการ ยกตัวอย่าง และนำเสนอหลากหลายกิจกรรมที่เยาวชนสามสามสามารถทำได้ และชวนให้เยาวชนได้คิดวิเคราะห์ร่วมว่ามีกิจกรรมหรือสื่อช่องทางไหนบ้างที่จะสามารถทำให้คนอื่นได้รู้จักกับชุมชนตนเองมากขึ้น และสามารถกระจายข้อมูลข่าวสารหรือเรื่องราวนั้นได้อย่างไร โดยช่องทางไหนบ้าง เพื่อให้มีความน่าสนใจและตรงกลุ่มเป้าหมาย โดยกระบวนการเหล่านี้เป็นการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของทีมงานเด็กและเยาวชนตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม รวมถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ รวมถึงกิจกรรมนี้ยังให้เป็นกิจกรรมเพื่อให้ตัวแทนของแต่ละชุมชนนำไปต่อยอด และสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกับเยาวชนและผู้สนใจอื่นๆ ต่อไปในอนาคต

กิจกรรมในครั้งนี้ตั้งแต่ต้นจนจบโครงการจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนในครั้งนี้ล้วนแต่เป็นกระบวนการสร้างกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน เพื่อให้เยาวชนมีพื้นฐานความเข้าใจและความตระหนักรู้ถึงคุณค่าและความสามารถของตนเอง และแนวทางในการแสดงความคิดอย่างสร้างสรรค์ เพราะเด็กและเยาวชนมีความรู้ความสามารถ เพียงแต่ไม่มีพื้นที่ให้ได้แสดงออกอย่างจริงจัง หรือมีผู้คนยอมรับว่าความคิดของตนเอง จึงไม่ได้แสดงออกอย่างเต็มที่ ดังนั้นเวทีนี้ จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนได้เห็นถึงความสามารถของตนเอง ว่าสามารถทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและสังคมได้ และได้มีพื้นที่แสดงออกและทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ นับเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในการพัฒนาชุมชนของตนเองได้เป็นอย่างดี

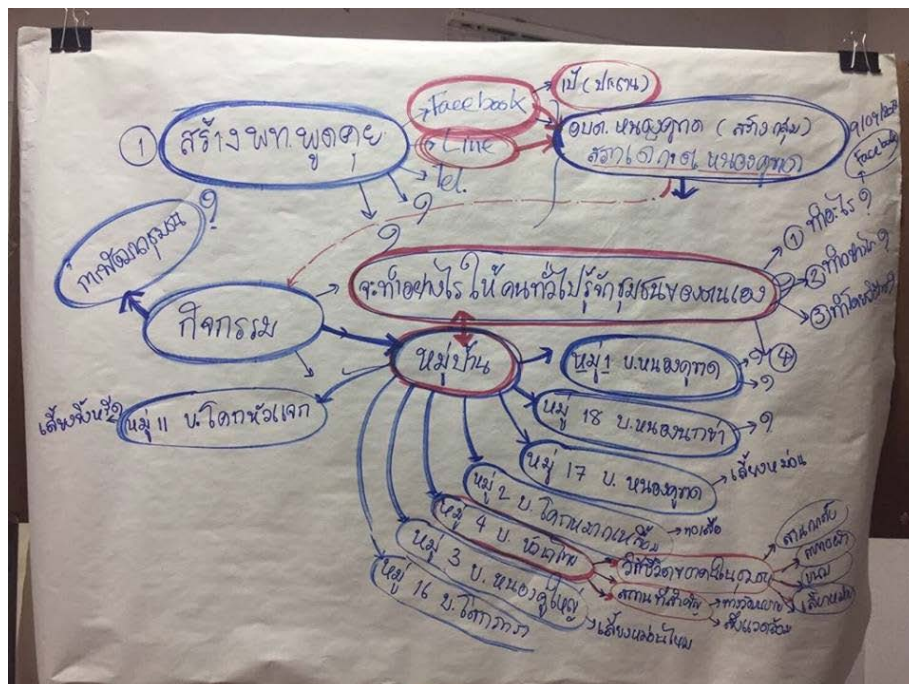

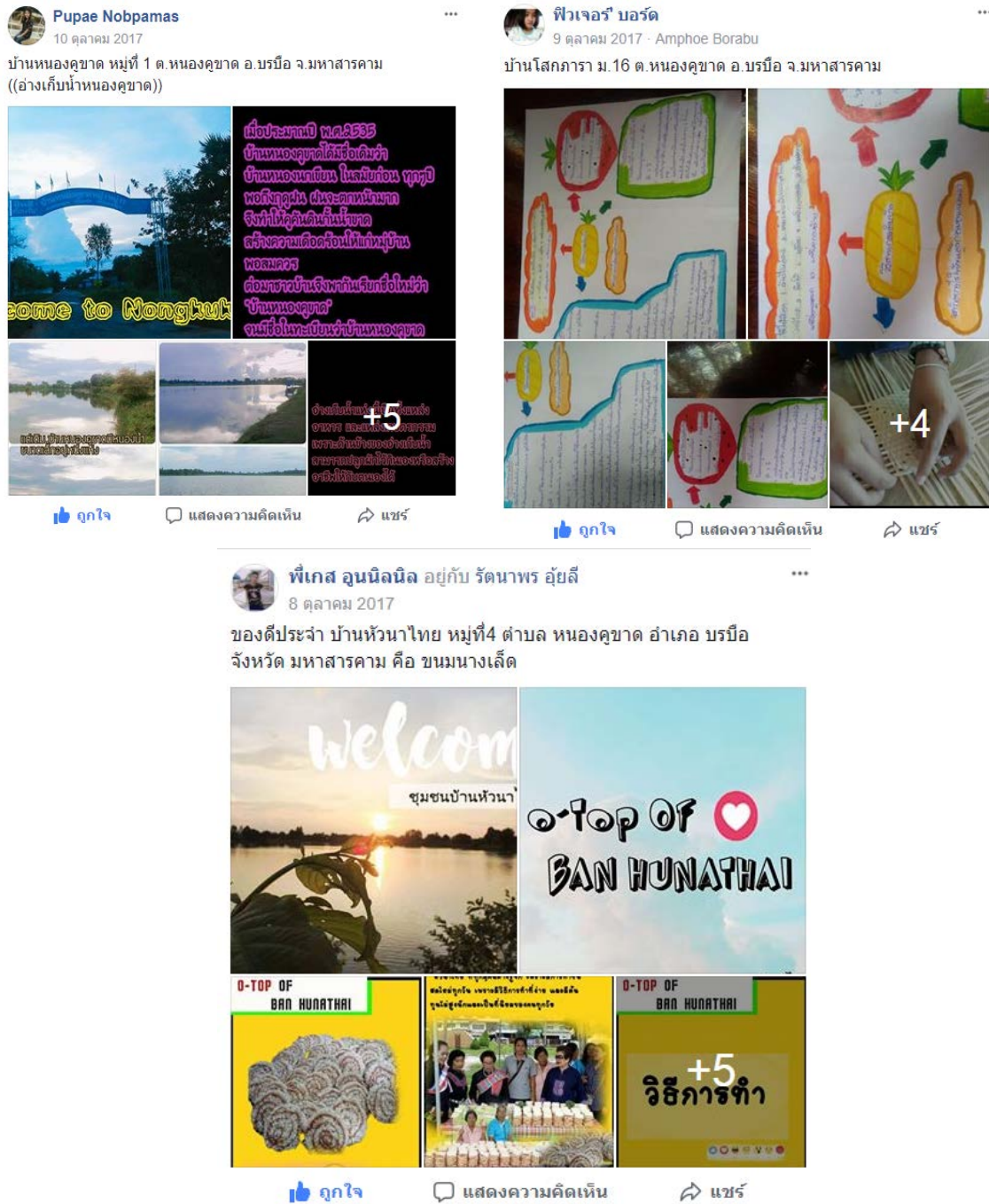
ภาพที่ 3-36 กิจกรรมร่วมกับสภาเด็กและเยาวชน วันที่ 9 กันยายน 2560

ภาพที่ 3-37 หน้าเพจกลุ่ม face book ขึ้น ในชื่อว่า สภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองคู
วันที่ 9 กันยายน 2560

แผนภูมิที่ 3-5 ข้อสรุปแนวทางการดำเนินงานของสภาเด็กและเยาวชนร่วมกับทีมวิจัย

3.4 สรุปกระบวนการดำเนินงาน

จากกระบวนการดำเนินงานโครงการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเริ่มตั้งแต่กระบวนการระยะต้นน้ำ การเริ่มต้นพัฒนาโจทย์ร่วมกับกลุ่มตัวอย่างชาวชุมชนและกลุ่มเด็กและเยาวชน และมีการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจถึงความสำคัญของการเรียนรู้พื้นที่ประวัติศาสตร์ชุมชน ความสัมพันธ์คนชุมชนบ้านห้วยนาไทยกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม ตำนาน ความเชื่อ ของชุมชนบ้านห้วยนาไทย คุณค่าพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย การรับรู้ การเชื่อมโยงนิเวศวัฒนธรรม จนถึงการเปลี่ยนแปลง และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง และสร้างแผนปฏิบัติการร่วมกัน จนถึงกระบวนการระยะกลางน้ำ ซึ่งเป็นการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการต่างๆ นั้น ร่วมกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนในชุมชน อายุ 12-18 ปี ถือเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกต่อความสำคัญของพื้นที่ชุมชนที่สะท้อนออกมาในรูปแบบของความพยายามในการดำเนินการต่างๆ ของกลุ่มที่มีประโยชน์ต่อชุมชนของตน เป็นการเชื่อมโยงความรู้ที่กลุ่มเป้าหมายได้รับไปสู่กลุ่มอื่นๆ ในลักษณะที่ต่อเนื่องและยั่งยืนเป็นพลวัตร ในกระบวนการระยะปลายน้ำ และสามารถนำไปสู่แนวทางการจัดการพื้นที่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในการสร้างแผนปฏิบัติการพื้นที่กรรมสิทธิ์เอกชนและพื้นที่ส่วนกลางสาธารณะร่วมกับชุมชนได้ต่อไป

การสรุปผล ข้อมูลการศึกษา นำไปสู่การขยายผลเพื่อวางแผนเป็นรูปธรรมในการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม ดังนี้

กระบวนการ สรุปเวที "คืนข้อมูลการศึกษา "ณ พื้นที่ บริเวณริมหนองมะค่า บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด วันที่ 11 มกราคม 2561 และตั้งประเด็นคำถามในการประชุมครั้งนี้ ในเรื่อง “ทำอย่างไรพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชน จะยังคงอยู่ต่อไป” และ “ใครจะได้รับประโยชน์จากรักษาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชน” โดยการประชุมครั้งนี้มีตัวแทนจากชุมชน ประชาชน ชาวบ้าน ผู้นำทางความเชื่อ (ชะง้า) กลุ่มเด็กและเยาวชน นิติกรประจำตำบลหนองคูขาด ตัวแทนจากกลุ่มอาชีพทอผ้า จักสาน และทำขนม

จากการนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการทำงาน โดยให้ความสำคัญในกับพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เป็นพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่โบราณสถาน(ตามความเชื่อของชุมชน) เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ชุมชนมีสิทธิในการใช้ประโยชน์และรักษาร่วมกัน อีกทั้งสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่วัฒนธรรมการทำกิน ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตทำให้สังคมชนบท มีการเปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับการสรุปข้อมูลการให้ความสำคัญของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน จากการสัมภาษณ์ คนในชุมชนโดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

1.พื้นที่ทางความเชื่อ คือ พื้นที่กุฎี (กุ๋บ้านห้วยนาไทย /ดอนอ้อมแก้ว) หนองบัวน้อย(ที่มีการขุดพบวัตถุโบราณ)

2.พื้นที่ทรัพยากรแหล่งน้ำ หนองมะค่า และ3.พื้นที่วิถีชีวิตชุมชน เช่น ทอผ้าไหม ทำขนม จักสาน ซึ่ง เมื่อเปิดเวทีครั้งนี้ ก็ได้มีการเสนอแนวคิดในการจัดการและพัฒนาพื้นที่ ต่อไป

ผลจากการประชุม โดยสรุปความคิดเห็นร่วมกันในการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย จากการเสนอความคิดเห็นได้มีการสรุปแนวทางการจัดการเบื้องต้น ดังนี้

1 การอนุรักษ์ประเพณีการสรงกู่ พื้นที่กุฎี (กุ๋บ้านห้วยนาไทย / ดอนอ้อมแก้ว) โดยการ ให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้ในกระบวนการ ตั้งแต่เริ่มต้น การศึกษาข้อมูลในการดำเนินการทางประเพณีเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามสืบไป

2.การแก้ปัญหาการเข้าถึง และการรับรู้การใช้พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ พื้นที่กุ๊พี (กุ๋บ้านห้วยไทย / ดอนอ้อมแก้ว) เนื่องจากลักษณะที่ตั้งปัจจุบัน เป็นพื้นที่ไช้แดง ล้อมรอบด้วยที่เอกชน ทำให้การเข้าถึงพื้นที่มีอุปสรรค โยมีความเห็นร่วมกันในการจัดซื้อที่เอกชนเพื่อทำเส้นทางในการเข้าถึง พื้นที่กุ๊ ได้สะดวกยิ่งในการจัดกิจกรรมต่างๆ

3. การอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่กุ๊พี (กุ๋บ้านห้วยไทย / ดอนอ้อมแก้ว) โดย ปัจจุบัน พบเถาวัลย์ขนาดใหญ่ และพรรณไม้สมุนไพรที่มีอยู่ในพื้นที่กุ๊ แต่ขาดองค์ความรู้ในการใช้ประโยชน์ นำไปสู่การเห็นคุณค่าเพื่อการอนุรักษ์ ดังนั้นปราชญ์ชาวบ้าน หรือ หมอยา ต้องมีการเผยแพร่ความรู้เพื่อให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าในการอนุรักษ์ต่อไป

4. การขอให้พื้นที่บริเวณรอบหนองน้ำสาธารณะ ที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตชุมชนตั้งแต่อดีต ตามคำกล่าวที่ว่า “หนองคาเป็นท่าหนองแวง หนองดินแดงสำคัญกว่าหมู่ หม่องมัน้อย หนองฮ่างหนองแก”

โดย หนองมะค่าและหนองแวง เป็นหนองน้ำสาธารณะ แห่งเดียวที่คงสภาพการใช้งานอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งพื้นที่หนองมะค่าปัจจุบันมีการขุดลอกรอบหนองน้ำเพื่อเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำทำให้พื้นที่น้ำเอ่อล้นปิดพื้นที่หนองแวง นับเป็นพื้นที่น้ำบริเวณ 60 ไร่ แต่ยังคงมีพื้นที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ของชุมชนได้คือ บริเวณริมตลิ่ง และ ถนนโดยรอบพื้นที่ รวมถึงเป็นพื้นที่เชื่อมโยง ระหว่างชุมชน และกุ๊พี (กุ๋บ้านห้วยไทย / ดอนอ้อมแก้ว) ทั้งนี้ได้มีการเสนอให้พัฒนาพื้นที่ เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ให้กับประชาชนบ้านห้วยไทย เช่น สามารถเป็นพื้นที่สำหรับการจัดกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน เป็นลานตากข้าว จัดสรรพื้นที่ปลูกผักเพื่อสร้างชุมชนพอเพียง เป็นแหล่งเพาะเลี้ยงปลาพื้นถิ่นตามธรรมชาติ และเป็นแหล่งอาหารของชุมชน และพื้นที่ออกกำลังกายสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชน เพื่อให้มีพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกัน

5.ส่งเสริมการรับรู้กิจกรรมของชุมชน ผ่านกลุ่มเด็กและเยาวชนเข้ามามีบทบาทในเสนอแนวคิดและการร่วมวางแผนการพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมต่างๆ เพื่อลดปัญหาช่องว่างการสืบสานแนวคิดอันดีงามและการรักษาคุณค่าของวิถีชีวิตของชุมชน

ภาพที่ 1 บรรยายภาพการสรุปข้อมูลการศึกษา เพื่อหาแนวทางการจัดการพื้นที่

ภาพที่ 2 บรรยายภาพการนำเสนอข้อมูลเพื่อนำไปสู่การบูรณาการเรียนการสอน
และการออกแบบพื้นที่เรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชน

ภาพที่ บรรยายภาค ที่มิวิจัยชาวบ้านนำเสนอพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนบ้านหัวน้ำไทย
กระบวนการขยายผลของการวิจัยสู่การบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอน

หลังจากการจัดกิจกรรม วันที่ 11 มกราคม 2561 ได้สรุปประเด็นเพื่อนำไปสู่การบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอนในรายวิชา การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม “ การออกแบบศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยนาไทย ” ซึ่งนำไปสู่แนวทางการวางแผนการพัฒนาพื้นที่สาธารณะ เพื่อประโยชน์ของชุมชนต่อไป โดยกระบวนการวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ชุมชน เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชน อีกทั้งการเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะ เพื่อเป็นการแก้ปัญหาในการจัดการเรียนรู้ ภูมิปัญญา และการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถเชื่อมโยงไปยังพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ กู่ผี (ดอนอ้อมแก้ว) ได้อีกด้วย

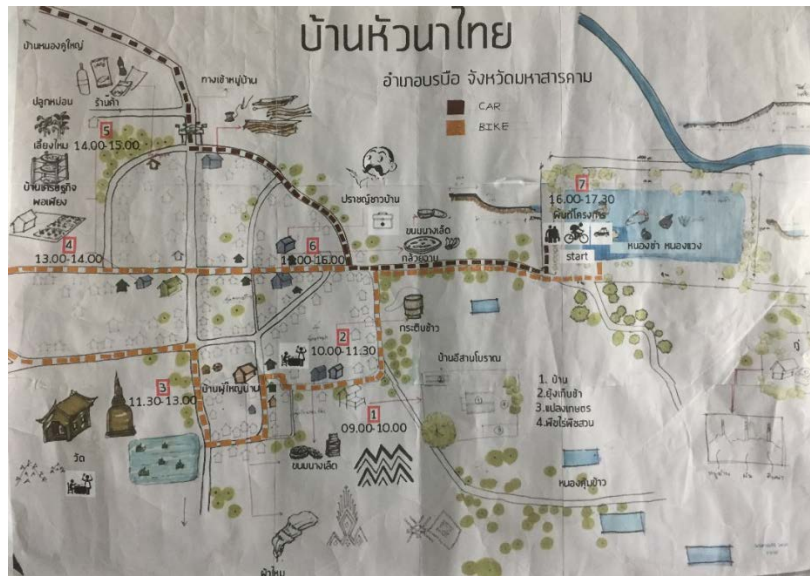
ภาพที่ ...แสดง การศึกษาศักยภาพพื้นที่สาธารณะเพื่อนำไปสู่การออกแบบ
ภาพโดย นางสาวนลิตา บุปผามะตะนัง นิสิตสาขาภูมิสถาปัตยกรรม 2561

กระบวนการขยายผลของการวิจัยสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่

ผลจากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยนาไทย เพื่อเสนอแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ของนิสิต สาขาภูมิสถาปัตยกรรม โดยมีผลงานที่มีแนวคิดการใช้พื้นที่ที่หลากหลาย และสอดคล้องกับการนำสู่การวางแผนพัฒนาพื้นที่ในอนาคตต่อไป ทั้งนี้ นอกจากการนำเสนอแนวคิดการใช้พื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมชุมชนแล้ว ยังมีการเสนอแนวคิดการเพิ่มกิจกรรมในชุมชน ในช่วงฤดูกาลที่สำคัญเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมีรายได้จากการอนุรักษ์ และพัฒนาพื้นที่ตามแนวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมดั้งเดิมอีกด้วย

ภาพที่ ...แสดง การนำเสนอแนวคิดการออกแบบพื้นที่ จากการสรุปข้อมูลความต้องการ
การใช้พื้นที่รองรับกิจกรรมวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม และเพิ่มพื้นที่เศรษฐกิจของชุมชน

ภาพที่ ...แสดง การนำเสนอแนวคิดการออกแบบพื้นที่ เส้นทางการท่องเที่ยวชุมชน
ภาพโดย นางสาวนลิตา บุปผามะตะนัง นิสิตสาขาภูมิสถาปัตยกรรม 2561

ภาพที่ ...แสดง การนำเสนอแนวคิดการออกแบบพื้นที่ ในชุมชน
ภาพโดย นายชัยวัฒน์ ศรีสุทธิพันธ์พร นิสิตสาขาภูมิสถาปัตยกรรม 2561

กระบวนการขยายผลของการวิจัยสู่การเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากการสรุปแนวคิดการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยนาไทย โดยรูปแบบขยายผลสู่การบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอน ในการออกแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุมชน สามารถนำไปสู่การวางแผนการพัฒนาชุมชน ระดับหมู่บ้าน และนำไปสู่ยุทธศาสตร์ระดับจังหวัดในการสนับสนุนแหล่งท่องเที่ยววิถีชุมชน และ โดยยึดการมีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดและความเป็นไปได้ของกิจกรรมในชุมชนเป็นหลัก

บทที่ 4 ผลการศึกษา

การศึกษาในงานวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และ พื้นที่ทางวัฒนธรรม ชุมชนบ้านห้วยนาไทย มีผลการศึกษา แบ่งเป็น 3 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1	ข้อมูลพื้นฐานชุมชน
ส่วนที่ 2	ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์
ส่วนที่ 3	การบูรณาการสู่การเรียนการสอน
ส่วนที่ 4	การเรียนรู้กระบวนการการทำงานจากการวิจัย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

4.1 สภาพทั่วไปของชุมชน

บ้านห้วยนาไทยในอดีตเป็นหมู่บ้านที่แยกตัวออกมาจากบ้านหนองคูใหญ่ เมื่อประมาณปี พ.ศ.2393 มาอยู่ที่ปานา เป็นที่นาของนางคำใส เทียงภักดิ์ อยู่ห่างจากบ้านหนองคูใหญ่ประมาณ 300 เมตร การโยกย้ายถิ่นฐานของคนโดยส่วนใหญ่อาจเนื่องมาจากประชากรในพื้นที่เดิมเริ่มมีความหนาแน่น หรือการแย่งย้ายมาตั้งครอบครัวใหม่ หรืออาจจะมาจากปัจจัยเรื่องของเศรษฐกิจหรือสังคม จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ชาวบ้านเล่าต่อกันมาว่าคนที่มาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านห้วยนาไทยคือนายแหม่ม หรือเรียกกันอีกชื่อว่า ไทแหม่ม ซึ่งเป็นชาวไทโคราช มีอาชีพปั้นหม้อมาตั้งรกรากที่บริเวณใกล้กับวัดเทพนิมิตวราราม (ปัจจุบันคือวัดบ้านห้วยนาไทย) ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2415 ได้เกิดโรคระบาด(โรคหิว) ชาวบ้านหนองคูส่วนหนึ่งได้อพยพมาสร้างบ้านเรือน และได้มีการตั้งรกรากเป็นหมู่บ้านห้วยนาไทยในปัจจุบัน

ผู้นำในอดีตผู้ใหญ่บ้าน

- 1.ขุนภิบาล
- 2.ขุนวิเศษ หรือ นายวันดี ทวยภา
- 3.นายแสง ทวยสด
- 4.นายบุญมี มูลพาณิชัย
- 5.นายประพันธ์ อัยลี
- 6.นายหล้า เทียงแสน
- 7.นายบุญเพ็ง ทวยจันทร์
- 8.นายพิทักษ์ศรี แน่นอุดร
- 9.นายธนชัย อัยลี (ผู้นำคนปัจจุบัน)

ที่ตั้งและการเข้าถึง

ที่ตั้งบ้านห้วยนาไทย สามารถเดินทางจากจังหวัดมหาสารคาม ใช้เส้นทางเชื่อมจังหวัดมหาสารคาม – อำเภอบรบือ โดยใช้ถนนหมายเลข 23 ระยะทาง 25 กิโลเมตร แล้ว ใช้เส้นทางหมายเลข 219 ระยะทาง 17 กิโลเมตรแล้วขวาเข้า เส้นทางอบจ 3132 ระยะทาง 2.3 กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับ	บ้านโนนแดง
ทิศใต้	ติดกับ	บ้านดงม่วง
ทิศตะวันออก	ติดกับ	พื้นที่บ้านห้วยหนอง
ทิศตะวันตก	ติดกับ	พื้นที่บ้านหนองคูใหญ่

ประชากร

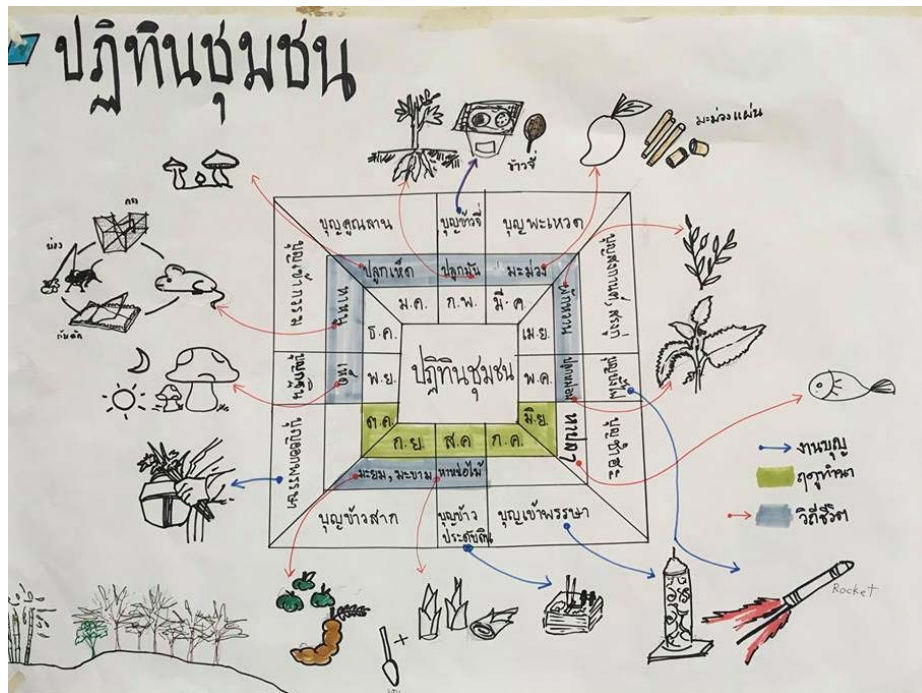
ประชากรในชุมชนบ้านห้วยนาไทย 637 คน แบ่งเป็น ชาย 313 คน และหญิง 324 คน โดยแบ่งเป็นช่วงอายุดังนี้

กลุ่ม ช่วงอายุ	จำนวนคน
เด็กอายุ 1-2 ปี	จำนวน 42 คน
เด็กอายุ 3-6 ปี	จำนวน 38 คน
เด็กอายุ 7-15 ปี	จำนวน 64 คน
เยาวชนอายุ 16-25 ปี	จำนวน 71 คน
วัยทำงาน อายุ 26-59 ปี	จำนวน 212 คน
ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป	จำนวน 117 คน
ผู้พิการ	จำนวน 15 คน

4.2 วัฒนธรรม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) วัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรมประเพณีชุมชนบ้านห้วยนาไทย เป็นชุมชนอีสานชนบทโดยยึดถือประเพณีฮีต 12 คอง 14 เป็นประเพณี ในการดำเนินชีวิตแต่มีประเพณีที่สำคัญในเดือน 6 คือ ประเพณีสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญในชุมชนและในอดีตประเพณีนี้เป็นประเพณีที่มีผู้เลื่อมใสศรัทธา เข้ามาร่วมพิธีกรรม พื้นที่อย่างมาก ทั้งนี้ยังเป็นประเพณีสืบเนื่องตามความเชื่อกับชุมชนบ้านโคกภู ซึ่งมีพื้นที่โบราณสถาน ที่มีชื่อเรียกว่า ภูโคกภู หรือ คนในชุมชนเรียกขานกันว่า “ภู่นอง” ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัด โคกภูสัมพันธ์คำ บ้านโคกภู ซึ่งห่างจากที่ตั้งบ้านห้วยนาไทยไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร

ภาพที่ 4.1 แสดงความสัมพันธ์ของกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมและทรัพยากรชุมชน

4.3 ด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจ / รายได้ประชากร

โครงสร้างเศรษฐกิจชุมชน

ชุมชนบ้านห้วยนาไทยมีสินค้าชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้าไหม กลุ่มทำขนมนางเล็ด และกลุ่มจักสานไม้ไผ่ เป็นกลุ่มอาชีพที่มีการสนับสนุนจากชุมชน

รายได้ประชากร

ประชากรชุมชนบ้านห้วยนาไทย มีรายได้เฉลี่ยต่อปี 44,591 บาท/ต่อคน ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่เกิดจากประชากรที่มีอายุ 15-60 ปี อยู่ในกำลังแรงงาน แต่ค่าแรงในพื้นที่ต่ำกว่าระดับจังหวัด โดยเฉพาะแรงงานด้านการเกษตร ประชากรอายุระหว่าง 25-60 ปี บางส่วนไปรับจ้างทำงานนอกพื้นที่ รวมทั้งแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศ ปัญหาที่พบคือ ประชากรต้องไปทำงานนอกพื้นที่ในเมืองที่มีโรงงานอุตสาหกรรม บริษัทห้างร้านใหญ่ๆ เพราะในพื้นที่ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการจ้างแรงงานเยอะ เพราะพื้นที่ส่วนมากเป็นที่อยู่อาศัย ปัญหานี้ยังไม่สามารถแก้ไขได้

ข้อมูลด้านการเกษตร (ทำไร่)

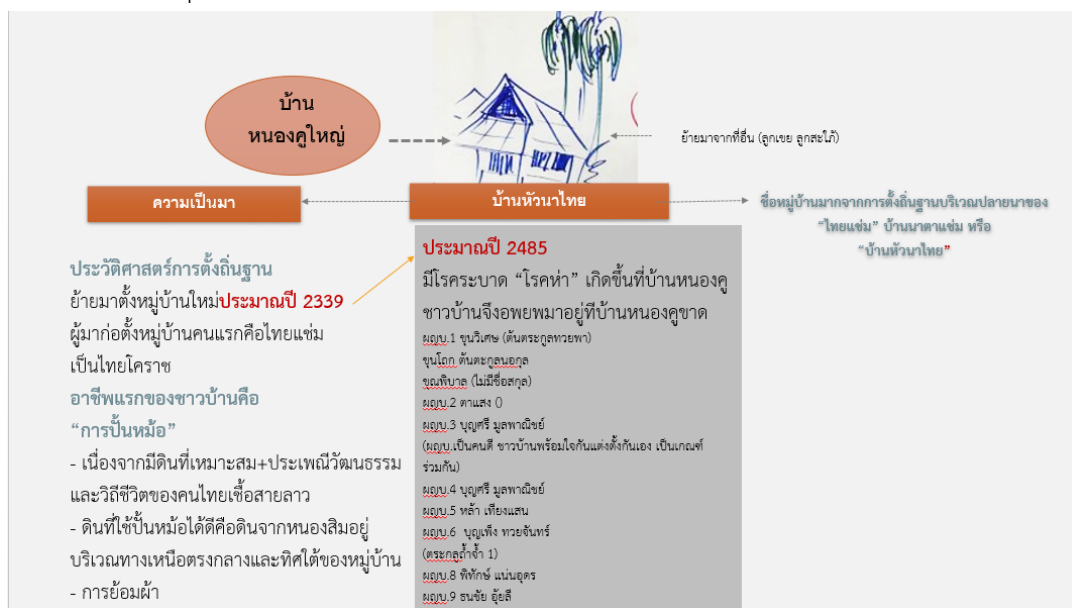
ประชากรชุมชนบ้านห้วยนาไทยมีการทำการเกษตรแบบพืชไร่ จำนวนทั้งสิ้น 13 ครัวเรือน โดย 10 ครัวเรือน ปลูกมันสำปะหลัง มีรายได้เฉลี่ยต่อไร่ ที่ 2,500 บาท/ไร่ และ 3 ครัวเรือน ปลูกอ้อย มีรายได้เฉลี่ยต่อไร่ ที่ 2,600 บาท/ไร่

ส่วนที่2 ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์

ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านห้วยนาไทย

บ้านห้วยนาไทยในอดีตเป็นหมู่บ้านที่แยกตัวออกมาจากบ้านหนองคูใหญ่ เมื่อประมาณปี พ.ศ.2393 มาอยู่ที่ป่านา เป็นที่นาของนางคำใส เทียงภักดิ์ อยู่ห่างจากบ้านหนองคูใหญ่ประมาณ 300 เมตร การโยกย้ายถิ่นฐานของคนโดยส่วนใหญ่อาจเนื่องมาจากประชากรในพื้นที่เดิมเริ่มมีความหนาแน่น หรือการแยกย้ายมาตั้งครอบครัวใหม่ หรืออาจจะมาจากปัจจัยเรื่องของเศรษฐกิจหรือสังคม จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ชาวบ้านเล่าต่อกันมาว่าคนที่มาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านห้วยนาไทยคือนายแหม่ม หรือเรียกกันอีกชื่อว่า ไทแหม่ม ซึ่งเป็นชาวไทโคราช มีอาชีพปั้นหม้อมาตั้งรกรากที่บริเวณใกล้กับวัดเทพนิมิตวราราม (ปัจจุบันคือวัดบ้านห้วยนาไทย) ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2415 ได้เกิดโรคระบาด(โรคหิว) ชาวบ้านหนองคูส่วนหนึ่งได้อพยพมาสร้างบ้านเรือน และได้มีการตั้งรกรากเป็นหมู่บ้านห้วยนาไทยในปัจจุบัน

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของหมู่บ้านห้วยนาไทยเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2415 ลักษณะโดยทั่วไปเป็นป่าโคกขนาดใหญ่ ลักษณะเป็นป่ารกทึบบางสลับป่าโปร่ง ประกอบด้วยไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ เช่น มะค่าแต้ มะค่าโมง มะขาม ตะโก ต้นแต้ ต้นตีนตึง ข่อย มะขามเทศ รวมถึงพืชสมุนไพร ป่าโคกมีความอุดมสมบูรณ์ถือเป็นพื้นที่สำคัญของชาวบ้านห้วยนาไทยและชาวบ้านใกล้เคียง เพราะเป็นแหล่งผลิตอาหาร ยารักษาโรคและเป็นแหล่งวัสดุที่ใช้ในสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและสร้างอาคารต่างๆ เพราะป่าเป็นแหล่งรวบรวมไม้นานาชนิด ชาวบ้านก็จะเข้าป่าเพื่อหาของป่ามารับประทาน เช่น เห็ดโคก สัตว์ป่า ป่าโคกจึงนับเป็นพื้นที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต และเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านสามารถเข้าป่าเพื่อไปหาอาหารได้เกือบทุกชนิด ชาวบ้านจึงมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าและยังให้ความสำคัญเวลาเดินทางเข้าป่าไม่ว่าเพื่อทำกิจกรรมใดก็ตามจะต้องบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเมื่อจะตัดต้นไม้ใหญ่เพื่อมาสร้างบ้านก็ต้องขอจากเจ้าป่าเจ้าเขาเพื่อขอตัดต้นไม้ นั้นมาสร้างบ้านหรือทำประโยชน์ (ประพันธ์ อู่ลี และ พิมพา คำด้วง, 2558)

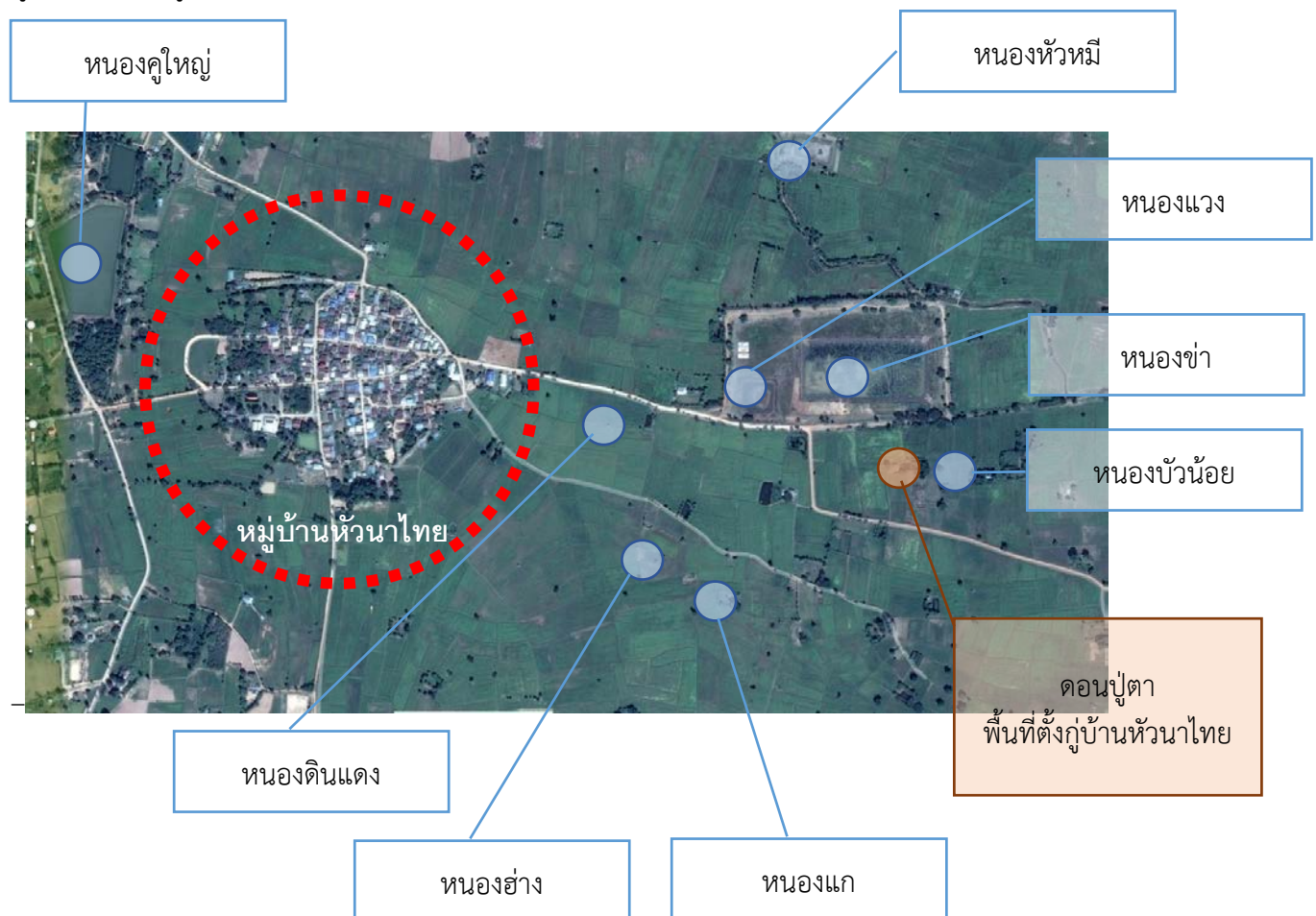

ภาพที่ 4.2 แสดง การสรุปความเป็นมาของหมู่บ้านห้วยนาไทย

ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ชุมชนบ้านห้วยไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีความสวยงามด้านภูมิวัฒนธรรมของชุมชนที่มีวิถีชีวิตเรียบง่ายตามแบบฉบับของคนอีสานชนบท จากคำบอกเล่าของคุณตาพิมา คำด้วง กล่าวว่า ลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของหมู่บ้านในอดีต เมื่อประมาณปี พ 2500.ศ.เป็นป่าโคกขนาดใหญ่ และมีคนอาศัยอยู่ไม่มาก ลักษณะป่าเป็นปารกที่ปลัดป่าโปร่ง มีความอุดมสมบูรณ์ มีไม้ขนาดใหญ่ รวมถึงพืชสมุนไพรต่างๆ ในปัจจุบัน ลักษณะทางกายภาพเป็นเนินโคก และมีภูมิทัศน์แวดล้อมเป็นพื้นที่เกษตรกรรมล้อมรอบหมู่บ้าน รวมถึงมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติที่เป็นหนองหลายแห่งจนมีคำกล่าวที่อธิบายความสมบูรณ์ของแหล่งน้ำในอดีตว่า **“หนองข่าเป็นท่าหนองแวง หนองดินแดงสำคัญกว่าหมู่ หม่อมมันอยู่ หนองฮ้างหนองแก”** จากคำขวัญของหมู่บ้านห้วยไทยนั้นสื่อให้เห็นวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทางทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนและยังเชื่อมโยงไปสู่พื้นที่ทางวัฒนธรรมความเชื่ออื่นๆต่อไป

ที่ตั้งของหนองน้ำต่างๆ ตั้งอยู่ ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านในอดีตหนองน้ำเหล่านี้มีทรัพยากรทางน้ำหรือแหล่งปลามากมายเป็นเสมือนปากท้องของคนในชุมชนบ้านห้วยไทย พื้นที่ของหนองน้ำมีการเชื่อมต่อตามบริบททางกายภาพจากการไหลของน้ำจากที่สูงไปยังพื้นที่ลุ่ม ซึ่งน้ำจะพัดปลาและสิ่งมีชีวิตในน้ำอื่นๆจากหนองมะค่า ไปยังหนองแวง หนองดินแดง หนองฮ้าง และหนองแก แต่เนื่องจากหนองดินแดงนั้น มีน้ำที่ขุ่นและเป็นบ่อที่ตื้นเขิน สัตว์ต่างๆ เช่น วัวควาย ต่างลงไปใช้น้ำจากหนองดินแดงนี้ จึงทำให้ ปลาได้อพยพและไหลตามน้ำไปอยู่ที่ หนองฮ้าง และหนองแก จากคำบอกเล่า ในอดีตหนองน้ำทั้งเหล่านี้ไม่มีการแห้ง และมีปลาปู ฯลฯ อาศัยอยู่ให้ชาวบ้านได้อาศัยในการเลี้ยงชีพสืบมา

ภาพที่ 4.3 แสดงที่ตั้งพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยไทย

ภาพที่ 4.4 แสดงที่ตั้งพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย

หนองมะค่า หรือ หนองข่า

หนองข่าหรือหนองมะค่า อยู่ห่างจากหมู่บ้านห้วยนาไทยมาทางทิศตะวันออก ประมาณ 500 เมตร เดิมพื้นที่เป็นหนองน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีป่าล้อมรอบมีต้นไม้ใหญ่หลายชนิด และที่มีมากคือ ต้นมะค่า เลยเป็นที่มาของชื่อ “หนองมะค่า” แต่ปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่า “หนองข่า” เป็นบ่อน้ำรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้างประมาณ 100 เมตร และมีความยาวประมาณ 200 เมตร มีพื้นที่โดยรวมประมาณ 20,000 ตารางเมตร (12.5 ไร่) จากหลักฐานภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร เมื่อปี พ.ศ.2549 จากหลักฐานไม่ปรากฏร่องรอยของป่าไม้เดิม เนื่องจากถูกถากถางออกหมดแล้วเพื่อใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าว หนองข่าเป็นหนองขนาดใหญ่ที่สุดที่อยู่ล้อมรอบหมู่บ้านห้วยนาไทย หนองแวงเป็นหนองขนาดเล็ก และบ่อทั้งสองมีความตื่นใจมากอีกทั้งมีวัชพืชขึ้นปกคลุม ทำให้บ่อน้ำไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรได้อย่างพอเพียง ชาวบ้านจึงทำการขุดลอกหนองข่าให้กลายเป็นหนองเดียวกับหนองหนองเพื่อไว้ใช้ประโยชน์ในการกักเก็บน้ำเพื่อไว้ใช้ในการเกษตรของชาวบ้านห้วยนาไทยและชาวบ้านใกล้เคียง

หนองแวง

หนองแวงเป็นหนองน้ำรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส ลักษณะเป็นบ่อน้ำขนาดใหญ่เป็นลำดับที่ 2 รองจากหนองข่ามีขนาดประมาณ 60x60 เมตร พื้นที่ประมาณ 3,600 ตารางเมตร (2.25 ไร่) หนองแวงอยู่ห่างจากหมู่บ้านห้วยนาไทยมาทางทิศตะวันออกประมาณ 400 เมตร อยู่ห่างจากหมู่บ้านห้วยนาไทยมาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ประมาณ 350 เมตร ลักษณะกายภาพเดิมเป็นบ่อสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดถึงขนาดความกว้างและความยาวของบ่อน้ำ ค้นพบหลักฐานจากภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร เมื่อประมาณปี พ.ศ 2549 พบบ่อน้ำมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมจตุรัส และสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ อยู่ภายในบ่อขนาดใหญ่ประมาณ 400x250 เมตร พื้นที่โดยรวมประมาณ 100,000 ตารางเมตร (62.5 ไร่) เนื่องจากปัจจัยทางธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้หนองมะค่า และหนองแวง ตื้นเขิน และมีวัชพืชขึ้นหนาแน่น ชาวบ้านห้วยนาไทยได้มีการร่วมมือร่วมใจกันขุด ขุดลอกหนองมะค่า และ หนองแวง ให้กลายเป็นบ่อเดียวกัน และเรียกเป็น

ชื่อเดียวกันว่า “หนองข้าหนองแวง” มีความลึกประมาณ 3.00 เมตร รอบนอกของหนองมีคันดินขนาดใหญ่ กว้างประมาณ 3.00-4.00 เมตร ล้อมรอบบ่อ และมีไม้พืชน้ำที่เป็นไม้เดิมหลงเหลืออยู่ในพื้นที่ไม่กี่ต้น เช่น มะขามเทศ มะขาม ข่อย เป็นต้น

หนองมน

หนองมน เป็นหนองน้ำที่อยู่ใกล้กับภูใหญ่มากที่สุด ระยะห่างกันประมาณ 5.00 เมตร ลักษณะทางกายภาพเดิมไม่แน่ชัด แต่ลักษณะกายภาพปัจจุบันเป็นหนองน้ำขนาดเล็ก ด้วยเวลา หนองน้ำได้มี กายภาพที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการปรับปรุงของเจ้าของที่และการปรับปรุงและการทับถมของบ่อที่สะสม กันทำให้น้ำตื้นเขิน บ่อเหลือขนาด 40x40 เมตร พื้นที่ประมาณ 160 ตารางเมตร ลักษณะเป็นบ่อสี่เหลี่ยม มีไม้ ล้อมรอบ ไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้ขนาดเล็กไม่ปรากฏไม้ขนาดใหญ่ที่เคยปรากฏอยู่ที่เคยจากคาบอกล่าของผู้เฒ่าผู้ แก่ ที่บอกล่าเกี่ยวกับภูที่เมื่อก่อนมีป่าไม้ล้อมรอบภูพื้นที่ประมาณ 18 ไร่ แต่ปัจจุบันไม้เหลือร่องรอยของป่า เดิม มีเพียงไม้ใหญ่ไม่กี่ต้นที่อยู่ภายในบริเวณภู

หนองมนเป็นหนองขนาดเล็กที่อยู่ใกล้ภูมากที่สุดสันนิษฐานว่าเดิมเป็นป่าไม้ผืนใหญ่และผืนเดียวกับภูบ้านห้วยนา ไทยจากคาบอกล่าของชาวบ้านแต่ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าหนองมนเป็นหนองน้ำที่เกิดขึ้นพร้อมกับภูบ้านห้วยนา ไทยหรือไม่ เพราะถ้าหนองน้ำนี้เกิดมาพร้อมกันกับภู อาจจะมีความสัมพันธ์กันในเชิงพื้นที่และการใช้งานของ กิจกรรมที่เกิดขึ้นในอดีตระหว่างภูและหนองมน หรือระหว่างภูกับหนองน้ำอีกหลายหนองที่อยู่ใกล้เคียงกัน อีก ทั้งป่าเดิมที่อยู่รอบภูและป่าที่อยู่รอบทั้งหนองข้า หนองแวง อาจเป็นป่าหรือมีพื้นที่ความสัมพันธ์ทาง ประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงกัน แต่ก็ยังไม่มีหลักฐานที่เป็นรูปธรรมเป็นเพียงข้อสันนิษฐานจากคาบอกล่าของ ชาวบ้านและหลักฐานทางวัตถุโบราณหลายชิ้นที่ขุดค้นพบ

หนองบัวน้อย

หนองบัวน้อย เป็นหนองห่างจากภูไปทางทิศใต้ ประมาณ 500 เมตร ลักษณะทางกายภาพ เดิมไม่แน่ชัด แต่ลักษณะกายภาพปัจจุบันเป็นหนองน้ำที่มีขนาดเล็กลงกว่าในอดีตมาก แต่ยังมีน้ำหลงเหลืออยู่ หนองบัวน้อยมีกายภาพเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากการปรับปรุงของเจ้าของที่บ่อน้ำตื้นเขิน เหลือขนาด 15x20 เมตร ลักษณะเป็นบ่อสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีไม้ขนาดเล็กและขนาดล้อมรอบ ไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้ขนาดเล็กไม่ปรากฏไม้ ขนาดใหญ่ที่เคยปรากฏอยู่ที่เคยจากคาบอกล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ หนองบัวน้อยเป็นหนองที่ขุดพบโบราณวัตถุมาก ที่สุด เช่น กระดิ่งโบราณสีสนิมเขียว มีด้ามจับเป็นรูปพญานาค พระนารายณ์ และพระพิฆเนศ 3 อัน เครื่องใช้ ไม้สอยที่ทาจากสาริต เช่น บาตรพระ พระพุทธรูปขนาดเล็ก กำไล และเครื่องใช้ไม้สอยที่เป็นเครื่องปั้นดินเผา หนองบัวน้อยเป็นหนองน้ำที่ขุดพบโบราณวัตถุมากที่สุด และวัตถุโบราณที่ขุดค้นพบจะเกี่ยวข้องกับการทา พิธีกรรมทางศาสนา

หนองจากโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบแล้วหนองบัวน้อยยังมีเรื่องเล่าว่าเป็นพื้นที่ที่มีผีดุมากที่สุด ในบริเวณนี้ มีหลากหลายเรื่องเล่าที่เล่าสืบต่อกันมาถึงการพบเห็นผีต่างๆ ในบริเวณนี้ที่มีลักษณะแตกต่างกัน ออกไป เช่น ผีปอบ ผีเป่า ผีเปรต ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้านที่เล่าสืบต่อกันมาถึงความน่ากลัว เพราะว่าใน อดีตพื้นที่รอบหมู่บ้านเต็มไปด้วยป่า อีกทั้งยังเป็นแหล่งที่ขุดค้นพบวัตถุโบราณในบริเวณนี้ จึงทำให้เรื่องผีนั่นยัง มีความน่ากลัวมากยิ่งขึ้น แต่ความเชื่อเหล่านี้กำลังหายไปตามคนรุ่นหลัง เนื่องจากคตินิยมเชื่อเรื่องผีใน ปัจจุบันลดน้อยลง คนวัยทำงานและเยาวชนส่วนใหญ่ยังคงมีความเชื่อเรื่องผีแต่ความเกรงกลัวนั้นลดน้อยลง เนื่องจากสภาพของพื้นที่ป่าไม้หลงเหลืออยู่แล้วความน่ากลัวจึงลดน้อยลง และด้วยการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และสังคมทำให้เยาวชนและคนรุ่นใหม่หันไปสนใจเรื่องราวอย่างอื่นแทนความเชื่อเรื่องผี

หนองดินแดง

หนองดินแดง มีความสำคัญที่ชาวบ้านเล่าต่อๆ กันมาว่า “หนองข่า หนองแวง หนองดินแดงนั้น สำคัญกว่าหมู่ หม่องมัน้อยหนองห่าน หนองแก” ซึ่งถ้าแปลจากคาบอกเล่าทำให้เข้าใจว่าอาจจะเป็นหนองน้ำที่สำคัญที่สุดในบันดาหนองน้ำทั้งหมดที่อยู่โดยรอบๆ อาจจะเป็นบ่อน้ำที่มีการประกอบพิธีกรรม หรือเป็นบ่อน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ หรือมีสัตว์ป่า หรือพืชพรรณที่หายาก แต่เมื่อสอบถามจากชาวบ้านหลายคนทำให้ทราบว่า เป็นการพูดในเชิงประชดประชันเป็นกลอนคล้องจองกัน เพื่อบอกนิยามของบ่อน้ำนั้นว่า เป็นบ่อน้ำที่สำคัญตัวเองมาก จึงไม่มีปลามาอยู่อาศัย เวลาชาวบ้านมาหาจับปลาในบ่อน้ำที่ล้อมรอบๆ ก็จะได้ปลาน้อยบ้าง มากมากแตกต่างกันออกไป แต่ในหนองดินแดงนี้กลับไม่มีปลาอยู่อาศัยเลย ชาวบ้านก็ไม่เคยจับปลาได้ในหนองดินแดงนี้ จึงพูดเป็นกลอนเพื่อเป็นการเสียดสีหนองดินแดง

พื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย มิได้มีเพียงพื้นที่แหล่งน้ำเท่านั้น ยังมีอีกหนึ่งพื้นที่ที่ชาวบ้านห้วยนาไทยได้พบโบราณวัตถุ ที่ชาวบ้านห้วยนาไทยเรียกกันว่า “กู่พี” (กู่บ้านห้วยนาไทย) จากคำบอกเล่าของคุณตา ประพันธ์ อัยลี อดีตผู้ใหญ่บ้านห้วยนาไทยคนที่ 5 ซึ่งอาศัยอยู่บ้านห้วยนาไทยมาตั้งแต่เกิด และคุณตาพิมพา คำด้วง อายุ 70 ปี ย้ายเข้ามาอยู่บ้านห้วยนาไทยเมื่อประมาณ 50 กว่าปีมาแล้ว ได้เล่าถึงประวัติของพื้นที่ไว้ว่าเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500 ในขณะนั้น สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของบริเวณนี้เป็นป่าโคกขนาดใหญ่ ภายในพื้นที่ที่เป็นหมู่บ้านห้วยนาไทยในปัจจุบันนั้นมีคนอาศัยอยู่ไม่มาก มีเพียงไม่กี่ครัวเรือนที่แยกตัวออกมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านหนองคูใหญ่ บ้านหนองคูขาด เป็นเพียงคุ้มบ้านเล็กเท่านั้นยังไม่มี การตั้งเป็นหมู่บ้าน พื้นที่โดยรอบนั้นเป็นป่าโคก มีขนาดพื้นที่ค่อนข้างใหญ่ลักษณะเป็นปารกทึบบางป่าโปร่ง บางสลับกันไป ภายในป่าโคกนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยไม้ขนาดใหญ่ เช่น มะค่าแต้ มะค่าโมง มะขาม ตะโก ต้นแต้ ต้นตีนตึง ข่อย มะขามเทศ รวมถึงพืชสมุนไพร เป็นพื้นที่สำคัญของชาวบ้าน เพราะเป็นพื้นที่ทำมาหากิน เป็นแหล่งวัสดุอุปกรณ์ที่สำคัญของชาวบ้าน เวลาจะสร้างบ้านหรือสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ ชาวบ้านก็จะเข้าป่าเพื่อหาของที่จำเป็น เพราะป่าเป็นแหล่งรวบรวมไม้นานาชนิด ป่าโคกแห่งนี้จึงนับเป็นพื้นที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต ชาวบ้านสามารถไปหาอาหารได้เกือบทุกชนิดในป่าแห่งนี้ เพราะป่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ ชาวบ้านนอกจากจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าแล้ว ยังมีความเคารพป่าเหมือนดังเช่นคนอีสานโดยทั่วไป เมื่อจะเดินทางเข้าป่าเพื่อทำกิจกรรมใดก็ตามจะต้องขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขออนุญาตตัดต้นไม้ขึ้นมาสร้างบ้าน หรือทำประโยชน์ (ประพันธ์ อัยลี และ พิมพา คำด้วง, 2558)

การเดินทางเพื่อไปยังหมู่บ้านข้างเคียงต้องเดินทางโดยทางเท้าและเดินทางลัดเลาะตามป่าขึ้นไปตามทางเดินเท้าขนาดเล็ก ในระหว่างการเดินทางก็ได้พบกับสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น นก ไก่ป่า และลิงเป็นจำนวนมากบริเวณ หนองมะค่า หนองแก หนองบัวน้อย เป็นต้น นับได้ว่าป่าในขณะนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างมาก อีกทั้งในป่านั้นยังมีหนองน้ำตามธรรมชาติทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่กระจายอยู่ทั่วบริเวณ ชาวบ้านจึงใช้บ่อน้ำนั้นเป็นแหล่งอุปโภคและบริโภค อีกทั้งยังเป็นแหล่งอาหารอีกด้วย

การเดินทางของชาวบ้านที่ต้องเดินผ่านป่าทั้งเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง หรือการเข้าป่าเพื่อหาอาหาร หาของป่าอยู่เป็นประจำนั้น ก็ได้พบเจอกับพื้นที่หนึ่งซึ่งภายในพื้นที่นั้นพบก้อนหินทรายสีเทา ซึ่งมีลักษณะพิเศษคือ มีรูอยู่ตรงกลางและโดยรอบพื้นที่นั้นก็ไม่พบก้อนหินก้อนอื่น พบเพียงแต่ต้นไม้ใหญ่ที่อยู่โดยรอบ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าใครเป็นคนค้นพบสถานที่แห่งนี้ และสถานที่นี้ในอดีตเคยเป็นอะไร ตั้งแต่คุณตาจำความชาวบ้านก็เรียกสถานที่นี้ว่ากู่ และกู่ก็กลายเป็นศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านห้วยนาไทย และเป็นศูนย์

รวมจิตใจและความเชื่อของชาวบ้าน และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหนือธรรมชาติหลายเรื่องที่เกิดขึ้น เช่น เรื่องของแสงที่เปล่งออกมาในยามค่ำคืน เรื่องการสูญหายของเด็กที่เข้าไปจับสัตว์ป่าในบริเวณใกล้ๆ และคนที่เข้าไปทำสิ่งที่ไม่สมควรในบริเวณใกล้ๆ ก็จะถูกผีบังตาไม่ให้มีใครพบเห็นจนชาวบ้านต้องทำพิธีขอขมา จึงจะพบคนที่หายตัวไป เรื่องเล่าเหล่านี้เล่าต่อกันมาสู่ลูกหลาน รุ่นสู่รุ่น ยิ่งทำให้ชาวบ้านเคารพและเลื่อมใส และถือว่ากุเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านเรื่อยมา

ภาพที่ 4.5 แสดงภาพถ่ายของ กูบ้านห้วยนาไทย

อาคารที่อยู่ภายในบริเวณกูบ้านห้วยนาไทยประกอบด้วย

1. **กูบ้านห้วยนาไทย** ไม่มีปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดเรื่องการค้นพบว่าใครเป็นคนแรกที่เจอกูบ้านห้วยนาไทยแต่จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนพบว่าน่าจะมีอายุมากกว่า 100 ปี ลักษณะของกูบ้านห้วยนาไทยที่ 100 ชาวบ้านพบเป็นหินทรายสีเทาเข้มลักษณะเด่นของหินที่พบคือมีรูอยู่ตรงกลาง จากลักษณะคล้ายชิ้นส่วนฐานรูปเคารพที่พบบริเวณเมืองโบราณเสมา อมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 จังหวัดนครราชสีมา ศิลปะส.ศตวรรษที่ ชาวบ้านได้มีการแจ้งไปยังกรมศิลปากรเพื่อให้เข้ามาทำการ 19-10 ตรวจสอบพื้นที่เพื่อหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติม ท้ายที่สุดหินทรายหินทรายที่ชาวบ้านเรียกว่า “กู” ถูกประเมินค่าเป็นวัตถุโบราณ ตามคำจำกัดความของกรมศิลปากรที่ได้ให้ความหมายไว้ว่า “โบราณวัตถุ” มีส่วนคล้ายคลึงกับคำว่า “โบราณสถาน” ตรงที่มุ่งไปที่ศาสตร์ด้านศิลป ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี แต่ที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนก็คือ “โบราณสถาน” กฎหมายกำหนดไว้ว่าเป็นอสังหาริมทรัพย์ ส่วน “โบราณวัตถุ” นั้นกฎหมายกำหนดว่าเป็นสังหาริมทรัพย์ ดังนั้น ของบางอย่างแม้เดิมเคยเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถานแต่เมื่อหลุดหรือแยกจากโบราณสถานก็อาจจะกลายเป็นโบราณวัตถุได้ (กรมศิลปากร, 2558 ด้วยคำจำกัดความนี้จึงทำให้ “กูบ้านห้วย

นาไทย” เป็นเพียง “วัดอุโบสถ” เท่านั้นและจะมีการนำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์ประจำจังหวัด แต่ด้วยความศรัทธาของชาวบ้านที่ยังอยากให้คงไว้ที่เดิมเพราะถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ และเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยคุ้มครองให้หมู่บ้านพ้นจากภัยอันตรายที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภัยจากธรรมชาติ หรือเป็นภัยที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ช่วยคุ้มครองให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และชาวบ้านก็มีพิธีสงฆ์เป็นประจำทุกปีในวันขึ้น ค่ำ เดือน 66

.2ศาลปู่ตา สร้างขึ้นโดยเฒ่าจ๋าร่วมกับชาวบ้านบ้านห้วยนาไทย เนื่องจากความเชื่อเรื่องผีที่ชาวบ้านโดยทั่วไปยังนับถือกันอยู่ จึงมีการเลือกพื้นที่ตั้งข้างกุ้งบ้านห้วยนาไทย เพราะเชื่อว่าเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่ตั้งของกุ้งเดิมแล้ว อีกทั้งยังเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมของชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นการสงฆ์ การเลี้ยงผีบ้านผีเรือน หรือการการเลี้ยงผีตาแฮกก่อนการทำนา หรือการเลี้ยงผีเกี่ยวกับความเชื่ออื่นๆ เพราะชาวบ้านเชื่อว่าก่อนจะทำการใดๆ ให้มีการเลี้ยงผีก่อน เพื่อเป็นการขออนุญาตให้การทำงานนั้นสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ลักษณะของศาลปู่ตา จะสร้างเลียนแบบสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยของคนอีสาน แต่มีขนาดเล็ก พื้นี่ประมาณ 1.00x 1.00 เมตร หลังคามุงด้วยสังกะสี ภายในจะแบ่งพื้นที่ 2.5 เมตร โครงสร้างทำด้วยไม้ ยกพื้นสูง ความสูงประมาณ ส่วน 2 ออกเป็นด้านหน้าเป็นส่วนของชานบ้าน ส่วนด้านในเป็นที่ตั้งของตัวแทนรูปเคารพที่ชาวบ้านทำมาตั้งไว้ในศาลปู่ตา

ภาพที่ 4.6 ศาลปู่ตาที่ตั้งอยู่ในบริเวณกุ้งบ้านห้วยนาไทย
และศาลาไว้สำหรับทำพิธีกรรมของพระสงฆ์ในวันสงฆ์

.3ศาลาสำหรับประกอบพิธีกรรมของพระสงฆ์ ศาลาถูกสร้างขึ้นหลังจากสร้างศาลปู่ตาเมื่อประมาณ ใช้ในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นศาลาสำหรับพระภิกษุสงฆ์ใช้เพื่อประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญๆ ในพื้นที่กุ้งบ้านห้วยนาไทยจึงเป็นพื้นที่ที่มีการรวมตัวของความเชื่อที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นความเชื่อแบบพราหมณ์ตั้งแต่สมัยทวารวดีมาจนถึงความเชื่อแบบขอมจากหลักฐานที่ปรากฏ และความเชื่อของคนอีสานโดยทั่วไป คือความเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงมีการสร้างศาลปู่ตาขึ้นภายในพื้นที่เดียวกัน แต่คนบ้านห้วยนาไทยก็มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน ดังนั้นในการประกอบพิธีกรรมของชาวบ้านโดยเฉพาะพิธี “สงฆ์” ก็จะมีการจัดพิธีตามความเชื่อทั้ง คือ พราหมณ์ ผี และพุทธ รวมอยู่ด้วยกัน 3 วนาไทย จึงถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดของชาวบ้านห้วยนาไทยพื้นที่ตั้งของกุ้งบ้านห

การขุดพบวัตถุโบราณ

เมื่อประมาณ ปี พุทธศักราช ๒๕๕๓ ชาวบ้านได้ขุดพบโบราณวัตถุหลายชิ้นในบริเวณ .น 17.30 เวลาประมาณ 2553 .ศ. ไม่สอยที่ได้ค้นไม่ใหญ่ เช่น กระดิ่งโบราณ มีด้ามจับเป็นรูปพญานาค พระนารายณ์ และพระพิฆเนศ เครื่องใช้ทำจากสำริด พระพุทธรูปขนาดเล็ก กำไล และเครื่องปั้นดินเผา โดยชาวบ้านได้ถวายให้วัดเก็บรักษาไว้ที่หอโองวัดบ้านห้วยนาไทย โบราณวัตถุหลายชิ้นที่พบเป็นโบราณวัตถุที่อยู่ในสมัยทวารวดี และสมัยขอม มีวัตถุโบราณชิ้นหนึ่งที่ชาวบ้านขุดค้นพบมาจากบริเวณหนองบัวน้อย และหนองแกซึ่งเป็นหนองน้ำโบราณที่อยู่ใกล้กับหมู่บ้านห้วยนาไทย

นอกจากนั้นชาวบ้านยังขุดค้นพบพระพุทธรูปองค์ใหญ่อีก องค์ที่บริเวณใกล้กับหมู่บ้านห้วยนาไทย จาก 1 คำบอกเล่าของชาวบ้านหลายคนรวมถึงคุณตาพิมพา คำดั่ง ซึ่งเป็นหนึ่งคนที่ได้พบเห็นองค์พระและได้สัมผัสได้เล่าให้ฟังว่า ลักษณะที่พบเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิกับองค์มีอระสาณกันที่หน้าตัก ครึ่งบนเป็นหัวช้างมีวงและมิงา ครึ่งล่างเป็นคนกำลังนั่งสมาธิ ลักษณะนูนออกมาจากแผ่นหินทราย หน้าตักพระพุทธรูปไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่สามารถระบุแผ่นหินบนหลังพระพุทธรูป กว้างประมาณ เซนติเมตร เมตร สูงประมาณ 50 เซนติเมตร มีองค์พระสีดำและเกร็ดหินสีขาว โดยชาวบ้านเรียกตามกันมาว่า 80-60 “พระสิงโห” จากลักษณะที่ชาวบ้านกล่าวมา พบว่ามีลักษณะคล้ายกับพระพิฆเนศตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ชาวบ้านเชื่อกันว่าพระพุทธรูปดังกล่าวเป็นของศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน เนื่องจากมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระสิงโหไว้ว่า “เมื่อครั้งที่ขุดพบพระสิงโหขึ้น เกิดปาฏิหาริย์เมื่อองค์พระต้องกับแสงอาทิตย์ก็เกิดแสงอัศจรรย์ขึ้น องค์พระนั้นส่องประกายแวววับ ทำให้ชาวบ้านที่พบเห็นยิ่งเลื่อมใสศรัทธา และชาวบ้านก็ได้ถวายพระสิงโหให้ “หลวงพ่อดินทร” พระเจ้าอาวาสที่จำพรรษาอยู่ที่วัดหนองคูหรือวัดหนองคูใหญ่เก็บรักษาไว้ พระสิงโห ประดิษฐานอยู่ที่วัดเป็นเวลาประมาณ ปี ต่อมาเมื่อมีโจรมาขโมยพระสิงโหออกจากวัด แต่ก็ไปได้ไม่ไกลนัก 1 รับบาตรก็ได้เกิดอุบัติเหตุและทำให้ผู้ที่มาขโมยพระสิงโหนั้นได้เจ็บ บ้างก็ว่าแขนขาด บ้างก็ว่าขาขาด หรือล้มตายเพราะอิทธิฤทธิ์ของพระสิงโห จึงนำพระสิงโหมาคืนไว้ที่วัดเดิมเช่นเดิม” จากนั้นเรื่องราวดังกล่าวก็เป็นที่กล่าวขานถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระสิงโหไปทั่วหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง ชาวบ้านห้วยนาไทยและชาวบ้านใกล้เคียงยังเคารพและมีความศรัทธามากยิ่งขึ้น แต่ไม่นานนักก็มีกลุ่มโจรได้เข้ามาขโมยพระสิงโหอีกครั้งและหาถูกลอบมาหลอกล่อ โดยมีการทำพิธีอันเชิญพระสิงโหให้ไปประดิษฐาน ณ ที่อื่น ทราบแต่เพียงว่าโจรได้อาพระไปขายที่นาคุณ และต่อจากนั้นชาวบ้านก็ไม่ได้พบเห็นพระสิงโหอีกเลย มีแต่เรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์มาจนถึงปัจจุบัน 1 เฒ่าจำ, เฒ่าจำ 2, พิมพา คำดั่ง, (2558

ภาพที่ 4.7 แสดงวัตถุโบราณที่ค้นพบบริเวณใกล้กับหมู่บ้านห้วยนาไทย

ปัจจุบันวัตถุโบราณหลายชิ้นถูกเก็บรักษาไว้ใน “หอโอง” วัดห้วยนาไทย เช่น กระดิ่งโบราณ มีด้ามจับเป็นรูปพญานาค พระนารายณ์ และพระพิฆเนศ เครื่องใช้ไม้สอยที่ทำจากสำริด พระพุทธรูปขนาดเล็ก กำไล และเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นโบราณวัตถุที่อยู่ในสมัยทวารวดี และสมัยขอมที่น่าสนใจค้นคว้า แต่ด้วยข้อจำกัดหลายอย่างทำให้ชาวบ้านได้แค่เก็บรักษารวมกันไว้ที่วัดห้วยนาไทยเท่านั้น โดยไม่ได้มีการค้นคว้าเรื่องราวประวัติศาสตร์ ความสำคัญ ของวัตถุที่พบว่ามีค่าเพียงใด ชาวบ้านรู้แต่เพียงว่าเป็นของโบราณ มีอายุเป็นพันปี และขุดพบที่หนองต่างๆ ปัจจุบันชาวบ้านจึงมีเพียงข้อมูลนี้เท่านั้นที่ส่งต่อให้ลูกหลานจึงทำให้ลูกหลานหรือคนอื่น ไม่เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของพื้นที่ แต่หากมีการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ อาจทำให้ทราบว่าพื้นที่ที่มีความสำคัญ ถึงแม้จะไม่ปรากฏหลักฐานทางโบราณสถานเหมือนดังเช่นที่ขุดค้นพบในหลายที่ แต่ความสำคัญด้านจิตใจของชาวบ้านที่ยอมรับนับถือและยังคงปฏิบัติตามประเพณีที่ปู่ย่าตายายได้ถ่ายทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน นับว่ามีความสำคัญมากกว่าโบราณสถานขนาดใหญ่โตที่ขุดพบแต่ขาดซึ่งจิตสำนึกการระลึกถึงของคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงและขาดกิจกรรมที่ยึดถือปฏิบัติกันตามประเพณี ความสำคัญ ของ “หมู่บ้านห้วยนาไทย” จึงไม่อาจเปรียบเทียบกับโบราณสถานอื่นได้ แต่หมู่บ้านห้วยนาไทยซึ่งเป็นก้อนหินเพียงก้อนเดียวแต่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ชาวบ้านมีความความนับถือและมีพิธีสงฆ์การปฏิบัติสืบต่อกันมาส่งต่อมาจนถึงปัจจุบันและจะส่งต่อไปถึงลูกหลานรุ่นต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงควรมีการศึกษาข้อมูลเพื่อสืบค้นเรื่องราวและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านห้วยนาไทยอย่างจริงจัง เพื่อเป็นตัวอย่างของพื้นที่ศึกษาที่ไม่ได้เน้นหลักฐานทางโบราณสถานขนาดใหญ่หรือโบราณวัตถุเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งแล้วถือว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์แต่เป็นจิตสำนึกของคนในชุมชนที่เห็นคุณค่าและความสำคัญของก้อนหินที่

เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นศูนย์รวมและสร้างสามัคคีให้ของคนในชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติและสืบทอดจิตสำนึก และประเพณีเหล่านี้สู่ลูกหลาน

2.ความสัมพันธ์คนชุมชนบ้านห้วยไทยกับ พื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม

ความผูกพันของ “กู๋” กับ “วิถีชีวิต” ของชาวบ้าน

ความผูกพันของ “กู๋” กับ “วิถีชีวิต” ของชาวในอดีตนั้น ชาวบ้านให้ความเคารพและนับถือกู๋บ้านห้วยไทยอย่างมาก ถือว่าเป็นสถานที่สำคัญของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรม หรือการทำบุญก่อนการลงมือทำนา ก็จะมีการมาไหว้กู๋เพื่อบอกกล่าวให้ช่วยดูแลช่วงระยะเวลาการทำเกษตรกรรม ให้สำเร็จลุล่วงและได้ผลผลิตดีๆ หรือการทำกิจกรรมอย่างอื่น นับได้ว่ากู๋มีความสำคัญกับจิตใจของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดเพศภัยต่างๆ เช่น ลมพายุ ฝนตกหนัก ชาวบ้านก็จะนึกถึงกู๋เพื่อช่วยปัดเป่าเพศภัยต่างๆ ออกไปให้พ้นจากหมู่บ้าน เมื่อเหตุการณ์ร้ายแรงได้ผ่านพ้นไปจากหมู่บ้านแล้วโดยไม่เกิดเหตุร้ายแรงอันใด ชาวบ้านยังมีความเคารพนับถือจากชาวบ้านมากยิ่งขึ้น

ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันชาวเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านนั้นยังคงมีอยู่มากโดยเฉพาะกับชาวบ้านที่มีอายุมากแล้วนั้นความเลื่อมใสศรัทธาและความผูกพันกับกู๋นั้นยังมีอยู่อย่างมาก และได้ส่งต่อเรื่องราวและความเชื่อเหล่านี้สู่ลูกหลานโดยการเล่าเรื่องต่างๆ ให้ฟัง แต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นทำให้คนรุ่นหลังที่ออกจากบ้านเพื่อไปทำงานในเมืองหรือไปทำงานที่อื่นนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับกู๋น้อยลง อีกทั้งลูกหลานที่ยังเป็นเด็กที่เติบโตอยู่ในชุมชนก็มีความรู้เรื่องกู๋น้อยลงความศรัทธาจึงน้อยลงไปตาม เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งชุดข้อมูลความรู้ ความเชื่อ เรื่องเล่า ความเชื่อ ความศรัทธาต่อกู๋นั้นเริ่มเลือนหายไปกับคนรุ่นปู่ย่าตายายที่เสียชีวิต คนรุ่นหลังจึงค่อยๆ ห่างไกลจากกู๋มากยิ่งขึ้น

กิจกรรมและประเพณีการสงฆ์บ้านห้วยไทย

ประเพณี “สงฆ์” เป็นประเพณีที่ชาวบ้านห้วยไทยและชาวบ้านใกล้เคียงร่วมกันจัด ในทุกวันที่ 6 ง เช่น บ้านหนองคูใหญ่ บ้านหนองคูขาดของทุกปี ชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง 6 ค่ำ เดือนบ้านโคกกู๋และอีกหลายหมู่บ้านในตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม จะมารวมตัวกันเพื่อทำพิธีสงฆ์จนกลายเป็นประเพณีวัฒนธรรมสำคัญประจำของชุมชน โดยชาวบ้านจะรวมตัวกันจัดพิธีกรรมทางศาสนาต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี ก่อนจะถึงวันพิธีสงฆ์ ชาวบ้านจะมาช่วยกันทำความสะอาดพื้นที่บริเวณกู๋บ้านห้วยไทย เพื่อไว้สำหรับการประกอบพิธีกรรม เช่น ถางหญ้า ปิดกวาดศาลา และนำอุปกรณ์และข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นมาเตรียมจัดสถานที่เพื่อทำพิธี พอถึงในเวลาตอนเช้าของ ชาวบ้านก็จะเตรียม 6 ค่ำ เดือน 6 หารควาหวานมาร่วมทำบุญ และที่สำคัญคืออาจจะนำน้ำสะอาดจากบ้านของตนเพื่อมารวมกันกับชาวบ้านคนอื่นเพื่อมาเข้าพิธีและให้พระสงฆ์ทำสวดทำพิธีก่อนที่จะนำน้ำนั้นไปสงฆ์ ก่อนเข้าบริเวณพิธีชาวบ้านทุกคนที่มาร่วมงานจะมีการชุดดินเพื่อนำไปกองไว้ข้างศาลาปูตา จำนวน ตรงกลางยอด (บการก่อกองทรายคล้ายกั) กอง 3

ของกองดินแต่ละกองจะมีไม้ปักอยู่ตรงกลางกองดินในแต่ละกอง ปลายไม้จะผูกเศษผ้าเหลืองจากจีวรพระมัตถิตกับดอกไม้มือเขียนไว้ปลายไม้ด้วยความเชื่อว่า ให้นดิน กองนั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธ พระธรรม และ 3 ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและให้ชาวบ้านพระสงฆ์ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อที่ได้มีโอกาสสร้างน้ำพระไปด้วยในคราวเดียวกัน

เวลาประมาณ ชาวบ้านนำอาหารถวายแด่พระสงฆ์ และเฒ่าจ๋านำอาหารบางส่วน จัดเป็น .น 10.00 สำหรับเพื่อถวายให้ผีปู่ตา จากนั้นพระสงฆ์สวดมนต์จบแล้วก็เป็นอันเสร็จพิธี ชาวบ้านจะรับประทานอาหารร่วมกัน หลังจากนั้นก็จะเป็นการแห่บั้งไฟนาและบั้งไฟบ้าน ในอดีตชาวบ้านในหมู่บ้านจะเป็นคนทำบั้งไฟเข้าร่วมแห่เอง โดยขนาดของบั้งไฟจะมีขนาดใหญ่กว่าในปัจจุบัน แต่ด้วยเวลาที่ผ่านไป ทำให้ช่างทำบั้งไฟในหมู่บ้านนั้นหายไป ด้วย เนื่องจากไม่ได้มีการสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวไว้ อีกทั้งรุ่นลูกหลานก็ไม่ได้มีความรู้เกี่ยวกับการทำบั้งไฟแล้วในปัจจุบัน ดังนั้นบั้งไฟที่นำมาใช้แห่ในปีนี้จะซื้อมาจากที่อื่น หรือสั่งทำจากหมู่บ้านอื่นที่อยู่ต่างจังหวัด การแห่บั้งไฟนั้นจะแห่ รอบ โดยมีคณะสงฆ์เป็นผู้นำในขบวนและ 3 วงไปทางขวา จำนวน 3 บ้าน เมื่อแห่เสร็จก็จะเข้ามาในลานพิธีตามด้วยชาววิเพื่อส่งกุ่มต่อไป

พระสงฆ์จะทำการส่งกุ่มเป็นลำดับแรก ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่สุดและเกิดขึ้นเป็นอันดับแรกรวมทั้งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านนั้นเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก จากนั้นก็มีการส่งศาลปู่ตา ซึ่งเป็นความเชื่ออีกหนึ่งอย่างของชาวบ้านห้วยไทย คือมีความเชื่อเรื่องผีบ้านผีเรือน มีความเชื่อเรื่องผีที่จะช่วยคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข และทำการส่งน้ำกองดินที่เป็นสัญลักษณ์แทน พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ลำดับการส่งกุ่มนั้นจะแสดงนัยของความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้าน และแสดงลำดับของการเกิดขึ้นของสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ อีกทั้งความสำคัญของพื้นที่ในพิธีส่งกุ่มได้แสดงให้เห็นนัยยะชัดเจนถึงความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้านที่มีความหลากหลาย แต่สามารถอยู่ภายในพื้นที่เดียวกันได้ ซึ่งอาจจะแตกต่างจากความเชื่อของคนอีสานบางแห่งที่ความเชื่อความศรัทธาเป็นปัจจัยในการแบ่งแยกพื้นที่และการจัดการเช่น วัดก็จะเป็นความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน อาจจะมีมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ หรือผีอื่นอยู่บ้างแต่ก็มีการแสดงออกที่ไม่ชัดเจนมากนัก

ในระหว่างที่มีการส่งกุ่ม ชาวบ้านบางส่วนจะจุด “บั้งไฟบ้านและบั้งไฟนา” เพื่อเป็นการเสี่ยงทายให้กับหมู่บ้านและการทำการเกษตรของคนในหมู่บ้าน โดยมีความเชื่อที่ว่า ถ้าจุดบั้งไฟบ้านขึ้นสูงมากเท่าใดชาวบ้านจะอยู่เย็นเป็นสุข มีความสุขกายสุขใจ มีโชคลาภ และมีแต่เรื่องที่ดีๆ เกิดขึ้น ถ้าหากบั้งไฟขึ้นไม่สูงมากนักหรือมีเหตุขัดข้องทำให้บั้งไฟจุดไม่ขึ้นก็จะทำให้หมู่บ้านและคนในหมู่บ้านมีเหตุอาเพศ หรือเกิดสิ่งที่ไม่ดีกับคนในชุมชน การจุดบั้งไฟนาก็เช่นเดียวกันหากจุดได้สูงมากเท่าไร การทำการเกษตรของชาวบ้านก็จะดีมากเท่านั้น ในปีนั้นก็จะมีการฝนตกต้องตามฤดูกาล มีข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์และที่สำคัญคือผลผลิตทางการเกษตรจะได้ปริมาณมาก ผลของการจุดบั้งไฟเสี่ยงทาย ทั้งบั้งไฟบ้านและบั้งไฟนาของชาวบ้านห้วยไทยในปี นี้ ไม่มีอุปสรรคและปัญหาในการจุดบั้งไฟและบั้งไฟก็สูงพอสมควรจึงทำให้ชาวบ้านที่มาร่วมงานมี 2558 ดำเนินชีวิตได้ปกติสุขและการทำการเกษตรความเชื่อที่ว่าปีนี้หมู่บ้านและคนในหมู่บ้านจะจะได้ผลดีด้วย

ภาพที่ 4.8 ภาพแสดงประเพณีสงฆ์บ้านห้วยนาไทย

3.ตำนานหมู่บ้านห้วยนาไทย

ปรากฏการณ์เรื่องแสง

จากตำนานที่เล่าถึงกู๊ฟี่ กู๊นึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านห้วยนาไทยกับกู๊สั่มพันธ์ค่า (บ้านโคกกู๊)ซึ่งกู๊ทั้งสองแห่งได้ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลหนองคูขาดด้วยกันทั้งสองกู๊ โดยกู๊สั่มพันธ์ค่าได้ตั้งอยู่ บริเวณวัดบ้านโคกกู๊สั่มพันธ์ค่า (๑๒และหมู่ที่ ๕หมู่ที่)ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ล้อมรอบด้วยป่าชุมชน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านห้วยนาไทย ซึ่งมีระยะทางห่างกันประมาณ ๔ กิโลเมตร โดยความเชื่อของชุมชนได้เล่าต่อกันมาว่า กู๊บ้านห้วยนาไทย เป็นกู๊ฟี่ และกู๊สั่มพันธ์ค่า เป็นกู๊นึ่ง อาจเพราะเกิดจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เชื่อกันว่าในวันพระใหญ่ จะมีลำแสงสีขาวพุ่งขึ้นจากกู๊บ้านห้วยนาไทย กู๊ฟี่และ (ซึ่งแต่เดิมได้มีผู้พบเห็นกันอยู่เป็นประจำ ประกอบกับมีพิธีกรรมการสงฆ์ (กู๊นึ่ง) ได้พุ่งตรงไปยัง กู๊สั่มพันธ์ค่า ซึ่งชุมชนจะมาร่วมทำพิธี จัดงานสงฆ์ของกู๊บ้านห้วยนาไทย ซึ่งเป็นกู๊ฟี่ก่อน และ ๖ค่า เดือน ๖กู๊ ในวันขึ้นหลังจากนั้นอีกหนึ่งวัน เป็นวันขึ้น ๗ ค่าเดือน ๖ จึงเป็นพิธีกรรมการสงฆ์ของกู๊สั่มพันธ์ค่า ซึ่งเป็น (บ้านโคกกู๊) กู๊นึ่งภายหลัง โดยชาวบ้านในตำบลหนองคูขาด จะเป็นที่ยึดมั่นกันดีสำหรับพิธีกรรมการสงฆ์ทั้งกู๊ฟี่และกู๊นึ่ง อีกทั้งชาวบ้านบ้านห้วยนาไทยและชาวบ้านบ้านโคกกู๊และหนองข่า จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการจัดทำพิธีสงฆ์ดังกล่าวเป็นอย่างดี เพราะต่างรู้กันดีว่า กู๊นึ่งต้องมาช่วยกู๊ฟี่ในวันสงฆ์ และถึงวันสงฆ์กู๊นึ่งกู๊ฟี่ก็ต้องไปช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

4.คุณค่าพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย

คุณค่ามรดกทางพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยจากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม ในการประชุมสมัยสามัญของ องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ครั้งที่ 17 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน ปี 2515 ณ กรุงปารีส ที่ประชุมได้มติอนุมัติ ว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก ได้ให้คำจำกัดความในเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ซึ่งพื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยอันมีองค์ประกอบ ทั้งทาง อนุสรณ์ (Monuments) คือ วัตถุโบราณ ต่างๆ ที่ทางชุมชนบ้านห้วยนาไทยได้ทำการจัดเก็บไว้ ตลอดจนสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historical) คือ “กู๊บ้านห้วยนาไทย” ที่มีคุณค่าทางโบราณคดี ตลอดจนการนำไปสู่การดำเนินวิถีชีวิตตามความเชื่อ ยังคงประโยชน์ทางการใช้สอยสืบทอดประเพณีทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) จากความเลื่อมใสในศาสนาและความศรัทธาทางด้านพิธีกรรม

คุณค่าด้านเอกลักษณ์

เป็นคุณค่าอนุสรณ์(Monuments(ที่แสดงการรับรู้หรือความเชื่อศาสนาขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชน

ด้านวิชาการ

เป็นคุณค่าสะท้อนเรื่องราวในอดีตเป็นข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ซึ่งเป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่ของชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิต

ด้านเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าของสถานที่ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนและของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว สร้างกิจกรรมต่างๆ อันสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว พร้อมๆ กับการศึกษาหาความรู้

ด้านการใช้สอย

เป็นคุณค่าของพื้นที่ทางวัฒนธรรม เช่น หนองน้ำต่างที่มีความสำคัญต่อการดำเนินวิถีชีวิต และมีประโยชน์ด้านการใช้สอย เพื่อการอุปโภคบริโภคจากอดีต จนถึงปัจจุบัน และสุนทรียภาพของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่งดงาม

ด้านสังคม

เป็นคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อการดำรงซึ่งประเพณีอันดีงามที่มีความเชื่อและความศรัทธาของคนในชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันอีกทั้ง เป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชน เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน

5. การรับรู้

สถานการณ์การรับรู้เกี่ยวกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยนั้นค่อนข้างวิกฤตเนื่องจาก ชุมชนบ้านห้วยนาไทยเป็นชุมชนชนบท ที่มีการย้ายถิ่นของคนวันแรงงานค่อนข้างสูงจากข้อมูลการลงพื้นที่และการสัมภาษณ์คนในชุมชน การจัดกิจกรรมในการศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยจึงได้มีการจัดทำขึ้น โดยการแบ่งกลุ่มตัวอย่างดังนี้

กลุ่มเยาวชน

จัดให้เยาวชนวาดภาพประกวดในหัวข้อ “ของดีบ้านห้วยนาไทย และ บ้านห้วยนาไทยในฝัน” ซึ่งภาพต่างๆจะแสดงถึงจินตนาการของกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ และ เพื่อให้คนในชุมชนได้มองเห็นทัศนคติเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาและการจัดการพื้นที่เพื่อให้กลุ่มเยาวชนได้มีพื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันต่อไปจากภาพที่ปรากฏในการนำเสนอถึงเรื่องราวของดีบ้านห้วยนาไทยนั้นซึ่งได้เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เล่าในเวทีครั้งนี้ทำให้คนในชุมชนได้รับทราบและตระหนักว่าเยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่ทราบเรื่องราวในอดีตหรือพื้นที่ทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆตามคำบอกเล่าอีกทั้งพื้นที่ที่ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธาและมีความเกรงกลัวในเรื่องพลังอำนาจต่างๆเช่นพื้นที่ภูผานั้นเยาวชนกลับคิดต่างและความเลื่อมใสศรัทธานั้นก็ยังเชื่ออาจไปตามยุคสมัยอีกด้วย

ภาพที่ 4.9 แสดงการนำเสนอการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชนผ่านภาพวาด
ในหัวข้อ “ของดีบ้านห้วยนาไทย และ บ้านห้วยโนไทยโนฝัน”

กลุ่มวัยแรงงาน

จากกลุ่มตัวอย่างวัยแรงงาน ช่วงอายุ 26-45 ปีของชุมชนบ้านห้วยนาไทยจากการร่วมทำกิจกรรมการทำแผนที่วัฒนธรรมของชุมชน เพื่อหาข้อมูลและประเมินการรับรู้พื้นที่ ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชน นั้นยังไม่สามารถเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชน ยกตัวอย่างการรับรู้พื้นที่ทางธรรมชาติ ที่มีความสัมพันธ์กับคำขวัญ เช่น หนองแวง หนองดินแดง หนองอ่าง และหนองแก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ วิธีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ของพื้นที่กับการทำมาหากินอาจไม่สัมพันธ์กันจึงทำให้การรับรู้ข้อมูลเหล่านี้ขาดหายไป

กลุ่มผู้สูงอายุและปราชญ์ชาวบ้าน

จากกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุและปราชญ์ชาวบ้าน อายุ 55 ปีขึ้นไป จากการร่วมทำกิจกรรมการทำแผนที่วัฒนธรรมของชุมชน เพื่อหาข้อมูลและประเมินการรับรู้พื้นที่ ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยมี พระครูวิบูลย์ สันติคุณ (เจ้าคณะตำบล) พ่อหล้า เทียงแสน (อดีต ผู้ใหญ่บ้าน) และ พ่ออำ ทวยโพธิ์ (ปราชญ์ชาวบ้าน) เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งสามารถนำไปสู่การเรียบเรียงข้อมูลทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม รวมถึงการเชื่อมโยงพื้นที่ทางวัฒนธรรมไปสู่พื้นที่ชุมชนอื่น เช่น ชุมชนบ้านโคกภูที่มีประเพณีการสรงกู่ และเชื่อกันว่า พื้นที่ชุมชน บ้านห้วยนาไทย และชุมชนบ้านโคกภูเป็นพื้นที่ชุมชนพี่น้องกัน

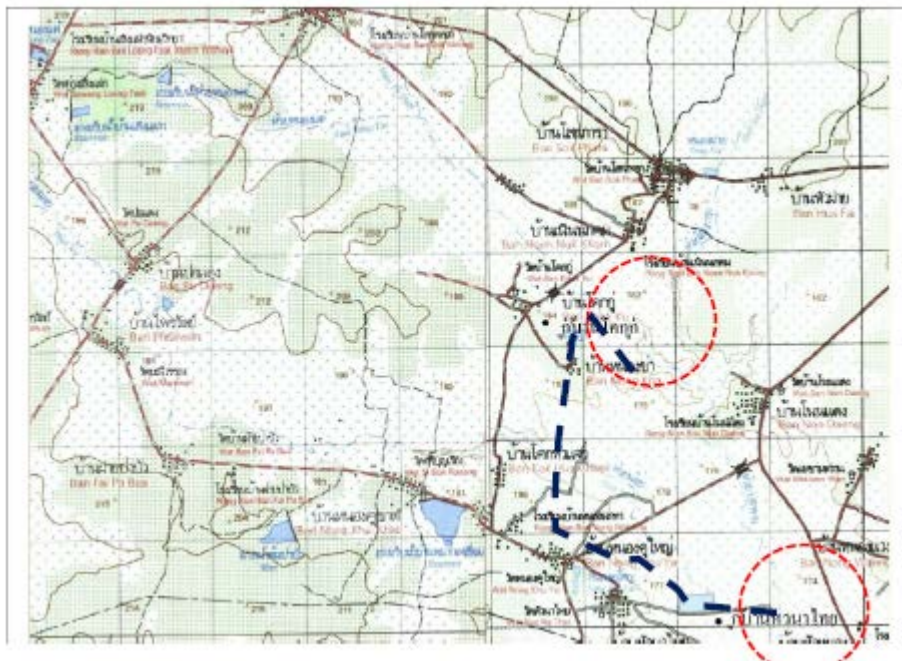
ภาพที่ 4.10 แสดงจากการร่วมทำกิจกรรมการทำแผนที่วัฒนธรรมของชุมชน

6. การเชื่อมโยงนิเวศวัฒนธรรม ต่อ เครือข่ายทางสังคม

การเชื่อมโยงนิเวศวัฒนธรรม ของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนบ้านโคกกุ

จากการร่วมทำกิจกรรมการทำแผนที่วัฒนธรรมของชุมชน ได้ทราบข้อมูลเชื่อมโยงพื้นที่ทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์จากเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้วิเคราะห์ร่วมกับบริบททางกายภาพอื่นๆ เพื่อเชื่อมโยงความถึง ที่มาของโบราณสถาน วัฒนธรรมความเชื่อไปสู่พื้นที่ชุมชนอื่น คือ ชุมชนบ้านโคกกุที่มีประเพณีการสรงกู่ และ เชื่อกันว่า พื้นที่ชุมชน บ้านห้วยนาไทย และชุมชนบ้านโคกกุเป็นพื้นที่ชุมชนพี่น้องกัน ความสัมพันธ์ของกู่บ้าน ห้วยนาไทย(กู่พี่) และกู่บ้านโคกกุ (กู่สามพันค่า หรือ กุ๋น้อง)

กิจกรรมและประเพณีการสรงกู่บ้านห้วยนาไทย(กู่พี่)ทุก 6 ค่า เดือน 6และพิธีสรงกู่บ้านโคกกุ (กู่สาม พันค่า หรือ กุ๋น้อง)ทุกวันที่ 7 ค่าเดือน 6 ประเพณีสรงกู่เป็นประเพณีที่ชาวบ้านห้วยนาไทยและชาวบ้าน ไกล่เคียงร่วมกันจัด ในทุกวันที่ 6 ค่า เดือน 6 ของทุกปี ชาวบ้านจากหลายหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียง เช่น บ้าน หนองคูใหญ่ บ้านหนองคูขาด บ้านโคกกุและอีกหลายหมู่บ้านในตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัด มหาสารคาม จะมารวมตัวกันเพื่อทำพิธีสรงกู่ ชาวบ้านจะรวมตัวกันจัดพิธีสรงกู่กลายเป็นประเพณีวัฒนธรรม สำคัญประจำของชุมชน โดยการนำดอกไม้ธูปเทียนไปไหว้และจัดให้มีพิธีกรรมทางศาสนา โดยประเพณีการ สรงกู่จะทำในช่วงเช้าตั้งแต่เวลา 10.00-12.00 น. ของวัน ชาวบ้านจะนำอาหารหวานคาวไปรวมกันเพื่อถวาย พระสงฆ์และเช่นไว้ศาลปู่ตา

ภาพที่ 4.11 แสดงเส้นทางความสัมพันธ์ของกู่บ้านห้วยนาไทย(กู่พี่) และกู่บ้านโคกกุ (กู่สามพันค่า หรือ กุ๋น้อง)

ภาพที่ 4.12 แสดงภาพที่ตั้งและบริบทของที่ตั้งหมู่บ้านโคกภู (ภูสามพันคำ หรือ ภูน้อง)

ภาพที่ 4.13 แสดงภาพภูสามพันคำ

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ในเขตวัดดอนภูสามพันคำ บ้านโคกภู ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม
ประวัติ ปราสาทภูสามพันคำ ปรากฏเป็นฐานอาคารศิลาแลงรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคูน้ำรูปเกือกม้า ล้อมรอบ ไกลเคียงกันเป็นเนินชุมชนโบราณในยุควัฒนธรรมเขมร เป็นชุมชนใหญ่พอสมควร ด้วยมีการ ก่อสร้างศาสนสถานไว้ในชุมชนด้วย และกำลังจะได้รับการขุดแต่งเพื่อขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ของกรม ศิลปากร เคยมีการขุดพบภาชนะเครื่องเคลือบดินเผาแบบน้ำเคลือบสีน้ำตาลดำทรงไหเต่าช้าง ไหรูปช้างมีคนขี่ เครื่องประดับสำริดบนเนินดินที่ตั้งชุมชนโบราณ ปราสาทภูสามพันคำ อาจจะเคยเป็นปราสาทอิฐหลังเดียวบน ฐานศิลาแลงอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 16 องค์ประกอบ รากฐานโบราณสถานฐานศิลาแลงรูปทรง สี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 7 x 5.8 เมตร

อายุสมัย เมื่อพิจารณาจากแผนผังของอาคารแล้วสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นสถาปัตยกรรมเนื่องใน ศิลปะขอม ราวพุทธศตวรรษที่ 16 ปัจจุบันได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานและโบราณวัตถุ จากกรมศิลปากร ปี 2535

ภาพที่ 4.14 แสดง ภาพวาดจากการลงพื้นที่ การเชื่อมโยงนิเวศวัฒนธรรม กับพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยนาไทย
โดย นิสิตคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ พ.ศ. 2559

การเชื่อมโยงนิเวศวัฒนธรรม ในระดับจังหวัด

ความเชื่อมโยงของพื้นที่ทางวัฒนธรรมและความเชื่อในจังหวัดมหาสารคาม

จากเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ซึ่งได้ถูกเรียบเรียงไว้ในหนังสือ ความเป็นมาคนอีสาน ในเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยได้กล่าวถึง **ชนชาติขอมในภาคอีสานและบนผืนแผ่นดินลาว**¹ ว่าการสร้างเมืองขึ้นใหม่ของขอมตามดินแดนที่ขอมเข้าครอบครอง ยังมีสิ่งที่โอบอุ้มทำให้อำนาจของขอมแข็งแกร่ง นั่นคือ วัฒนธรรมทางความเชื่อ หรือ ศาสนา เราได้พบหลักฐานมากมายว่า ขอมได้สร้างเทวสถานตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ขึ้นในชัยภูมิต่างๆ เพื่อการประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์เอง เช่น ปราสาทพระวิหาร ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทวัดภู (ที่กาญจนบุรี) ฯลฯ โดยมีหนาแน่นที่เขตแม่น้ำมูลลงไปแผ่นดินเขมร

นอกจากเทวสถานขนาดใหญ่เพื่อมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสมมติเทพได้มาประกอบพิธีทางศาสนาแล้วยังสร้างเทวสถานอีกมากมาย เพื่อเป็นที่ประกอบศาสนกิจของประชาชนที่ขอมปกครองตามเมืองใหญ่เมืองน้อยนั้นๆ เช่น เมืองทรายพองริมฝั่งแม่น้ำโขงด้านเวียงจันทร์ เมืองสระกำแพง (อุทุมพรพิสัย) ฯลฯ และมีการสร้างศาสนสถานเช่นนี้ขึ้นตามถิ่นฐานที่มีทรัพยากรสำคัญ ซึ่งมีประชาชนเป็นทาสแรงงานหนาแน่น เช่นรอบๆ แอ่งน้ำกลางทุ่งกุลาร้องไห้แถวเมืองพยัคฆภูมิพิสัย เมืองสุวรรณภูมิ เมืองบรบือ ฯลฯ ด้วยว่าพื้นที่เป็นบ่อเกลือขนาดใหญ่และมีแร่เหล็ก แร่ทองเหลือง แร่ทองแดง บ้าง ขอมจะสร้างโรงมโหสถหรือโรคยาศาลขึ้นตามรายทางสำคัญเพื่อการบูชาเทวะและการรักษาพยาบาลชาวขอมระหว่างเดินทาง การกระทำทางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นการถอดแบบวิธีการมาจากอินเดียสมัยนั้น² ขอมได้ปกครองคนลาวซึ่งเป็นคนท้องถิ่นให้ตกอยู่วาระระดับล่างมาอย่างเข้มข้นนับเป็นเวลาอย่างน้อย 600 ปี ชื่อเมืองต่างๆตามวัฒนธรรมลาวถูกเปลี่ยนเป็นคำบาลีสันสกฤต ตามวัฒนธรรมขอม ก็มีอีกมากมาย ก็มีแต่เมืองที่ไกลจากศูนย์อำนาจขอมเท่านั้นที่ได้รับวัฒนธรรมต่างๆของขอมเพียงบางเบา เช่น นับจากเวียงจันทร์ขึ้นไปดังนั้น เราจึงพบภาษาขอมปะปนน้อยในบริเวณนี้ขึ้นไป ไม่เหมือนแถวลุ่มน้ำเจ้าพระยา¹

การศึกษาจากการเชื่อมโยงพื้นที่ทางวัฒนธรรมจาก พื้นที่ทางวิถีชีวิตของชุมชนชาวอีสานที่ใช้ชีวิตริมน้ำ เช่น น้ำโขง มูลและน้ำชี โดยพื้นที่บ้านห้วยไทย ตำบลหนองคูขาด เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ชุมชนลำนํ้าเสีย

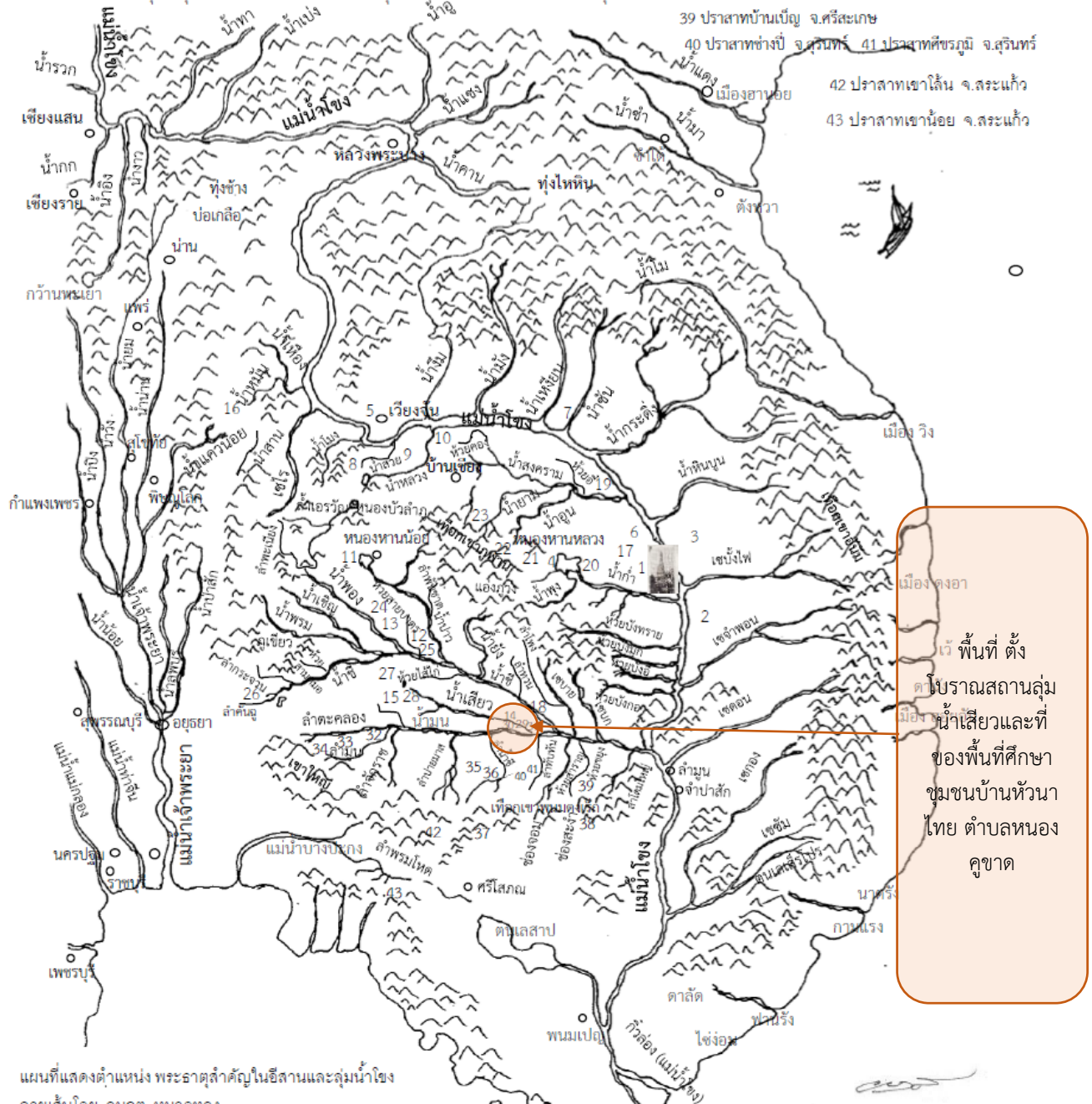
อมฤต หมวดทอง² กล่าวว่า แผนที่ทางสายน้ำโดยเป้าหมายของการจัดทำแผนที่ เพื่อลบพรมแดนทางรัฐศาสตร์(เส้นแบ่ง) ให้เราสามสารณมองเห็นพื้นที่ทางวิถีชีวิต ดิน น้ำ ป่า และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยมีพระธาตุ ปราสาท และกู่ เพื่อสร้างความเข้าใจและอยู่ร่วมกันเชื่อมโยงไปยังเพื่อนบ้าน ต่อไป

¹ ไพท ภูธา, มปป., ความเป็นมาคนอีสาน, คณะกรรมการระดมทุนช่วยเหลือโรงเรียนบนดอยบ้านป่าแก่อ.แม่ลำน้อย จ.แม่ฮ่องสอน . พิมพ์ครั้งที่ 4, หน้า 99-100

² อมฤต หมวดทอง, มปป.

แผนที่แสดงตำแหน่ง ปราสาท และภูโนอีสาน

23 ภูพันนา จ.สกลนคร 24 ภูประภาชัย จ.ขอนแก่น 25 ภูบ้านเขว จ.มหาสารคาม 26 ภู(ชัยภูมิ) 27 ปราสาทเปือยน้อย 28 ภูสันตรัตน์ จ.มหาสารคาม
29 ภูกาสิงห์จ.ร้อยเอ็ด 30 ภูพระโกนา จ.ร้อยเอ็ด 31 ภูคันทานาม จ.ร้อยเอ็ด 32 ปราสาทหินพิมาย จ.นครราชสีมา 33 ปราสาทพนมวัน 34 เมืองโคราช
35 ปราสาทพนมรุ้ง จ.บุรีรัมย์ 36 ปราสาทเมืองต่ำ จ.บุรีรัมย์ 37 ปราสาทตาเมือนธม จ.สุรินทร์ 38 ปราสาทเขาพระวิหาร จ.ศรีสะเกษ

แผนที่แสดงตำแหน่ง พระธาตุสำคัญในอีสานและลุ่มน้ำโขง
ลายเส้นโดย อมฤต หมดทอง

1 พระธาตุพนม จ.นครพนม 2 พระธาตุอิงฮัง สปป.ลาว 3 พระธาตุสิโคต สปป.ลาว 4 พระธาตุเชิงชุม จ.สกลนคร 5 พระธาตุนนง เวียงจันทน์ 6 พระ
ธาตุท่าอุเทน จ.นครพนม 7 พระธาตุโพนสิ่น สปป.ลาว 8 พระบาทบัวบก 9 พระธาตุบังพวน จ.หนองคาย 10 วัดพระเล็ง หนองคาย 11 พระธาตุ
ดอนแก้ว จ.อุดรธานี 12 พระธาตุยาคู จ.กาฬสินธุ์ 13 พระธาตุขามแก่น จ.ขอนแก่น 14 พระธาตุพันชั้น จ.ร้อยเอ็ด 15 พระธาตุนาดูน จ.
มหาสารคาม 16 พระธาตุศรีสองรัก จ.เลย 17 พระธาตุเรณู จ.นครพนม 18 พระธาตุก่องข้าว จ.ยโสธร 19 พระธาตุไชยบุรี จ.นครพนม 20 พระธาตุ
ดุม จ.สกลนคร 21 พระธาตุนารายณ์เจงเวง จ.สกลนคร 22 พระธาตุ(ปราสาท) ภูเท็ก จ.สกลนคร

ภาพที่ 4.15 แสดง ตำแหน่งปราสาทและภูโนอีสาน
ที่มาของภาพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อมฤต หมดทอง

โบราณคดีและประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำชี

ลุ่มน้ำชีตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีพื้นที่ลุ่มน้ำรวมทั้งสิ้น 49,131.92 ตารางกิโลเมตร หรือ 30,707,453 ไร่ มีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขต 14 จังหวัด ได้แก่ ชัยภูมิ ขอนแก่น หนองบัวลำภู อุดรธานี มหาสารคาม นครราชสีมา เลย เพชรบูรณ์ กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ยโสธร อุบลราชธานี ศรีสะเกษ และมุกดาหาร

สภาพภูมิประเทศของลุ่มน้ำชีประกอบไปด้วยเทือกเขาสูง ทางทิศตะวันออกและทิศเหนือคือเทือกเขาภูพาน ทิศตะวันตกคือเทือกเขาตงพญาเย็นซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำชีและแม่น้ำสาขาที่สำคัญหลายสาย ส่วนพื้นที่ตอนกลางเป็นที่ราบถึงลูกคลื่นลอนและมีเนินเล็กน้อยทางตอนใต้ของลุ่มน้ำ ลำน้ำสายหลัก คือ แม่น้ำชี ลำน้ำสาขาที่สำคัญ คือ น้ำพรม น้ำพอง น้ำเชิญ ลำปาว และน้ำยัง

แม่น้ำชี มีต้นกำเนิดมาจากยอดเขาในแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ ในเขตอำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ไหลลงมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ผ่านอำเภोजัตุรัส และอำเภอเมืองชัยภูมิ แล้วไหลย้อนขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือผ่านอำเภอกอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ อำเภอเมืองยโสธร อำเภอเมืองขอนแก่น และวกลงมาทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ผ่านอำเภอโกสุมพิสัย อำเภอเมืองมหาสารคาม อำเภอเสลภูมิ อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอเมืองยโสธร อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร และอำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำมูลที่อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ความยาวประมาณ ๘๓๐ กิโลเมตร

จากการศึกษาทางโบราณคดีพบว่า ในบริเวณลุ่มน้ำชีและลำน้ำสาขาเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณที่เราเรียกว่าแอ่งโคราช มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง เหมาะแก่การเพาะปลูกและตั้งถิ่นฐาน จึงปรากฏชุมชนตั้งแต่สมัยโลหะเป็นต้นมาในบริเวณลุ่มน้ำชีเกือบทั่วบริเวณในบริเวณกว้าง มีหลักฐานทางโบราณคดีที่ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อประมาณ ๓,๕๐๐ ปีมาแล้วเป็นต้นมา เนื่องจากสภาพภูมิศาสตร์ของลุ่มน้ำชีที่จะมีน้ำหลากในช่วงฤดูฝน และมีน้ำน้อยในช่วงฤดูแล้ง ทำให้ผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานจะต้องเลือกเข้ามาอยู่อาศัยในพื้นที่ที่เป็นเนินดินขนาดที่สามารถตั้งชุมชนได้ เพื่อป้องกันน้ำท่วมในช่วงฤดูน้ำหลาก และต้องใกล้ลำน้ำที่มีน้ำตลอดปีเพราะต้องใช้น้ำในชีวิตประจำวันและการเพาะปลูก และมักจะอยู่ติดกับลำน้ำขนาดใหญ่ที่จะเอ่อล้นฝั่งในช่วงฤดูน้ำหลาก แต่จะอยู่ห่างออกมาอยู่ตามขอบบริเวณที่สูงของแอ่งที่น้ำมาไม่ถึง หรือหากอยู่ติดลำน้ำก็จะเลือกตั้งถิ่นฐานบนเนินดินขนาดใหญ่เช่นโนนนกทา อำเภอหนองนาคำ จังหวัดขอนแก่น ในภายหลังชุมชนเหล่านี้ที่มีขนาดใหญ่ได้พัฒนาระบบกักเก็บน้ำในรูปแบบของคูน้ำคันดินที่ขุดล้อมรอบชุมชน กลายเป็นเมืองโบราณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ และมีระบบการเก็บน้ำที่เชื่อมโยงกับแหล่งน้ำธรรมชาติและชุมชนขนาดเล็กที่อยู่โดยรอบเช่นที่เมืองเพี้ย อำเภอบ้านไผ่ โนนชัย อำเภอเมืองขอนแก่น เมืองเชียงเหียน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ดงเมืองเตย จังหวัดยโสธร เป็นต้น

ประมาณในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ ชุมชนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่อยู่ในบริเวณลุ่มน้ำชีส่วนมากได้รับอิทธิพลทางศาสนาพุทธที่มีต้นกำเนิดจากอินเดียผ่านเข้ามาทางดินแดนที่อยู่ข้างเคียง เข้ามามีอิทธิพลในชุมชนและได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบทางวัฒนธรรมของชุมชน กลายเป็นวัฒนธรรมแบบหนึ่งที่เรารู้จักว่าวัฒนธรรมแบบทวารวดี ถือเป็นการเปลี่ยนรูปแบบทางสังคมและความเชื่อของชุมชนเข้าสู่สังคมเมืองอย่างแท้จริง และมีระบบทางสังคมที่ซับซ้อนกว่าสังคมหมู่บ้านในสมัยก่อนหน้า ชุมชนในช่วงเวลานี้จะปรากฏรูปแบบศิลปกรรมทางพุทธศาสนาแบบเถรวาท โดยมักจะพบ ศาสนวัตถุที่เป็นรูปแบบเฉพาะของวัฒนธรรมนี้นอกเหนือจากพระพุทธรูปแล้วก็คือการปักใบเสมาหินทรายขนาดใหญ่ ที่เชื่อกันว่าเป็นพัฒนาการมาจากวัฒนธรรมการนำหินขนาดใหญ่มาปักแสดงเขตสำหรับทำพิธีกรรม หรือที่เราเรียกว่าวัฒนธรรมหินตั้ง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมแบบทวารวดีที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพบกระจายกันเป็นกลุ่มตลอด

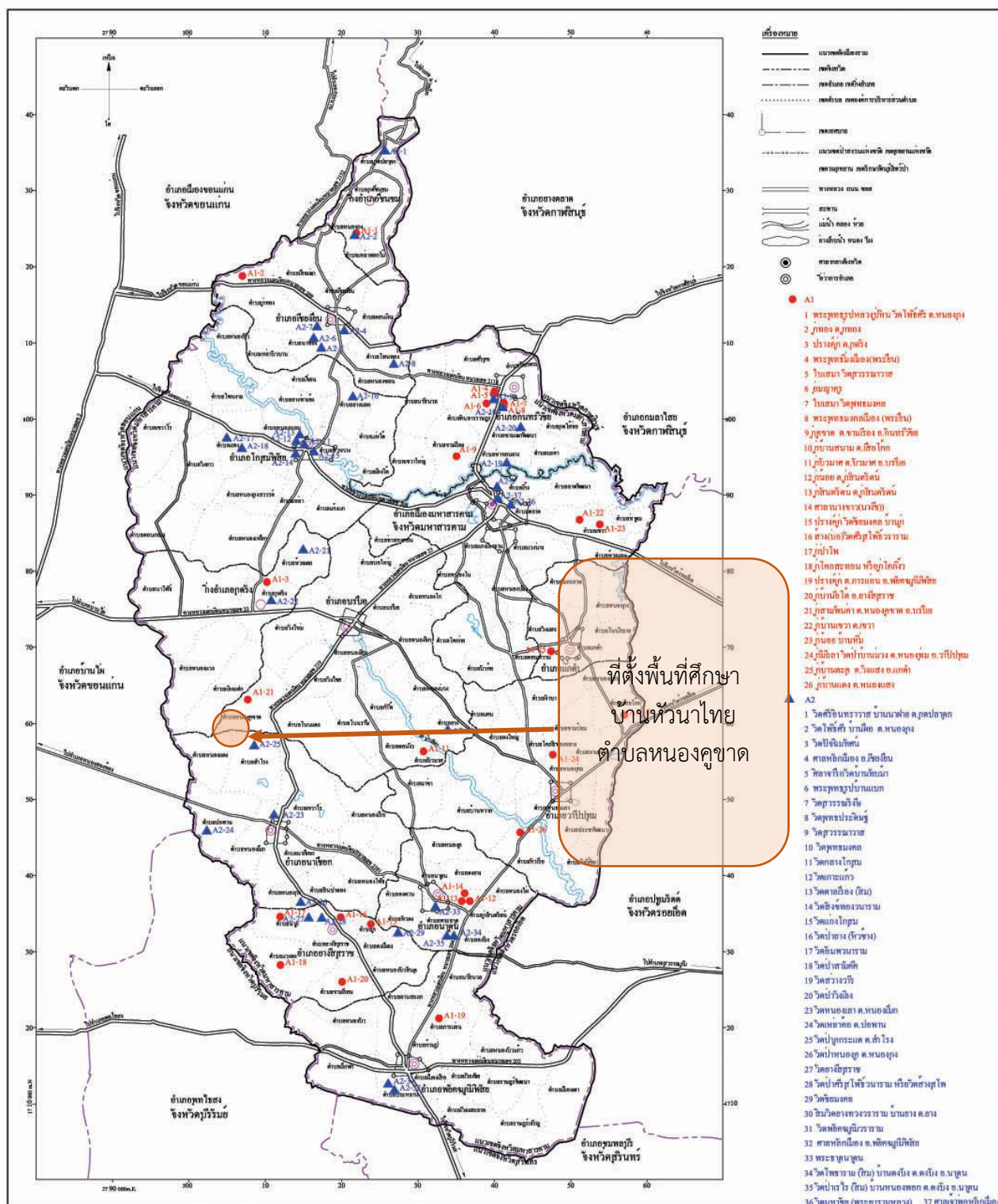
แม่น้ำชีและลุ่มน้ำสาขา และมีรูปแบบที่หลากหลายในแต่ละพื้นที่ ทั้งรูปทรงแผ่นแบน แบบแบ่งแปดเหลี่ยม แบบแบ่งกลม มีทั้งที่สลักลอยเป็นแกนสูงและภาพสลักเล่าเรื่องในพุทธประวัติหรือชาดก นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุสร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนาเช่นพระพิมพ์ เจดีย์ ฐานอาคารที่อาจจะเป็นโบสถ์อีกด้วย ในเวลาใกล้เคียงกันก็ปรากฏวัฒนธรรมจากภายนอกอีกสายหนึ่งเข้ามาจากทางแม่น้ำโขง เข้าแม่น้ำมูลขึ้นมาสู่แม่น้ำชี คือวัฒนธรรมแบบที่เราเรียกว่าวัฒนธรรมแบบเจนละ ซึ่งจะเป็นต้นแบบของวัฒนธรรมเขมรโบราณต่อไป โดยพบจารึกของพระเจ้าจิตรเสนมเหศวรมัน พบที่บ้านดงเมืองแอม อำเภอเขาสวนกวาง บริเวณริมฝั่งแม่น้ำพอง จารึกนี้เป็นแผ่นหินทรายด้วยภาษาสันสกฤต อักษรปัลลวะ(อินเดียใต้) ซึ่งมีอายุราว พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ข้อความกล่าวถึงพระนามมเหศวรมันกษัตริย์แห่งอาณาจักรเจนละ เช่นเดียวกับที่พบในบริเวณตอนปลายแม่น้ำชีที่ บ้านตาตทอง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ที่พบศาสนสถานในวัฒนธรรมแบบเจนละ และศิลาจารึกอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ในช่วงหลังรัชกาลพระเจ้าหรรษวรมันที่ 1 ซึ่งครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๑๔๕๔ - ๑๔๖๔ และที่ดงเมืองเตย อำเภอดำเนินแก้ว ก็พบมีจารึก๑ ด้าน มี ๔ บรรทัด อักษรปัลลวะภาษาสันสกฤตประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓ และโบราณสถานที่น่าจะอยู่ร่วมสมัยกัน และสิ่งก่อสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ในศิลปะเขมรแบบแปรรูป แสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของวัฒนธรรมแบบเจนละหรือเขมรก่อนเมืองพระนครในพื้นที่ลุ่มน้ำชี

แต่อย่างไรก็ตาม แหล่งโบราณคดีสมัยเจนละนี้ก็ได้กระจายตัวไปทั่วลุ่มน้ำชี แต่หากกระจายเป็นช่วงๆ เท่านั้น และพบการกระจายตัวเช่นนี้ในเขตลุ่มน้ำอื่นด้วยเช่นตอนขุมเงิน อำเภอสุวรรณภูมิจังหวัดร้อยเอ็ดในเขตลุ่มน้ำเสียว สาขาหนึ่งของแม่น้ำมูลที่อยู่ใต้ลงมา หลังจากพุทธศตวรรษที่๑๕ เป็นต้นมา ไม่ปรากฏโบราณสถานในรูปแบบวัฒนธรรมเขมรอีกเลย จนถึงในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๗ เราจึงได้พบโบราณสถานในรูปแบบวัฒนธรรมเขมร เรื่อยมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เกือบตลอดลุ่มน้ำชี และหายไปในช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๙ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๐ หลังจากที่พระเจ้าฟ้ารุ่งได้ครองราชย์สมบัติที่เมืองเชียงดง เชียงทอง หรือนครหลวงพระบางแล้ว ได้เริ่มขยายอำนาจลงมาทางใต้เข้าสู่เขตภาคอีสานตอนกลางของประเทศไทยในปัจจุบัน เข้าสู่เขตเมืองเวียงบึงงาม (ชุมชนโบราณที่อยู่ในแถบลุ่มน้ำชีสาขาของแม่น้ำชีหรือเขตต่อแดนระหว่างอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่นและอำเภอภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ) เวียงร้อยเอ็ดประตู(น่าจะเป็กลุ่มเมืองโบราณในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดและมหาสารคาม) และแต่งตั้งเจ้าเมืองแก่นท้าว เจ้าเมืองหนองบัว เจ้าเมืองชายขาวดูแลรักษาด่านสามหมื่น(หนองสามหมื่น) และก็ไม่ปรากฏเรื่องราวของบ้านเมืองในบริเวณลุ่มแม่น้ำชีอีกเลยจนในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ซึ่งเกิดการอพยพครั้งใหญ่ของชาวลาวเวียงจันทน์ลงมาทางใต้และสถาปนาอาณาจักรจำปาสักขึ้นในบริเวณเมืองจำปาสักในราวปี พ.ศ. ๒๒๕๖ และได้มีการขยายตัวออกไปตั้งชุมชนใหม่ๆหลายแห่งในเขตลุ่มน้ำชีเช่น ในปี พ.ศ. ๒๒๖๐ ได้มีกลุ่มชาวลาวจากจำปาสักเข้ามาตั้งเมืองทุ่งหรือเมืองสุวรรณภูมิ ภายหลังเกิดความขัดแย้งกันจึงแยกบ้านแล้วยกบ้านกุ่มขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ดในปี พ.ศ.๒๓๑๘ พระขัติยวงษา(สาร)เจ้าเมืองร้อยเอ็ดขอพระบรมราชานุญาตตั้งบ้านลาดกุดยางใหญ่ขึ้นเป็นเมืองมหาสารคามในปี พ.ศ.๒๔๐๘ ในปี พ.ศ.๒๓๔๐ กลุ่มคนจากเมืองร้อยเอ็ดและอาจสามารถขอแยกมาตั้งเมืองขอนแก่น(เดิมอยู่ที่ดอนกระยอม ในอำเภอนบพ ต่อมาย้ายมาอยู่ดอนพันชาติ อำเภอโกสุมพิสัยแล้วย้ายมาอยู่ริมบึงบอนในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ และเกิดบ้านเกิดเมืองต่างๆแยกออกจากเมืองหรือบ้านใหญ่ที่ตั้งขึ้นก่อนหน้านี้นี้ตามลุ่มแม่น้ำชีหลายแห่ง

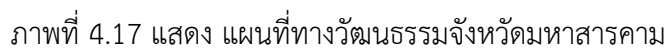
นอกจากชาวลาวแล้วยังมีคนอีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพเข้ามาในเขตลุ่มน้ำชี แล้วเข้ามาตั้งถิ่นฐานปะปนอยู่กับชาวลาวที่อยู่มาแต่เดิมคือชาวเวียดนามหรือชาวญวน ชาวเวียดนามได้อพยพเข้ามาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยมาตั้งแต่ราวสมัยต้นรัตนโกสินทร์ และเข้ามามากขึ้นเมื่ออาณาจักรเวียดนามเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ชาวเวียดนามไม่ค่อยมีบทบาททางการเมืองและสังคมเท่าใดนัก เกือบทั้งหมดเป็นพ่อค้าและ

ช่างฝีมือ เนื่องจากชาวเวียดนามมีความถนัดในการก่อสร้างอาคารที่ก่อด้วยอิฐ เราจึงมักเห็นปรากฏงานงาน
ก่อสร้างอาคารศิลปกรรมฝีมือช่างเวียดนามปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะรูปแบบที่เราเรียกว่าสิมญวน ที่
จะมีกรอบวงโค้งอยู่ด้วยเสมอ และมักจะมีลายปูนปั้นแบบเวียดนามปรากฏอยู่ด้วยบ่อยๆ
จากการเข้ามาพยายามมีอิทธิพลทางการเมืองของชาวตะวันตก การเกิดกบฏผีบุญเกือบทั่วทั้งภาคอีสาน และ
การปฏิรูปการปกครองโดยรวมอำนาจเข้ามาศูนย์กลางที่กรุงเทพ ทำให้หัวเมืองต่างๆที่ใช้ระบบกินเมืองเปลี่ยน
มาเป็นส่งข้าราชการจากกรุงเทพมาปกครอง เมืองต่างๆที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ บางเมืองถูกยกฐานะขึ้นเป็นเมือง
ใหญ่ขึ้นกับมณฑล บางเมืองลดฐานะลงเหลือแค่บ้านหรือเมืองที่ขึ้นกับเมืองใหญ่ และเมื่อเปลี่ยนจะระบบ
มณฑลมาเป็นจังหวัด เมืองหลายเมืองถูกลดฐานะเป็นอำเภอขึ้นกับจังหวัดจนมีลักษณะการปกครองดังเช่นใน
ปัจจุบัน

A horizontal scale bar with tick marks at 0, 5, 10, and 20 meters. The bar is divided into segments: 0 to 5 is black and white checkered, 5 to 10 is solid black, and 10 to 20 is solid white.

ภาพที่ 4.16 แสดง แผนที่ทางวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม
ที่มา : กรมศิลปากร. มปป.

7.ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง

การรับรองการขึ้นทะเบียนจากภาครัฐ

พื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนภาคอีสาน มีความงามตามวิถีพื้นถิ่น จากหลักฐานที่ปรากฏขึ้นปัจจุบัน อาจสะท้อนได้ทั้งในรูปแบบที่เป็นรูปธรรม คือ สิ่งปลูกสร้างร่องรอยทางภูมิทัศน์ต่างๆ และ นามธรรม ประเพณีความเชื่อ ตำนาน เรื่องเล่าจากรุ่นสู่รุ่น ที่สะท้อนให้เห็นรูปแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในอดีต และค่อยๆ ถูกกลืนไป จังหวัดมหาสารคาม เป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจในเรื่องราวของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากการขุดพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ตั้งแต่สมัยทวารวดี ไม่ว่าจะเป็น กู่สัตรีรัตน์ พระธาตุนาดูน กู่กาสิงห์ กู่บัวมาศ ฯลฯ ซึ่งแต่ละสถานที่ก็มีเรื่องราวและที่มาแตกต่างกันไป แต่เนื่องจากการดำเนินการในการบูรณะและจดทะเบียนของกรมศิลปากร พื้นที่เหล่านี้จึงได้มีการดูแลและการบริหารจัดการการใช้พื้นที่ให้คงอยู่ต่อไป

โบราณสถานและโบราณวัตถุในพื้นที่อีกหลายแห่งที่ไม่ได้รับการขึ้นทะเบียนจากกรมศิลปากร และในอนาคตต้องเผชิญกับสถานะของปัญหาการลอบเลียนและสูญหาย อันเนื่องมาจากการที่ไม่ได้รับการจัดการ ดูแลรักษาอย่างเหมาะสม และอาจสูญหายไปตามกาลเวลา ถึงแม้ว่าในอดีตผู้คนในชุมชนได้มีความเชื่อศรัทธา และความผูกพันทางประเพณีวัฒนธรรมในทางการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อในการคุ้มครองให้ขจัดปัดเป่าสิ่งร้ายๆ มิให้มากล้ากลาย

สภาพเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจุบันด้วยสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีการขยายพื้นที่ทำกิน ครอบคลุมพื้นที่กร้าง พื้นที่ที่ไม่มีเจ้าของ และพื้นที่ป่าไม้เดิมเพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปลูกข้าว บริเวณรอบกู่ใหญ่เองก็เช่นเดียวกันพื้นที่ป่าเดิมถูกแทนที่โดยพื้นที่เกษตรกรรมและทุ่งนา ทำให้เส้นทางทางสัญจรเดิมเปลี่ยนไป การเข้าถึงทำได้ยาก การจัดกิจกรรมที่มีจำนวนคนจำนวนมากยิ่งทำได้ยาก ทำให้กิจกรรมของคนในชุมชนทำได้ยากและจะทำแต่ในวันสำคัญคือวันไหว้กู่เท่านั้น พื้นที่รอบ “กู่บ้านห้วยนาไทย” ซึ่งเคยมีลักษณะทางกายภาพที่เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าเต็งรัง ไม้พื้นถิ่นหรืออาจรวมถึงพืชสมุนไพรที่หายไปแล้วและแปรเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้คุณค่าและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ การใช้พื้นที่และการทำกิจกรรมของคนในชุมชนในอดีตเลือนหายไปพร้อมกัน

ภาพที่ 4.18 แสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพื่อทำการเกษตรในปัจจุบัน

ภาพที่ 4.19 แสดงพื้นที่บริเวณหมู่บ้านห้วยนาไทย

ภาพที่ 4.20 แสดงภาพพื้นที่ตั้ง หนองน้ำต่างๆ ของบ้านห้วยนาไทย

การเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ตามสิทธิการครอบครองที่ดิน

สิทธิการครอบครองพื้นที่เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม เนื่องจากพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของเอกชน ซึ่งได้มีการส่งต่อพื้นที่ตามสิทธิอันพึงได้ จากรุ่นสู่รุ่น การเปลี่ยนแปลงเรื่องจิตสำนึกกรรม ก็ส่งผลกระทบได้อย่างชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางกายภาพอย่างชัดเจน

ลักษณะกายภาพของภูโนอดีตนั้นเต็มไปด้วยต้นไม้ขนาดใหญ่ พืชสมุนไพร และสัตว์ป่าอยู่ล้อมรอบๆ รวมถึงหนองน้ำต่างๆ รวมพื้นที่ประมาณ ไร่ 18 แต่ไม่ปรากฏพบหลักฐานที่เป็นภาพถ่ายทางอากาศหรือหลักฐานทางเอกสาร มีเพียงแต่คำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เล่าต่อกันมาถึงลักษณะกายภาพของพื้นที่ว่าเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ป่าโคมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากจุดใดก่อนและกระจายไป ณ จุดใด แต่จากหลักฐานที่ปรากฏเพียงอย่างเดียวคือจากภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร เมื่อปี พ. 2549 .ศ.พบว่าพื้นที่โดยรอบภูโนได้มีการเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นทุ่งนาของชาวบ้าน พื้นที่ภูโนก็มีขนาดเล็กและ เหลือพื้นที่อยู่ไม่มาก ภายในพื้นที่มีต้นไม้เก่าอยู่ไม่กี่ต้น บริเวณรอบภูโนที่เคยมีหนองน้ำหลายแห่งก็ลดจำนวนลง เนื่องจากบ่อน้ำมีการตื้นเขินและแห้งไปจากกาลเวลาที่ผ่านไป และอีกทั้งชาวบ้านนั้นได้ถมดินในหนองน้ำเพื่อใช้ปลูกข้าว เช่น หนองดินแดง แต่ก็ยังมีหนองน้ำบางหนองที่ยังคงอยู่ เช่น หนองข่า หนองแวง หนองมน โดยเฉพาะหนองข่าและหนองแวงยังถูกใช้งานมาจนถึงปัจจุบัน เพราะยังใช้เป็นหนองน้ำสาธารณะเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในการเกษตรกรรมและการทำนาของชาวบ้านห้วยนาไทยและชาวบ้านใกล้เคียง

ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีการขยายพื้นที่ทำกินครอบคลุมพื้นที่รกร้างไม่มีเจ้าของ และพื้นที่ป่าไม้เดิมเพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปลูกข้าว บริเวณรอบภูโนก็เช่นเดียวกัน พื้นที่ป่าเดิมถูกแทนที่โดยพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้เส้นทางทางสัญจรเดิมเปลี่ยนไป การเข้าถึงทำได้ยาก ส่งผลต่อการจัดกิจกรรมของคนในชุมชนทำได้ยากและจะทำแต่ในวันสำคัญคือวันไหว้ภูโนเท่านั้น พื้นที่รอบภูโนบ้านห้วยนาไทยซึ่งเคยมีลักษณะทางกายภาพที่เป็นพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ ป่าไม้ ไม้พื้นถิ่น แปรเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้คุณค่าและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ การใช้พื้นที่และการทำกิจกรรมของคนในชุมชนในอดีตเลือนหายไปพร้อมกัน

ภาพที่ 4.21 แสดงพื้นที่บริเวณหมู่บ้านห้วยนาไทย

การเปลี่ยนแปลง เรื่องกิจกรรมและประเพณี

จำนวนผู้คนที่มาร่วมงานประเพณีสงกรานต์มีจำนวนน้อยลงในทุกๆ ปี จากการสอบถามผู้ร่วมงาน และผู้ที่เข้ามาร่วมงานโดยส่วนใหญ่จะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ประมาณเกือบ 90% และส่วนใหญ่ก็เป็นผู้หญิงที่ยังมีความเลื่อมใสศรัทธาในพิธีกรรมมาตั้งแต่อดีตและยังคงมาร่วมพิธีกรรมในทุกๆ ปี เนื่องจากความเชื่อความศรัทธาที่ได้ฝังรากลึกเข้าไปในจิตใจและหล่อหลอมเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต และคนอีกรุ่นคือ เป็นเด็กเล็ก อายุประมาณ ขวบ ซึ่งติดตามคุณตาคุณยายมาร่วมพิธี สาเหตุเพราะที่บ้านไม่มีคนเลี้ยงดูจึงติดตามมาร่วม 10-3 ปี จำนวนเด็กเล็กที่พบก็มีจำนวนไม่มากนัก อีกหนึ่งกลุ่มที่พบคือแม่บ้านพ่อบ้านที่ความเชื่อความศรัทธาในพิธีกรรมและเป็นผู้ที่มีหน้าที่จัดการเรื่องอาหารในงานพิธีที่เข้ามาร่วมงาน ซึ่งผู้ที่เข้ามาร่วมงานเห็นได้ชัดเลยว่าไม่มีคนในช่วงวัยทำงานหรือวัยรุ่นในหมู่บ้านเลย ซึ่งวันจัดพิธีเป็นวันหยุดซึ่งเป็นวันทำงาน ส่วนเด็กวัยรุ่นในหมู่บ้าน ไม่ได้เข้ามาร่วมงานเลย ทั้งที่ช่วงเวลาของพิธีเป็นช่วงปิดเทอม

กิจกรรมและการละเล่นของคนในหมู่บ้านตั้งแต่อดีตไม่มีการแสดงและการละเล่นอื่นๆ นอกเหนือจากการทำพิธีสงกรานต์ การละเล่นที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เช่น การจุดบั้งไฟ การฟ้อนรำ หรือในปัจจุบันมีการแสดงรำย้อนยุคและการแสดงดนตรีของชาวบ้านหนองคูขาด ซึ่งกิจกรรมการละเล่นตั้งแต่อดีตจะเป็นไปเพื่อการบวงสรวงเท่านั้น เช่น การจุดบั้งไฟ ต่อมาเมื่อมีความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยหลายอย่างทำให้คนที่มาร่วมงานนั้นน้อยลง การละเล่นและการแสดงส่วนใหญ่จึงจัดขึ้นตามยุคสมัยเพื่อสร้างความบันเทิงและเพื่อดึงดูดให้คนโดยทั่วไปสนใจและเข้ามาร่วมงานสงกรานต์

ภาพที่ 4.22 แสดงการเปลี่ยนแปลง เรื่องกิจกรรมที่มีการเพิ่มขึ้นมาเพื่อให้คนเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น

จิตสำนึกร่วม

จากเหตุการณ์ที่มีการขุดค้นพบพระพุทธรูปโบราณ และเกิดข้อพิพาทของชุมชนเนื่องจาก ผู้ที่พบพระพุทธรูปโบราณต้องการหารายได้จากการเก็บรักษาพระพุทธรูปไว้เอง ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ต่างคิดว่าพระพุทธรูปโบราณซึ่งเป็นสมบัติของส่วนรวมควรมีการเก็บรักษาไว้ที่วัดและทำประเพณีโดยผู้เชี่ยวชาญเพื่อทำการศึกษาและเรียนรู้ต่อไป แต่เนื่องจากการตกลงไม่เป็นผล ทางสำนักศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น ร่วมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจ นายอำเภอ และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด มีความเห็นร่วมให้จัดเก็บพระพุทธรูปโบราณ ทั้ง 5 องค์ไว้ที่ จึงได้ทำการสำนักศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น และได้มีการประเมินราคาเพื่อให้เป็นค่าตอบแทนผู้ค้นพบ ทั้งนี้ จากการกล่าวถึงการมีจิตสำนึกร่วมโดยคนในชุมชน สามารถใกล้เคียง ด้วยการหาแนวทางการดูแลรักษา พระพุทธรูปโบราณ ทั้ง 5 องค์นี้โดยร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ก็จะสามารถรักษาโบราณวัตถุให้สามารถอยู่ในชุมชนดังเช่น วัดอุโบราณขึ้นอื่นที่ได้มีการขุดพบก่อนหน้านี้

ภาพที่ 4.23 แสดงพระพุทธรูปโบราณ ทั้ง 5 องค์ที่ขุดพบ วันที่ วันที่ 6 กรกฎาคม 2558

ภาพที่ 4.24 ภาพแสดงการชี้แจงรายละเอียดการเก็บรักษาวัตถุโบราณ
จากผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น

ภาพที่ 4.25 ภาพแสดงการบรรยายภาคการพูดคุยกับเจ้าของที่ดินที่ และผู้ ขุดพบพระพุทธรูป

สรุป ส่วนที่2 ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์

จากกระบวนการศึกษา วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน พื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย และ วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาหาวิกฤตที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน

สามารถสรุปเป็นตารางเกี่ยวกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์โบราณสถาน พื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย คือ ชุมชนบ้านห้วยนาไทยเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ทางความเชื่อ คือพื้นที่กู่ผี และมีการขุดพบวัตถุโบราณที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ชุมชนทั้งนี้ มีการบริหารจัดการโดยส่วนรวม และมีการนำวัตถุโบราณมารวมไว้ที่วัดบ้านห้วยนาไทย โดยมีการจัดทำพื้นที่เก็บรักษาไว้ แต่ยังมีได้มีการวางแผนสู่การนำข้อมูลทางประวัติของวัตถุโบราณเหล่านี้มาเผยแพร่ เพื่อให้บุคคลรุ่นหลังได้เรียนรู้ถึงประวัติทางโบราณคดี

พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นพื้นที่ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ และตำนานต่างๆ รวมถึงความผูกพันกับวิถีชีวิตในอดีต ทั้งนี้ มีพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงทางลักษณะกายภาพที่ไม่สามารถใช้งานตามวิถีชีวิตชุมชนเหมือนในอดีต เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของสิทธิครอบครองที่ดิน และการเปลี่ยนรูปแบบการใช้พื้นที่เพื่อการทำกิน

พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน พื้นที่ทางวัฒนธรรม	ลักษณะการประเมิน คุณค่าของชุมชน		สิทธิการ ครอบครอง		การคงอยู่	หมายเหตุ สถานการณ์
	ความเชื่อ	วิถีชีวิต	สาธารณะ	เอกชน		
กู่ผี	/	/	/		มีอยู่	*** เป็นพื้นที่เกาะกลาง รอบพื้นที่เป็นที่เอกชน
วัตถุโบราณ	/		/		มีอยู่	เก็บรักษาที่วัด

วัดบ้านห้วยนาไทย	/	/	/		มีอยู่	
หนองมะค่า		/	/		มีอยู่	
หนองแวง	/	/	/		มีอยู่	โดยพื้นที่ที่ตั้งติดกับหนอง มะค่ามีระดับน้ำปิดคลุมทั้ง พื้นที่
หนองบัวน้อย	/			/		
หนองมน	/			/		
หนองดินแดง		/		/		
หนองอ่าง		/		/		
หนองแก		/		/	มีอยู่	เป็นพื้นที่เอกชน

ตารางที่ 4.1 แสดงการสรุปพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านห้วยนาไทย

ทั้งนี้ วิถีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เอกชนทำให้เกิดการคาดเดาสถานการณ์ในอนาคตต่อ
การ ลดลง และสูญหายไป คือพื้นที่กุ๊ฟ ที่มีพื้นที่เอกชนรายล้อมอยู่ รวมถึงไม่มีเส้นทางสาธารณะเพื่อเข้าไปใน
พื้นที่ในการทำกิจกรรมตามประเพณี ซึ่งปัจจุบันใช้เส้นทางตามคันนาเข้าไปเพื่อจัดกิจกรรมในทุกปี รวมถึง
พื้นที่ทรัพยากรหนองน้ำต่างๆ ซึ่งปัจจุบันมีเพียงพื้นที่ หนองมะค่าที่เป็นพื้นที่สาธารณะใช้เพื่อการอุปโภค
บริโภคในชุมชน ทั้งนี้ การขยายตัวของพื้นที่ชุมชนในอนาคตอาจทำให้พื้นที่หนองมะค่าปัจจุบันเป็นมากกว่าแหล่ง
น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคเท่านั้น แต่ยังสามารพัฒนาพื้นที่ไปสู่เป็นพื้นที่กิจกรรมชุมชน เนื่องจากเป็นพื้นที่
สาธารณะที่อยู่ระหว่างเส้นทางของพื้นที่ทางความเชื่อ “กุ๊ฟ” และชุมชนบ้านห้วยนาไทย

จากข้อมูลข้างต้นนำไปสู่ การเสนอแนวทางการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของ
ชุมชน โดยการระดมแนวคิดของคนในชุมชนในกระบวนการศึกษาเน้นการรับฟังแนวคิดร่วมกันวิเคราะห์ความ
เป็นไปได้ในการจัดการพื้นที่ ทุกเพศทุกวัย

ผู้มีส่วนร่วม	กิจกรรมสู่การปฏิบัติ	วัตถุประสงค์	ผลของกิจกรรม
ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้สูงวัย เยาวชน	กิจกรรม สืบทอดความรู้ วัฒนธรรมชุมชน	กระตุ้น และ ส่งเสริม การรับรู้ ในชุมชน โดย กระบวนการ ส่งต่อ ข้อมูลจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อ สร้างความตระหนักและ ความสำคัญกับพื้นที่ทาง ประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมของชุมชน	เยาวชน มีความรู้ความ เข้าใจในประวัติศาสตร์ ของชุมชน
เยาวชน	จัดทำวิดีโอ ของดีชุมชน	ส่งเสริมการมีบทบาทใน การเผยแพร่ชุมชน ตนเอง	เยาวชน มีความ ภาคภูมิใจในชุมชนของ ตนเอง

ผู้มีส่วนร่วม	กิจกรรมสู่การปฏิบัติ	วัตถุประสงค์	ผลของกิจกรรม
ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้สูงอายุ เยาวชน	หาแนวทางการพัฒนา พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของ ชุมชน	เพื่อพัฒนาพื้นที่ชุมชน ร่วมกันอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดความผูกพัน และรักพื้นที่นำไปสู่ จิตสำนึกร่วมในการ รักษาต่อไป	สรุปความต้องการ นำไปสู่โปรแกรมการ ออกแบบพื้นที่เรียนรู้ ทางวัฒนธรรม เพื่อ บูรณาการการเรียนการ สอน
หน่วยงานท้องถิ่น ผู้นำชุมชน	สรุปโปรแกรมการ ออกแบบ นำสู่แผนการ พัฒนาพื้นที่ในระยะยาว เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรม ต่อไป	อนุรักษ์และรักษาพื้นที่ ทางประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมของชุมชน	ได้ข้อมูลการพัฒนาพื้นที่ ชุมชน นำสู่ยุทธศาสตร์ การพัฒนาหมู่บ้านห้วยนา ไทย
ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน ผู้สูงอายุ เยาวชน	ยกย่อง เชิดชูเกียรติ ผู้ อนุรักษ์และรักษาพื้นที่ ทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และ วัฒนธรรมชุมชน	เพื่อสร้างขวัญกำลังใจ ให้ผู้ที่เสียสละในการทำ กิจกรรมเพื่อส่วนรวม และเป็นแบบอย่างที่ดีให้ สืบไป	*** อยู่ในขั้นตอนการ ดำเนินการ

ตารางที่ 4.2 แสดงการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อหาแนวทางการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ส่วนที่ 3 การบูรณาการกับการเรียนการสอน

จากแนวคิดของผู้นำหมู่บ้านที่ต้องการพื้นที่การเรียนรู้ของชุมชนที่จะเป็นสถานที่เก็บรักษาสังคฤห์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพกราบไหว้ให้อยู่ในสถานที่ที่ปลอดภัย และใช้เป็นสถานที่รวบรวมเรื่องราวประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านห้วยนาไทยเป็นศูนย์เรียนรู้เรื่องวัตถุโบราณที่ค้นพบ อีกทั้งยังใช้เป็นสถานที่บอกเล่าเรื่องราวและประวัติศาสตร์หมู่บ้านห้วยนาไทย รูปแบบประเพณี วิถีชีวิต เพื่อให้ได้เป็นสถานที่รวบรวมและเป็นสถานที่เรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง

แนวความคิดดังกล่าวจึงนำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์เพิ่มเติมเรื่องความต้องการของชาวบ้านกลุ่มอื่นเพื่อนำไปประกอบในการสร้างพื้นที่ในการศึกษาและเรียนรู้ร่วมกัน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้านที่จะเป็นตัวกลางในการสืบทอดและส่งต่อความรู้ดังกล่าวสู่รุ่นต่อไป โดยหลักการสร้างให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนั้นต้องสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน การสร้างความเป็นเจ้าของพื้นที่เพื่อให้ส่งต่อไปถึงกันร่วมกันช่วยดูแลรักษาพื้นที่ของตนเองและพื้นที่ส่วนรวม และเพื่อให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการหาแนวทางการจัดการพื้นที่ร่วมกัน โดยจากการวิเคราะห์ข้อมูลและความต้องการของเยาวชนจะต้องการพื้นที่นั่งอ่านหนังสือ พื้นที่ออกกำลังกาย สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น ที่ปั่นจักรยาน เป็นต้น

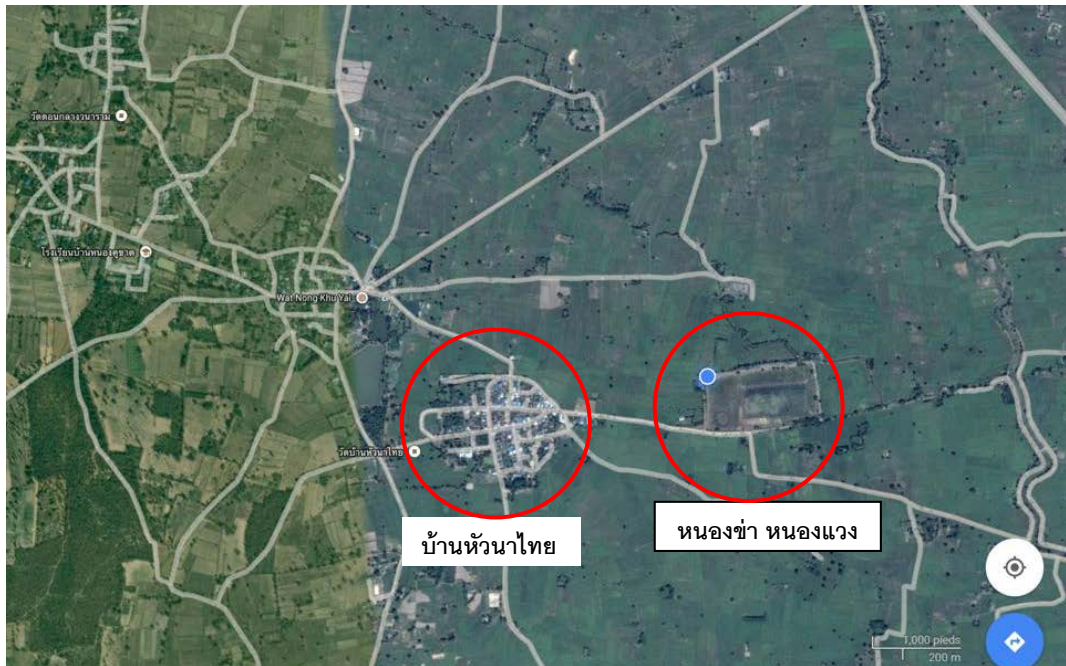
จากแนวคิดหลักของผู้นำชุมชน ผู้เฒ่าผู้แก่ ชาวบ้าน เด็กและเยาวชนในหมู่บ้านห้วยนาไทยและพื้นที่ใกล้เคียงจึงมีการสรุปแนวความคิดในการจัดการพื้นที่ร่วมกัน โดยจะมีการรวมกิจกรรมให้อยู่ในพื้นที่เดียวกันเพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่และมีส่วนร่วมในการช่วยกันดูแลรักษาและจากการวิเคราะห์พื้นที่ในการจัดการภูมิทัศน์รอบหมู่บ้านห้วยนาไทยนั้นมีความเป็นไปได้ยากเนื่องจากลักษณะกายภาพของพื้นที่ที่เหลือน้อยอีกทั้งในบริเวณรอบหมู่บ้านห้วยนาไทยกลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรมของเอกชน ซึ่งมีความเป็นไปได้ยากที่จะมีการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยรอบให้รองรับกิจกรรมที่ชาวบ้านต้องการได้ จากการวิเคราะห์กิจกรรมและการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่จึงเล็งเห็นว่าบริเวณด้านทิศเหนือของหนองข้าหนองแวงนั้นเป็นสถานที่เหมาะสมเพราะเป็นพื้นที่สาธารณะที่ชาวบ้านสามารถมาใช้งานร่วมกันได้ เพราะพื้นที่ตั้งอยู่ระหว่างชุมชนบ้านห้วยนาไทยและหมู่บ้านห้วยนาไทยและเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สามารถรองรับกิจกรรมที่เป็นของชุมชนได้ โดยเฉพาะเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการตั้งศูนย์การเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิต การประกอบกิจกรรมอาชีพเสริม สวนสาธารณะขนาดเล็ก สนามเด็กเล่น ที่ออกกำลังกาย ที่นั่งอ่านหนังสือสำหรับเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ลักษณะพื้นที่ยังเหมาะสมจะเป็นพื้นที่ในการรองรับกิจกรรมในงานบุญงานประเพณีต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงาน “วันสงกรานต์” ในทุกวัน 6 ค่ำ เดือน 6 ปี

โดยมีการพัฒนาการรูปแบบการบูรณาการเรียนการสอนเป็น 2 ขั้นตอนคือ

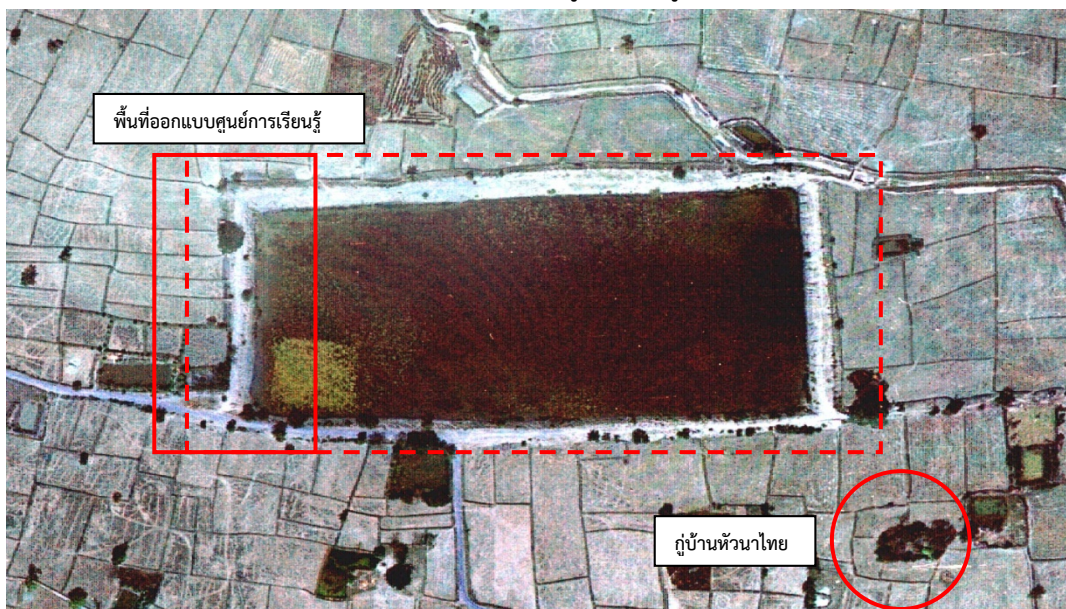
ขั้นตอนที่ 1 เป็นการบูรณาการเข้าสู่การเรียนการสอนตั้งแต่ระดับต้นน้ำ เพื่อเป็นการกระตุ้นการมองภาพการพัฒนาชุมชนตามศักยภาพของพื้นที่ ร่วมกับมุมมองจากนิสิตสาขาภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งภาพรวมของผลงานนิสิตเป็นการสร้างแนวคิดใหม่ให้กับชุมชนในการพัฒนาพื้นที่เพื่อการวางแผนในระยะยาวต่อไป

การออกแบบโปรแกรมศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย

พื้นที่ตั้งโครงการ ประมาณ 7 ไร่ ตั้งอยู่บริเวณหนองข่า หนองแวง พื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ดังนั้นการออกแบบต้องสะท้อนลักษณะ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ หรือสามารถสื่อและส่งเสริมความเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และตอบสนองวิถีชีวิตและความต้องการของคนในชุมชน

ภาพที่ 4.26 บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านกับหมู่บ้านห้วยนาไทย

ภาพที่ 4.27 ภาพแสดงขอบเขตพื้นที่ในการออกแบบภูมิทัศน์รอบหมู่บ้านห้วยนาไทย

การออกแบบพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนบ้านห้วยนาไทย มีการเก็บข้อมูลที่สำคัญๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการออกแบบ เช่น การสำรวจลักษณะกายภาพของพื้นที่ กายภาพของดินและน้ำที่อยู่ภายในบริเวณและพื้นที่ใกล้เคียง การเก็บข้อมูลพืชพรรณที่อยู่ในพื้นที่และไม้พื้นถิ่นที่มีความสำคัญเพื่อคงรักษาไว้ และใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบจัดการพื้นที่ การเก็บข้อมูลด้านต่างๆ ของชุมชน ทั้งด้านประเพณีวัฒนธรรม คติความเชื่อของคนในสังคม วิถีชีวิต การประกอบอาชีพและเรื่องราวที่มีความเกี่ยวเนื่องกับคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง เพื่อนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาและเรื่องราวที่จะจัดแสดงในพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

จากการลงสำรวจพื้นที่ของชุมชนร่วมกัน ทำการสังเคราะห์ข้อมูลความต้องการของชุมชน เรื่องการใช้พื้นที่และการนำมาสู่การหาแนวทางการจัดการพื้นที่โดยการออกแบบศูนย์การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลความต้องการของคนในชุมชน จึงได้แนวความคิดในการจัดการพื้นที่รอบหมู่บ้านห้วยนาไทยออกแบบ 4 ส่วน ใหญ่ๆ ได้แก่

1. ส่วนอาคารศูนย์การเรียนรู้ของทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย ประกอบด้วย

1.1 ส่วนต้อนรับ : เป็นส่วนอาคารด้านหน้าโครงการไว้ใช้สำหรับต้อนรับคนที่เข้ามาเยี่ยมชมโครงการ หรือผู้เข้ามาติดต่อสอบถามข้อมูลเบื้องต้น ภายในส่วนต้อนรับประกอบด้วย โซนที่นั่งพักในระหว่างติดต่อประสานงาน

1.2 ส่วนอาคารสำนักงาน : เป็นอาคารสำหรับเจ้าหน้าที่ที่มาปฏิบัติงานที่เป็นประจำ ภายในอาคารประกอบไปด้วย ส่วนของห้องทำงาน ห้องประชุมเล็ก 10 ที่นั่ง ห้องน้ำ ห้องเก็บของ และห้องสำหรับงานระบบของอาคาร

1.3 ส่วนแสดงนิทรรศการ : เป็นอาคารที่มีทั้งส่วนเปิดโล่งและเป็นอาคารปิด มีการจัดแสดงเนื้อหาและเรื่องราวเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา การก่อตั้งชุมชน วิถีชีวิตของชาวบ้าน ประเพณีที่สำคัญ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภูมิทัศน์พื้นถิ่น กลุ่มการฝีมือต่างๆ โดยใช้พื้นที่ประมาณ 50% ของพื้นที่ทั้งโครงการ ภายในส่วนของอาคารจัดแสดงยังประกอบด้วยส่วนย่อยที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน เช่น ห้องสมุดขนาดเล็ก ไว้สำหรับเก็บรวบรวมหนังสือที่ให้ความรู้ทั้งเรื่องประเพณีวัฒนธรรม สังคม การศึกษา เพื่อให้เป็นห้องสมุดของชุมชน คนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงจะได้เข้ามาหาความรู้ ส่วนของที่พักผ่อนทั้งภายในและภายนอกอาคาร ห้องน้ำภายในอาคาร ห้องเก็บของพื้นที่ส่วนของงานระบบภายในอาคาร และ พื้นที่จอดรถ

2. สวนสาธารณะชุมชน ประกอบด้วย พื้นที่เพื่อการพักผ่อนและนันทนาการ พื้นที่ออกกำลังกาย สนามเด็กเล่นสนามกีฬา และห้องน้ำ จำนวน 10 ยูนิต (ชาย 5 ห้อง หญิง 5 ห้อง) กระจายตามพื้นที่โครงการอย่างเหมาะสม

3. ลานเพื่อรองรับกิจกรรมในวันสำคัญๆ เช่น วัน สงกรานต์ วันสงกรานต์ และประเพณีสำคัญ

4. พื้นที่เชื่อมโยงศูนย์การเรียนรู้และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ “หมู่บ้านห้วยนาไทย”

ภาพที่ 4.29 บรรยากาศการนำเสนอผลงานออกแบบศูนย์การเรียนรู้ 1

ภาพที่ 4.30 การนำเสนอแนวความคิดเพื่อรับฟังข้อคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ภาพที่ 4.31 การนำเสนอผลงานต่อชุมชนบ้านห้วยนาไทย เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2558 (1)

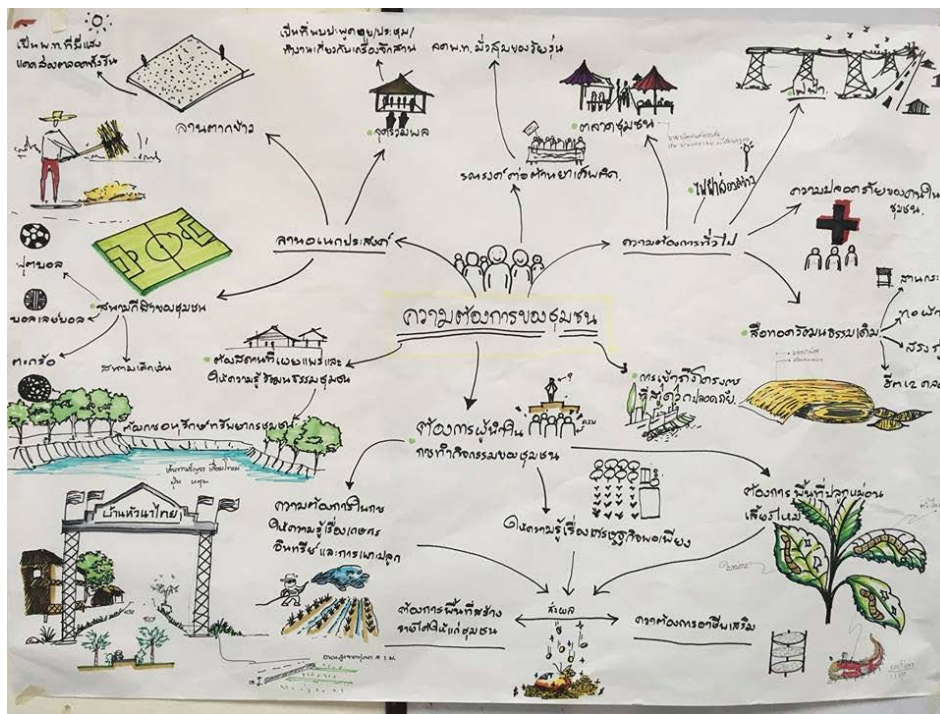

ภาพที่ 4.32 การนำเสนอผลงานต่อชุมชนบ้านห้วยนาไทย เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2558 (2)

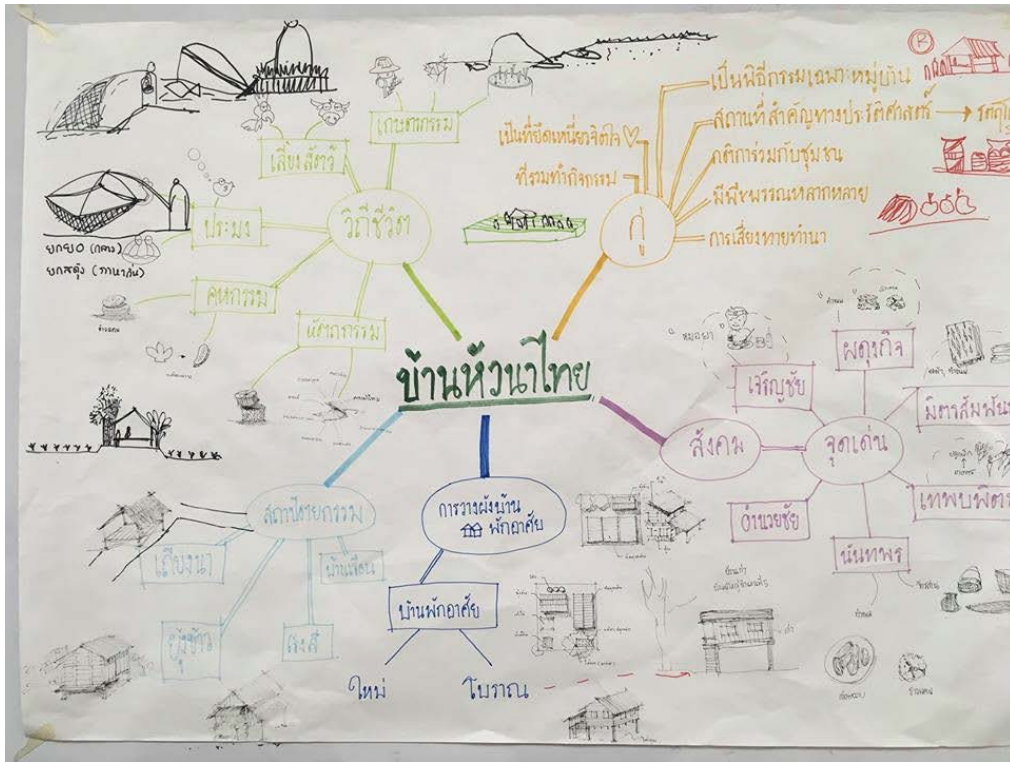

ภาพที่ 4.33 การนำเสนอผลงานต่อชุมชนบ้านห้วยนาไทย เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2558 (3)

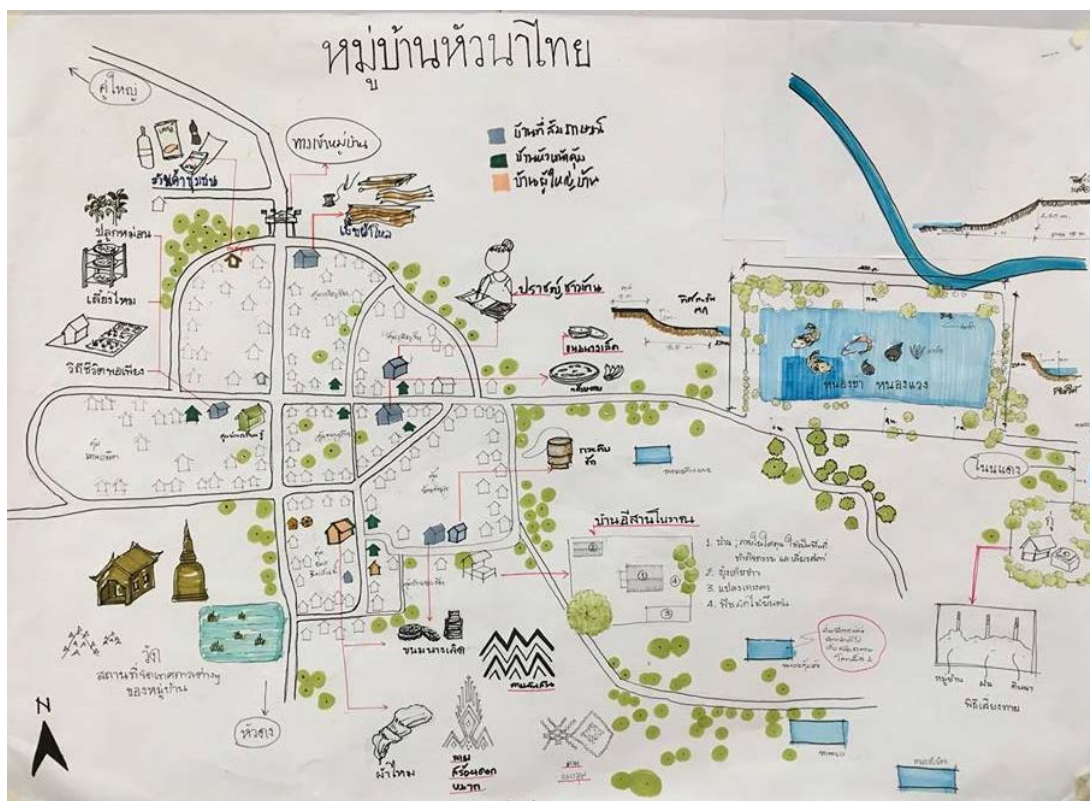
โดย มีการวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์ของชุมชน ร่วมกับพื้นที่กิจกรรมอื่นๆ เช่นกลุ่มอาชีพและ
เส้นทางการเดินในชุมชน รวมถึง การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนเพื่อนำมาสู่โปรแกรมการออกแบบพื้นที่

ภาพที่ 4.34 แสดงการสรุปความต้องการการพัฒนาพื้นที่ชุมชน
โดย นิสิตสาขาภูมิสถาปัตยกรรม ปี 2561

ภาพที่ 4.35 แสดงการวิเคราะห์ศักยภาพนำสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย โดย นิสิตสาขาภูมิสถาปัตยกรรม ปี 2561

ภาพที่ 4.36 แสดงเส้นทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย โดย นิสิตสาขาภูมิสถาปัตยกรรม ปี 2561

ภาพที่ 4.37 แสดงเส้นทางการพัฒนาพื้นที่บริเวณหนองมะค่า เพื่อรองรับกิจกรรมชุมชนบ้านห้วยนาไทย
โดย นิสิตสาขาภูมิสถาปัตยกรรม ปี 2561

ภาพที่ 4.38 แสดงเส้นทางการพัฒนาพื้นที่บริเวณหนองมะค่า เพื่อรองรับกิจกรรมชุมชนบ้านห้วยนาไทย
โดย นิสิตสาขาภูมิสถาปัตยกรรม ปี 2561

ส่วนที่ 4 การเรียนรู้กระบวนการการทำงานจากการวิจัย

จากการดำเนินงานที่วิจัยและชาวบ้าน เกิดการเรียนรู้การทำงานร่วมกับชุมชน อีกทั้งชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปสู่ผลการศึกษา การให้ความสำคัญกับที่วิจัยชาวบ้านเพื่อเป็นแรงจูงใจในการทำงานร่วมกัน เป็นอีกสิ่งที่สำคัญที่ทำให้การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการได้อย่างราบรื่น นับตั้งแต่การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเบื้องต้นในปี พ.ศ.2558 โดยมี ผู้ใหญ่บ้าน นายธนชัย อ้อยลี เป็นผู้นำที่เข้มแข็งที่มีความสนใจในโครงการวิจัยนี้อย่างยิ่ง

สิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ในการทำวิจัย

การทำงานร่วมกับชุมชน

- **เรื่องการสื่อสาร** ต้องปรับวิธี การสื่อความหมายให้เป็นภาษาง่ายๆ ไม่วิชาการมากเกินไป และดีที่สุดควรใช้ภาษาท้องถิ่นเพื่อสร้างความคุ้นเคย เป็นกันเอง รวมถึงการคาดการณ์ของผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น ต้องมีการยืดหยุ่นเรื่องแนวคิดที่เป็นวิชาการ เลือกวิธีการอธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจมากขึ้น
- **เรื่องการควบคุมเวลา และกิจกรรมในเวที** ต้องมีการปรับเรื่องระยะเวลาให้สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ไม่ให้มีผลเรื่องเวลาในการทำกิจกรรมหลัก เพื่อให้ได้ความร่วมมือที่ดีกับชุมชน

การทำงานร่วมกับเยาวชน

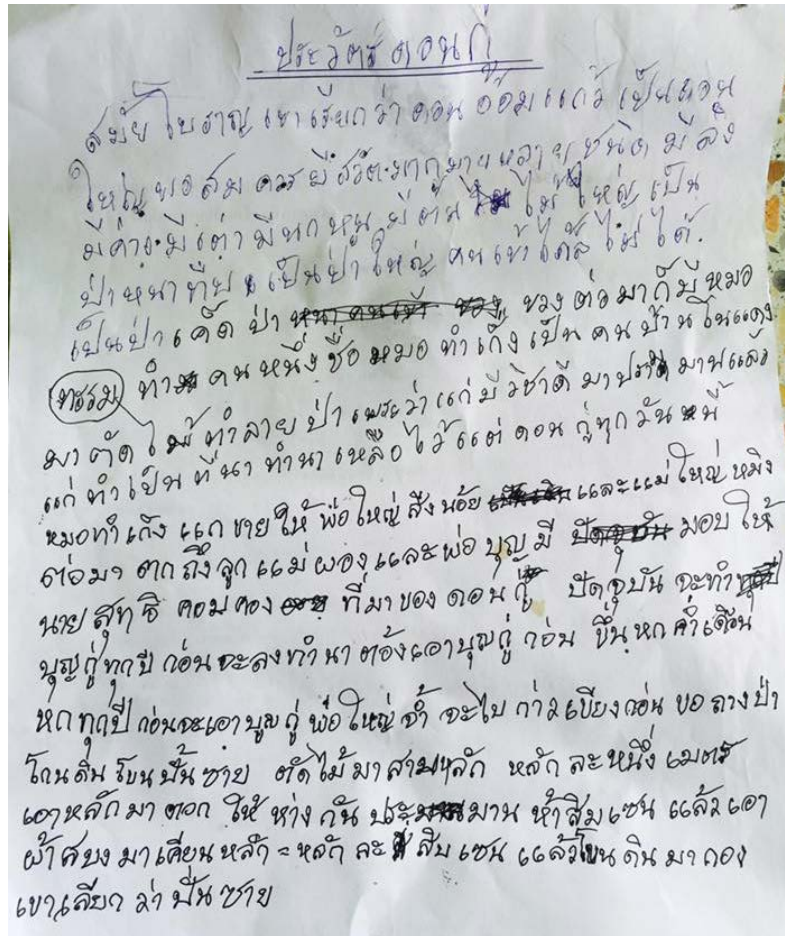
- **เรื่องการสื่อสาร** ต้องเพิ่มช่องทางการติดต่อ เพื่อให้ใกล้ชิดและสร้างความเป็นกันเองกับกลุ่มเยาวชน สร้างความไว้วางใจ เพื่อลดการบิดเบือนของการนำเสนอแนวคิดหรือข้อมูลที่แท้จริงจากกลุ่มเด็กและเยาวชน
- **เรื่องเวลา และกิจกรรมในเวที** ต้องมีการปรับเรื่องระยะเวลาให้สัมพันธ์กับวิถีการการเรียนรู้ ไม่ให้มีผลเรื่องเวลาในการทำกิจกรรมหลัก เพื่อให้ได้ความร่วมมือที่ดีกับเยาวชน เพิ่มรูปแบบของกิจกรรมโดยให้เยาวชนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมเพื่อเพิ่มความน่าสนใจในการเข้าร่วม ทั้งนี้เพิ่มเวทีในการนำเสนอแนวคิดในรูปแบบเยาวชน ให้ผู้ใหญ่ในชุมชนร่วมรับฟัง เพื่อเพิ่มความมั่นใจในการเสนอแนวคิด ร่วมวางแผนในการพัฒนาชุมชน

การสร้างความตระหนักเรื่องของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมต้องใช้เวลา

- เนื่องจากเรื่องของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เหมือนจะไกลตัวจากคนในชุมชน ทำให้กระบวนการในการดำเนินการศึกษาเพื่อให้เห็นวิกฤตการณ์ต่างๆ ต้องใช้ระยะเวลาและการสะท้อนสถานการณ์ เพื่อให้เห็นภาพจริง ทั้งนี้ ผลในการดำเนินการต่างอาจมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ยาก แต่เมื่อลงรายละเอียดเรื่องการเปลี่ยนแปลงพบว่า กลุ่มเด็กและเยาวชน เป็นกลไกสำคัญของการเปลี่ยนแปลงเรื่องการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนได้เป็นอย่างดี

การเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุในบทบาทนักวิจัย

- พ่อ สุทธิ มูลพาณิชย์ เป็นตัวอย่างที่มิวิจัยที่ เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ตั้งแต่เริ่มต้นปี 2558-ปัจจุบัน โดยการพัฒนาเรื่องการสื่อสาร การเขียนบันทึก และทัศนคติการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ภาพที่ 4.39 แสดงผลงานการบันทึกประวัติดอนกุ ของทีมวิจัยชาวบ้าน โดยคุณพ่อสุทธิ มูลพาณิชย์(ขะจ๊า)

ⁱ ไผท ภูธา , มปท,ความเป็นมาคนอีสาน ในเหตุการณ์สำคัญของประวัติศาสตร์,คณะกรรมการระดมทุนช่วยเหลือโรงเรียนบนดอย บ้านป่าแก่อ.แม่ลาน้อย จ.แม่ฮ่องสอน,ครั้งที่4,หน้า99-100.

ⁱⁱ ไผท ภูธา , มปท,อ้างแล้ว

บทที่ 5 สรุป และอภิปรายผล

การศึกษาโครงการ แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์ และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชน บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามมีบทสรุปและอภิปรายผล ในการดำเนินงานวิจัยโดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 บทสรุปการวิจัย

จากการศึกษาผ่านการทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้นทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย คือกลุ่มคนในชุมชน รวมถึงกลุ่มเยาวชน มีมุมมองเกี่ยวกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และทางวัฒนธรรมโดยสอดคล้องกันคือ

พื้นที่ “คูพี” ซึ่งเป็นพื้นที่ทางความเชื่อในหลายมิติ และเป็นพื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมสำคัญในชุมชน คือพิธีกรรมการสงฆ์ ที่จัดขึ้นทุกปี วัน 6 ค่ำ เดือน 6 ที่มีการประกอบพิธีกรรมต่างๆตามความเชื่อของชุมชน

พื้นที่บริเวณ หนองมะค่า ซึ่งเป็นพื้นที่หนองน้ำสำคัญ ที่มีผลต่อวิถีชีวิตปะทางวัฒนธรรมชุมชน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งพื้นที่หนองมะค่ายังเป็นพื้นที่ควมรวม หนองแวง อยู่ในบริเวณนี้อีกด้วย

การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการหาแนวทางจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชนนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินการในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่ โดยการให้ เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนวคิดต่างๆ เพื่อการสะท้อนประเด็นปัญหา นำสู่การหาวิธีการดำเนินการในอนาคต และการนำนิสิตเข้ามาเป็นตัวกลางในการดำเนินการ สื่อสารความเข้าใจระหว่างผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน กับเด็กและเยาวชน ทำให้การดำเนินการเพื่อลดช่องว่างในการสื่อสารข้อมูลระหว่างช่วงวัยได้ดียิ่งขึ้น

การนำแนวคิดและทฤษฎีเข้ามาเป็นหลักในการนำเข้าสู่การดำเนินการศึกษาโครงการเพื่อหาแนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์ และทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของชุมชนบ้านห้วยนาไทย นั้นพบว่าชุมชน บ้านห้วยนาไทยมี มรดกทางวัฒนธรรมนั้นมีหลายประเภท มิได้เป็นเพียงโบราณวัตถุ พื้นที่ประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมของชุมชนในอดีต

ดังนั้นพื้นที่ชุมชนในปัจจุบัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความแนวทางในการอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในการถิ่นฐาน เพื่อการวางรากฐานในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและเหมาะสม ตามแนวทางสิทธิชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ ดังนี้

ขอบเขตของการอนุรักษ์

(Edge of Preservation Action)

1. การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษา ที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด นั่นคือพื้นที่บริเวณ คูพี ซึ่งปัจจุบันมีเนื้อที่

ประมาณ 1 งาน ซึ่งเป็นที่ตั้งของ โบราณวัตถุตามความเชื่อ ที่ชาวบ้านเรียกว่า กู่ผี และ เป็นที่ตั้งของศาลปู่ตา ซึ่งชาวบ้านมีการทำกิจกรรมทางความเชื่อมาตั้งแต่โบราณ ปัจจุบัน ทั้งนี้ต้องมีการทำข้อตกลงร่วมกันในการอนุรักษ์และรักษาพื้นที่นี้สืบไป ทั้งนี้ ยังต้องมีข้อพิจารณาร่วมกันถึงการแก้ปัญหาในปัจจุบันในเรื่องการจัดการเส้นทางเข้าออกพื้นที่ เพื่อเป็นเส้นทางในการเข้าใช้งานพื้นที่อย่างถาวรต่อไป ทั้งนี้อาจต้องใช้เวลาและการประนีประนอมในการเจรจาเพื่อผลประโยชน์ในการใช้พื้นที่ส่วนรวมในอนาคต

2. การกำหนดรูปแบบการใช้พื้นที่ สาธารณะ เพื่อประโยชน์ชุมชนและการสืบทอดความรู้ทางวัฒนธรรมชุมชน คือพื้นที่ วัด และพื้นที่หนองมะค่า ตามสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ยังคงคุณค่าในการใช้งานในพื้นที่ โดยยึดการสืบทอดกิจกรรมทางประเพณีวัฒนธรรมและการใช้พื้นที่ร่วมกันของกลุ่มคนหลากหลายช่วงวัย

3. เผยแพร่ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน โดยเริ่มจากความเข้มแข็งในชุมชนตนเองก่อนนำสู่การเผยแพร่ความรู้สู่บุคคลอื่นๆ

4. ประสานและเชื่อมโยงแผนอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน เข้ากับแผนพัฒนาระดับท้องถิ่น และจังหวัดต่อไป เช่น ข้อบัญญัติท้องถิ่น ฯลฯ

5. ใช้มาตรการเชิงสร้างสรรค์ เชิงบวกในการแก้ปัญหา โดยประนีประนอม หรือเจรจาต่อรองประสานผลประโยชน์

5.2 การอภิปรายผล

แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของชุมชน บ้านห้วยนาไทย จากกระบวนการวิจัยเชิง ปฏิบัติการ และการร่วมกันดำเนินการเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ความหมาย และความสำคัญของพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย ก่อให้เกิด แนวทางการทำงานร่วมกันกับกลุ่มคนในชุมชน หลากหลายช่วงวัย และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของบทบาท ในกลุ่มเด็กและเยาวชน อีกทั้งมุมมองของชุมชนการให้ความสำคัญกับพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ที่มี ความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตทั้งด้านความเชื่อ และการทำอยู่ทำกินของตนเองและครอบครัวสืบไป

การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม ในโครงการวิจัยครั้งนี้ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการรับรู้ โดยผ่านกระบวนการ การกระตุ้นจิตสำนึก การให้ข้อมูล และการรับฟัง ข้อมูลผ่านเวทีต่างๆในการทำวิจัย
2. การมีส่วนร่วมในการศึกษา และถ่ายทอด โดยการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ผ่านเครื่องมือศึกษา ชุมชน
3. การมีส่วนร่วมในการคิด คือการเสนอแนวคิดจากการระดมความคิดของชุมชนในการวิเคราะห์ ข้อมูล นำไปสู่แผนการจัดการพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

การเกิดแนวคิดใหม่ในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะ เพื่อแก้ปัญหาและการใช้ศักยภาพในพื้นที่ สาธารณะ จากการรับฟังข้อเสนอแนะของเยาวชน และ การบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอนของนิสิต ทำให้เกิดแผนในการพัฒนาการใช้พื้นที่ ร่วมกับกลุ่มอาชีพและประชาชนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ สาธารณะมากขึ้น

5.3 ข้อเสนอแนะจากการทำการวิจัย

ในการทำงานวิจัยเรื่องพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงประเด็นที่น่าสนใจในการทำงานครั้งต่อไป ดังนี้

- ต่อการทำงานร่วมกับชุมชน จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีและมีความสม่ำเสมอในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้ผลการทำงานมีความต่อเนื่อง
- ต่อการทำงานวิจัยร่วมกับกลุ่มเด็กและเยาวชน นั้นต้องอาศัยมีตัวกลาง ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อลดปัญหาการสื่อสารและการให้ความร่วมมืออย่างเป็นธรรมชาติได้ เช่น การนำนิสิตเข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทำให้สร้างความคุ้นเคยและสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงานร่วมกับเยาวชน
- ต่อการวิจัยในอนาคต คือ การศึกษาเกี่ยวกับความร่วมมือในการจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และทางวัฒนธรรมของชุมชน ในระดับหน่วยงานของภาครัฐ เพื่อผลักดันไปสู่การจัดการพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม
- ต่อการขยายผลวิจัยในอนาคต การจัดการพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย สามารถนำไปสู่กระบวนการทำงานไปสู่การทำบทเรียน หรือ พัฒนาความรู้เป็นชุดความรู้ท้องถิ่น ในระดับเยาวชน เพื่อสร้างบทเรียนเพื่อการเรียนรู้คุณค่า และประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ซึ่งสามารถพัฒนาในขั้นต้นจากหน่วยงานท้องถิ่น ที่มีหน่วยงานการศึกษาในสังกัด เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนมีบทบาท ก่อให้เกิดจิตสำนึกการรักท้องถิ่นของเยาวชนต่อไป และมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ในท้องถิ่นตนเอง

ภาคผนวก 1

บันทึกกิจกรรม

สรุปเวที "การจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชน"

องค์การบริหารตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

วันที่ 9 กันยายน 2560

เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2560 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ได้รับนโยบายให้มีการประชุมและจัดตั้งกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่เพื่อคัดเลือกตัวแทนเยาวชนและจัดตั้งสภาเด็กเพื่อดำเนินงานตามแผนและนโยบายของจังหวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้สภาแห่งที่เป็นศูนย์กลางเด็กและเยาวชนได้มีโอกาสเป็นส่วนหนึ่งในการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพราะเล็งเห็นว่าเยาวชนก็มีความรู้ความสามารถและมีแนวคิดเป็นของตนเองที่ดีมีประโยชน์ที่จะสามารถนำพัฒนาชุมชนของตนเองได้ รวมถึงการจัดตั้งองค์กรยังเป็นการสร้างความร่วมมือของเด็กและเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ทั้งนี้ในการประชุมอยู่ในการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด โดยมี.....(ชื่อเปิ้ล) และ(ชื่อเจ้าหน้าที่ +ตำแหน่ง+สังกัดองค์กร) คอยดูแลในการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ โดยมีเยาวชนในตำบลหนองคูขาดเข้าร่วมทั้งหมด 26 คน ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

ลำดับที่	คำนำหน้าชื่อ - สกุล เลขบัตรประชาชน	เพศ	วันเดือนปีเกิด	ที่อยู่/เบอร์โทร/E-mail สถานศึกษา หรืออาชีพ	ประเภท ความพิการ
1.	นางสาว อรุณ งามงาม 2 4406 01324 64 3	ชาย	5 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 0920550000 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
2.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 3 1106 01346 51 6	ชาย	16 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
3.	นางสาว อรุณ งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
4.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
5.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
6.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
7.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
8.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
9.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
10.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
11.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
12.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
13.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
14.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
15.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
16.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	

ลำดับที่	คำนำหน้าชื่อ - สกุล เลขบัตรประชาชน	เพศ	วันเดือนปีเกิด	ที่อยู่/เบอร์โทร/E-mail สถานศึกษา หรืออาชีพ	ประเภท ความพิการ
17.	นางสาว อรุณ งามงาม 2 4406 01324 64 3	ชาย	5 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 0920550000 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
18.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 3 1106 01346 51 6	ชาย	16 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
19.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
20.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
21.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
22.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
23.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
24.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
25.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	
26.	นาย ชวนฉัตร งามงาม 1 1106 01324 64 3	ชาย	11 ธ.ค. 2545	โรงเรียนหนองคูขาด รพช 016-111111 โรงเรียนบ้านหนองคูขาด	

รายชื่อเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม

ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้

1. ลงทะเบียน (เจ้าหน้าที่ อบต.)
2. การชี้แจงแนวนโยบาย วัตถุประสงค์ และเป้าหมายของกิจกรรม (เจ้าหน้าที่ อบต.)
3. การคัดเลือกสมาชิกสภาเด็ก (เจ้าหน้าที่ อบต.)
4. สรุปผล (เจ้าหน้าที่ อบต.)
5. การวางแผนงานการทำงาน แนวการดำเนินงานและการดำเนินกิจกรรม (ทีมวิจัย)

ในแต่ละขั้นตอนทีมวิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมโดยการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในขั้นตอนที่ 1- ขั้นตอนที่ 4 และในขั้นตอนที่ 5 ได้มีการลงไปทำงานร่วมกับทีมสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองคูขาด

ภาพกิจกรรมการหาเสียงและเลือกตั้งสมาชิกสภาเด็กและเยาวชน

ผลการดำเนินกิจกรรมการคัดเลือกสมาชิกสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคามตั้งแต่กระบวนการลงสมัคร การหาเสียงจนถึงกระบวนการเลือกตั้ง มีเยาวชนที่ลงสมัครและเสนอชื่อเข้าร่วมการแข่งขัน จำนวนทั้งหมด 21 คน หลังจากนั้นจากนั้นจึงมีการพบปะพูดคุยและหาเสียงจากกลุ่มเยาวชนและผู้ที่เกี่ยวข้อง และได้ดำเนินการลงคะแนนเสียงเพื่อคัดเลือกตัวแทนเยาวชน เพื่อเป็นทีมงานของสภาเด็กและเยาวชน ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ดังมีรายชื่อคณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกดังนี้

- นางสาวนพมาศ บุปผาแสง ประธาน
- นายธีรภัทร์ วีรวรรณ รองประธาน
- นางสาวอรอนงค์ โพธิ์คิม เลขา
- นางสาวสุภารัตน์ ปัดกอง ปฏิคม
- นางสาวกัณทนา นอกุล ประชาสัมพันธ์
- นางสาว อริยา ป้อมยาย้ม เหมัญญิก

การวางแผนงานการทำงาน แนวการดำเนินงานและการดำเนินกิจกรรม (ทีมวิจัย)

ทีมวิจัยได้มีการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อสังเกตการณ์ในการทำกิจกรรมในครั้งนี้ตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการคัดเลือกทีมสภาเด็กและเยาวชน พบว่าการดำเนินงานเป็นไปอย่างกระชับและรวดเร็ว และเยาวชนก็ให้ความสนใจในการทำกิจกรรม แต่ในช่วงแรกนั้น เยาวชนยังไม่มีคามสนิทสนมกันเท่าที่ควร เพราะต่างคนต่างมาจากคนละพื้นที่และคนละหมู่บ้าน ทำให้บรรยากาศยังไม่ผ่อนคลายเท่าที่ควร และเยาวชนเองยังมีความสงสัยในหน้าที่ของตนเองว่าจะมีส่วนช่วยในการทำงานในสภาเด็กและเยาวชน รวมถึงสภาแห่งนี้จะมีส่วนในการพัฒนาพื้นที่ได้อย่างไร แต่หลังจากที่เสร็จสิ้นการทำกิจกรรมการคัดเลือกสมาชิกสภาเด็กเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทางทีมวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่ที่ดูแลกิจกรรมในครั้งนี้ ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง โดยทางทีมวิจัย นำโดยอาจารย์ เมทินี โคตรดี ผู้ใหญ่บ้านหัวนาไทย (ทีมวิจัยชาวบ้าน) ได้ชวนให้เด็กและเยาวชนทำกิจกรรม เพื่อละลายพฤติกรรม โดยให้เยาวชนได้มีโอกาสพูดคุยและสนทนากันมากยิ่งขึ้น ทำให้บรรยากาศในการอยู่ร่วมกันของเด็กและเยาวชนจากหลายหมู่บ้านมีความผ่อนคลายและเป็นกันเองมากยิ่งขึ้น

จากนั้นทีมวิจัยจึงให้เยาวชนแบ่งกลุ่มเพื่อทำความรู้จักกันเป็นแบบกลุ่มย่อย เพื่อให้ทำความรู้จักรายละเอียดกันมากยิ่งขึ้น มีความสนิทสนมเป็นกันเองมากยิ่งขึ้น พร้อมกับสอดแทรกกิจกรรมที่ให้เยาวชนได้พูดคุยและแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ มากขึ้น รวมถึงให้สมาชิกของสภาเด็กและเยาวชนที่ได้รับคัดเลือกได้เริ่มทดลองการทำงานในหน้าที่ของตนเองเช่น การนำเสนอการตั้งกลุ่มเพื่อติดต่อสื่อสารกันของสมาชิก ที่ได้มีการนำเสนอหลากหลายความคิด และได้มีการลงมติเพื่อจัดตั้งกลุ่ม face book ขึ้น ในชื่อว่า (ชื่อกลุ่ม face book + ภาพประกอบ) และหลังจากทำการเพิ่มรายชื่อสมาชิกแต่ละคนแล้ว จึงมีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันว่าจะใช้เป็นช่องทางการสื่อสารเรื่องราว ข่าวสารต่างๆ ผ่านช่องทางนี้ และให้ประธานสภาเด็กและเยาวชนรวมถึงเจ้าหน้าที่จากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด

คอยทำหน้าที่กำกับดูแลให้การเผยแพร่ข่าวสาร ข้อความต่างๆ เป็นไปเพื่อประโยชน์ของสภาเด็กและเยาวชน เป็นการทำเพื่อชุมชนและสังคม ซึ่งได้มีมติเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

หลังจากการตั้งกลุ่มเพื่อติดต่อสื่อสารกันแล้วหัวหน้าทีมวิจัยได้ชวนเยาวชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับชุมชนของตนเอง โดยการตั้งคำถามชวนคิดว่า "หากพูดถึงหมู่บ้านที่ตนเองอยู่อาศัย พวกเราจะนึกถึงอะไร" มีหลายกลุ่มที่แสดงความคิดเห็นว่า คิดถึงบรรยากาศ วิถีชีวิต อาชีพ การทอผ้า การทำขนม และกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมาย ทั้งด้านบวกและด้านลบ จากนั้นจึงถามกลับว่า "แล้วกิจกรรมที่เป็นด้านลบ กลุ่มเยาวชนอยากจะให้มีอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านหรือชุมชนของตนเองหรือไม่" ทั้งหมดมีความคิดเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่าไม่อยากจะให้มีสิ่งเหล่านั้นอยู่ในชุมชนของตนเอง และถ้าอยากให้คนอื่นมองก็อยากให้มองเห็นแต่สิ่งที่ดีของชุมชนของตนเอง และตนเองก็อยากนำเสนอให้คนอื่นได้รับรู้ แสดงให้เห็นว่ากระบวนการนี้สามารถทำให้เด็กและเยาวชนเริ่มมีส่วนร่วมในการตระหนักถึงชุมชนของตนเองทั้งทางบวกและทางลบ การวิเคราะห์ข้อมูลและการตัดสินใจในการเลือกหรือไม่เลือกสิ่งที่จะนำเสนอ รวมถึงการสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง โดยการให้เยาวชนได้แสดงความคิดเห็นและแนวคิดในการจัดกิจกรรมที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการกระตุ้นให้คนทั่วไปได้รู้จักชุมชนของตนเองมากยิ่งขึ้น และเล็งเห็นข้อดีหรือกิจกรรมที่มีประโยชน์ของชุมชนตนเอง ซึ่งทีมวิจัยได้ให้เยาวชนเสนอข้อดีของชุมชน และเมื่อมีกลุ่มหนึ่งที่เริ่มต้นเสนอแนวความคิด อีกกลุ่มก็มีการนำเสนอเช่นกัน บางกลุ่มมีการระดมความคิดเห็นเพิ่มเติมจากเดิมและชี้ให้เห็นข้อดีที่แตกต่างจากของชุมชนอื่น และบางกลุ่มมีความพยายามกระตุ้นเพื่อนในกลุ่มให้เกิดการแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมมากยิ่งขึ้นด้วย เพื่อนำเสนอชุมชนของตนเอง ทำให้บรรยากาศการทำกิจกรรมมีความสนุกสนานมากยิ่งขึ้น ต่างกลุ่มต่างก็ค้นหาข้อดีของชุมชนตนเอง

เมื่อได้เอกลักษณ์หรือเป็นข้อดีของแต่ละชุมชนที่จะนำเสนอแล้ว จึงเพิ่มเติมกระบวนการชวนคิดว่าจะนำเสนอให้ชุมชนอื่น หรือคนอื่นได้รับรู้ รู้จักและเห็นคุณค่าของชุมชนตนเองได้อย่างไร โดยทีมวิจัยได้มีการ ยกตัวอย่างและนำเสนอหลากหลายกิจกรรมที่เยาวชนสามารถทำได้ และชวนให้เยาวชนได้คิดวิเคราะห์ร่วมว่ามีกิจกรรมหรือสื่อช่องทางไหนบ้างที่จะสามารถทำให้คนอื่นได้รู้จักกับชุมชนตนเองมากขึ้น และสามารถกระจายข้อมูลข่าวสารหรือเรื่องราวนั้นได้อย่างไร โดยช่องทางไหนบ้าง เพื่อให้มีความน่าสนใจและตรงกลุ่มเป้าหมาย โดยกระบวนการเหล่านี้เป็นการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของทีมงานสภาเด็กและเยาวชนตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม รวมถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ รวมถึงกิจกรรมนี้ยังให้เป็นกิจกรรมเพื่อให้ตัวแทนของแต่ละชุมชนนำไปต่อยอด และสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมกับเยาวชนและผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต

กิจกรรมในครั้งนี้ตั้งแต่ต้นจนจบโครงการจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนในครั้งนี้ล้วนแต่เป็นกระบวนการสร้างกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของเยาวชน เพื่อให้เยาวชนมีพื้นฐานความเข้าใจและความตระหนักถึงคุณค่าและความสามารถของตนเอง และแนวทางในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ เพราะเด็กและเยาวชนมีความรู้ความฉลาด เพียงแต่ไม่มีพื้นที่ให้ได้แสดงออกอย่างจริงจัง หรือมีผู้คนยอมรับว่าความคิดของตนเอง จึงไม่ได้แสดงออกมาอย่างเต็มที่ ดังนั้นเวทีนี้จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนได้เห็นถึงความสามารถของตนเอง ว่าสามารถทำประโยชน์

ให้แก่ตนเองและสังคมได้ และได้มีพื้นที่แสดงออกและทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ นับเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในการพัฒนาชุมชนของตนเองได้เป็นอย่างดี

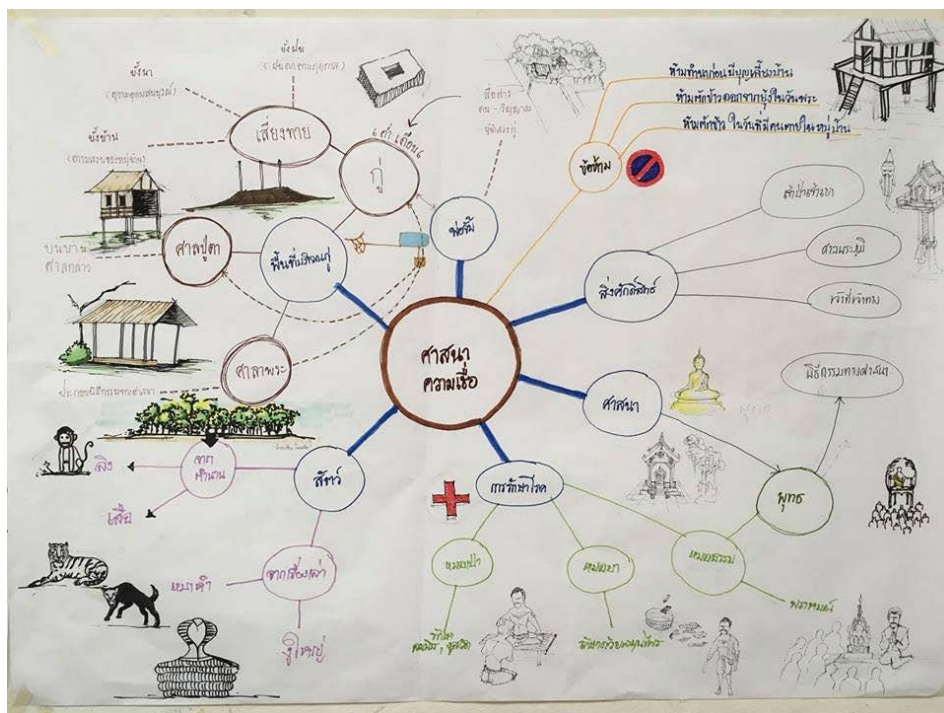
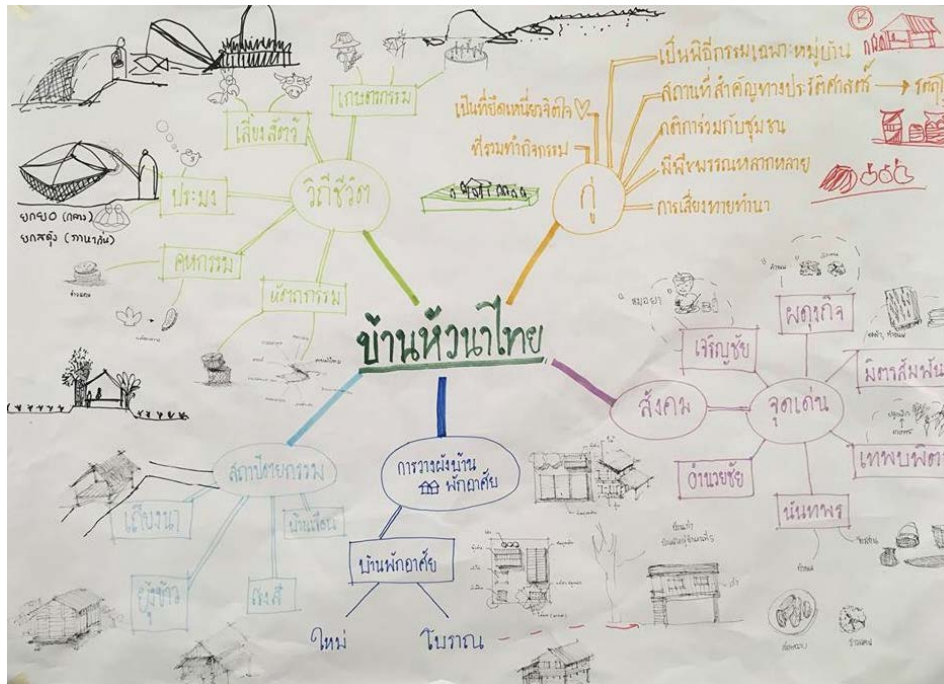

ภาพกิจกรรมการทำงานของทีมวิจัย

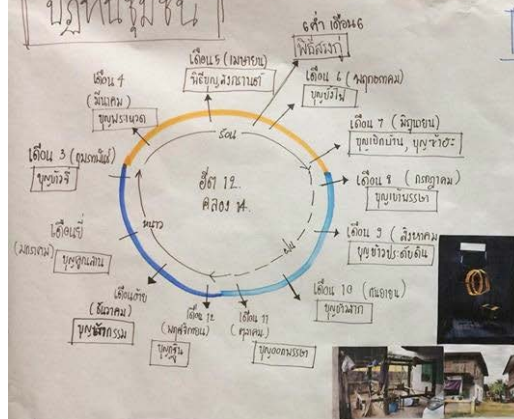
ภาคผนวก 2

รูปภาพกิจกรรม และ การวิเคราะห์ เพิ่มเติม

ภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการลงพื้นที่ชุมชน

ปฏิทินชุมชน

ประวัติบุคคล

พ่ออ้อม ทายโธ อนุชา 4 พี่ เป็นช่างทำหมอน
เป็นผู้เฒ่าทางความเชื่อ เป็นหมอลำคู่บ้าน เป็นผู้รักลูกหลาน
ที่ดำเนินคุณแลในหมู่บ้านนี้คือ
พ่ออ้อม ทายโธ เริ่มศึกษาความรู้ทาง ดยชาแน
จากตำรา "มูลมวี่อีสาน" (หนังสือของคณะสงฆ์)
ซึ่งเป็นหนังสือโบราณ

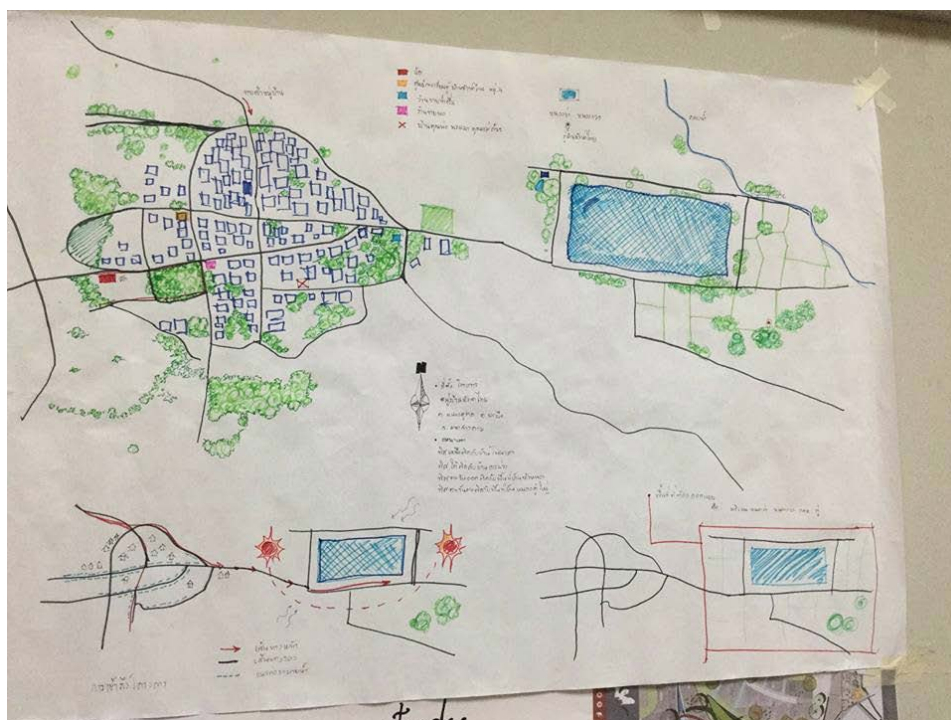
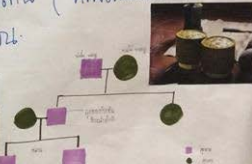

โครงการสร้างองค์ความรู้ชุมชน

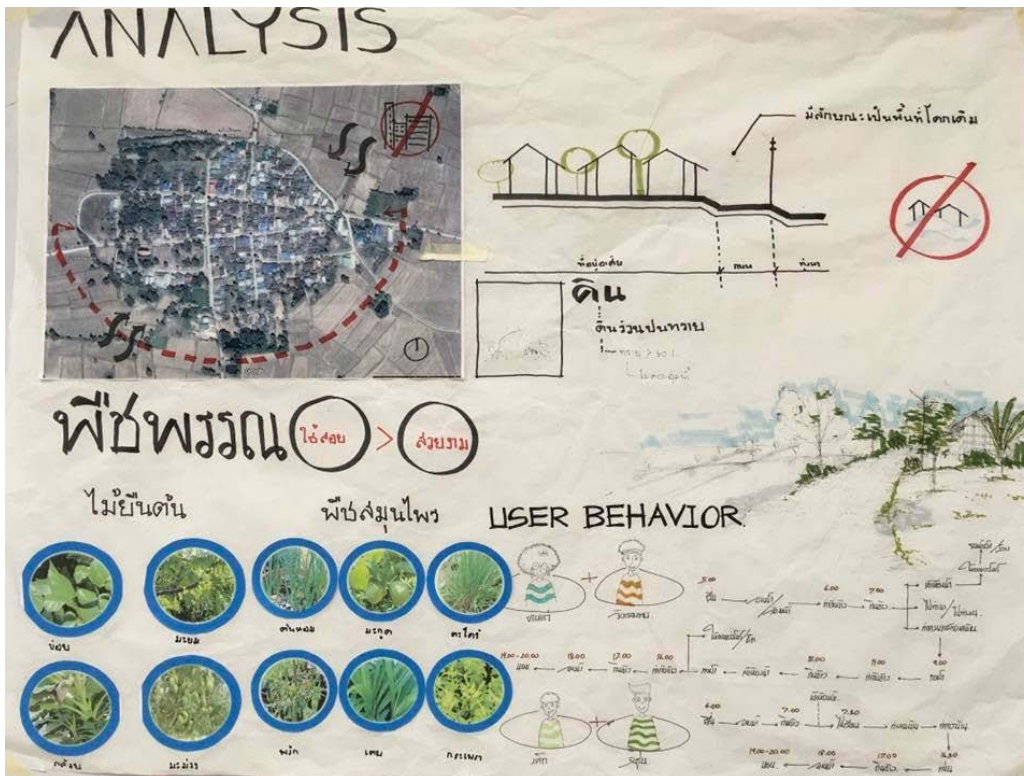
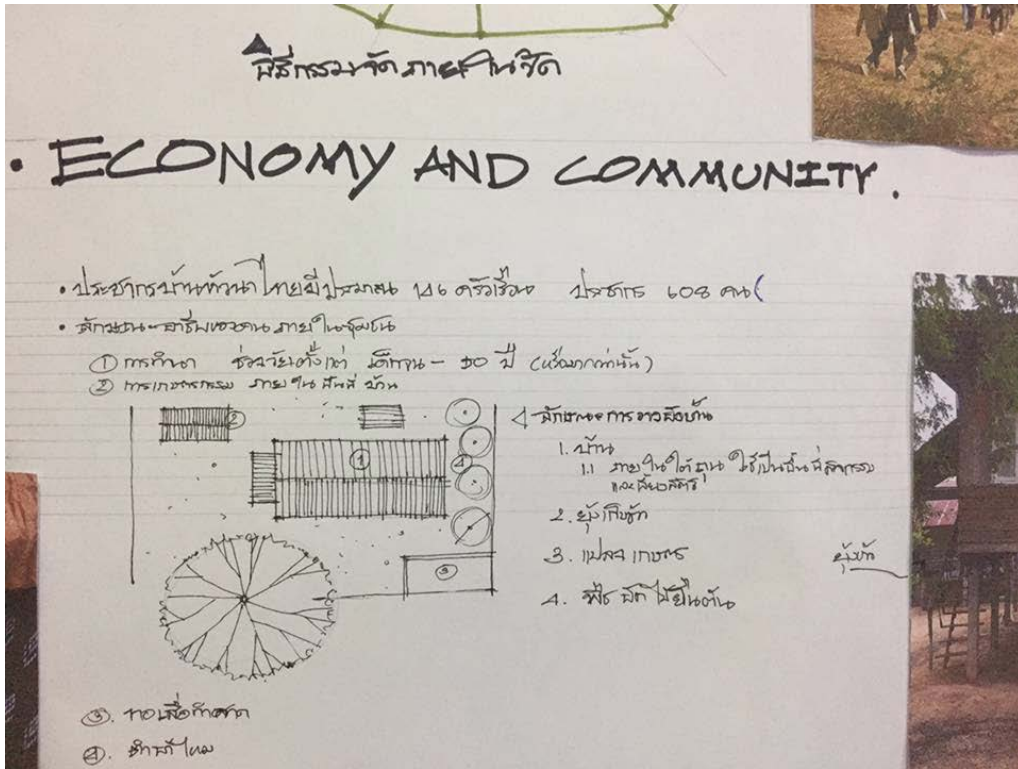
๓ หมู่บ้านในไทยปกครองโดยผู้ใหญ่นบ้าน
และแบ่งการปกครองออกเป็น
๔ ตำบล เพื่อช่วยจัดการปกครอง การจัดการ
และการกระจายข่าวสารแก่ชาวบ้าน

ระบบสุขภาพชุมชน (คัม)

- ▶ ในหมู่บ้านไม่มีถนน มีแต่มีทอชาวบ้าน
- ▶ ประชากร / ทอบ้านที่อาศัยส่วนมากเป็น
ผู้สูงอายุ

ภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการลงพื้นที่ชุมชน

เรียงความของเยาวชน

๖๕๑ บ้านของฉัน... ก็มีความทรงจำของภูผาในไทย

บ้านหัวน้ำโขง เป็นหมู่บ้านที่ชาวเขม่นได้อาศัยมาตั้งแต่นานแล้ว เป็นหมู่บ้านที่ หนึ่งหรือพินาอาศัย
บ้านและบ้าน มีการประกอบอาชีพที่ นวัตกรรมประเพณีที่ต่าง และอนุรักษ์ความดีงามที่ชนชาติ

“ประวัติหมู่บ้านหัวน้ำไทย” ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้มีผู้นำหมู่บ้านเดียวกันกับหมู่บ้านหนองคูใหญ่ นึกน้าชื่อพระราโชได้
อพยพครอบครัวมาอยู่โลกหัวน้ำไทยเป็นคนแรก ที่บริเวณนี้เจ้าของตามบริเวณชื่อเขาแรม จึงเป็นคนไทยจากกลาง แลให้คน
แรมเป็นหัวหน้าต่อมาที่หัวน้ำไทยว่า “บ้านหัวน้ำไทย” ที่ชื่อคนไทยแรมก็คือนามของนางทองใส เกียรติภักดิ์ ที่มาจากบ้านหนองคู
ใหญ่ประมาณ ๓๐๐ เมตร และยังมีตัวแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจำนวน ๗๗๗ ปัจจุบันคือ นายอินชัย อึ้งกัฏ อีกลูกหัวน้ำ
บ้านหัวน้ำไทย เป็นหมู่บ้านจากอุบลราชธานี ประมาณ ๓๕๐ กิโลเมตร อย่างเช่น ประเพณี “บุญกู่” ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวบ้านจากถิ่นเดิม
มาทำบุญได้แก่ ไทยวน นิกายธรรมนันทอนทำมาทำกันใจตัวนี้

"ประชุมหมู่บ้าน" จะจัดขึ้นช่วง ขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 ที่บ้านหัวนาไท ก่อนวันงานบุญจะมีขบวนถือธงไปแต่ละหมู่บ้าน ในตำบลให้หมู่บ้านข้างเคียงมาต้อนรับ และจะมีเต้าจุ่ม ปรุงขนมคือ นวดต๋ แดงธัญ จะไปคล้องกาคตามตลาดพื้นที่ที่จะประกอบพิธี นำพันธ์ ๕ ธูป ตั้งหน้าไปของขบวนออกแถว สักลาล์วที่ข้อย่างที่ว่านึ่งนั้นจะมีการทำพิธี ในวันนั้น เต้าจุ่มจะปักติดไว้บนเรือ ที่ชาวบ้านเรียกว่า "ประพวง" เพื่อให้ชาวบ้านทำร่วมงาน ขนส่งเพื่อทำพิธีการตามประเพณี คือ ดั้น ต่ ทอ ขี่ธูป ตั้งน และใบไม้ กากธูปกลาย โดยคนเข่าคนแก่จะเรียกว่า "การตามประเพณีกับจับใบไม้" หลังจากนั้นชาวบ้านจะนำอาหารมาวางกันไว้ และมีการนำ น้่อไฟขึ้นมาเลี้ยงขบวนบุญ เวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์จะเริ่มทำพิธีกรรมและมีการกล่าวอาบแก้กรรมสอง เพื่อประคั้นน้ำ เสร็จ ชาวบ้านก็จะรับประทานอาหาร น้ดองจากรับประทานอาหารเสร็จ จะมีคนแบ่ร่อนบุญ ถา ร่อน ไปร่อนรอบพื้นที่ ชาวบ้านจะนำขื่อไปขึงไว้เลี้ยงขบวน จะขื่อไม้ขึง และ ขื่อไม้ไผ่ โดยมีการเลี้ยงขบวนดังนี้ ถ้าขื่อไม้ขึงนั้นจะเลี้ยงขบวนว่า ชาวบ้านจะมีคนคู่คู่ ขบวนร่อนเย็น ในทางอศัมภักธ ถ้าขื่อไม้ไผ่ไม่ขึง แต่ขื่อไม้ไผ่ตามแนวระนาบแทน จะเลี้ยงขบวนว่า ผาน้ำจะตกตามฤดูกาล ข้างฝั่งละ ๑๐๐ คน ขบวน ข้างฝั่งจะมี ธำว (เพื่อใช้ชาวบ้าน สักลาล์ว) พอเสร็จพิธีทุกอย่าง ชาวบ้านก็จะแยกย้ายกลับบ้าน

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า บัณฑิตชาวไทยเป็นหนี้บ้านเกิด คือพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย รักใคร่ ถิ่นเกิดถิ่นเกิด นักบวช
อันธพาล ขี้บ่อด วัชกรธรรมาประเพณีที่ดัดจริตเอาไว้ ไม่ให้เกิดขึ้นมาในโลกนี้ ขี้บ่อด ขี้บ่อด ขี้บ่อด ขี้บ่อด ขี้บ่อด ขี้บ่อด ขี้บ่อด ขี้บ่อด ขี้บ่อด ขี้บ่อด

- ทศิ์แก้ว เป็นเลขของงาที่ติดในโคนในชุมชน

ชื่อบ้าน

(จวบชั่วบัดนี้ ก็เลยมา)

เรียงความของเยาวชน

DATE _____

DATE _____

บ้านของฉัน...กับความรักจำเริญคู่หัวใจไทย

ครอบครัวจางวันมีอยู่ 4 คน มี ยาย ป้า แม่ และ น้า บ้านของน้าก็
ไม่ใหญ่โตมากมาย แต่ก็มีอยู่โต น้าเป็นลูกคนเดียว ซึ่งครอบครัวก็ตั้งความหวังไว้สูง
พอสมควร แม่อยากให้มันมีอนาคตที่ดี มีงานมีการมันควสามารถเลี้ยงตัวเองได้
ครอบครัวจางวันอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ถึงแม้จะมีปัญหาแต่ครอบครัวก็สามารถฟันฝ่ามาได้
มันภูมิใจในครอบครัวมากก็แบบอย่าง และอบรมสั่งสอนมันเป็นอย่างดี แม่ก็สอนเสมอ
ว่าเกิดเป็นคน ต้องมีความอดทน ถ้าเผชิญกับปัญหา ก็สามารถแก้ไขมันได้ในที่สุด
แม่บอกว่า คนเราไม่สามารถเลือกเกิดได้ แต่เราสามารถเลือกที่จะเป็นได้ ทุกครั้งที่มีปัญหา
มันจะเป็นคนคอยแนะนำเสมอ คอยบอกคอยเตือนว่าถ้าไหนควทำ ไม่ควรทำ

นอกจากนี้แล้ว ยังมี ป้า และยาย ที่รักฉันในฉันใหม่ เพราะทำทานทั้งสอง
เจียนจนมาตัวแต่เด็ก ฉันชอบไปไหนมาไหนกับป้าและยาย ทำทานทั้งสองนำเงินมาก
สำหรับทุกคนนี้ พักไว้หน้ายายเล่า ประวัติ ศาสนาหลัก และ ความการจำที่ป้า จกรจำรองยาย
ให้นั้นมีว่า เกิดกัน เมื่อ กู้ ทานไทย ที่คือ กู้ ศักดิ์สิทธิ์ ที่เคารพบูชาของคนบ้านบ้านมา
แต่หน้า ยายบอกอีกว่า เมื่อก่อน เมื่อ ลูกหลานไม่สบายเจ็บไข้ได้ป่วย ก็จะนำไปถาม
ของพวกป้า ทานที่ศักดิ์สิทธิ์ ณ กู้แห่งนี้ บางครั้ง ลูกหลานจะเดินทางไกล เดินทางไป
ทำงานค้าขายแล้ว ก็นึกมาของป้าให้ห่อไปฝากบอกคนมาคนมา บอกทุกคนในหมู่บ้าน
นั่นคือ และศรัทธา ในกู้แห่งนี้เสมอ เพื่อทำให้ความสำคัญกับสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์
ทุกๆปี ก็จะมาทำก้นของคนในหมู่บ้าน ตามก้น ทำบุญ ส่งกู้ ณ สถานที่แห่งนี้
ก็ศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองเช่นนี้ ในงาน เยาวชน ลูกหลานคนบ้านไทย จะยอมทำ
วิญญานจนจนเก่าแก่ ได้สละหรือ กว่าจะมีกู้ กว่าจะมีประเพณี กว่าจะมีโรงเรียนแล้วตามสาวกู้มี
บรรพบุรุษ ได้สละอะไรไว้ที่เกศศานาบ้าน

สุดท้ายนี้ หากคนหนึ่งที่เห็นคุณค่าของ ความเคารมนับถือ ศักดิ์ศรีในศักดิ์สิทธิ์
ของทุกคนของทุกคน และยินดีสนับสนุนให้ทุกคนทำต่อไป ขอให้ทุกคน
ของทุกคนของทุกคน จงสืบไปจนกว่าจะหมดลมหายใจ การเคารพซึ่งกันและกันใน
จิตใจ ให้คำขอบคุณกันอยู่เสมอนี้สืบไป

นางสาว เจริญลักษณ์ ห้วยฟ้า รร. มรณานุเคราะห์ อำเภอเมือง จ.มหาสารคาม

Darius

มอบทุนการศึกษา การเขียนเรียงความของเยาวชน

ภาคผนวก 3

การเขียน RE และ บทความวิจัย

เสียงของเยาวชนก่อเกิดมุมมองการอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน

(RCG59E0022 การใช้ประโยชน์เชิงพื้นที่ด้านประวัติศาสตร์)

จากการดำเนินงาน โครงการ แนวทางการจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านห้วยนาไทยชุมชนบ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยมี คุณเมทินี โคตรดี เป็นหัวหน้าโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และพื้นที่วัฒนธรรมของพื้นที่ชุมชน และ เพื่อศึกษาปัญหาหรือวิกฤตที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน

จากกระบวนการศึกษาสำรวจข้อมูลทางกายภาพของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมนั้น พบ ความแตกต่างมุมมองและคุณค่าของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มเยาวชนและผู้เฒ่าผู้แก่ โดยจัดให้เยาวชนวาดภาพประกวดในหัวข้อ “ของดีบ้านห้วยนาไทย และ บ้านห้วยนาไทยในฝัน” ซึ่งภาพต่างๆแสดงถึงจินตนาการของกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ และ เพื่อให้คนในชุมชนได้มองเห็นทัศนคติเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาและการจัดการพื้นที่เพื่อให้กลุ่มเยาวชนได้มี

พื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกันต่อไปจากภาพที่ปรากฏในการนำเสนอถึงเรื่องราวของดีบ้านห้วยนาไทยนั้นซึ่งได้เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เล่าในเวทีครั้งนี้ทำให้คนในชุมชนได้รับทราบและตระหนักว่าเยาวชนคนรุ่นใหม่ั้นแทบจะไม่ทราบเรื่องราวในอดีตหรือพื้นที่ทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆตามคำบอกเล่าอีกทั้งพื้นที่ที่ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธาและมีความเกรงกลัวในเรื่องพลังอำนาจต่างๆเช่นพื้นที่ภูเขานั้นเยาวชนกลับคิดต่างและความเลื่อมใส ศรัทธานั้นก็ยังเจือจางไปตามยุคสมัยอีกด้วย

จากการรับฟังเสียงของเยาวชน กับ มุมมองการอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นทำให้ทีมวิจัยได้พัฒนากระบวนการและร่วมวางแผนการดำเนินการโดยการเพิ่มทีมวิจัยกลุ่มเยาวชนที่มีความสนใจในการทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อให้กระบวนการวิจัยได้รับมุมมองการสะท้อนความคิดเห็นของการทำงานการอนุรักษ์พื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนโดยเริ่มจากการสร้างความตระหนักให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชน และสะท้อนออกมาเป็นแนวทางการจัดการเพื่อความยั่งยืน มิให้ประวัติศาสตร์เป็นเพียงเรื่องเล่าในอดีต แต่ยังสามารถคงประโยชน์การใช้พื้นที่เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนส่วนรวม สร้างระบบนิเวศชุมชนเพื่อป้องกันผลกระทบจากแนวทางการพัฒนาเมืองต่อไปในอนาคตและได้มีการขยายผลไปสู่การเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ตามวิสัยทัศน์การพัฒนา จังหวัดมหาสารคาม เพื่อพัฒนาให้สอดคล้องกับการเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้สู่การพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

นาย ชีรภัทร์ เตื่อยมา (น้องเกส) เป็นเยาวชนที่มีความสนใจในการทำงานร่วมกับทีมวิจัยโดยเริ่มจาก เวทีเยาวชน กิจกรรมวาดภาพประกวดในหัวข้อ “ของดีบ้านห้วยนาไทย และ บ้านห้วยโนไทยในฝัน” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 มีแนวความคิดเปลี่ยนไปกับมุมมองการใช้ชีวิต แบบชนบทและความภูมิใจในชุมชนของตนเอง จากการสัมภาษณ์ น้องเกสกล่าวว่า “ ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือความรู้สึกอยากร่วมกับกิจกรรมประเพณีของชุมชน ซึ่งเมื่อก่อนก็ไม่สนใจเท่าไร แต่ตอนนี้อยากรู้ว่าเค้าทำอะไรบ้าง แล้วผู้ใหญ่ก็พอเห็นเราสนใจ และคอยถามว่าอยากศึกษาเรื่องนี้ไหม อยากถ่ายภาพและเล่าให้คนอื่นฟัง ว่าที่บ้านห้วยนาไทย มีมุมสวยๆ ผมลองถ่ายภาพและทำเป็นเรื่องสั้นเรื่องบ้านของผมลงเฟซบุ๊กครับ สนุกดี และคิดว่าจะทำอีก ผมคิดว่าบางครั้งคนที่เข้ามาศึกษาชุมชนของผมก็เป็นเหมือนกาวที่เชื่อมให้ผมและคนแก่ คุยกันมากขึ้นกว่าเดิม”

เมทินี โคตรดี
หัวหน้าโครงการ

การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้าน ห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม อำภา บัวระภา และเมทินี โคตรดี

Ban Hua Na Thai Learning Centre Project for Cultural Learning of Ban Hau Na Thai village and its surroundings, Borabue District, Maha Sarakham

สาขามีสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

*Corresponding author. E-mail : iang_zuzu@hotmail.com

บทคัดย่อ

การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์คือ ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้านห้วยนาไทยและชุมชนบ้านห้วยนาไทยเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของหมู่บ้านและคนในชุมชน ศึกษาลักษณะทางกายภาพของภูมิทัศน์รอบๆในอดีตเพื่อหาความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่รอบๆและกิจกรรมของชุมชน และศึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดการพื้นที่รอบๆบ้านห้วยนาไทยร่วมกับชุมชน เพื่อออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของคนในชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง โดยการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นและความต้องการจากชาวบ้าน ทำการสำรวจพื้นที่เพื่อค้นหาศักยภาพ การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน พบว่าพื้นที่หมู่บ้านห้วยนาไทยเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีความผูกพันกับชาวบ้านมากกว่า 100 ปี จึงออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทยและบริเวณใกล้เคียงรวมถึงพื้นที่เชื่อมต่อกับหมู่บ้านห้วยนาไทย โดยมีแนวความคิดมาจากวัฒนธรรมข้าวและลวดลายผ้าพื้นถิ่น โดยใช้เมล็ดข้าวและกระต๊อบข้าวมาใช้ออกแบบอาคาร ภายในพื้นที่ 50 ไร่ แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ 1) อาคารต้อนรับและจัดแสดงประเพณีวัฒนธรรม ความสำคัญของภูมิวิถีชีวิต ภูมิปัญญา 2) สวนสาธารณะชุมชนเพื่อการพักผ่อน 3) ลานเพื่อรองรับกิจกรรมทางวัฒนธรรม โครงการนี้เป็นารออกแบบแนวความคิด จากความต้องการของชุมชนและความเหมาะสมของบริบทในพื้นที่เพื่อต่อยอดความคิดและความต้องการของชุมชนให้ออกมาเป็นรูปธรรม และเพื่อนำเสนอต่อภาครัฐและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อไป

คำสำคัญ: ศูนย์การเรียนรู้, วัฒนธรรม, บ้านห้วยนาไทย

Abstract

This project aimed to study the culture of Ban Hau Na Thai village and its surroundings, Borabue District, Maha Sarakham. Project's objectives were to investigate its historical background in order to defining its community and people identity, to study the physical condition of its landscape in the past in order to reveal the relationship of its land use and community's activity, and to study possibilities of land management of the area collaboratively with community in order to design Community Learning Centre. Project procedures included 1) relevant literature reviews, 2) a focus group for local brain storming and local demand collection, 3) survey for potential finding, 4) in-depth interviewing to analyze community's demand. The project revealed that the area had historical significance and close relationship with people for more than a century. Therefore a project of Ban Hau Na Thai Learning Centre was proposed together with landscape design connecting Kuu Ban Hau Na Thai. The concept was rice culture and local textile pattern. The building form was taken from rice seed and a sticky rice container. The 50-rai area was divided to 3 parts including 1) a reception and tradition exhibition building, 2) public recreational park and 3)

cultural activity square. This conceptual project was designed according to community's demands and contextual appropriations. These points were realized and presented to public sector and stakeholders.

Keywords: Learning Centre, Culture, Ban Hua Na Thai

บทนำ

กู เป็นโบราณสถานที่สำคัญของคนในเขตภาคอีสานรวมถึงจังหวัดมหาสารคาม มีการขุดค้นพบในหลายพื้นที่ เช่น กุบัวทอง กุบ้านสนาม กุป่าโพ กุโคกสะท้อน แสดงถึงความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่ กุบางแห่งมีอายุตั้งแต่ปลายสมัยทวารวดี ถึงช่วงต้นที่ได้รับอิทธิพลมาจากขอม ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 16-18 (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546) กุบ้านห้วยนาไทย ตั้งอยู่ที่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เดิมมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 18 ไร่ ลักษณะพื้นที่โดยรอบกูในอดีตมีพื้นที่ป่าเดิมอยู่ล้อมรอบมีไม้พื้นถิ่นและไม้เดิมอยู่ในพื้นที่จำนวนมาก อีกทั้งยังมีสระน้ำและคูคลองเดิมปรากฏให้เห็น กุบ้านห้วยนาไทย เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านห้วยนาไทยและคนในชุมชนรอบข้างให้ความเคารพนับถือ ในทุกวันที่ 6 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ชาวบ้านจะรวมตัวกันจัดพิธีสงฆ์กลายเป็นประเพณีสำคัญประจำของตำบลหนองคู ขาด ปัจจุบันด้วยสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีการขยายพื้นที่ทำกินครอบคลุมพื้นที่รกร้าง พื้นที่ที่ไม่มีเจ้าของ และพื้นที่ป่าไม้เดิมเพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปลูกข้าว บริเวรอบกูใหญ่เองก็เช่นเดียวกันพื้นที่ป่าเดิมถูกแทนที่โดยพื้นที่เกษตรกรรมและทุ่งนา ทำให้เส้นทางทางสัญจรเดิมเปลี่ยนไป การเข้าถึงทำได้ยาก การจัดกิจกรรมที่มีจำนวนคนจำนวนมากยิ่งทำได้ยาก ทำให้กิจกรรมของคนในชุมชนทำได้ยากและจะทำแต่ในวันสำคัญคือวันไหว้กูเท่านั้น พื้นที่รอบกู ซึ่งเคยมีลักษณะทางกายภาพที่เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าเต็งรัง ไม้พื้นถิ่นหรืออาจรวมถึงพืชสมุนไพรที่หายไปแล้วและแปรเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้คุณค่าและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ การใช้พื้นที่และการทำกิจกรรมของคนในชุมชนในอดีตเลือนหายไปพร้อมกัน ชาวบ้านจึงมีการรวมตัวกันเพื่อจะช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่รอบกูบ้านห้วยนาไทยขึ้นใหม่ และเพื่ออนุรักษ์และสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ประเพณีสงฆ์ให้สืบทอดต่อไปยังลูกหลาน อีกทั้งยังต้องการให้มีการจัดสร้างศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านที่จะใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และเป็นศูนย์กลางความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงรูปแบบวิถีชีวิตตั้งแต่อดีต เพื่อใช้ศูนย์แห่งนี้เป็นสถานที่เก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนเพื่อให้ลูกหลานรุ่นต่อไปได้เห็นคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูต่อไปสืบทอดลูกหลาน อีกทั้งยังต้องการสถานที่พักผ่อนและพื้นที่นันทนาการเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอีกด้วย

ขั้นตอนการวิจัย

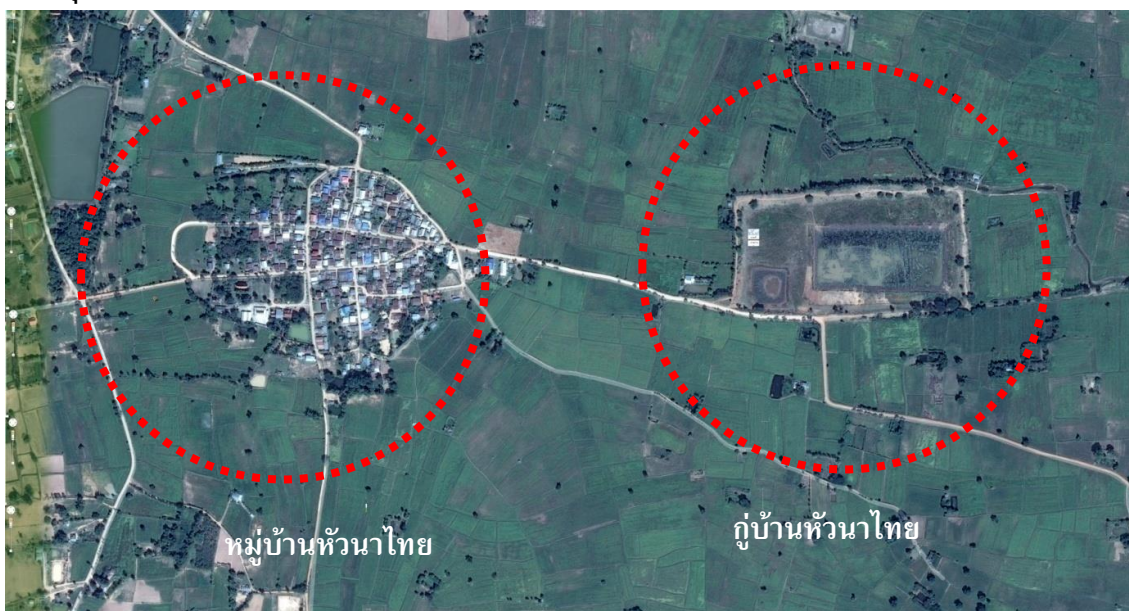
1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาแนวความคิดเรื่องการจัดการภูมิทัศน์เพื่อการเรียนรู้ของชุมชน ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยนา แนวความคิดและงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. การจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสอบถามเกี่ยวกับความสำคัญของกุบ้านห้วยนาไทย ประวัติความเป็นมา การตั้งชุมชนจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ประวัติการขุดพบวัตถุโบราณ การใช้พื้นที่และความต้องการพัฒนาพื้นที่ของชุมชน จากผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนชาวบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง สอบถามการเก็บ

รักษาวัตถุโบราณจากชาวบ้านและเจ้าอาวาสวัดหัวนาไทย และตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคู ชาติและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

3. การสำรวจพื้นที่บริเวณพื้นที่ภายในชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลด้านลักษณะกายภาพ การตั้งบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย รูปแบบสถาปัตยกรรม และการดำรงชีวิต และกิจกรรมที่สำคัญ เพื่อนำไปวิเคราะห์แนวทางการ จัดการพื้นที่เรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวนาไทย และการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่กู่ บ้านหัวนาไทย บริเวณพื้นที่หนองข่าหนองแวง พื้นที่ใกล้เคียงที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เห็น ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่และนำไปวิเคราะห์หาแนวทางการออกแบบ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ศักยภาพของพื้นที่ ความต้องการของชุมชนและแนวคิดในการออกแบบ

5. การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านหัวนาไทย เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหัวนา ไทยและชุมชนใกล้เคียง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ภาพที่ 1 พื้นที่ศึกษา

ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านหัวนาไทย

บ้านหัวนาไทยได้โยกย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านหนองคูใหญ่ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2393 มาอยู่ที่ป่า นา ซึ่งเป็นที่นาของนางคำใส เทียงภักดี ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านหนองคูใหญ่มาทางทิศตะวันออกประมาณ 300 เมตร การโยกย้ายถิ่นฐานของคนโดยส่วนใหญ่อาจเนื่องมาจากประชากรในพื้นที่เดิมเริ่มมีความหนาแน่น หรือการโยกย้ายมาสร้างครอบครัวใหม่ หรืออาจจะมาจากปัจจัยเรื่องของเศรษฐกิจ แต่จากประวัติศาสตร์ ความเป็นมาที่ชาวบ้านเล่าต่อกันมาว่าคนที่มาตั้งถิ่นฐานคนแรกคือนายแฉ่ม หรือเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า ไท แฉ่ม มาตั้งรกรากที่บริเวณใกล้กับวัดหัวนาไทยในปัจจุบันจากนั้นมาก็มีผู้คนจากหมู่บ้านหนองคูใหญ่และ หมู่บ้านใกล้เคียงเดินทางเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านหัวนาไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบันนี้บ้านหัวนาไทยมี ประชากรอยู่ประมาณ 146 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมดประมาณ 608 คน (แผนชุมชนเพื่อการ ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์จังหวัดมหาสารคามฯ, 2557:3) ชาวบ้านหัวนาไทยมีคติความเชื่อเรื่องผีมาช้านาน รวมถึงมีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับกู่บ้านหัวนา ไทย ซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน

อาชีพของคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกคือ การปั้นหม้อ เพราะเนื่องจากบริเวณหมู่บ้านนั้นมีหนองน้ำจำนวนมาก มีดินที่เหมาะสมต่อการปั้นหม้อ วิธีการคือการขุดดินเหนียวมาเหยียบจนเหนียวพอที่จะสามารถขึ้นรูปเป็นหม้อได้ แล้วนำดินมาขดเป็นวงกลมทำเป็นฐานแล้วค่อยๆ ขึ้นรูปตัวหม้อและฝาหม้อตามลำดับ จากนั้นนำไปเข้าเตาเผาที่มีลักษณะเป็นโดมโค้ง ในระหว่างที่เผาจะมีเสียงดัง “โหมง โหมง โหมง” ไปด้วยไปทั่วบริเวณใกล้เคียง มีความเชื่อว่าถ้าได้ยินเสียงแล้วห้ามทักเพราะจะทำให้หม้อในเตาที่กำลังเผานั้นแตกได้ ชาวบ้านโดยทั่วไปเมื่อได้ยินเสียงดังก็จะไม่ทักโดยเด็ดขาด อีกทั้งชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าการที่จะประกอบอาชีพหรือการปั้นหม้อให้สำเร็จลุล่วงไปได้ั้นผู้ที่ปั้นจะต้องมีของดีอยู่ข้างในตัวจึงจะทำสำเร็จ ซึ่งอาจเปรียบได้กับความรู้และความชำนาญของผู้ปั้นที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จ อาชีพปั้นหม้อของชาวบ้านห้วยนาไทยนั้นไม่ได้เป็นที่นิยมมากนัก เพราะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจและศาสตร์หลายอย่างในการปั้นหม้ออาชีพนี้จึงจางหายไป เป็นเพียงเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาอีกทั้งยังไม่มีการสานต่อความรู้ประเพณีภูมิปัญญาในการปั้นหม้อมาสู่ลูกหลานในปัจจุบัน (พิมพา คำต๋วง, 2558)

กระติบข้าวเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาที่แสดงแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า แสดงถึงความเฉลียวฉลาดของบุคคลและสังคมซึ่งได้สั่งสมปฏิบัติสืบทอดกันมาของชาวอีสานในทุกยุคสมัย เพราะกระติบข้าวที่สานจากไม้ไผ่สามารถเก็บความร้อนได้ดี ช่องว่างเล็กๆ หลายๆ ช่องว่าง ที่อยู่ระหว่างลาดสายและการสานขัดกันไปมาเป็นที่ระบายอากาศชั้นดีทำให้ข้าวเหนียวที่บรรจุภายในกระติบไม่แฉะ โดยชาวอีสานได้ใช้ภูมิปัญญาในการคิดค้นกระบวนการสานกระติบข้าวให้ยังคงรักษาข้าวเหนียวให้ร้อนไม่แฉะและอุ่นอยู่ตลอดเวลา โดยการสานจะทำเป็นสองชั้น ชั้นในสุดจะสานด้วยตอกไม้ให้มีความห่างเล็กน้อยเพื่อให้ไอน้ำระเหยออกจากข้าวไปสู่ช่องว่างภายในกระติบข้าว ชั้นนอกจะสานด้วยตอกที่มีความชิดแน่นกว่าเพื่อเก็บความร้อนเอาไว้ ไอน้ำที่มีความร้อนอยู่ในช่องว่างนี้จะช่วยทำให้ข้าวเหนียวที่อยู่ภายในยังคงความร้อนได้นาน การสานกระติบข้าวของชาวบ้านห้วยนาไทยสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นปู่ย่าตายาย มีทั้งการสานเครื่องใช้ไม้สอยไว้ใช้กันเองในครัวเรือน เช่น หวดหนึ่งข้าว ตะกร้า และเครื่องมือในการจับปลา เช่น ไซตักปลา ช้อง และอื่นๆ เนื่องจากเมื่อก่อนนั้นหนองน้ำที่บ้านห้วยนาไทยยังมีความอุดมสมบูรณ์และมีปลาค่อนข้างมากพอให้ชาวบ้านไปจับปลาเพื่อบริโภคในครัวเรือนได้จึงมีการผลิตเครื่องมือและเครื่องใช้ไม้สอยขึ้นมาใช้ด้วยตนเอง แต่พอถึงในยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2558) หนองน้ำที่อยู่รอบหมู่บ้านห้วยนาไทยเริ่มเหือดแห้งและหนองน้ำขนาดเล็กหลายบ่อถูกปรับสภาพเป็นพื้นที่ราบเพื่อให้เหมาะสมกับการทำนา การจับปลาของคนในหมู่บ้านจึงน้อยลงและส่งผลให้การผลิตเครื่องมือจับปลาหายไป ด้วย จะเหลือแค่การทำกระติบข้าวเท่านั้นที่ยังนิยมทำกันมาจนถึงปัจจุบันเพราะชาวบ้านยังจำเป็นต้องสานกระติบข้าวไว้ใช้เองในครัวเรือนและส่งขายที่หมู่บ้านใกล้เคียง หรือมีการมาสั่งซื้อถึงที่บ้าน นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหมมัดหมี่กันหลายครัวเรือน (บุญเพ็ง แสนโชติ, 2558)

หมู่บ้านห้วยนาไทย

หมู่บ้านห้วยนาไทย ตั้งอยู่บนบ้านห้วยนาไทย สภาพพื้นที่โดยทั่วไป เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500 พื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าโคกขนาดใหญ่ ภายในพื้นที่ที่เป็นหมู่บ้านห้วยนาไทยในปัจจุบันนั้นมีคนอาศัยอยู่ไม่มาก มีเพียงไม่กี่ครัวเรือนที่แยกตัวออกมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านหนองคูใหญ่ บ้านหนองคูขาด เป็นเพียงคุ่มบ้านเล็กเท่านั้นยังไม่มีมีการตั้งเป็นหมู่บ้าน พื้นที่โดยรอบนั้นเป็นป่าโคก มีขนาดพื้นที่ค่อนข้างใหญ่ลักษณะเป็นป่ารกทึบบางป่าโปร่งบ้างสลับกันไป ภายในป่าโคกนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยไม้ขนาดใหญ่ เช่น มะค่าแต้ มะค่าโมง มะขาม ตะโก ตันเต้ ตันดินตึง ข่อย มะขามเทศ รวมถึงพืชสมุนไพร เป็นพื้นที่สำคัญของชาวบ้าน

เพราะเป็นพื้นที่ทำมาหากิน เป็นแหล่งวัสดุอุปกรณ์ที่สำคัญของชาวบ้าน เวลาจะสร้างบ้านหรือสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ ชาวบ้านก็จะเข้าป่าเพื่อหาของที่จำเป็น เพราะป่าเป็นแหล่งรวบรวมไม้นานาชนิด ป่าโคกแห่งนี้จึงนับเป็นพื้นที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต ชาวบ้านสามารถไปหาอาหารได้เกือบทุกชนิดในป่าแห่งนี้ เพราะป่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญชาวบ้านนอกจากจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าแล้ว ยังมีความเคารพป่าเหมือนดังเช่นคนอีสานโดยทั่วไป เมื่อจะเดินทางเข้าป่าเพื่อทำกิจกรรมใดก็ตามจะต้องขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขออนุญาตตัดต้นไม้ขึ้นมาสร้างบ้านหรือทำประโยชน์ (ประพันธ์ อุษลี และ พิมพา คำด้วง, 2558)

การเดินทางเพื่อไปยังหมู่บ้านข้างเคียงต้องเดินทางโดยทางเท้าและเดินทางลัดเลาะตามป่านั้นไปตามทางเดินเท้าขนาดเล็ก ในระหว่างการเดินทางก็ได้พบกับสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น นก ไก่ป่า และลิงเป็นจำนวนมากบริเวณ หนองมะค่า หนองแก หนองบัวน้อย เป็นต้น ชาวบ้านต้องเดินผ่านป่าจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งหรือการเข้าป่าเพื่อหาอาหาร หาของป่าอยู่เป็นประจำนั้น ก็ได้พบเจอกับพื้นที่หนึ่งซึ่งภายในพื้นที่นั้นพบก้อนหินทรายสีเทา ซึ่งมีลักษณะพิเศษคือ มีรูอยู่ตรงกลางและโดยรอบพื้นที่นั้นก็ไม่พบก้อนหินก้อนอื่น พบเพียงแต่ต้นไม้ใหญ่ที่อยู่โดยรอบ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าใครเป็นคนค้นพบสถานที่แห่งนี้ และสถานที่นี้ในอดีตเคยเป็นอะไร ตั้งแต่คุณตาจำความชาวบ้านก็เรียกสถานที่นี้ว่ากู และกูก็กลายเป็นศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านห้วยนาไทย และเป็นศูนย์รวมจิตใจและความเชื่อของชาวบ้าน และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหนือธรรมชาติหลายเรื่องที่เกิดขึ้น เช่น เรื่องของแสงที่เปล่งออกมาในยามค่ำคืน เรื่องการสูญหายของเด็กที่เข้าไปจับสัตว์ป่าในบริเวณใกล้กู และคนที่เข้าไปทำสิ่งที่ไม่สมควรในบริเวณใกล้กู ก็จะถูกผีบังตาไม่ให้มีใครพบเห็นจนชาวบ้านต้องทำพิธีขอขมาจึงจะพบคนที่หายตัวไป เรื่องเล่าเหล่านี้เล่าต่อกันมาสู่ลูกหลาน รุ่นสู่รุ่น ยิ่งทำให้ชาวบ้านเคารพและเลื่อมใสและถือว่ากูเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านเรือนมา

ลักษณะกายภาพของกูในอดีตนั้นเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ พืชสมุนไพร และสัตว์ป่าอยู่ล้อมรอบกู รวมถึงหนองน้ำต่าง ๆ รวมพื้นที่ประมาณ 18 ไร่ แต่ไม่ปรากฏพบหลักฐานที่เป็นภาพถ่ายทางอากาศ หรือหลักฐานทางเอกสาร มีเพียงแต่คำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เล่าต่อกันมาถึงลักษณะกายภาพของพื้นที่ว่าเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ป่าโคกมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากจุดใดก่อนและกระจายไป ณ จุดใด แต่จากหลักฐานที่ปรากฏเพียงอย่างเดียวคือจากภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร เมื่อปี พ.ศ. 2549 พบว่าพื้นที่โดยรอบกูได้มีการเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นทุ่งนาของชาวบ้าน พื้นที่กูก็มีขนาดเล็กลงและ เหลือพื้นที่อยู่ไม่มาก ภายในพื้นที่มีต้นไม้เก่าอยู่ไม่กี่ต้น บริเวณรอบกูที่เคยมีหนองน้ำหลายแห่งก็ลดจำนวนลง เนื่องจากบ่อน้ำมีการตื้นเขินและแห้งไปจากกาลเวลาที่ผ่านไป และอีกทั้งชาวบ้านนั้นได้ถมดินในหนองน้ำเพื่อใช้ปลูกข้าว เช่น หนองดินแดง แต่ก็ยังมีหนองน้ำบางหนองที่ยังคงอยู่ เช่น หนองข่า หนองแวง หนองมน โดยเฉพาะหนองข่าและหนองแวงยังถูกใช้งานมาจนถึงปัจจุบัน เพราะยังใช้เป็นหนองน้ำสาธารณะเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในในการเกษตรกรรมและการทำนาของชาวบ้านห้วยนาไทยและชาวบ้านใกล้เคียง ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีการขยายพื้นที่ทำกินครอบคลุมพื้นที่ที่ร้างไม่มีเจ้าของ และพื้นที่ป่าไม้เดิมเพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปลูกข้าว บริเวณรอบกูก็เช่นเดียวกันพื้นที่ป่าเดิมถูกแทนที่โดยพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้เส้นทางทางสัญจรเดิมเปลี่ยนไป การเข้าถึงทำได้ยาก ส่งผลต่อการจัดกิจกรรมของคนในชุมชนทำได้ยากและจะทำแต่ในวันสำคัญคือวันไหว้กูเท่านั้น พื้นที่รอบกูบ้านห้วยนาไทยซึ่งเคยมีลักษณะทางกายภาพที่เป็นพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ ป่าไม้ ไม้พื้นถิ่น แปรเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

ทำให้คุณค่าและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ การใช้พื้นที่และการทำกิจกรรมของคนในชุมชนในอดีต เลือนหายไปพร้อมกัน (ธนชัย อัยลี, 2558)

ภาพที่ 2 พื้นที่บริเวณหมู่บ้านห้วยนาไทยและประเพณีสงกรานต์ 6 คำ เดือน 6

ความผูกพันของ “กู” กับ “วิถีชีวิต” ของชาวบ้าน

ความผูกพันของ “กู” กับ “วิถีชีวิต” ของชาวบ้านในอดีตนั้น ชาวบ้านให้ความเคารพและนับถือหมู่บ้าน ห้วยนาไทยอย่างมาก ถือว่าเป็นสถานที่สำคัญของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรม หรือการทำบุญก่อนการลงมือทำนา ก็จะมีการมาไหว้กูเพื่อบอกกล่าวให้ช่วยดูแลช่วงระยะเวลาการทำ เกษตรกรรมให้สำเร็จลุล่วงและได้ผลผลิตดี ๆ หรือการทำกิจกรรมอย่างอื่น นับได้ว่ากูมีความสำคัญกับ จิตใจของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดเพศภัยต่าง ๆ เช่น ลมพายุ ฝนตกหนัก ชาวบ้านก็จะนึกถึงกู เพื่อให้ช่วยปิดเป่าเพศภัยต่าง ๆ ออกไปให้พ้นจากหมู่บ้าน เมื่อเหตุการณ์ร้ายแรงได้ผ่านพ้นไปจากหมู่บ้าน แล้วโดยไม่เกิดเหตุร้ายแรงอันใด ชาวบ้านยังมีความเคารพนับถือจากชาวบ้านมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่อดีตมา จนถึงปัจจุบันชาวเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านนั้นยังคงมีอยู่มากโดยเฉพาะกับชาวบ้านที่มีอายุมากแล้วนั้น ความเลื่อมใสศรัทธาและความผูกพันกับกูนั้นยังมีอยู่อย่างมาก และได้ส่งต่อเรื่องราวและความเชื่อเหล่านี้สู่ ลูกหลานโดยการเล่าเรื่องต่าง ๆ ให้ฟัง แต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นทำให้คนรุ่นหลังที่ออกจากบ้าน เพื่อไปทำงานในเมืองหรือไปทำงานที่อื่นนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับกูน้อยลง อีกทั้งลูกหลานที่ยังเป็นเด็กที่ เติบโตอยู่ในชุมชนก็มีความรู้เรื่องกูน้อยลงความศรัทธาจึงน้อยลงไปตาม เนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง ไป อีกทั้งชุดข้อมูลความรู้ ความเชื่อ เรื่องเล่า ความเชื่อ ความศรัทธาต่อกูนั้นเริ่มเลือนหายไปกับคนรุ่น ปู่ย่าตายายที่เสียชีวิต คนรุ่นหลังจึงค่อย ๆ ห่างไกลจากกูมากยิ่งขึ้น

ลักษณะพื้นที่โดยรอบหมู่บ้านห้วยนาไทย มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพไปค่อนข้างมาก จากพื้นที่ป่าโคกเดิมกลายมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ชาวบ้านมีการไถพรวนพื้นที่ มีการตัดต้นไม้และถอน รากต้นไม้ใหญ่ที่ตายแล้วออกจากพื้นที่เพื่อให้เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม ซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของ ชาวบ้านห้วยนาไทย เมื่อประชากรที่อยู่อาศัยมีจำนวนมากขึ้น การประกอบอาชีพการทำนาก็มากขึ้นตามไป ด้วย ดังนั้นพื้นที่ป่าเดิมและพื้นที่รกร้างก็ถูกจับจองและปรับปรุงพื้นที่เพื่อให้เหมาะสมกับการทำนา บาง พื้นที่มีต้นไม้ใหญ่ที่รากฝังลึกเป็นอุปสรรคต่อการปรับปรุงหน้าดินหรือการไถพรวน ชาวบ้านก็ได้มีการขุด ออกจากพื้นที่และเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2553 ชาวบ้านได้ขุดพบโบราณวัตถุหลายชิ้นในบริเวณใต้ต้นไม้ ใหญ่ เช่น กระดิ่งโบราณ มีด้ามจับเป็นรูปพญานาค พระนารายณ์ และพระพิฆเนศ เครื่องใช้ไม้สอยที่ทำ จากสำริด พระพุทธรูปขนาดเล็ก กำไล และเครื่องปั้นดินเผา โดยชาวบ้านได้ถวายให้วัดเก็บรักษาไว้ที่หอ โสง วัดบ้านห้วยนาไทย โบราณวัตถุหลายชิ้นที่พบเป็นโบราณวัตถุที่อยู่ในสมัยทวารวดี และสมัยขอม มีวัตถุ โบราณชิ้นหนึ่งที่ชาวบ้านขุดค้นพบมาจากบริเวณหนองบัวน้อย และหนองแกซึ่งเป็นหนองน้ำโบราณที่อยู่

ใกล้กับหมู่บ้านห้วยนาไทย นอกจากนั้นชาวบ้านยังขุดค้นพบพระพุทธรูปองค์ใหญ่อีก 1 องค์ที่บริเวณใกล้กับหมู่บ้านห้วยนาไทย จากคำบอกเล่าของชาวบ้านหลายคนรวมถึงคุณตาพิมพา คำด้วง ซึ่งเป็นหนึ่งคนที่ได้พบเห็นองค์พระและได้สัมผัสกับองค์ได้เล่าให้ฟังว่า ลักษณะที่พบเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิมือประสานกันที่หน้าตัก ครีบบนเป็นหัวช้างมีวงและมียา ครีบล่างเป็นคนกำลังนั่งสมาธิ ลักษณะนูนออกมาจากแผ่นหินทราย หน้าตักพระพุทธรูปไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่สามารถระบุแผ่นหินบนหลังพระพุทธรูป กว้างประมาณ 50 เซนติเมตร เมตร สูงประมาณ 60-80 เซนติเมตร มีองค์พระสีดำและเกร็ดหินสีขาว โดยชาวบ้านเรียกตามกันมาว่าว่า “พระสิงโห” จากลักษณะที่ชาวบ้านกล่าวมา พบว่ามีลักษณะคล้ายกับพระพิฆเนศตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ชาวบ้านเชื่อกันว่าพระพุทธรูปดังกล่าวเป็นของศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน เนื่องจากมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระสิงโหไว้ว่า “เมื่อครั้งที่ขุดพบพระสิงโहनั้น เกิดปาฏิหาริย์เมื่อองค์พระต้องกับแสงอาทิตย์ก็เกิดแสงอัศจรรย์ขึ้น องค์พระนั้นส่องประกายแวววับ ทำให้ชาวบ้านที่พบเห็นยิ่งเลื่อมใสศรัทธา และชาวบ้านก็ได้ถวายพระสิงโหให้ “หลวงพ่อดินทร์” พระเจ้าอาวาสที่จำพรรษาอยู่ที่วัดหนองคูหรือวัดหนองคูใหญ่เก็บรักษาไว้ พระสิงโห ประดิษฐานอยู่ที่วัดเป็นเวลาประมาณ 1 ปี ต่อมาเมื่อมีโจรมาขโมยพระสิงโหออกจากวัด แต่ก็ไปไม่ได้ไม่ไกลนักก็เกิดอุบัติเหตุและทำให้ผู้ที่มาขโมยพระสิงโहनั้นได้รับบาดเจ็บ บ้างก็ว่าแขนขาด บ้างก็ว่าขาขาด หรือล้มตายเพราะอิทธิฤทธิ์ของพระสิงโห จึงนำพระสิงโหมาคืนไว้ที่วัดเดิมเช่นเดิม” จากนั้นเรื่องราวดังกล่าวก็เป็นที่กล่าวขานถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระสิงโหไปทั่วหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง ชาวบ้านห้วยนาไทยและชาวบ้านใกล้เคียงยังเคารพและมีความศรัทธามากยิ่งขึ้น แต่ไม่นานนักก็มีกลุ่มโจรได้เข้ามาขโมยพระสิงโหอีกครั้งและหากลอบขโมยมาหลอก ล่อ โดยมีการทำพิธีอันเชิญพระสิงโหให้ไปประดิษฐาน ณ ที่อื่น ทราบแต่เพียงว่าโจรได้เอาพระไปขายที่นาตุน และต่อจากนั้นชาวบ้านก็ไม่ได้พบเห็นพระสิงโหอีกเลย มีแต่เรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์มาจนถึงปัจจุบัน (เผ่าจำ 1, เผ่าจำ 2, พิมพา คำด้วง, 2558) ปัจจุบันวัตถุโบราณหลายชิ้นถูกเก็บรักษาไว้ใน “หอโอง” วัดห้วยนาไทย เช่น กระดิ่งโบราณ เครื่องใช้ไม้สอยที่ทำจากสำริด พระพุทธรูปขนาดเล็ก กำไล และเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นโบราณวัตถุที่อยู่ในสมัยทวารวดี และสมัยขอมชาวบ้านเก็บรักษารวมกันไว้ที่วัดห้วยนาไทย ปัจจุบันชาวบ้านจึงมีเพียงข้อมูลนี้เท่านั้นที่ส่งต่อให้ลูกหลานจึงทำให้ลูกหลาน

ภาพที่ 3 วัตถุโบราณที่ค้นพบบริเวณใกล้กับหมู่บ้านห้วยนาไทยมีกระดิ่งสำริดและเครื่องปั้นดินเผา

แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน

จากแนวคิดของผู้นำหมู่บ้านที่ต้องการพื้นที่สร้างศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่จะเป็นสถานที่เก็บรักษาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพกราบไหว้ให้อยู่ในสถานที่ที่ปลอดภัย และใช้เป็นสถานที่รวบรวมเรื่องราวประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านห้วยนาไทยเป็นศูนย์เรียนรู้เรื่องวัตถุโบราณที่ค้นพบ อีกทั้งยังใช้เป็นสถานที่บอกเล่าเรื่องราวและประวัติศาสตร์หมู่บ้านห้วยนาไทย รูปแบบประเพณี วิถีชีวิต เพื่อให้ได้เป็นสถานที่

รวบรวมและเป็นสถานที่เรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง จากแนวความคิดดังกล่าวจึงนำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์ที่เพิ่มเรื่องความต้องการของชาวบ้านกลุ่มอื่นเพื่อนำไปประกอบในการสร้างพื้นที่ในการศึกษาและเรียนรู้ร่วมกัน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้านที่จะเป็นตัวกลางในการสืบทอดและส่งต่อความรู้ดังกล่าวสู่รุ่นต่อไป โดยหลักการสร้างให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนั้นต้องสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน การสร้างความเป็นเจ้าของพื้นที่เพื่อให้ส่งต่อไปถึงกันร่วมกัน ช่วยดูแลรักษาพื้นที่ของตนเองและพื้นที่ส่วนรวม และเพื่อให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการหาแนวทางการจัดการพื้นที่ร่วมกัน โดยจากการวิเคราะห์ข้อมูลและความต้องการของเยาวชนจะต้องการพื้นที่นั่งอ่านหนังสือ พื้นที่ออกกำลังกาย สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น ที่ปั่นจักรยาน เป็นต้น โดยพื้นที่ตั้งในการออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย เป็นพื้นที่สาธารณะที่มีการจัดสรรไว้เพื่อการทำประโยชน์ของคนในชุมชนบริเวณหนองข่า หนองแวง เพราะมีโครงการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นพื้นที่สาธารณะที่ชุมชนสามารถใช้พื้นที่ร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นการออกแบบต้องสะท้อนลักษณะ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ หรือสามารถสื่อและส่งเสริมความเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และตอบสนองวิถีชีวิตและความต้องการของคนในชุมชน

การดำเนินงาน การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีเป้าหมายในการจัดการภูมิทัศน์รอบหมู่บ้านห้วยนาไทยเพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนบ้านห้วยนาไทย และชุมชนใกล้เคียงให้ได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่สำคัญร่วมกัน คือวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับหมู่บ้านห้วยนาไทย โดยในเป้าหมายหลักที่ตั้งเป้าไว้คือพื้นที่โดยรอบหมู่บ้านเนื่องจากเป็นพื้นที่ของเอกชนจึงทำให้การจัดการในการปรับปรุงภูมิทัศน์นั้นทำได้ยาก แต่จากกระบวนการทำงานและการพูดคุยประสานงานกับผู้นำหมู่บ้านตัวแทนเยาวชน ทำให้มีการเป้าหมายมากขึ้นนอกเหนือจากการจัดการพื้นที่เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมแล้วยังมีการจัดการพื้นที่การเรียนรู้เรื่องวิถีชีวิตตลอดจนการจัดการพื้นที่นันทนาการเพื่อให้คนในชุมชนได้มีพื้นที่ใช้งานได้ร่วมกันออกแบบพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย โดยได้ออกแบบพื้นที่จากข้อมูลที่ได้ลงพื้นที่สำรวจลักษณะกายภาพของชุมชนพร้อมกับการสัมภาษณ์คนในชุมชนตั้งแต่ระยะต้นน้ำ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในระยะกลางน้ำ จนนำมาสู่การออกแบบพื้นที่ในระยะปลายน้ำ และได้มีการคัดเลือกผลงานของนิสิตเพื่อเสนอแนวคิดและผลงานต่อชุมชนบ้านห้วยนาไทย และนำมาปรับปรุงและพัฒนาจนเป็นแบบที่สมบูรณ์มากที่สุด โดยต้องสื่อถึงอัตลักษณ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งต้องสอดคล้องกับกิจกรรมและความต้องการของชุมชนและมีการนำเสนอและเป็นที่สนใจของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนช่วยกันผลักดันโครงการให้เกิดขึ้นจริง

แนวความคิดหลักในการออกแบบ โดยการนำอัตลักษณ์ของบ้านห้วยนาไทยมาเป็นแนวความคิดในการออกแบบ คือชาวบ้านห้วยนาไทยเป็นชุมชนเกษตรกรรมและชุมชนที่มีการปลูกข้าวทุกหลังคาเรือน ชาวบ้านจึงมีความผูกพันกับวิถีชีวิตแบบชาวนาภาคอีสาน อีกทั้งชาวบ้านในหมู่บ้านห้วยนาไทย ยังมีการสานกระติบข้าวเหนียวไว้ในครัวเรือนเกือบทุกหลังคาเรือนซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่ชาวบ้านเรียนรู้และส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จึงได้นำความโดดเด่นของวัฒนธรรมข้าวและรูปแบบการสานกระติบข้าวมาใช้แนวความคิดหลักในการออกแบบ และถอดรูปแบบของเมล็ดข้าวมาใช้ในการออกแบบโครงสร้างอาคารและลวดลายการสานของกระติบข้าวมาเป็นรูปแบบของการวางผัง และใช้ไม้ไผ่เป็นส่วนประกอบของตัวอาคารและ

รายละเอียดประกอบอาคาร ทั้งอาคารต้อนรับ อาคารแสดงนิทรรศการ และศาลาพักผ่อนที่อยู่ในโครงการ และการนำลายสร้อยดอกหมากซึ่งเป็นลายผ้าไหมมัดหมี่ที่ชาวบ้านถักทอ มาออกแบบลายพื้นทางเดิน ลวดลายของลานกิจกรรมสำหรับรองรับงานประเพณีที่สำคัญ เช่น ลานพิธีสงฆ์ ลานประเพณีสงกรานต์ ลานประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

ขั้นตอนในการออกแบบ

1. งานขึ้นวางแผนแนวทางการออกแบบ (Programming) โดยการจัดการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์เพื่อสำรวจความต้องการของชุมชน การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลด้านลักษณะกายภาพของพื้นที่ ทั้งขนาดของพื้นที่ ที่ตั้งและรูปร่างของพื้นที่ งบประมาณ รูปแบบที่ต้องการในการออกแบบ ความต้องการหรือประโยชน์ใช้สอยที่ต้องการจากพื้นที่ สอบถามข้อจำกัดที่อาจเกิดขึ้นในการออกแบบจากผู้นำชุมชนและทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง

2. เสนอแนวความคิดในการออกแบบ (Preliminary Concept) ทำการวางแผนความคิดในการออกแบบและนำเสนองานแบบร่างตามความต้องการของชุมชน (Style) และการแบ่งพื้นที่การใช้งาน (Zoning) ออกเป็นพื้นที่หลัก 3 ส่วน คือ พื้นที่ต้อนรับ ประกอบด้วย ป้ายทางเข้า พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรมการสงฆ์ รูปแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ซึ่งประกอบด้วยนิทรรศการแบบภายในและภายนอก เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และส่วนสุดท้ายคือ พื้นที่สวนสาธารณะของชุมชน

3. งานออกแบบร่างขั้นต้น (Schematic Design) ก่อนการออกแบบร่างข้างต้น จำเป็นจะต้องออกแบบโปรแกรมทั้งหมดของพื้นที่ว่ามีกิจกรรมใดบ้างโดยทำการวิเคราะห์จากความต้องการของชุมชน ร่วมกับการวิเคราะห์ลักษณะของพื้นที่ว่ามีกิจกรรมใดมีความเหมาะสมและควรจะต้องอยู่ในพื้นที่ใดบ้าง และแต่ละกิจกรรมต้องการการใช้พื้นที่เท่าไร ซึ่งความต้องการการใช้พื้นที่ก็ทำการวิเคราะห์จากความต้องการของผู้ใช้งานหลักซึ่งก็คือชาวบ้านห้วยนาไทย และผู้ใช้งานรองคือชุมชนใกล้เคียงที่อยู่ภายในตำบลหนองคู เขต อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม หลังจากนั้นก็ทำการแบ่งพื้นที่การใช้งานและกิจกรรมของแต่ละพื้นที่ทั้งหมดแบบคร่าวๆ เช่น ขนาดของพื้นที่ตั้งอาคารส่วนต้อนรับ โถงต้อนรับ อาคารส่วนจัดนิทรรศการ ภายในและภายนอก พื้นที่จัดแสดงภูมิปัญญา และวิถีชีวิตชุมชน พื้นที่สวนสาธารณะและพื้นที่พักผ่อน จากนั้นกำหนดทางเข้าหลัก ทางเข้ารอง เส้นทางสัญจรหลัก เส้นทางสัญจรย่อย เส้นทางเดินเพื่อเชื่อมต่อแต่ละพื้นที่เข้าหากันและดูความสัมพันธ์ของพื้นที่ว่ามีส่วนใดขัดแย้งทั้งขนาดพื้นที่ ที่ตั้งของกิจกรรมต่างๆ หรือไม่ จากนั้นจึงนำแบบร่างนี้ไปนำเสนอต่อชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการออกแบบ กระบวนการร่างแบบขั้นต้นนี้ จะมีการเขียนภาพทัศนียภาพ เพื่อให้เห็นบรรยากาศของโครงการและเพื่อเพิ่มความเข้าใจต่อคนในชุมชนให้มากขึ้น

4. งานออกแบบขั้นพัฒนา (Design Development) หลังจากนำเสนอแบบร่างและรับฟังความคิดเห็นของชุมชนแล้วจึงเป็นขั้นตอนการพัฒนาแบบร่างให้มีความละเอียดมากขึ้นโดยการเขียน Master Plan อย่างละเอียด เช่น การเขียนแบบขยายการใช้พื้นที่ภายในอาคาร และพื้นที่ใช้สอยอื่นภายนอกอาคาร รูปด้าน (Elevation) รูปตัด (Section) เพื่อขยายแบบให้มีความละเอียดมากขึ้น การเขียนภาพมุมสูง (Over All) การเขียนทัศนียภาพ (Perspective Views) และคนทั่วไปสามารถเข้าใจโครงการมากยิ่งขึ้น

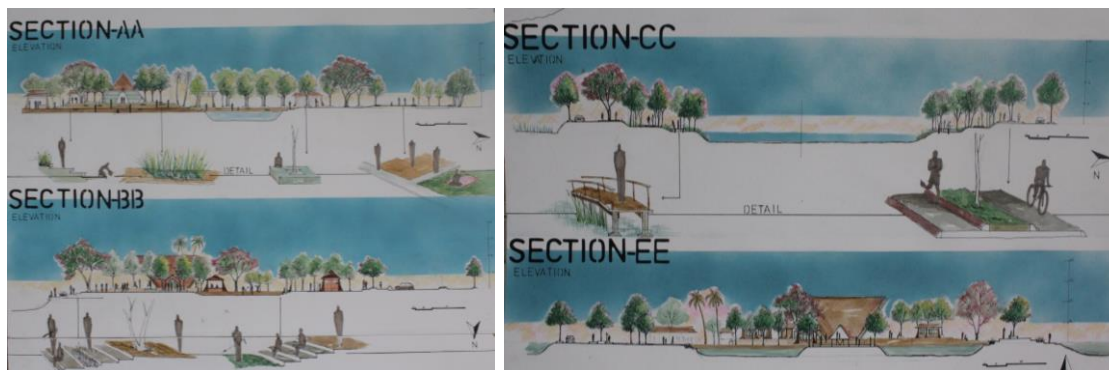
และการกำหนดการใช้วัสดุพืชพรรณ (Plant Material) และวัสดุ (Material) ที่ใช้ในการออกแบบ การจัดทำแบบจำลอง (Model) เพื่อให้เห็นภาพรวมของโครงการที่ละเอียดมากยิ่งขึ้น

ผลงานการออกแบบ

แนวความคิดหลักในการออกแบบ ได้นำความโดดเด่นของวัฒนธรรมข้าวและรูปแบบการสานกระติบข้าวมาใช้นำแนวความคิดหลักในการออกแบบ และถอดรูปแบบของเมล็ดข้าวมาใช้ในการออกแบบ โครงสร้างอาคารและลวดลายการสานของกระติบข้าวมาเป็นรูปแบบของการวางผัง และใช้ไม้ไผ่เป็นส่วนประกอบของตัวอาคารและรายละเอียดประกอบอาคาร ทั้งอาคารต้อนรับ อาคารแสดงนิทรรศการ และศาลาพักผ่อนที่อยู่ในโครงการ และการนำลายสร้อยดอกหมากมาออกแบบลายพื้นทางเดิน ลวดลายของลานกิจกรรมสำหรับรองรับงานประเพณีที่สำคัญ เช่น ลานพิธีสงฆ์

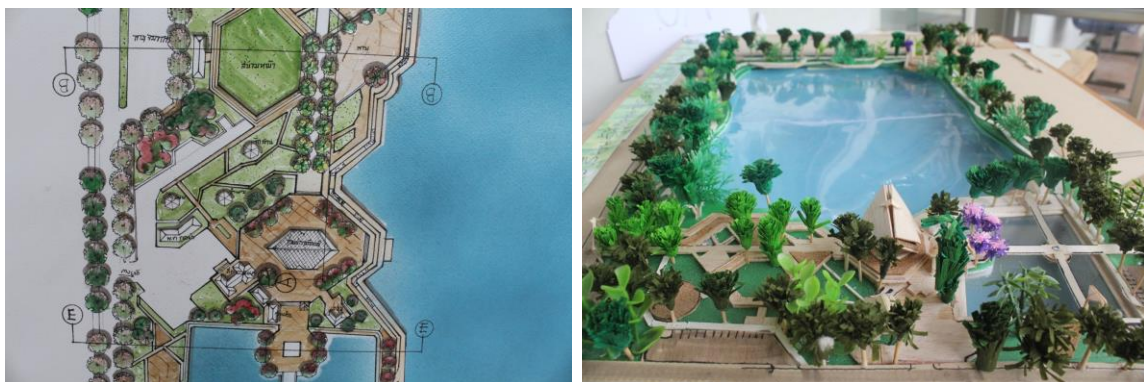
ภาพที่ 5 Master Plan และแนวทางการใช้พืชพรรณในโครงการการออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทยโดยการใช้ไม้พื้นถิ่น เช่น มะค่า ช่อย ตะโก และการใช้พืชสมุนไพร เพื่อให้ชาวบ้านได้เก็บไปใช้ประโยชน์

ภาพที่ 6 รูปตัดพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย แสดงพื้นที่อาคารหลักและพื้นที่รอบข้าง ประกอบด้วย พื้นที่พักผ่อน พื้นที่ทำกิจกรรม ศาลาพักผ่อน อ่านหนังสือ ศาลาแสดงภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น การสานกระติบข้าว การทอผ้า และการทำเครื่องจักสานโดยกลุ่มชาวบ้าน

ภาพที่ 7 บรรยายภาพภายในโครงการ

ภาพที่ 8 ภาพขยาย Master Plan และ หุ่นจำลอง เพื่อแสดงการใช้พื้นที่ในรูปแบบ 3 มิติ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการบูรณาการเรียนการสอน การบริการทางวิชาการ ซึ่งมีความจำเป็นในการทำงานวิจัยกับชุมชน เพราะชุมชนได้มีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ และความต้องการของตนเอง

สรุปผลการดำเนินงาน

การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย และชุมชนใกล้เคียง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยการศึกษาพื้นที่ตั้งโครงการอยู่ที่บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาดอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านห้วยนาไทยที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มายาวนานกว่า 100 ปี และเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ชาวบ้านจากหลากหลายหมู่บ้านร่วมกันจัดประเพณีสงกรานต์ในวันที่ 6 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี กุจึงมีความสำคัญและผูกพันกับชาวบ้านมายาวนานไม่เปลี่ยนแปลง จากการสำรวจและสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มกับชาวบ้านทำให้ทราบความต้องการของชาวบ้านที่จะจัดการพื้นที่บริเวณหนองข่าหนองแวง ให้เป็นเป็นศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียงและใช้ศูนย์การเรียนรู้นี้สืบสานและส่งต่อองค์ความรู้จากสู่ลูกหลานสืบต่อไป แนวความคิดในออกแบบเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน

กลุ่มผลงานวิจัยทางศิลปะและผลงานสร้างสรรค์

และเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านห้วยนาไทย โดยการออกแบบวางผังบริเวณหนองข้าหนองแขว และพื้นที่โดยรอบ เช่น เส้นทางสัญจรจากหมู่บ้านกับหนองข้าหนองแขวและเส้นทางเชื่อมโยงหนองข้า หนองแขวกับภู ให้เชื่อมโยงพื้นที่ทุกส่วนเข้าด้วยกันและเพื่อให้คนในชุมชนเข้ามาใช้งานในพื้นที่ได้สะดวก และเข้าถึงภูได้สะดวกขึ้น แนวคิดในการออกแบบคือนำความโดดเด่นของวัฒนธรรมข้าวและรูปแบบการ สานกระติบข้าวมาใช้เป็นแนวความคิดหลัก การถอดรูปแบบของเมล็ดข้าวมาเป็นโครงสร้างอาคารและใช้ ลวดลายการสานกระติบข้าวมาเป็นรูปแบบของการวางผัง ไม้ไผ่เป็นส่วนประกอบของตัวอาคารและ รายละเอียดประกอบอาคาร ภายในพื้นที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1. ส่วนอาคารศูนย์การเรียนรู้ทาง วัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย โครงสร้างอาคารเน้นการใช้วัสดุพื้นถิ่น เช่น ไม้ไผ่ผสมผสานกับ โครงสร้างเหล็กเพื่อให้เกิดความแข็งแรง ประกอบด้วย ส่วนต้อนรับ อาคารสำนักงาน ห้องประชุมเล็ก ห้องสมุดขนาดเล็ก ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ชุมชน การตั้งบ้านเรือน ประเพณีและกิจกรรมสร้างภู ภูมิ ปัญญาชาวบ้าน สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภูมิทัศน์พื้นถิ่น กลุ่มการฝีมือ ส่วนของที่พักร่อนทั้งภายในและ ภายนอกอาคาร ห้องน้ำ ห้องเก็บของ พื้นที่ส่วนของงานระบบภายในอาคารพื้นที่จอดรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และรถจักรยาน (2) สวนสาธารณะชุมชน ประกอบด้วย พื้นที่เพื่อการพักผ่อนและ นันทนาการ พื้นที่ออกกำลังกาย สนามเด็กเล่น สนามกีฬา ห้องน้ำ (3) ลานเพื่อรองรับกิจกรรมทาง วัฒนธรรม โดยโครงการนี้เป็นการออกแบบแนว Concept จากการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนและ ความเหมาะสมเพื่อใช้ในการต่อยอดความคิดและความต้องการของชุมชนให้ออกมาเป็นรูปธรรม และเพื่อ นำเสนอต่อภาครัฐและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

การออกแบบในครั้งนี้ เป็นการบูรณาการงานวิชาการ การเรียนการสอนในสถานที่จริงปัญหาจาก การทำงานกับชุมชนคือการสร้างความเข้าใจร่วมกัน การประชุมกลุ่มจึงมีส่วนสำคัญเพราะชาวบ้านจะร่วม แสดงความคิดเห็น ถือเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีของการออกแบบเพื่อชุมชน

บรรณานุกรม

กรมแผนที่ทหาร, 2549, กรุงเทพมหานคร

ชาวบ้านห้วยนาไทย การประชุมกลุ่ม, 2558 วันที่ 4 เดือนเมษายน, มหาสารคาม

ธนชัย อัยลี, 2558, สัมภาษณ์ วันที่ 4 เดือนเมษายน, มหาสารคาม

บุญเพ็ง แสนโชติ, 2558, สัมภาษณ์ วันที่ 4 เดือนเมษายน, มหาสารคาม

ประพันธ์ อัยลี, 2558, สัมภาษณ์ วันที่ 4 เดือนเมษายน, มหาสารคาม

แผนชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์จังหวัดมหาสารคาม การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน, บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม, 2557:3

พิมพ์ คำด้วง, 2558, สัมภาษณ์, มหาสารคาม

ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546 แอ่งอารยธรรมอีสาน, ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ พิมพ์ครั้งที่ 4

สำนักพิมพ์มติชน กรุงเทพมหานคร.

เผ่าเจ้า1 2558, สัมภาษณ์ เดือนมีนาคม , มหาสารคาม

เผ่าเจ้า2, 2558, สัมภาษณ์ เดือนมีนาคม, มหาสารคาม

การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง
อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

Ban Hua Na Thai Learning Centre Project for Cultural Learning of Ban Hau Na Thai village
and its surroundings, Borabue District, Maha Sarakham

อำภา บัวระภา, เมทินี โคตรดี

สาขาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์คือ ศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้านห้วยนาไทยและชุมชนบ้านห้วยนาไทยเพื่อสร้างอัตลักษณ์ของหมู่บ้านและคนในชุมชน ศึกษาลักษณะทางกายภาพของภูมิทัศน์รอบภูโนดิดเพื่อหาความสัมพันธ์ของการใช้พื้นที่รอบภูและกิจกรรมของชุมชน และศึกษาเพื่อหาแนวทางการจัดการพื้นที่รอบภูบ้านห้วยนาไทยร่วมกับชุมชน เพื่อออกแบบศูนย์การเรียนรู้ของคนในชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง โดยการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มเพื่อระดมความคิดเห็นและความต้องการจากชาวบ้าน ทำการสำรวจพื้นที่เพื่อค้นหาศักยภาพ การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน พบว่าพื้นที่ภูบ้านห้วยนาไทยเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีความผูกพันกับชาวบ้านมากกว่า 100 ปี จึงออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย และบริเวณใกล้เคียงรวมถึงพื้นที่เชื่อมต่อกับภูบ้านห้วยนาไทย โดยมีแนวความคิดมาจากวัฒนธรรมข้าวและลวดลายผ้าพื้นถิ่น โดยใช้เมล็ดข้าวและกระต๊อบข้าวมาใช้ออกแบบอาคาร ภายในพื้นที่ 50 ไร่ แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ 1) อาคารต้อนรับและจัดแสดงประเพณีวัฒนธรรม ความสำคัญของภู วิถีชีวิต ภูมิปัญญา 2) สวนสาธารณะชุมชนเพื่อการพักผ่อน 3) ลานเพื่อรองรับกิจกรรมทางวัฒนธรรม โครงการนี้เป็นการออกแบบแนวความคิด จากความต้องการของชุมชนและความเหมาะสมของบริบทในพื้นที่เพื่อต่อยอดความคิดและความต้องการของชุมชนให้ออกมาเป็นรูปธรรม และเพื่อนำเสนอต่อภาครัฐและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต่อไป

คำสำคัญ : ศูนย์การเรียนรู้, วัฒนธรรม, บ้านห้วยนาไทย

Abstract

This project aimed to study the culture of Ban Hau Na Thai village and its surroundings, Borabue District, Maha Sarakham. Project's objectives were to investigate its historical background in order to defining its community and people identity, to study the physical condition of its landscape in the past in order to reveal the relationship of its land use and community's activity, and to study possibilities of land management of the area collaboratively with community in order to design Community Learning Centre. Project procedures included 1) relevant literature reviews, 2) a focus group for local brainstorming and local demand collection, 3) survey for potential finding, 4) in-depth interviewing to analyze community's demand. The project revealed that the area had historical significance and close relationship with people for more than a century. Therefore a project of Ban Hau Na Thai Learning Centre was proposed together with landscape design connecting Kuu Ban Hau Na Thai. The concept was rice

culture and local textile pattern. The building form was taken from rice seed and a sticky rice container. The 50-rai area was divided to 3 parts including 1) a reception and tradition exhibition building, 2) public recreational park and 3) cultural activity square. This conceptual project was designed according to community's demands and contextual appropriations. These points were realized and presented to public sector and stakeholders.

Keywords: Learning Centre, Culture, Ban Hua Na Thai

บทนำ

กู๋ เป็นโบราณสถานที่สำคัญของคนในเขตภาคอีสานรวมถึงจังหวัดมหาสารคาม มีการขุดค้นพบในหลายพื้นที่ เช่น กู๋บัวทอง กู๋บ้านสนาม กู๋ป่าโพ กู๋โคกสะทอน แสดงถึงความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ของพื้นที่ กู๋บางแห่งมีอายุตั้งแต่ปลาย สมัยทวารวดี ถึงช่วงต้นที่ได้รับอิทธิพลมาจากขอม ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 16 - 18 (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546) กู๋บ้านห้วยนาไทย ตั้งอยู่ที่ อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม เดิมมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 18 ไร่ ลักษณะพื้นที่โดยรอบกู๋ในอดีตมีพื้นที่ป่าเดิมอยู่ล้อมรอบ มีไม้พื้นถิ่นและไม้เดิมอยู่ในพื้นที่จำนวนมาก อีกทั้งยังมีสระน้ำและคูคลองเดิมปรากฏให้เห็น กู๋บ้านห้วยนาไทย เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านห้วยนาไทยและคนในชุมชนรอบข้างให้ความเคารพนับถือ ในทุกวันที่ 6 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ชาวบ้านจะรวมตัวกันจัดพิธีสงฆ์กลายเป็นประเพณีสำคัญประจำของตำบลหนองคูขาด ปัจจุบันด้วย สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีการขยายพื้นที่ทำกินครอบคลุมพื้นที่ที่รกร้าง พื้นที่ที่ไม่มีเจ้าของ และพื้นที่ป่าไม้เดิมเพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปลุกข้าว บริเวณรอบกู๋ใหญ่เองก็เช่นเดียวกันพื้นที่ป่าเดิมถูกแทนที่โดยพื้นที่เกษตรกรรมและทุ่งนา ทำให้เส้นทางทางสัญจรเดิมเปลี่ยนไป การเข้าถึงทำได้ยาก การจัดกิจกรรมที่มีจำนวนคนจำนวนมากยิ่งทำได้ยาก ทำให้กิจกรรมของคนในชุมชนทำได้ยากและจะทำแต่ในวันสำคัญคือวันไหว้กู๋เท่านั้น พื้นที่รอบกู๋ ซึ่งเคยมี ลักษณะทางกายภาพที่เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าเต็งรัง ไม้พื้นถิ่นหรืออาจรวมถึงพืชสมุนไพรที่หายไปแล้วและแปรเปลี่ยน มาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้คุณค่าและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ การใช้พื้นที่และการทำกิจกรรมของคนใน ชุมชนในอดีตเลือนหายไปพร้อมกัน ชาวบ้านจึงมีการรวมตัวกันเพื่อจะช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่รอบกู๋บ้านห้วยนาไทย ขึ้นใหม่ และเพื่ออนุรักษ์และสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ประเพณีสงฆ์ให้สืบทอดต่อไปยังลูกหลาน อีกทั้ง ยังต้องการให้มีการจัดสร้างศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านที่จะใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และเป็นศูนย์กลาง ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงรูปแบบวิถีชีวิตตั้งแต่อดีต เพื่อใช้ศูนย์แห่งนี้เป็นสถานที่เก็บ รวบรวมข้อมูลของชุมชนเพื่อให้ลูกหลานรุ่นต่อไปได้เห็นคุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟู ต่อไปสืบทอดลูกหลาน อีกทั้งยังต้องการสถานที่พักผ่อนและพื้นที่นันทนาการเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอีก ด้วย

ขั้นตอนการวิจัย

1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นการศึกษานวความคิดเรื่องการจัดการภูมิทัศน์เพื่อการเรียนรู้ ของชุมชน ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยนา แนวความคิดและงานวิจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. การจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อสอบถามเกี่ยวกับความสำคัญของกู๋บ้านห้วยนาไทย ประวัติความเป็นมา การตั้ง ชุมชนจากผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน ประวัติการขุดพบวัตถุโบราณ การใช้พื้นที่และความต้องการพัฒนาพื้นที่ของชุมชน จาก

ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนชาวบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง สอบถามการเก็บรักษาวัตถุโบราณจากชาวบ้านและเจ้าอาวาสวัดห้วยนาไทย และตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาดและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

3. การสำรวจพื้นที่บริเวณพื้นที่ภายในชุมชน เพื่อเก็บข้อมูลด้านลักษณะกายภาพ การตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย รูปแบบสถาปัตยกรรม และการดำรงชีวิต และกิจกรรมที่สำคัญ เพื่อนำไปวิเคราะห์แนวทางการจัดการพื้นที่เรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย และการสำรวจลักษณะทางกายภาพของพื้นที่หมู่บ้านห้วยนาไทย บริเวณพื้นที่หนองข่าหนองแวง พื้นที่ใกล้เคียงที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เห็นลักษณะทางกายภาพของพื้นที่และนำไปวิเคราะห์หาแนวทางการออกแบบ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ศักยภาพของพื้นที่ ความต้องการของชุมชนและแนวคิดในการออกแบบ

5. การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง อำเภออบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ภาพที่ 1 พื้นที่ศึกษา

ประวัติศาสตร์ความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวบ้านห้วยนาไทย

บ้านห้วยนาไทยได้โยกย้ายถิ่นฐานมาจากบ้านหนองคูใหญ่ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2393 มาอยู่ที่ป่านา ซึ่งเป็นที่นาของนางคำใส เทียงภักดี ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านหนองคูใหญ่มาทางทิศตะวันออกประมาณ 300 เมตร การโยกย้ายถิ่นฐานของคนโดยส่วนใหญ่อาจเนื่องมาจากประชากรในพื้นที่เดิมเริ่มมีความหนาแน่น หรือการโยกย้ายมาสร้างครอบครัวใหม่ หรืออาจจะมาจากปัจจัยเรื่องของเศรษฐกิจ แต่จากประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ชาวบ้านเล่าต่อกันมาว่าคนที่มาตั้งถิ่นฐานคนแรกคือนายแฉ่ม หรือเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า ไทแฉ่ม มาตั้งรกรากที่บริเวณใกล้กับวัดห้วยนาไทยในปัจจุบันจากนั้นมาก็มีผู้คนจากหมู่บ้านหนองคูใหญ่และหมู่บ้านใกล้เคียงเดินทางเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านห้วยนาไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันนี้บ้านห้วยนาไทยมีประชากรอยู่ประมาณ 146 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมดประมาณ 608 คน (แผนชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์จังหวัดมหาสารคามฯ, 2557:3) ชาวบ้านห้วยนาไทยมีคติความเชื่อเรื่องผีมาช้านาน รวมถึงมีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนา นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีความเชื่อเกี่ยวกับทุ่งบ้านห้วยนาไทย ซึ่งถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน

อาชีพของคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกคือ การปั้นหม้อ เพราะเนื่องจากบริเวณหมู่บ้านนั้นมีหนองน้ำจำนวนมาก มีดินที่เหมาะสมต่อการปั้นหม้อ วิธีการคือการขุดดินเหนียวมาเหยียบจนเหนียวพอที่จะสามารถขึ้นรูปเป็นหม้อได้ แล้วนำดินมาขดเป็นวงกลมทำเป็นฐานแล้วค่อยๆ ขึ้นรูปตัวหม้อและฝาหม้อตามลำดับ จากนั้นนำไปเข้าเตาเผาที่มีลักษณะเป็นโดมโค้ง ในระหว่างที่เผาจะมีเสียงดัง “โหม โหม โหม” ไปทั่วบริเวณใกล้เคียง มีความเชื่อว่าถ้าได้ยินเสียงแล้วห้ามทักเพราะจะทำให้หม้อในเตาที่กำลังเผานั้นแตกได้ ชาวบ้านโดยทั่วไปเมื่อได้ยินเสียงดังก็จะไม่ทักโดยเด็ดขาด อีกทั้งชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าการที่จะประกอบอาชีพหรือการปั้นหม้อให้สำเร็จลุล่วงไปได้นั้นผู้ที่ปั้นจะต้องมีของติดอยู่ข้างในตัวจึงจะสำเร็จ ซึ่งอาจเปรียบได้กับความรู้และความชำนาญของผู้ปั้นที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จ อาชีพปั้นหม้อของชาวบ้านห้วยนาไทยนั้นไม่ได้เป็นที่นิยมมากนัก เพราะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจและศาสตร์หลายอย่างในการปั้นหม้ออาชีพนี้จึงจางหายไป เป็นเพียงเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาอีกทั้งยังไม่มีการสานต่อความรู้ประเพณีปัญญาในการปั้นหม้อมาสู่ลูกหลานในปัจจุบัน (พิมพ์ คำด้วง, 2558)

กระทิบข้าวเป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาที่แสดงแบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า แสดงถึงความสำเร็จของบุคคลและสังคมซึ่งได้สั่งสมปฏิบัติสืบทอดกันมาของชาวอีสานในทุกยุคสมัย เพราะกระทิบข้าวที่สานจากไม้ไผ่สามารถเก็บความร้อนได้ดี ช่องว่างเล็กๆ หลายๆ ช่องว่าง ที่อยู่ระหว่างลาดลาดและการสานขัดกันไปมาเป็นที่ระบายอากาศชั้นดีทำให้ข้าวเหนียวที่บรรจุภายในกระทิบไม่แฉะ โดยชาวอีสานได้ใช้ภูมิปัญญาในการคิดค้นกระบวนการสานกระทิบข้าวให้ยังคงรักษาข้าวเหนียวให้ร้อนไม่แฉะและอุ่นอยู่ตลอดเวลา โดยการสานจะทำเป็นสองชั้น ชั้นในสุดจะสานด้วยตอกไม้ให้มีความห่างเล็กน้อยเพื่อให้ไอน้ำระเหยออกจากข้าวไปสู่ช่องว่างภายในกระทิบข้าว ชั้นนอกจะสานด้วยตอกที่มีความชิดแน่นกว่าเพื่อเก็บความร้อนเอาไว้ ไอน้ำที่มีความร้อนอยู่ภายในช่องว่างนี้จะช่วยทำให้ข้าวเหนียวที่อยู่ภายในยังคงความร้อนได้นาน การสานกระทิบข้าวของชาวบ้านห้วยนาไทยสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นปู่ตายาย มีทั้งการสานเครื่องใช้ไม้สอยไว้ใช้กันเองในครัวเรือน เช่น หวดนึ่งข้าว ตะกร้า และเครื่องมือในการจับปลา เช่น ไซตักปลา ข้อง และอื่นๆ เนื่องจากเมื่อก่อนนั้นหนองน้ำที่บ้านห้วยนาไทยยังมีความอุดมสมบูรณ์และมีปลาค่อนข้างมากพอให้ชาวบ้านไปจับปลาเพื่อบริโภคในครัวเรือนได้จึงมีการผลิตเครื่องมือและเครื่องใช้ไม้สอยขึ้นมาใช้ด้วยตนเอง แต่พอถึงในยุคปัจจุบัน (พ.ศ.2558) หนองน้ำที่อยู่รอบหมู่บ้านห้วยนาไทยเริ่มเหือดแห้งและหนองน้ำขนาดเล็กหลายบ่อถูกปรับสภาพเป็นพื้นที่ราบเพื่อให้เหมาะสมกับการทำนา การจับปลาของคนในหมู่บ้านจึงน้อยลงและส่งผลให้การผลิตเครื่องมือจับปลาหายไปด้วย จะเหลือแค่การทำกระทิบข้าวเท่านั้นที่ยังนิยมทำกันมาจนถึงปัจจุบันเพราะชาวบ้านยังจำเป็นที่จะต้องสานกระทิบข้าวไว้ใช้เองในครัวเรือนและส่งขายที่หมู่บ้านใกล้เคียง หรือมีการมาสั่งซื้อถึงที่บ้าน นอกจากนั้น ชาวบ้านยังมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหมมัดหมี่กันหลายครัวเรือน (บุญเพ็ง แสนโชติ, 2558)

หมู่บ้านห้วยนาไทย

หมู่บ้านห้วยนาไทย ตั้งอยู่บนบ้านห้วยนาไทย สภาพพื้นที่โดยทั่วไป เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2500 พื้นที่บริเวณนี้เป็นป่าโคกขนาดใหญ่ ภายในพื้นที่ที่เป็นหมู่บ้านห้วยนาไทยในปัจจุบันนั้นมีคนอาศัยอยู่ไม่มาก มีเพียงไม่กี่ครัวเรือนที่แยกตัวออกมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านหนองคูใหญ่ บ้านหนองคูขาด เป็นเพียงคุ่มบ้านเล็กเท่านั้นยังไม่มีมีการตั้งเป็นหมู่บ้าน พื้นที่โดยรอบนั้นเป็นป่าโคก มีขนาดพื้นที่ค่อนข้างใหญ่ลักษณะเป็นป่ารกทึบข้างป่าโปร่งบ้างสลับกันไป ภายในป่าโคกนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยไม้ขนาดใหญ่ เช่น มะค่าแต้ มะค่าโมง มะขาม ตะโก ต้นแต้ ต้นตีนตึง ข่อย มะขามเทศ รวมถึงพืชสมุนไพร เป็นพื้นที่สำคัญของชาวบ้าน เพราะเป็นพื้นที่ทำมาหากิน เป็นแหล่งวัสดุอุปกรณ์ที่สำคัญของชาวบ้าน เวลาจะสร้างบ้านหรือสร้างอาคารสถานที่ต่างๆ ชาวบ้านก็จะเข้าป่าเพื่อหาของที่ทำเป็น เพราะป่าเป็นแหล่งรวบรวมไม้นานาชนิด ป่าโคกแห่งนี้จึงนับเป็นพื้นที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต ชาวบ้านสามารถไปหาอาหารได้เกือบทุกชนิดในป่าแห่งนี้ เพราะป่าเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญชาวบ้านนอกจากจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าแล้ว ยังมีความเคารพป่าเหมือนดังเช่นคนอีสานโดยทั่วไป

เมื่อจะเดินทางเข้าป่าเพื่อทำกิจกรรมใดก็ตามจะต้องขออนุญาตสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อขออนุญาตตัดต้นไม้ขึ้นมาสร้างบ้านหรือทำประโยชน์ (ประพันธ์ อัยลี และ พิมพา คำด้วง, 2558)

การเดินทางเพื่อไปยังหมู่บ้านข้างเคียงต้องเดินทางโดยทางเท้าและเดินทางลัดเลาะตามป่าขึ้นไปตามทางเดินเท้าขนาดเล็ก ในระหว่างการเดินทางก็ได้พบกับสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น นก ไก่ป่า และลิงเป็นจำนวนมากบริเวณ หนองมะค่า หนองแก หนองบัวน้อย เป็นต้น ชาวบ้านต้องเดินผ่านป่าจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง หรือการเข้าป่าเพื่อหาอาหาร หาของป่า อยู่เป็นประจำนั้น ก็ได้พบเจอกับพื้นที่หนึ่งซึ่งภายในพื้นที่นั้นพบก้อนหินทรายสีเทา ซึ่งมีลักษณะพิเศษคือ มีรูอยู่ตรงกลาง และโดยรอบพื้นที่นั้นก็ไม่พบก้อนหินก้อนอื่น พบเพียงแต่ต้นไม้ใหญ่ที่อยู่โดยรอบ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าใครเป็นคนค้นพบสถานที่แห่งนี้ และสถานที่นั้นในอดีตเคยเป็นอะไร ตั้งแต่คุณตาจำความชาวบ้านก็เรียกสถานที่นี้ว่ากู และกูก็กลายเป็นศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านหัวนาไทย และเป็นศูนย์รวมจิตใจและความเชื่อของชาวบ้าน และมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหนือธรรมชาติหลายเรื่องที่เกิดขึ้น เช่น เรื่องของแสงที่เปล่งออกมาในยามค่ำคืน เรื่องการสูญหายของเด็กที่เข้าไปจับสัตว์ป่าในบริเวณใกล้กู และคนที่เข้าไปทำสิ่งที่ไม่สมควรในบริเวณใกล้กู ก็จะถูกผีบังตาไม่ให้ใครพบเห็นจนชาวบ้านต้องทำพิธีขอขมาจึงจะพบคนที่หายตัวไป เรื่องเล่าเหล่านี้เล่าต่อกันมาสู่ลูกหลาน รุ่นสู่รุ่น ยิ่งทำให้ชาวบ้านเคารพและเลื่อมใสและถือว่ากูเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านเรื่อยมา

ลักษณะกายภาพของกูในอดีตนั้นเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ พืชสมุนไพร และสัตว์ป่าอยู่ล้อมรอบกู รวมถึงหนองน้ำต่างๆ รวมพื้นที่ประมาณ 18 ไร่ แต่ไม่ปรากฏพบหลักฐานที่เป็นภาพถ่ายทางอากาศ หรือหลักฐานทางเอกสาร มีเพียงแต่คำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่เล่าต่อกันมาถึงลักษณะกายภาพของพื้นที่ว่าเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ป่าโคกมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการเปลี่ยนแปลงจากจุดใดก่อนและกระจายไป ณ จุดใด แต่จากหลักฐานที่ปรากฏเพียงอย่างเดียวคือจากภาพถ่ายทางอากาศของกรมแผนที่ทหาร เมื่อปี พ.ศ. 2549 พบว่าพื้นที่โดยรอบกูได้มีการเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นทุ่งนาของชาวบ้าน พื้นที่กูก็มีขนาดเล็กลงและ เหลือพื้นที่อยู่ไม่มาก ภายในพื้นที่มีต้นไม้เก่าอยู่ไม่กี่ต้น บริเวณรอบกูที่เคยมีหนองน้ำหลายแห่งก็ลดจำนวนลง เนื่องจากบ่อน้ำมีการตื้นเขินและแห้งไปจากกาลเวลาที่ผ่านไป และอีกทั้งชาวบ้านนั้นได้ถมดินในหนองน้ำเพื่อใช้ปลูกข้าว เช่น หนองดินแดง แต่ก็ยังมีหนองน้ำบางหนองที่ยังคงอยู่ เช่น หนองข่า หนองแวง หนองมน โดยเฉพาะหนองข่าและหนองแวงยังถูกใช้งานมาจนถึงปัจจุบัน เพราะยังใช้เป็นหนองน้ำสาธารณะเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในในการเกษตรกรรมและการทำนาของชาวบ้านหัวนาไทยและชาวบ้านใกล้เคียง ปัจจุบันสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีการขยายพื้นที่ทำกินครอบคลุมพื้นที่ที่ร้างไม่มีเจ้าของ และพื้นที่ป่าไม้เดิมเพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปลูกข้าว บริเวณรอบกูก็เช่นเดียวกันพื้นที่ป่าเดิมถูกแทนที่โดยพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้เส้นทางทางสัญจรเดิมเปลี่ยนไป การเข้าถึงทำได้ยาก ส่งผลต่อการจัดกิจกรรมของคนในชุมชนทำได้ยากและจะทำแต่ในวันสำคัญคือวันไหว้กูเท่านั้น พื้นที่รอบกูบ้านหัวนาไทยซึ่งเคยมีลักษณะทางกายภาพที่เป็นพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ ป่าไม้ ไม้พื้นถิ่น แปรเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้คุณค่าและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ การใช้พื้นที่และการทำกิจกรรมของคนในชุมชนในอดีตเลือนหายไปพร้อมกัน (ธนชัย อัยลี, 2558)

ภาพที่ 2 พื้นที่บริเวณหมู่บ้านหัวนาไทยและประเพณีสงกรานต์ 6 ค่ำ เดือน 6

ความผูกพันของ “กู๋” กับ “วิถีชีวิต” ของชาวบ้าน

ความผูกพันของ “กู๋” กับ “วิถีชีวิต” ของชาวบ้านในอดีตนั้น ชาวบ้านให้ความเคารพและนับถือหมู่บ้านห้วยนาไทยอย่างมาก ถือว่าเป็นสถานที่สำคัญของชาวบ้านเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรม หรือการทำบุญก่อนการลงมือทำนา ก็จะมีการมาไหว้กู๋เพื่อบอกกล่าวให้ช่วยดูแลช่วงระยะเวลาการทำเกษตรกรรมให้สำเร็จลุล่วงและได้ผลผลิตดีๆ หรือการทำกิจกรรมอย่างอื่น นับได้ว่ากู๋มีความสำคัญกับจิตใจของชาวบ้านเป็นอย่างมาก เมื่อเกิดเพศภัยต่างๆ เช่น ลมพายุ ฝนตกหนัก ชาวบ้านก็จะนึกถึงกู๋เพื่อให้ช่วยปัดเป่าเพศภัยต่างๆ ออกไปให้พ้นจากหมู่บ้าน เมื่อเหตุการณ์ร้ายแรงได้ผ่านพ้นไปจากหมู่บ้านแล้วโดยไม่เกิดเหตุร้ายแรงอันใด ชาวบ้านยังมีความเคารพนับถือจากชาวบ้านมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันชาวเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านนั้นยังคงมีอยู่มากโดยเฉพาะกับชาวบ้านที่มีอายุมากแล้วนั้นความเลื่อมใสศรัทธาและความผูกพันกับกู๋นั้นยังมีอยู่อย่างมาก และได้ส่งต่อเรื่องราวและความเชื่อเหล่านี้สู่ลูกหลานโดยการเล่าเรื่องต่างๆ ให้ฟังแต่ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นทำให้คนรุ่นหลังที่ออกจากบ้านเพื่อไปทำงานในเมืองหรือไปทำงานที่อื่นนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับกู๋น้อยลง อีกทั้งลูกหลานที่ยังเป็นเด็กที่เติบโตอยู่ในชุมชนก็มีความรู้เรื่องกู๋น้อยลงความศรัทธาจึงน้อยลงไปตามเนื่องจากยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป อีกทั้งชุดข้อมูลความรู้ ความเชื่อ เรื่องเล่า ความเชื่อ ความศรัทธาต่อกู๋นั้นเริ่มเลือนหายไปกับคนรุ่นปู่ตายายที่เสียชีวิต คนรุ่นหลังจึงค่อยๆ ห่างไกลจากกู๋มากยิ่งขึ้น

ลักษณะพื้นที่โดยรอบหมู่บ้านห้วยนาไทย มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพไปค่อนข้างมาก จากพื้นที่ป่าโคกเดิมกลายมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ชาวบ้านมีการไถพรวนพื้นที่ มีการตัดต้นไม้และถอนรากต้นไม้ใหญ่ที่ตายแล้วออกจากพื้นที่เพื่อให้เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม ซึ่งถือเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านห้วยนาไทย เมื่อประชากรที่อยู่อาศัยมีจำนวนมากขึ้น การประกอบอาชีพการทำนาก็มากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นพื้นที่ป่าเดิมและพื้นที่ที่รกร้างก็ถูกจับจองและปรับปรุงพื้นที่เพื่อให้เหมาะสมกับการทำนา บางพื้นที่มีต้นไม้ใหญ่ที่รากฝังลึกเป็นอุปสรรคต่อการปรับปรุงหน้าดินหรือการไถพรวน ชาวบ้านก็ได้มีการขุดออกจากพื้นที่และเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2553 ชาวบ้านได้ขุดพบโบราณวัตถุหลายชิ้นในบริเวณใต้ต้นไม้ใหญ่ เช่น กระดิ่งโบราณ มีด้ามจับเป็นรูปพญานาค พระนารายณ์ และพระพิฆเนศ เครื่องใช้ไม้สอยที่ทำจากสำริด พระพุทธรูปขนาดเล็ก กำไล และเครื่องปั้นดินเผา โดยชาวบ้านได้ถวายให้วัดเก็บรักษาไว้ที่หอโอง วัดบ้านห้วยนาไทย โบราณวัตถุหลายชิ้นที่พบเป็นโบราณวัตถุที่อยู่ในสมัยทวารวดี และสมัยขอม มีวัตถุโบราณชิ้นหนึ่งที่ชาวบ้านขุดค้นพบมาจากบริเวณหนองบัวน้อย และหนองแกซึ่งเป็นหนองน้ำโบราณที่อยู่ใกล้กับหมู่บ้านห้วยนาไทย นอกจากนั้นชาวบ้านยังขุดค้นพบพระพุทธรูปองค์ใหญ่อีก 1 องค์ที่บริเวณใกล้กับหมู่บ้านห้วยนาไทย จากคำบอกเล่าของชาวบ้านหลายคนรวมถึงคุณตาพิมพา คำด้วง ซึ่งเป็นหนึ่งคนที่ได้พบเห็นองค์พระและได้สัมผัสกับองค์ได้เล่าให้ฟังว่า ลักษณะที่พบเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิมือประสานกันที่หน้าตัก ครีบบนเป็นหัวช้างมีวงและมิงา ครีบล่างเป็นคนกำลังนั่งสมาธิ ลักษณะนูนออกมาจากแผ่นหินทราย หน้าตักพระพุทธรูปไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่สามารถระบุแผ่นหินบนหลังพระพุทธรูป กว้างประมาณ 50 เซนติเมตร เมตร สูงประมาณ 60-80 เซนติเมตร มีองค์พระสีดำและเกร็ดหินสีขาว โดยชาวบ้านเรียกตามกันมาว่าว่า “พระสิงโห” จากลักษณะที่ชาวบ้านกล่าวมา พบว่ามีลักษณะคล้ายกับพระพิฆเนศตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ชาวบ้านเชื่อกันว่าพระพุทธรูปดังกล่าวเป็นของศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้าน เนื่องจากมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระสิงโหไว้ว่า “เมื่อครั้งที่ขุดพบพระสิงโห นั้น เกิดปาฏิหาริย์เมื่อองค์พระต้องกับแสงอาทิตย์ก็เกิดแสงอัศจรรย์ขึ้น องค์พระนั้นส่องประกายแวววับ ทำให้ชาวบ้านที่พบเห็นยิ่งเลื่อมใสศรัทธา และชาวบ้านก็ได้ถวายพระสิงโหให้ “หลวงพ่อดินทร์” พระเจ้าอาวาสที่จำพรรษาอยู่ที่วัดหนองคูหรือวัดหนองคูใหญ่เก็บรักษาไว้ พระสิงโห ประดิษฐานอยู่ที่วัดเป็นเวลาประมาณ 1 ปี ต่อมาเมื่อมีโจรมาขโมยพระสิงโหออกจากวัด แต่ก็ไปไม่ได้ไม่ไกลนักรถก็ได้เกิดอุบัติเหตุและทำให้ผู้ที่มาขโมยพระสิงโห นั้นได้รับบาดเจ็บ บ้างก็ว่าแขนขาด บ้างก็ว่าขาขาด หรือล้มตายเพราะอิทธิฤทธิ์ของพระสิงโห จึงนำพระสิงโหมาคืนไว้ที่วัดเดิมเช่นเดิม” จากนั้นเรื่องราวดังกล่าวก็เป็นที่กล่าวขานถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระสิงโหไปทั่วหมู่บ้าน และหมู่บ้านใกล้เคียง

ชาวบ้านห้วยนาไทยและชาวบ้านใกล้เคียงยังคงเคารพและมีความศรัทธามากยิ่งขึ้น แต่ไม่นานนักก็มีกลุ่มโจรได้เข้ามาขโมยพระสิงห์อีกครั้งและหากลอบายมาหลอกล่อ โดยมีการทำพิธีอันเชิญพระสิงห์ให้ไปประดิษฐาน ณ ที่อื่น ทราบแต่เพียงว่าโจรได้อาพระไปขายที่นาตุน และต่อจากนั้นชาวบ้านก็ไม่ได้พบเห็นพระสิงห์อีกเลย มีแต่เรื่องเล่าถึงความศักดิ์สิทธิ์มาจนถึงปัจจุบัน (เผ่าจำ 1, เผ่าจำ 2, พิมพ์ คำดั่ง, 2558) ปัจจุบันวัตถุโบราณหลายชิ้นถูกเก็บรักษาไว้ใน “หอโอง” วัดห้วยนาไทย เช่น กระจังโบราณ เครื่องใช้ไม้สอยที่ทำจากสำริด พระพุทธรูปขนาดเล็ก กำไล และเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นโบราณวัตถุที่อยู่ในสมัยทวารวดี และสมัยขอมชาวบ้านเก็บรักษารวมกันไว้ที่วัดห้วยนาไทย ปัจจุบันชาวบ้านจึงมีเพียงข้อมูลนี้เท่านั้นที่ส่งต่อให้ลูกหลานจึงทำให้ลูกหลาน

ภาพที่ 3 วัตถุโบราณที่ค้นพบบริเวณใกล้กับหมู่บ้านห้วยนาไทยมีกระจังสำริดและเครื่องปั้นดินเผา

แนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงาน

จากแนวคิดของผู้นำหมู่บ้านที่ต้องการพื้นที่สร้างศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนที่จะเป็นสถานที่เก็บรักษาสืบค้นสิ่งที่มีที่ชาวบ้านเคารพกราบไหว้ให้อยู่ในสถานที่ที่ปลอดภัย และใช้เป็นสถานที่รวบรวมเรื่องราวประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านห้วยนาไทยเป็นศูนย์เรียนรู้เรื่องราววัตถุโบราณที่ค้นพบ อีกทั้งยังใช้เป็นสถานที่บอกเล่าเรื่องราวและประวัติศาสตร์หมู่บ้านห้วยนาไทยรูปแบบประเพณี วิถีชีวิต เพื่อให้ได้เป็นสถานที่รวบรวมและเป็นสถานที่เรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง จากแนวความคิดดังกล่าวจึงนำมาสู่กระบวนการวิเคราะห์เพิ่มเติมเรื่องความต้องการของชาวบ้านกลุ่มอื่นเพื่อนำไปประกอบในการสร้างพื้นที่ในการศึกษาและเรียนรู้ร่วมกัน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในหมู่บ้านที่จะเป็นตัวกลางในการสืบทอดและส่งต่อความรู้ดังกล่าวสู่รุ่นต่อไป โดยหลักการสร้างให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนั้นต้องสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน การสร้างความเป็นเจ้าของพื้นที่เพื่อให้ส่งต่อไปถึงกันร่วมกันช่วยดูแลรักษาพื้นที่ของตนเองและพื้นที่ส่วนรวม และเพื่อให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการหาแนวทางการจัดการพื้นที่ร่วมกัน โดยจากการวิเคราะห์ข้อมูลและความต้องการของเยาวชนจะต้องพื้นที่นั่งอ่านหนังสือ พื้นที่ออกกำลังกาย สวนสาธารณะ สนามเด็กเล่น ที่ปั่นจักรยาน เป็นต้น โดยพื้นที่ตั้งในการออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย เป็นพื้นที่สาธารณะที่มีการจัดสรรไว้เพื่อการทำประโยชน์ของคนในชุมชนบริเวณหนองท่า หนองแวง เพราะมีโครงการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นพื้นที่สาธารณะที่ชุมชนสามารถใช้พื้นที่ร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันดังนั้นการออกแบบต้องสะท้อนลักษณะ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ หรือสามารถสื่อและส่งเสริมความเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และตอบสนองวิถีชีวิตและความต้องการของคนในชุมชน

การดำเนินงาน การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีเป้าหมายในการจัดการภูมิทัศน์รอบหมู่บ้านห้วยนาไทยเพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียงให้ได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่สำคัญร่วมกัน คือวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวกับหมู่บ้านห้วยนาไทย โดยในเป้าหมายหลักที่ตั้งเป้าไว้คือพื้นที่โดยรอบหมู่บ้าน

เนื่องจากเป็นพื้นที่ของเอกชนจึงทำให้การจัดการในการปรับปรุงภูมิทัศน์นั้นทำได้ยาก แต่จากกระบวนการทำงานและการพูดคุยประสานงานกับผู้นำหมู่บ้านตัวแทนเยาวชน ทำให้มีการเป้าหมายมากขึ้นนอกเหนือจากการจัดการพื้นที่เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมแล้วยังมีการจัดการพื้นที่การเรียนรู้เรื่องวิถีชีวิตตลอดจนการจัดการพื้นที่นันทนาการเพื่อให้คนในชุมชนได้มีพื้นที่ใช้งานร่วมกันออกแบบพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย โดยได้ออกแบบพื้นที่จากข้อมูลที่ได้ลงพื้นที่สำรวจลักษณะกายภาพของชุมชนพร้อมกับการสัมภาษณ์คนในชุมชนตั้งแต่ระยะต้นน้ำ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในระยะกลางน้ำ จนนำมาสู่การออกแบบพื้นที่ในระยะปลายน้ำ และได้มีการคัดเลือกผลงานของนิสิตเพื่อเสนอแนวคิดและผลงานต่อชุมชนบ้านห้วยนาไทย และนำมาปรับปรุงและพัฒนาจนเป็นแบบที่สมบูรณ์มากที่สุด โดยต้องสื่อถึงอัตลักษณ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งต้องสอดคล้องกับกิจกรรมและความต้องการของชุมชนและมีการนำเสนอและเป็นที่สนใจของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนช่วยกันผลักดันโครงการให้เกิดขึ้นจริง

แนวความคิดหลักในการออกแบบ โดยการนำอัตลักษณ์ของบ้านห้วยนาไทยมาเป็นแนวความคิดในการออกแบบ คือชาวบ้านห้วยนาไทยเป็นชุมชนเกษตรกรรมและเป็นชุมชนที่มีการปลูกข้าวทุกหลังคาเรือน ข้าวบ้านจึงมีความผูกพันกับวิถีชีวิตแบบชาวภาคอีสาน อีกทั้งชาวบ้านในหมู่บ้านห้วยนาไทย ยังมีการสานกระติบข้าวเหนียวไว้ใช้ในครัวเรือนเกือบทุกหลังคาเรือนซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่ชาวบ้านเรียนรู้และส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น จึงได้นำความโดดเด่นของวัฒนธรรมข้าวและรูปแบบการสานกระติบข้าวมาใช้นำแนวความคิดหลักในการออกแบบ และถอดรูปแบบของเมล็ดข้าวมาใช้ในการออกแบบโครงสร้างอาคารและลวดลายการสานของกระติบข้าวมาเป็นรูปแบบของการวางผัง และใช้ไม้ไผ่เป็นส่วนประกอบของตัวอาคารและรายละเอียดประกอบอาคาร ทั้งอาคารต้อนรับ อาคารแสดงนิทรรศการ และศาลาพักผ่อนที่อยู่ในโครงการ และการนำลายสร้อยดอกหมากซึ่งเป็นลายผ้าไหมมัดหมี่ที่ชาวบ้านถักทอ มาออกแบบลายพื้นทางเดิน ลวดลายของลานกิจกรรมสำหรับรองรับงานประเพณีที่สำคัญ เช่น ลานพิธีสงฆ์ ลานประเพณีสงกรานต์ ลานประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

ขั้นตอนในการออกแบบ

1. งานขั้นวางแผนแนวทางการออกแบบ (Programming) โดยการจัดการประชุมกลุ่มย่อยและการสัมภาษณ์เพื่อสำรวจความต้องการของชุมชน การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลด้านลักษณะกายภาพของพื้นที่ ทั้งขนาดของพื้นที่ ที่ตั้งและรูปร่างของพื้นที่ งบประมาณ รูปแบบที่ต้องการในการออกแบบ ความต้องการหรือประโยชน์ใช้สอยที่ต้องการจากพื้นที่ สอบถามข้อจำกัดที่อาจเกิดขึ้นในการออกแบบจากผู้นำชุมชนและทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง

2. เสนอแนวความคิดในการออกแบบ (Preliminary Concept) ทำการวางแผนแนวความคิดในการออกแบบและนำเสนอแบบร่างตามความต้องการของชุมชน (Style) และการแบ่งพื้นที่การใช้งาน (Zoning) ออกเป็นพื้นที่หลัก 3 ส่วน คือ พื้นที่ต้อนรับ ประกอบด้วย ป้ายทางเข้า พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมา ประเพณีวัฒนธรรมการสงฆ์ รูปแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ซึ่งประกอบด้วยนิทรรศการแบบภายในและภายนอก เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และส่วนสุดท้ายคือ พื้นที่สวนสาธารณะของชุมชน

3. งานออกแบบร่างขั้นต้น (Schematic Design) ก่อนการออกแบบร่างขั้นต้น จำเป็นจะต้องออกแบบโปรแกรมทั้งหมดของพื้นที่ว่ามีกิจกรรมใดบ้างโดยทำการวิเคราะห์จากความต้องการของชุมชนร่วมกับการวิเคราะห์ลักษณะของพื้นที่ว่ากิจกรรมใดมีความเหมาะสมและควรจะต้องอยู่ในพื้นที่ใดบ้าง และแต่ละกิจกรรมต้องการการใช้พื้นที่เท่าไร ซึ่งความต้องการการใช้พื้นที่ก็ทำการวิเคราะห์จากความต้องการของผู้ใช้งานหลักซึ่งก็คือชาวบ้านห้วยนาไทย และผู้ใช้งานรองคือชุมชนใกล้เคียงที่อยู่ภายในตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม หลังจากนั้นก็ทำการแบ่งพื้นที่การใช้งานและกิจกรรมของแต่ละพื้นที่ทั้งหมดแบบคร่าวๆ เช่น ขนาดของพื้นที่ตั้งอาคารส่วนต้อนรับ โถงต้อนรับ อาคารส่วนจัดนิทรรศการภายในและภายนอก พื้นที่จัดแสดงภูมิปัญญา และวิถีชีวิตชุมชน พื้นที่สวนสาธารณะและพื้นที่

พักผ่อน จากนั้นกำหนดทางเข้าหลัก ทางเข้ารอง เส้นทางสัญจรหลัก เส้นทางสัญจรย่อย เส้นทางเดินเพื่อเชื่อมต่อแต่ละพื้นที่เข้าหากันและดูความสัมพันธ์ของพื้นที่ว่ามีส่วนใดขัดแย้งทั้งขนาดพื้นที่ ที่ตั้งของกิจกรรมต่างๆ หรือไม่ จากนั้นจึงนำแบบร่างนี้ไปนำเสนอต่อชุมชนเพื่อให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการออกแบบ กระบวนการร่างแบบขั้นต้นนี้ จะมีการเขียนภาพทัศนียภาพ เพื่อให้เห็นบรรยากาศของโครงการและเพื่อเพิ่มความเข้าใจต่อคนในชุมชนให้มากขึ้น

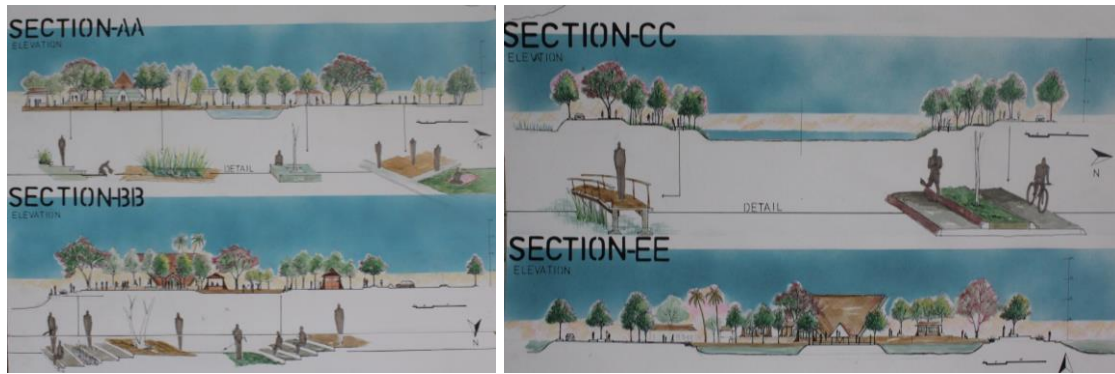
4. งานออกแบบขั้นพัฒนา (Design Development) หลังจากนำเสนอแบบร่างและรับฟังความคิดเห็นของชุมชนแล้วจึงเป็นขั้นตอนการพัฒนาแบบร่างให้มีความละเอียดมากขึ้นโดยการเขียน Master Plan อย่างละเอียด เช่น การเขียนแบบขยายการใช้พื้นที่ภายในอาคาร และพื้นที่ใช้สอยภายนอกอาคาร รูปด้าน (Elevation) รูปตัด (Section) เพื่อขยายแบบให้มีความละเอียดมากขึ้น การเขียนภาพมุมสูง (Over All) การเขียนทัศนียภาพ (Perspective Views) และคนทั่วไปสามารถเข้าใจโครงการมากยิ่งขึ้น และการกำหนดการใช้วัสดุพืชพรรณ (Plant Material) และวัสดุ (Material) ที่ใช้ในการออกแบบ การจัดทำแบบจำลอง (Model) เพื่อให้เห็นภาพรวมของโครงการที่ละเอียดมากยิ่งขึ้น

ผลงานการออกแบบ

แนวความคิดหลักในการออกแบบ ได้นำความโดดเด่นของวัฒนธรรมข้าวและรูปแบบการสานกระติบข้าวมาใช้นำแนวความคิดหลักในการออกแบบ และถอดรูปแบบของเมล็ดข้าวมาใช้ในการออกแบบโครงสร้างอาคารและลวดลายการสานของกระติบข้าวมาเป็นรูปแบบของการวางผัง และใช้ไม้ไผ่เป็นส่วนประกอบของตัวอาคารและรายละเอียดประกอบอาคาร ทั้งอาคารต้อนรับ อาคารแสดงนิทรรศการ และศาลาพักผ่อนที่อยู่ในโครงการ และการนำลายสร้อยดอกหมากมาออกแบบลายพื้นทางเดิน ลวดลายของลานกิจกรรมสำหรับรองรับงานประเพณีที่สำคัญ เช่น ลานพิธีสงฆ์

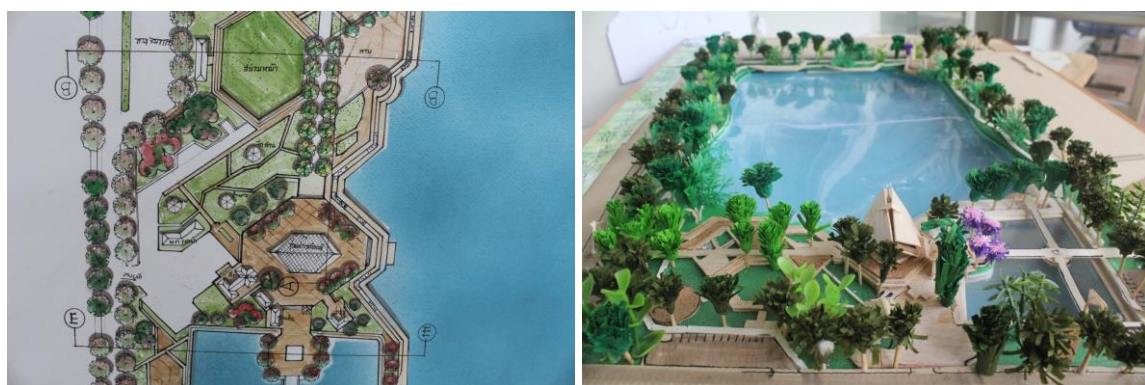
ภาพที่ 5 Master Plan และแนวทางการใช้พืชพรรณในโครงการออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านหวนไทยโดยการเลือกใช้ไม้พื้นถิ่น เช่น มะค่า ข่อย ตะโก และการใช้พืชสมุนไพร เพื่อให้ชาวบ้านได้เก็บไปใช้ประโยชน์

ภาพที่ 6 รูปตัดพื้นที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย แสดงพื้นที่อาคารหลักและพื้นที่รอบข้าง ประกอบด้วย พื้นที่พักผ่อน พื้นที่ทำกิจกรรม ศาลาพักผ่อน อ่านหนังสือ ศาลาแสดงภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น การสานกระติบข้าว การทอผ้า และ การทำเครื่องจักสานโดยกลุ่มชาวบ้าน

ภาพที่ 7 บรรยากาศภายในโครงการ

ภาพที่ 8 ภาพขยาย Master Plan และ หุ่นจำลอง เพื่อแสดงการใช้พื้นที่ในรูปแบบ 3 มิติ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการบูรณาการเรียนการสอน การบริการทางวิชาการ ซึ่งมีความจำเป็นในการทำงานวิจัยกับชุมชน เพราะชุมชนได้มีส่วนร่วมในการศึกษาพื้นที่ และความต้องการของตนเอง

สรุปผลการดำเนินงาน

การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทย เพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยการศึกษาพื้นที่ตั้งโครงการอยู่ที่บ้านห้วยนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านห้วยนาไทยที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มายาวนานกว่า 100 ปี และเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ชาวบ้านจากหลากหลายหมู่บ้านร่วมกันจัดประเพณีสงกรานต์ในทุกวันที่ 6 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี กุ้จึงมีความสำคัญและผูกพันกับชาวบ้านมายาวนานไม่เปลี่ยนแปลง จากการสำรวจและสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มกับชาวบ้านทำให้ทราบความต้องการของชาวบ้านที่จะจัดการพื้นที่บริเวณหนองข่าหนองแวง ให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียงและใช้ศูนย์การเรียนรู้นี้สืบสานและส่งต่อองค์ความรู้จากสู่ลูกหลานสืบต่อไป แนวความคิดในออกแบบเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวบ้านและเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านห้วยนาไทย โดยการออกแบบวางผังบริเวณหนองข่าหนองแวงและพื้นที่โดยรอบ เช่น เส้นทางสัญจรจากหมู่บ้านกับหนองข่าหนองแวงและเส้นทางเชื่อมโยงหนองข่าหนองแวงกับกุ้ ให้เชื่อมโยงพื้นที่ทุกส่วนเข้าด้วยกัน และเพื่อให้คนในชุมชนเข้ามาใช้งานในพื้นที่ได้สะดวกและเข้าถึงกุ้ได้สะดวกขึ้น แนวคิดในการออกแบบคือนำความโดดเด่นของวัฒนธรรมข้าวและรูปแบบการสานกระติบข้าวมาใช้เป็นแนวความคิดหลัก การถอดรูปแบบของเมล็ดข้าวมาเป็นโครงสร้างอาคารและใช้ลวดลายการสานกระติบข้าวมาเป็นรูปแบบของการวางผัง ใช้ไม้ไผ่เป็นส่วนประกอบของตัวอาคารและรายละเอียดประกอบอาคาร ภายในพื้นที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1. ส่วนอาคารศูนย์การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย โครงสร้างอาคารเน้นการใช้วัสดุพื้นถิ่น เช่น ไม้ไผ่ผสมผสานกับโครงสร้างเหล็กเพื่อให้เกิดความแข็งแรง ประกอบด้วย ส่วนต้อนรับ อาคารสำนักงาน ห้องประชุมเล็ก ห้องสมุดขนาดเล็ก ส่วนจัดแสดงประวัติศาสตร์ชุมชน การตั้งบ้านเรือน ประเพณีและกิจกรรมสงกรานต์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภูมิทัศน์พื้นถิ่น กลุ่มการฝีมือ ส่วนของที่พักรถยนต์ทั้งภายในและภายนอกอาคาร ห้องน้ำ ห้องเก็บของ พื้นที่ส่วนของการบริการภายในอาคารพื้นที่จอดรถยนต์ รถจักรยานยนต์ และรถจักรยาน (2) สวนสาธารณะชุมชน ประกอบด้วย พื้นที่เพื่อการพักผ่อนและนันทนาการ พื้นที่ออกกำลังกาย สนามเด็กเล่น สนามกีฬา ห้องน้ำ (3) ลานเพื่อรองรับกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยโครงการนี้เป็นการออกแบบแนว Concept จากการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชนและความเหมาะสมเพื่อใช้ในการต่อยอดความคิดและความต้องการของชุมชนให้ออกมาเป็นรูปธรรม และเพื่อนำเสนอต่อภาครัฐและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

การออกแบบในครั้งนี้ เป็นการบูรณาการงานวิชาการ การเรียนการสอนในสถานที่จริงปัญหาจากการทำงานกับชุมชนคือการสร้างความเข้าใจร่วมกัน การประชุมกลุ่มจึงมีส่วนสำคัญเพราะชาวบ้านจะร่วมแสดงความคิดเห็น ถือเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีของการออกแบบเพื่อชุมชน

บรรณานุกรม

กรมแผนที่ทหาร, 2549, กรุงเทพมหานคร

เผ่าจ้าว 1 2558, สัมภาษณ์ เดือนมีนาคม , มหาสารคาม

เผ่าจ้าว 2, 2558, สัมภาษณ์ เดือนมีนาคม, มหาสารคาม

ชาวบ้านหัวนาไทย การประชุมกลุ่ม, 2558 วันที่ 4 เดือนเมษายน, มหาสารคาม

ธนชัย อัยลี, 2558, สัมภาษณ์ วันที่ 4 เดือนเมษายน, มหาสารคาม

บุญเพ็ง แสนโชติ, 2558, สัมภาษณ์ วันที่ 4 เดือนเมษายน, มหาสารคาม

ประพันธ์ อัยลี, 2558, สัมภาษณ์ วันที่ 4 เดือนเมษายน, มหาสารคาม

แผนชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์จังหวัดมหาสารคาม การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและเสริมสร้างความเข้มแข็ง
ของชุมชน, บ้านหัวนาไทย ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม, 2557:3

พิมพ์ คำด้วง, 2558, สัมภาษณ์, มหาสารคาม

ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546 แอ่งอารยธรรมอีสาน, ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ พิมพ์ครั้งที่ 4
สำนักพิมพ์มติชน กรุงเทพมหานคร.

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สาขาวิชา ภูมิสถาปัตยกรรม

ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560

วิชา 1105 302

การออกแบบภูมิสถาปัตยกรรม 2 4(0-8-4)

วันรับงาน 11 มกราคม 2561 เวลา 10.00 น.

วันส่งผลงาน 22 กุมภาพันธ์ 2560 เวลา 16.30-17.00 น.

ชื่อโปรแกรม : โครงการออกแบบและวางผังภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย

ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม

ความเป็นมา

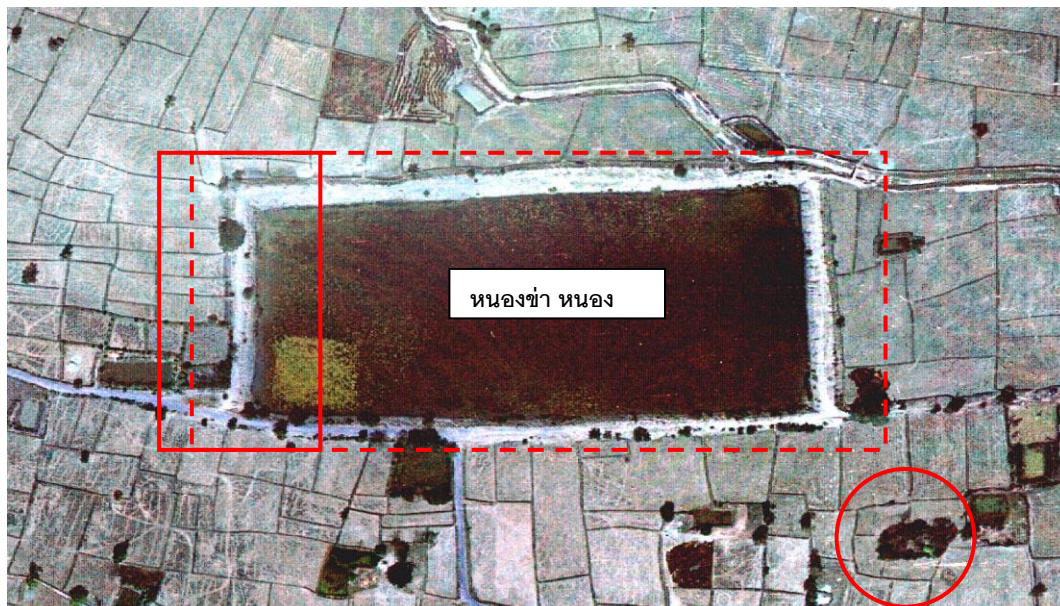
บ้านห้วยนาไทย ตั้งอยู่ที่อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่อยู่อาศัยประมาณ 667 ไร่ หมู่บ้านมีการวางผังแบบกริด และกระจายตัวเป็นวงกลม มีประชากรประมาณ 608 คน คิดเป็น 146 ครัวเรือน เป็นชาย 300 คน หญิง 308 คน (ข้อมูลปี 2557) ชาวบ้านห้วยนาไทย มีรูปแบบประเพณีวัฒนธรรมที่น่าสนใจ เพราะได้มีการค้นพบโบราณวัตถุโบราณจากสมัยทวารวดี หลายชิ้น และเป็นที่ตั้งของ “หมู่บ้านห้วยนาไทย” ซึ่งเดิมมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 18 ไร่ ในอดีตพื้นที่ตั้งถูกจะล้อมรอบไปด้วยป่าไม้ ต้นไม้ขนาดใหญ่และไม้พุ่มยืนต้นอยู่รายรอบ และมีสระน้ำขนาดใหญ่อยู่ภายใน ลักษณะพื้นที่โดยรอบถูกในอดีตมีพื้นที่ป่าเดิมอยู่ล้อมรอบ มีไม้พุ่มยืนต้นและไม้เดิมอยู่บนพื้นที่จำนวนมาก อีกทั้งยังมีสระน้ำและคูคลองเดิมปรากฏให้เห็น หมู่บ้านห้วยนาไทย เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ชาวบ้านห้วยนาไทยและคนในชุมชนรอบข้างให้ความเคารพนับถือ ในทุกวันที่ 6 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ชาวบ้านจะรวมตัวกันจัดพิธี สรงกู่กลายเป็นประเพณีวัฒนธรรมสำคัญประจำของชุมชน โดยการนำดอกไม้ธูปเทียนไปไหว้และจัดให้มีพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์ไหว้พระ การทำบุญ ปัจจุบันด้วยสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้มีการขยายพื้นที่ทำกินครอบคลุม พื้นที่ที่รกร้าง พื้นที่ที่ไม่มีเจ้าของ และพื้นที่ป่าไม้เดิมเพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปลูกข้าว บริเวณรอบกู่ใหญ่เองก็เช่นเดียวกัน พื้นที่ป่าเดิมถูกแทนที่โดยพื้นที่เกษตรกรรมและทุ่งนา ทำให้เส้นทางทางสัญจรเดิมเปลี่ยนไป การเข้าถึงทำได้ยาก การจัดกิจกรรมที่มีจำนวนคนจำนวนมากยิ่งทำได้ยาก ทำให้กิจกรรมของคนในชุมชนทำได้ยากและจะทำแต่ในวันสำคัญคือวันไหว้กู่เท่านั้น พื้นที่รอบ “กู่ผี” ซึ่งเคยมีลักษณะทางกายภาพที่เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าเต็งรัง ไม้พุ่มยืนต้นหรืออาจรวมถึงพืชสมุนไพรที่หายากและแปรเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้คุณค่าและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ การใช้พื้นที่และการทำกิจกรรมของคนในชุมชนในอดีตเลือนหายไปพร้อมกัน

ชาวบ้านจึงมีการรวมตัวกันเพื่อจะช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่รอบหมู่บ้านห้วยนาไทยขึ้นใหม่ และเพื่ออนุรักษ์และสืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ประเพณีสรงกู่ให้สืบทอดต่อไปยังลูกหลาน อีกทั้งยังต้องการให้มีการจัดสร้างศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้านที่จะใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน และเป็นศูนย์กลางความรู้ด้านประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงรูปแบบวิถีชีวิตตั้งแต่อดีต เพื่อใช้ศูนย์แห่งนี้เป็นที่เก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนเพื่อให้ลูกหลานรุ่นต่อไปได้เห็น

คุณค่าของประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูต่อไปสืบทอดลูกหลาน อีกทั้งยังต้องการสถานที่พักผ่อนและพื้นที่นันทนาการเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนอีกด้วย

ลักษณะพื้นที่ตั้งของโครงการ

พื้นที่ตั้งโครงการ ประมาณ 7 ไร่ ตั้งอยู่บริเวณหนองข่า หนองแวง พื้นที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ดังนั้นการออกแบบต้องสะท้อนลักษณะ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ หรือสามารถสื่อและส่งเสริมความเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และตอบสนองวิถีชีวิตและความต้องการของคนในชุมชน

แผนที่ กู่บ้านห้วยนาไทย และหนองข่า และหนองแวง

การออกแบบ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่

1. ส่วนอาคารศูนย์การเรียนรู้ของทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านห้วยนาไทย ประกอบด้วย

- ส่วนต้อนรับ
- ส่วนอาคารสำนักงาน ห้องประชุมเล็ก 10 ที่นั่ง
- ส่วนแสดงนิทรรศการ เช่น ประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชน วิถีชีวิตของชาวบ้าน ประเพณีที่สำคัญ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ภูมิทัศน์พื้นถิ่น กลุ่มการฝีมือต่างๆ (พื้นที่ประมาณ 50% ของพื้นที่ภายในอาคาร)
- ห้องสมุดขนาดเล็ก
- ส่วนของที่พักผ่อนทั้งภายในและภายนอกอาคาร
- ห้องน้ำภายในอาคาร จำนวน 10 ยูนิต (ชาย 5 ห้อง หญิง 5 ห้อง)
- ห้องเก็บของ
- พื้นที่ส่วนของงานระบบภายในอาคาร
- พื้นที่จอดรถ รถยนต์ 10 คัน จักรยาน 30 คัน และที่จอดรถจักรยาน 20 คัน

2. สวนสาธารณะชุมชน ประกอบด้วย

- พื้นที่เพื่อการพักผ่อนและนันทนาการ
- พื้นที่ออกกำลังกายและสนามกีฬา
- ห้องน้ำ จำนวน 10 ยูนิต (ชาย 5 ห้อง หญิง 5 ห้อง) กระจายตามพื้นที่โครงการอย่างเหมาะสม หรือจะใช้ร่วมกับพื้นที่ห้องประชุม

3. ลานเพื่อรองรับกิจกรรมในวันสำคัญๆ เช่น วัน สงกรานต์ วันสงกรานต์ และประเพณีสำคัญ

4. พื้นที่เชื่อมโยงศูนย์การเรียนรู้และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ “ภูบ้านห้วยนาไทย”

5. พื้นที่ เรียนรู้ทางการเกษตร แปลงผักชุมชน โดยวางแผนเรื่องการจัดหาน้ำ แต่ละฤดู

ข้อกำหนดในการทำงาน

- นำเสนอการวิเคราะห์พื้นที่ (Site Analysis)
- นำเสนอแนวคิดในการออกแบบ (Concept)
- แนวคิดในการใช้วัสดุพืชพรรณ (Plant Material)
- แนวคิดในการใช้วัสดุ (Concept Material)
- นำเสนอ Master Plan (บนกระดาษ A1) มาตรฐาน 1: จำนวน 1 รูป พร้อม Graphic Scale

- Detail Plan 3 พื้นที่ที่ โดยมีรายละเอียด ประกอบใน Detail แต่ละพื้นที่คือ
 นำเสนอภาพ Section มาตรฐาน 1: 250 อย่างน้อย 1 รูป
 นำเสนอภาพ Perspective อย่างน้อย 1 รูป
 Element (ป้ายชื่อโครงการ ที่นั่ง ถังขยะ เสาไฟฟ้า)
- Model บนฐานขนาด A2 แสดงให้เห็นรายละเอียดรอบที่ตั้งโครงการ/ทิศ/ Graphic Scale/Title Block
 ลงบนฐานที่แข็งแรง สามารถเคลื่อนย้ายได้

การนำเสนอผลงานขั้นสุดท้าย

- เทคนิคอิสระ แต่ต้องจัดรูปแบบผลงานในขนาดเท่ากันทุกแผ่น หรือพับแล้วได้ขนาดที่เท่ากัน และมีลักษณะที่สอดคล้องกันในแต่ละแผ่น โดยชิ้นงานต้องสามารถจัดเรียงได้อย่างสวยงามมีระบบพร้อมหมายเลขกำกับแสดงลำดับของแผ่น(งดใช้เทคนิคคอมพิวเตอร์ในการออกแบบ)
- ผลงานทุกแผ่นต้องมี
 - แสดงมาตรฐานที่ใช้
 - สัญลักษณ์ในการแสดงแบบ เช่น กรณี ผังพื้นที่ ผังบริเวณ และหุ่นจำลองต้องแสดงทิศ กรณีรูปด้านต้องระบุทิศอ้างอิงกับผังพื้นที่ กรณีรูปตัดต้องระบุแนวตัดอ้างอิงกับผังพื้นที่ เป็นต้น
 - มี Title Block ทุกผลงานในตำแหน่งที่เห็นได้ชัดเจนประกอบด้วยชื่อคณะชื่อมหาวิทยาลัยชื่อโครงการชื่อวิชา ภาคเรียน ปีการศึกษาชื่อ - นามสกุล นักศึกษา ชั้นปีการศึกษา และรหัส ชื่อ - นามสกุล อาจารย์ประจำกลุ่ม
- นิติจัดทำของ หรือกล่องที่แข็งแรง บรรจุงานเพื่อป้องกันการชำรุด

หมายเหตุ Scale อาจมีการปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสม ตามกำหนดของอาจารย์ที่ปรึกษา

หลักเกณฑ์การให้คะแนน :

- ตรวจแบบร่าง 50% (15 คะแนน จากทั้งรายวิชา)
 โดยพิจารณาจากแนวความคิดและการพัฒนาผลงาน เป็นหลัก ขาดเกิน 40% ของจำนวนครั้งที่กำหนด หมดสิทธิ์ส่งผลงานทั้งชิ้น (ข้อกำหนดอื่นๆให้เป็นไปตามความเห็นของอาจารย์ประจำกลุ่ม)
- FINAL 50% (15 คะแนน จากทั้งรายวิชา)
 การตรงต่อเวลา ส่งช้า เกินเวลาส่ง 1 ชั่วโมง หัก 25 เปอร์เซ็นต์ เมื่อเกินหนึ่งชั่วโมง งดรับงาน ยกเว้น มีกรณีฉุกเฉิน โดยต้องมีการแจ้งให้อาจารย์ประจำวิชาทราบภายในวันที่กำหนดส่งงาน
 *** ในส่วนนี้หมายถึงรวมถึงนิติที่มีผลงานไม่สมบูรณ์แล้วต้องรีบกลับไปแก้ไขด้วย
 การ Jury นิติจะต้องเข้าฟัง Jury พร้อมทั้งจดบันทึกส่ง ทุกคน กรณีไม่เข้าฟังหัก 1 คะแนน

(การเข้าล่าช้า หรือ ไม่อยู่ขณะเช็คชื่อ จะมีการหักคะแนนตามสัดส่วน)

- การออกแบบ 40% จากคะแนนแบบจริง
(ประกอบด้วย Function 25% และความเป็นไปได้ด้านกฎหมาย โครงสร้าง งานระบบ 15%)
- ความครบถ้วนและความสมบูรณ์ของผลงาน 40% จากคะแนนแบบจริง
(รายละเอียดให้ดูผลงานที่ต้องนำเสนอ)
- เทคนิคการนำเสนอผลงาน (PRESENTATION) 20% จากคะแนนแบบจริง
(ความสวยงามสอดคล้องกันของงานในภาพรวม)

อาจารย์ เมทินี โคตรดี

ผู้ออกแบบโปรแกรม

ภาคผนวก 4

ประวัติทีมวิจัย

คณะผู้รับผิดชอบโครงการ

ทีมวิจัยหลัก

1. นางสาวเมทินี โคตรดี (อาจารย์ประจำสาขาวิชา ภูมิสถาปัตยกรรม)
2. นางสาวอำภา บัวระภา (อาจารย์ประจำสาขาวิชา ภูมิสถาปัตยกรรม)
3. ~~ดร.ดิฐา แสงวัฒนะชัย~~ (อาจารย์ประจำสาขาวิชา ออกแบบสถาปัตยกรรมผังเมือง และชุมชน)
4. นายเมธี พิริยะการนนท์ (อาจารย์ประจำสาขาวิชา ออกแบบสถาปัตยกรรมผังเมือง และชุมชน)
5. นางสาวรัตนภรณ์ พรหมคุณ (นิติกรประจำองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด)

ทีมวิจัยชุมชน

1. นายธนชัย อัยลี (ผู้ใหญ่บ้าน)
2. นายสุทธิ มูลพาณิชย์
3. นายพิทักษ์สร แนนอุดร
4. นายนพรัตน์ มูลจุล
5. นายพาณิชย์ เทียงอวน
6. นายศรารุช ไตรสุ
7. นางสาวสมฤทธิ ทบชิน
8. นายบุญมี มูลจุล
9. นายกฤษฎา ปะวะเสริม

ที่ปรึกษา

1. นายอ่ำ ทวยโพธิ์ (ปราชญ์ชาวบ้าน)
2. นายหล้า เทียงแสน (อดีตผู้ใหญ่บ้าน)
3. ด.ต.พิเชษฐ์ ทศช่วย (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด)
4. พระครูวิบูลย์ สันติคุณ (เจ้าคณะตำบล)

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัย 1.

1. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว) เมทินี โคตรดี ชื่อเล่น เมย์
2. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ 270/180 หมู่ 9 ตำบลสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ 50210
3. วันเดือนปีเกิด 22 กันยายน 2526
4. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน 3440100770798
5. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
2.)
6. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ) 083-4746070
(บ้าน).....-.....Fax.....-.....
7. ประวัติการศึกษา
() ไม่ได้ศึกษา (/) ระดับประถม (/) มัธยมต้น (/) มัธยมปลาย
(/) ปริญญาตรี สาขาวิชา ภูมิสถาปัตยกรรมศาสตร์ จบจาก มหาวิทยาลัยแม่โจ้
(/) ปริญญาโท สาขาวิชา การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม จบจาก มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
() ปริญญาเอก สาขาวิชา.....-..... จบจาก.....-.....
8. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
พ.ศ. 2556-ปัจจุบัน	อาจารย์ประจำ	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและ นฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2554-2556	ผู้ช่วยสอน	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและ นฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

9. ผลงานทางวิชาการ

ผลงานทางวิชาการ	
ผลงานทางวิชาการ ปี 2554.	นำเสนอผลงานวิจัย ASEAN Conference on Environment Behaviour Studies, Bandung Indonesia เอกสารตีพิมพ์ Procedia Social and Behavioral Sciences ชื่อเรื่อง Effects of Green Open Space on Social Health and Behaviour of Urban Resident : A Case Study of Communities in Bangkok

ปี 2556	ผู้ร่วมวิจัย โครงการ ออกแบบวางผังพื้นที่สาธารณะ 98 ไร่ เทศบาลเมืองวังสะพุง จังหวัดเลย
ปี 2556	งานวิจัย โครงการแนวทางการจัดภูมิสถาปัตยกรรมในชุมชนเมืองและพื้นที่กิจกรรม “ลานบ้านลานเมือง” เพื่อส่งเสริมการรับรู้อัตลักษณ์ เทศบาลเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
ปี 2556	ผู้ร่วมวิจัย โครงการ การสร้างอัตลักษณ์ด้านประวัติศาสตร์ย่านเมืองเก่าของเทศบาลเมืองมหาสารคาม โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม

ผลงานทางวิชาการ

บทความวิจัย

1. อำภา บัวระภา และเมทินี โคตรดี “กู่บ้านห้วยนาไทย” ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ศูนย์รวมทางจิตใจและมรดกทางวัฒนธรรม. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ISSN 0859 5992. ปีที่ 36 ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน-ธันวาคม 2560 หน้า 42-52
2. อำภา บัวระภา และเมทินี โคตรดี, การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทยเพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม นเรศวรวิจัย ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2559 หน้า
3. ดิฐา แสงวัฒนะชัย, อำภา บัวระภา และเมทินี โคตรดี การสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ISSN 0859 5992. ปีที่ 36 ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม 2560 หน้า 68-77
4. อำภา บัวระภา, เมทินี โคตรดี และภัทรพร เปรมประเสริฐ, การออกแบบและจัดการพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปลาบู่ ตำบลหนองแสง อำเภอ วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม, “นเรศวรวิจัย” ครั้งที่ 13 ระหว่างวันที่ 21-22 กรกฎาคม 2560 ณ อาคารเอกาทศรถ มหาวิทยาลัยนเรศวร หน้า 1445-1464

หมายเหตุ: แนบสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัย 2.

1. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว).....นางสาวดิฐา แสงวัฒนะชัย.....ชื่อเล่น.....เต้
2. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ 18/88 หมู่ 14 ตำบล ในเมือง อำเภอ เมือง
จังหวัด ขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40000.....
3. วันเดือนปีเกิด 28 ตุลาคม พ.ศ.2518.....
4. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน 3409901150451.....
5. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.) ผู้ช่วยศาสตราจารย์.....
2.) -.....
6. ที่อยู่สำนักงาน(ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม.....
7. เบอร์โทรศัพท์(มือถือ) 081-5446717 (บ้าน) -.....Fax 043-754382.....
8. ประวัติการศึกษา
() ไม่ได้ศึกษา (/) ระดับประถม (/) มัธยมต้น (/) มัธยมปลาย
(/) ปริญญาตรี สาขาวิชา ส.บ.สถาปัตยกรรม จ.บจาก มหาวิทยาลัยขอนแก่น.....
(/) ปริญญาโท สาขาวิชา วท.ม. การจัดการสิ่งแวดล้อม.....จ.บจาก สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์.....
(/) ปริญญาโท สาขาวิชา DEA Paysages, Patrimoine et Aménagement.....จ.บจาก Université
Nancy 2, France.....
(/) ปริญญาเอก สาขาวิชา Doctorat en Urbanisme et Aménagement.....จ.บจาก Université de
Grenoble, France.....
9. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
2544-2545	ผู้ช่วยนักวิจัย	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
2545-2546	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์ โครงการ	สำนักงานกองทุนสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบาย และแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2549-ปัจจุบัน	อาจารย์	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิต ศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

10. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ
2548	Résolution du problème de la congestion de Bangkok au moyen de villes nouvelles - Mémoire de recherche
2555	Le marché périodique urbain : les éléments constitutifs d'une nouvelle culture urbaine, économique et sociale : le cas de Bangkok

2556	โครงการการศึกษาการค้าระดับย่าน กรณีศึกษาด้านพฤติกรรมของผู้ซื้อในย่านการค้าชุมชนหนองแขงตราชู 1 อ.เมือง จ.ขอนแก่น
2556	The Control over Non-Stationary Trading A Comparative Study between France and Thailand : Indication for Management in Thailand
2556	โครงการจัดทำหลักเกณฑ์การจัดประเภทเมืองและแนวคิดในการวางผังเมือง
2557	โครงการออกแบบสภาพแวดล้อมของชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมกรณีศึกษา การออกแบบองค์ประกอบของตลาดนัดวัดชัยชุมพล และพื้นที่เกี่ยวเนื่อง ชุมชนบ้านขามเรียง ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม
	บทความวิจัย 1.ดิฐา แสงวัฒนะชัย, อำภา บัวระภา และเมทินี โคตรดี การสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ISSN 0859 5992. ปีที่ 36 ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม 2560 หน้า 68-77

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัย3.

1. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว) อำภา บัวระภา ชื่อเล่น เอี้ยง
2. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ 41 หมู่ 3 ตำบล ศรีสงคราม อำเภอวังสะพุง จังหวัด เลย รหัสไปรษณีย์ 42130
3. วันเดือนปีเกิด 1 พฤษภาคม 2523
4. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน 34209 00671298
5. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
2.)
6. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ) 086 3834898 (บ้าน).....
Fax.....
7. ประวัติการศึกษา
() ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น () มัธยมปลาย
() ปริญญาตรี สาขาวิชา ออกแบบนิเทศศิลป์ จบจาก มหาวิทยาลัยขอนแก่น
() ปริญญาโท สาขาวิชา ภูมิสถาปัตยกรรม จบจาก มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
() ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
8. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
พ.ศ. 2557	ผู้ช่วยสอน	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2549	Art Director	บริษัท Health Channel จำกัด
พ.ศ. 2549	Art Director	หนังสือพิมพ์สยามธุรกิจ
พ.ศ. 2547	Graphic Design	บริษัท อิมเพาเวอร์ จำกัด
พ.ศ. 2546	Graphic Design	บริษัท แอคมี่ อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

9. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ
พ.ศ. 2555	ภูมิทัศน์พื้นที่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. วารสารหน้าจั่ว (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในมิติสถาปัตยกรรมและภูมิทัศน์วัฒนธรรม). ฉบับที่ 27. ประจำเดือนกันยายน 2555 - สิงหาคม 2556 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า 127-140

	บทความวิจัย 1. อำภา บัวระภา และเมทินี โคตรดี “หมู่บ้านห้วยนาไทย” ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ศูนย์รวมทางจิตใจและมรดกทางวัฒนธรรม. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ISSN 0859 5992. ปีที่ 36 ฉบับที่ 6 พฤศจิกายน-ธันวาคม 2560 หน้า 42-52 2. อำภา บัวระภา และเมทินี โคตรดี, การออกแบบศูนย์การเรียนรู้บ้านห้วยนาไทยเพื่อการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมชุมชนบ้านห้วยนาไทยและชุมชนใกล้เคียง อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม นครศวรวิจัย ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2559 หน้า 3. ดิฐา แสงวัฒนะชัย, อำภา บัวระภา และเมทินี โคตรดี การสร้างแผนที่มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองคูขาด อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ISSN 0859 5992. ปีที่ 36 ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม 2560 หน้า 68-77 4. อำภา บัวระภา, เมทินี โคตรดี และภัทราพร เปรมประเสริฐ, การออกแบบและจัดการพื้นที่ป่าชุมชนบ้านปลาบู่ ตำบลหนองแสง อำเภอกว๊านเมือง จังหวัดมหาสารคาม, “นครศวรวิจัย” ครั้งที่ 13 ระหว่างวันที่ 21-22 กรกฎาคม 2560 ณ อาคารเอกาทศรถ มหาวิทยาลัยนเรศวร หน้า 1445-1464
--	--

หมายเหตุ: แนบสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

1. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว) ...ดาบตำรวจพิเชษฐ ทศช่วย..... ชื่อเล่นหมูน.....
2. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ ..65.... หมู่ ..๔.... ตำบล....หนองคูขาด..อำเภอ...บรบือ.....
จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๔๓๐.....
3. วันเดือนปีเกิด๘...เมษายน...๒๕๔๓.....
4. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓...๔๔๐๖...๐๐๑๖๘...๕๒...๓.....
5. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
2.)
6. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด...อ.บรบือ..
.....จ.มหาสารคาม.....
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ)๐๘๖-๘๗๔๓๓๑๖..... (บ้าน).....Fax.....
7. ประวัติการศึกษา
() ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น () มัธยมปลาย
()ปริญญาตรี สาขาวิชา....การปกครองท้องถิ่น....จบจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม.....
() ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
8. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
	ข้าราชการตำรวจ	สำนักงานตำรวจแห่งชาติ
	ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด	องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด
ปัจจุบัน	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด	องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด

9. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

1. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว) ...สรารุธ...ไตรสุ..... ชื่อเล่นไฟ.....
2. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่๔.... หมู่๔.... ตำบล.....หนองคูขาด...อำเภอ...บรบือ.....
จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๔๑๓๐.....
3. วันเดือนปีเกิด๒๓.....มีนาคม...๒๕๕๙.....
4. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓...๕๕๐๖...๐๐๐๗๘๘๐๐.....
5. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
2.)
6. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ)๐๘๕-๗๘๖๔๗๒๒..... (บ้าน).....Fax.....
7. ประวัติการศึกษา
() ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น () มัธยมปลาย
() ปริญญาตรี สาขาวิชา..... จบจาก
() ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
8. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
2520-๒๕๒๕	พนักงานเขียนแบบ	บริษัทอินทีเฮอร์รีเชริชจำกัด
๒๕๓๐ - ๒๕๓๕	อาสาสมัครชุมชน	องค์กรแพลนประเทศไทย
ปัจจุบัน	ผู้จัดการเครือข่าย กลุ่มออมทรัพย์ตำบล	เครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์ตำบลหนองคูขาด

9. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

1. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว)นายภาณุชัย...เที่ยงอวน..... ชื่อเล่น
2. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ ..๑๐๘.... หมู่๔.... ตำบล.....หนองคูขาด..อำเภอ..บรบือ..... จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๕๑๓๐.....
3. วันเดือนปีเกิด๑๙.....กุมภาพันธ์....๒๕๐๕.....
4. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓.....๔๔๐๖...๐๐๐๘๔...๑๕...๐.....
5. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
 2.)
6. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ) (บ้าน).....Fax.....
7. ประวัติการศึกษา
 () ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น () มัธยมปลาย
 () ปริญญาตรี สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
8. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน

9. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

1. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว)นายหล้า...เที่ยงแสน..... ชื่อเล่นหล้า.....
2. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ ..๘๒.... หมู่ ..๔.... ตำบล.....หนองคูขาด...อำเภอ...บรบือ.....
จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๕๑๓๐.....
3. วันเดือนปีเกิด๗...ธันวาคม...๒๕๖๙.....
4. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓...๕๕๐๖...๐๐๐๘๔...๕๖...๐.....
5. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
 2.)
6. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ) (บ้าน).....Fax.....
7. ประวัติการศึกษา
 () ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น () มัธยมปลาย
 () ปริญญาตรี สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
8. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน

9. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

1. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว)นายพิทักษ์ศรี...แน่นอุดร..... ชื่อเล่นเดือน.....
2. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ ..๑๑๘.... หมู่๔.... ตำบล.....หนองคูขาด..อำเภอ...บรบือ..... จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๕๑๓๐.....
3. วันเดือนปีเกิด๓๐...กรกฎาคม...๒๕๐๙.....
4. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓...๔๕๐๖...๐๐๐๘๓...๐๓...๐.....
5. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
 2.)
6. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ)๐๘๓-๔๕๓๔๓๒๕..... (บ้าน).....Fax.....
7. ประวัติการศึกษา
 () ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น (/)มัธยมปลาย
 () ปริญญาตรี สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
8. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
	กำนัน	ตำบลหนองคูขาด
	ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด	องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด

9. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

1. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว)นายธนชัย...อุทัยลี..... ชื่อเล่น
2. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ ..๘๒.... หมู่๔.... ตำบล.....หนองคูขาด...อำเภอ...บรบือ..... จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๕๑๓๐.....
3. วันเดือนปีเกิด๒...มิถุนายน...๒๕๐๖.....
4. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓...๔๕๐๖...๐๐๐๘๓...๑๕...๓.....
5. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
 2.)
6. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ)๐๙๑-๓๗๒๖๖๘๗..... (บ้าน)..... Fax.....
7. ประวัติการศึกษา
 () ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น (☒)มัธยมปลาย
 () ปริญญาตรี สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
8. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
	ผู้ใหญ่บ้าน	ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลหนองคูขาด

9. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

1. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว) นายนพรัตน์..... มูลจุล..... ชื่อเล่น
2. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ ..๓๘.... หมู่๔.... ตำบล.....หนองคูขาด...อำเภอ...บรบือ..... จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๕๑๓๐.....
3. วันเดือนปีเกิด๒๖...พฤษภาคม...๒๕๒๘.....
4. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๑...๔๕๐๖...๐๐๐๓๒...๔๗...๑.....
5. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
 2.)
6. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ)๐๘๓-๒๙๑๐๓๒๖..... (บ้าน).....Fax.....
7. ประวัติการศึกษา
 () ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น (/) มัธยมปลาย
 () ปริญญาตรี สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
8. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ ๔

9. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

๑. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว)นายอ่ำ.....ทวยโพธิ์..... ชื่อเล่น
- ๒ .ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ ..๒๔... หมู่ ..๔... ตำบล.....หนองคูขาด..อำเภอ..บรบือ.....
จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๔๑๓๐.....
๓. วันเดือนปีเกิด๒๔๗๗.....
๔. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓...๔๔๐๖...๐๐๐๘๐...๑๓...๘.....
๕. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
2.)
๖. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ) (บ้าน).....Fax.....
๗. ประวัติการศึกษา
() ไม่ได้ศึกษา (/) ระดับประถม () มัธยมต้น () มัธยมปลาย
() ปริญญาตรี สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
๘. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน

๔. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

๑. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว)นางสำฤทธิ์.....ทบชิน..... ชื่อเล่น
๒. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ ..๓๑.... หมู่ ..๔.... ตำบล.....หนองคูขาด...อำเภอ...บรบือ.....
จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๔๑๓๐.....
๓. วันเดือนปีเกิด๑๑....กุมภาพันธ์....๒๕๒๑.....
๔. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓...๔๔๐๗...๐๐๐๘๐...๘๘...๐.....
๕. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
2.)
๖. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ) (บ้าน).....Fax.....
๗. ประวัติการศึกษา
() ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น (/) มัธยมปลาย
() ปริญญาตรี สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
๘. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน

๙. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

๑. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว)นายกฤษฎา.....ประเสริฐ..... ชื่อเล่น
๒. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ ..๑๑๑... หมู่๔... ตำบล.....หนองคูขาด...อำเภอ...บรบือ.....
จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๔๑๓๐.....
๓. วันเดือนปีเกิด๙.....กันยายน...๒๕๐๕.....
๔. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓...๔๔๐๗...๐๐๕๐๖...๔๒...๑.....
๕. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
2.)
๖. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ) (บ้าน).....Fax.....
๗. ประวัติการศึกษา
() ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น (/) มัธยมปลาย
() ปริญญาตรี สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
๘. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วน ตำบลหนองคูขาด	องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด

๔. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

๑. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว)นายสุทธิ.....มุลพาณิชย์..... ชื่อเล่น
๒. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่ ..๑..... หมู่ ..๔..... ตำบล.....หนองคูขาด...อำเภอ...บรบือ.....
จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๔๑๓๐.....
๓. วันเดือนปีเกิด๑๐.....สิงหาคม....๒๕๔๙.....
๔. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓.....๕๕๐๗.....๐๐๐๗๘.....๓๐...๓.....
๕. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
2.)
๖. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ) (บ้าน).....Fax.....
๗. ประวัติการศึกษา
() ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น () มัธยมปลาย
() ปริญญาตรี สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
๘. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน

๔. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

๑. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว)นายบุญมี.....มุลจุล..... ชื่อเล่น
๒. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่๓๘.... หมู่๔.... ตำบล.....หนองคูขาด...อำเภอ...บรบือ.....
จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๔๑๓๐.....
๓. วันเดือนปีเกิด๓๑.....มกราคม....๒๕๐๐.....
๔. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓.....๔๔๐๖.....๐๐๐๘๒.....๑๒.....๒.....
๕. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
2.)
๖. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ) (บ้าน).....Fax.....
๗. ประวัติการศึกษา
() ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม (/)มัธยมต้น () มัธยมปลาย
() ปริญญาตรี สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
() ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
๘. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
๒๕๕๑	อดีตสมาชิกสภาองค์การบริหาร ส่วนตำบลหนองคูขาด	องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคูขาด

๕. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน

แบบฟอร์มประวัตินักวิจัยชุมชน

๑. ชื่อ-นามสกุล(นาย/นาง/นางสาว)พระครูวิบูลย์...สันติคุณ..... ชื่อเล่น
๒. ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน : บ้านเลขที่วัดบ้านหัวนาไทย... หมู่๔.... ตำบล.....หนองคูขาด...
อำเภอ...บรบือ.....จังหวัดมหาสารคาม..... รหัสไปรษณีย์๔๕๑๓๐.....
๓. วันเดือนปีเกิด๕...มีนาคม...๒๕๐๓.....
๔. เลขที่บัตรประจำตัวประชาชน๓...๔๕๐๖...๐๑๐๘๔...๕๖...๑.....
๕. ตำแหน่งทางวิชาการ 1.)
 2.)
๖. ที่อยู่สำนักงาน (ที่สามารถติดต่อได้โดยสะดวก)
เบอร์โทรศัพท์(มือถือ) (บ้าน).....Fax.....
๗. ประวัติการศึกษา
 () ไม่ได้ศึกษา () ระดับประถม () มัธยมต้น (/) มัธยมปลาย
 () ปริญญาตรี สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาโท สาขาวิชา จบจาก
 () ปริญญาเอก สาขาวิชา..... จบจาก.....
๘. ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.	ตำแหน่ง	หน่วยงาน
	เจ้าคณะตำบลหนองคูขาด	วัดบ้านหัวนาไทย

๔. ผลงานทางวิชาการ

พ.ศ.	ผลงานทางวิชาการ

หมายเหตุ: แบนสำเนาบัตรประจำตัวประชาชน